

ERZURUM
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
2010

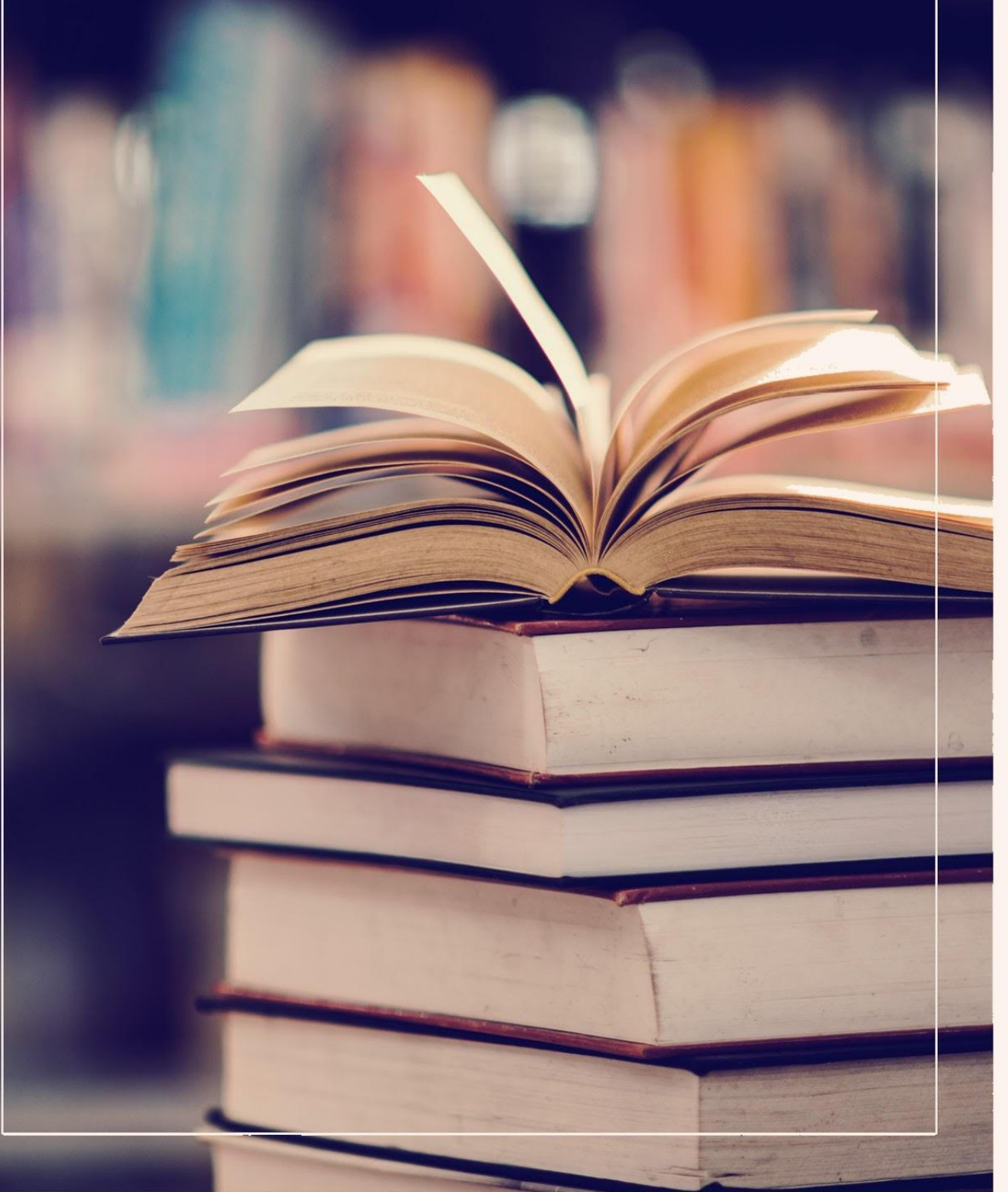
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Erzurum Technical University Journal Of Social Sciences Institute

Ekim 2022 • Sayı: 15

e-issn: 2717-8706

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ Erzurum Technical University Journal Of Social Sciences Institute

ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ERZURUM TECHNICAL UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Yıl: 7

Sayı: 15

Ekim 2022

ERZURUM-2022

Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Erzurum Technical University Journal of Social Sciences Institute

Yayın Sahibi | Owner

Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Editörler | Editors

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BİNGÖL
Dr. Öğr. Üyesi Murat BAHADIR

Yabancı Dil Editörü | Foreign Language Editor

Öğr. Gör. Yavuz DAŞDEMİR

Yazım Editörü | Text Editor

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Raşit ÖZTÜRK

Alan Editörler | Field Editors

Felsefe | Philosophy

Dr. Öğr. Üyesi Murat BAHADIR
Dr. Öğr. Üyesi Murat BAYRAM

İktisadi ve İdari Bilimler | Economics and Administrative Sciences

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KARACA
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İlker AKBABA
Dr. Öğr. Üyesi Kadir DELİGÖZ

İngiliz Dili ve Edebiyatı | English Language and Literature

Dr. Öğr. Üyesi Serap ATASEVER BELLİ
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba AYGAN

Psikoloji | Psychology

Dr. Öğr. Üyesi Burcak SÖNMEZ

Sosyoloji | Sociology

Dr. Öğr. Üyesi Nesibe Ayşe SAĞLAM
Doç. Dr. Serdar NERSE

Tarih | History

Doç. Dr. Hakkı YAPICI

Türk Dili ve Edebiyatı | Turkish Language and Literature

Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA
Doç. Dr. Yavuz Sinan ULU

Dizgi | Typesetting

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BİNGÖL

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü | Legal Representative

Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Ali UTKU (Atatürk Üniversitesi, Felsefe)
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM (Erzurum Teknik Üniversitesi, Felsefe)
Doç. Dr. Serdar SAYGILI (Erciyes Üniversitesi, Felsefe)

Prof. Dr. Tevfik Şükrü YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi, İşletme)
Prof. Dr. Ömer YILMAZ (Atatürk Üniversitesi, Ekonometri)
Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ (Gaziantep Üniversitesi, İşletme)
Doç. Dr. Abdülkadir KAYA (Bursa Teknik Üniversitesi, İşletme)

Doç. Dr. Ceyhan YÜKSELİR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı)
Doç. Dr. Kubilay GECİKLİ (Atatürk Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı)

Dr. Öğr. Üyesi Büşra CEVHEROĞLU (Erzurum Teknik Üniversitesi, Psikoloji)
Dr. Öğr. Üyesi Derya Gürcan YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi, Psikoloji)

Prof. Dr. Yunus BERKLİ (Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi)
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ (Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi)

Prof. Dr. Müjdat AVCI (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Siyaset Bilimi Ve Kamu
Yönetimi Bölümü)

Prof. Dr. Göksal ALVER (İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji)
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Çeçen ÇELİK (Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyoloji)

Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU (Erzurum Teknik Üniversitesi, Tarih)
Prof. Dr. Serkan YAZICI (Sinop Üniversitesi, Tarih)
Prof. Dr. İbrahim ETHEM (Milli Savunma Üniversitesi, Tarih)
Doç. Dr. Mevlüt YÜKSEL (Atatürk Üniversitesi, Tarih)

Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı)
Prof. Dr. Murat KACIROĞLU (Erzurum Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı)
Prof. Dr. Hanife Yasemin MUMCU (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı)
Doç. Dr. Ömer AKSOY (Trakya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı)
Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan YAPICI (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı)

Prof. Dr. Erdinç ŞIKTAR (Atatürk Üniversitesi, Spor Bilimleri)

Yayın Kurulu Sekreteri | Publication Board Secretarie

Akif KURT

e-ISSN

2717-8706

Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED) yılda iki kez yayımlanan Ulusal Hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları ETÜSBED'e aittir. Dergide yayımlanan makalelerin içerikleriyle ilgili her türlü yasal sorumluluk, yazar(lar)a aittir. Dergimiz ACAR İndeks, SOBİAD Atıf Dizini, İdealonline Veri Tabanı, CiteFactor Academic Scientific Journals, Internation Scientific Indexing (ISI), ESJL, DRJI ve ERIHPLUS indekslerinde taranmaktadır.

DANIŞMA KURULU | ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet İNAM (Ortadoğu Teknik Üniversitesi-Emekli)
Prof. Dr. Ahmet SARI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK (Trakya Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali UTKU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Alpaslan DEMİR (GaziosmanpaŐa Üniversitesi)
Prof. Dr. Alper GÜVEL (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim ÖZCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Beyhan KANTER (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ (Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Dimitri VASİLYEV (Rusya Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Feridun EMECEN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülhan ATNUR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Haluk SELVİ (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÖZ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ÖZER (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım KÖKTEKİN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan İNAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TEZCAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Muammer YAYLALI (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Muharrem DAYANÇ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat KACIROĞLU (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat KOÇ (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUGURLU (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuray KARACA (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman KARATAY (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman KÖSE (Polis Akademisi)
Prof. Dr. Rifat KÜTÜK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami BAKIRCI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami ECE (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sinan ÖZBEK (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Şahmurat ARIK (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ümit KILIÇ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yavuz ASLAN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdulkadir KAYA (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet DOĞAN (Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Melike GÖKCAN (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Ogün COŞKUN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Özkan DAŞDEMİR (Erzincan Üniversitesi)
Doç. Dr. Şakir DIZMAN (Erzurum Teknik Üniversitesi)

HAKEMLER | REFEREES

- Prof. Dr. Fahri SAKAL (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat Gökhan DALYAN (Adıyaman Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurgün OKTİK (Maltepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Hakan TÜRKKAN (Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Halil Sercan KOŞİK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Serap ERKOÇ (Anadolu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ali Ülvi ÖZDEMİR (Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emre SAVUT (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erol GÜLÜM (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Ebru KÖSE (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gülşah GAYE FİDAN (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer AKA ERDEM (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sergender SEZER (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Dr. Gürhan ÇOPUR (Ardahan Üniversitesi)

EDİTÖRDEN

Sevgili okurlarımız,

Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED)'nin 15. sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğu içerisindeyiz. Bu sayımızda sosyal bilimlerin çeşitli alanlarından dokuz araştırma makalesiyle karşınızdayız. Çalışmaların bilim dünyasına ve ilgililerine faydalı olmasını dileriz.

Her bir yazı büyük bir emeğin ve alın terinin eseri olduğu ülküsüyle hareket eden dergimiz, benimsemiş olduğu ücretsiz yayın politikası ile değerli yazar ve siz değerli okuyucuları buluşturmanın vermiş olduğu sevinçle çalışmalarını sürdürmektedir. Bu noktada dergimizin 15. sayısının ortaya çıkmasında makaleleriyle katkı sağlayan yazarlarımıza, kıymetli görüşleri ile değerlendirmede bulunan hakemlerimize, yayın ve danışma kurulunda görev yapan bütün değerli bilim insanlarına emeklerinden dolayı çok teşekkür ederiz.

Sağlık içinde, 16. sayıda buluşmak ümidiyle. Saygılarımızla...

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BİNGÖL

Dr. Öğr. Üyesi Murat BAHADIR

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Araştırma Makaleleri | Research Articles

PRESENTATION, EPIDEMIOLOGY, and COGNITIVE ACCOUNTS of
CHILDHOOD ANXIETY: THEORY and EMPIRICAL INVESTIGATIONS
TÇOCUKLUK ANKSİYETESİNİN BELİRTİLERİ, YAYGINLIĞI VE
BİLİŞSEL AÇIKLAMALARI: TEORİ ve GÖRGÜL ÇALIŞMALAR

İLAYDA TÜRK HÖL

1-24

“ÖMER SEYFETTİN’İN HİKÂYELERİ”NDE YAPI VE GÖREV
BAKIMINDAN EDATLAR VE KULLANIM BİÇİMLERİ ÜZERİNE
ON PREPOSITIONS AND THEIR FORMS OF USE IN THE STORIES OF
ÖMER SEYFETTİN APPROACHED IN TERMS OF STRUCTURE AND
FUNCTION

EDA EYİ

25-63

COĞRAFİ BİR BAKIŞ AÇISIYLA 2002-2019 DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DEKİ
İNTİHARLAR

SUICIDES IN TURKEY IN THE PERIOD 2002-2019 FROM A
GEOGRAPHICAL PERSPECTIVE

HÜSEYİN ŞAHBAZ

64-103

TISNA TERİTORYUMUNDAN ASSOS TİPİ BİR LAHİT
AN ASSOS TYPE SARCOPHAGUS FROM THE TISNA TERITORIUM

UMUT KAPUCI

104-115

İLİM OLMADAN YORUM OLMAZ: ABDÜLMECİD SİVASİ’NİN ŞERH-İ
CEZİRE-İ MESNEVİ’DE KULLANDIĞI KAYNAKLAR
COMMENT CAN NOT BE WITHOUT KNOWLEDGE: RESOURCES USED
IN ABDULMECİD SİVASİ’S ŞERH-I CEZİRE-I MESNEVI

FATMA AYDIN

116-144

14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNDEN 22 MAYIS 1950
CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNE İKTİDARIN DEĞİŞİMİ
THE CHANGE OF POLITICAL POWER FROM MAY 14, 1950
PARLIAMENTARY ELECTIONS TO MAY 22, 1950 PRESIDENTIAL
ELECTION

ONUR GÖKÇELER

145-166

OSMANLI TAŞRASINDA BİR CEZA İNFAZ KURUMU: MUT
HAPİSHANESİ ÖRNEĞİ (1890-1920)
AN EXECUTIVE INSTITUTION IN THE OTTOMAN COUNTRYSIDE:
THE CASE OF MUT PRISON (1890-1920)

MUSTAFA DAĞ

167-201

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "HUZUR" ROMANINDAKİ MEKÂN
UNSURU ÜZERİNE BİR İNCELEME DENEMESİ
AN INVESTIGATION ON THE SPACE ELEMENT IN AHMET HAMDİ
TANPINAR'S NOVEL "PEACE"

VEDAT ŞEN

202-228

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE POPÜLER EDEBİYAT DERGİCİLİĞİ
BAĞLAMINDA TUHAF DERGİSİNİN İNCELENMESİ
AN EXAMINATION OF TUHAF MAGAZINE IN THE CONTEXT OF THE
CULTURE INDUSTRY AND POPULAR LITERATURE JOURNALISM

ESRA ÇINAR

229-252

YAZIM KURALLARI VE YAYIN İLKELERİ
AUTHOR GUIDELINES AND EDITORIAL PRINCIPLES

253-267

**ÇOCUKLUK ANKSİYETESİNİN BELİRTİLERİ, YAYGINLIĞI ve
BİLİŞSEL AÇIKLAMALARI: TEORİ ve GÖRGÜL ÇALIŞMALAR
PRESENTATION, EPIDEMIOLOGY, and COGNITIVE
ACCOUNTS of CHILDHOOD ANXIETY: THEORY and
EMPIRICAL INVESTIGATIONS**

İlayda TÜRK HÖL

Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
ilayda.turk@erzurum.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9276-167X>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 14.03.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 07.05.2022
Sayfa | Pages : 01-24
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1087802>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

ÇOCUKLUK ANKSİYETESİNİN BELİRTİLERİ, YAYGINLIĞI ve BİLİŞSEL AÇIKLAMALARI: TEORİ ve GÖRGÜL ÇALIŞMALAR

İlayda TÜRK HÖL

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 01-24

ÖZ

Sürekli anksiyete ve anksiyete bozuklukları çocukluk ve ergenlikte görülen en yaygın ve yıpratıcı bozukluklardan biridir. Çeşitli gelişimsel alanlarda bozukluğa yol açtıklarından ötürü ağır bir sosyal ve ekonomik yüküdür. Dolayısıyla, çocukluk anksiyetesine genel bir kapsamlı bakış açısı sunmak için, bu incelemenin ilk amacı çeşitli anksiyete bozukluklarının ayırt edici özelliklerini, yaygınlık oranlarını, ortaya konuş biçimini ve gidişatını güncel veriler ışığında özetlemektir. Çocukluk anksiyetesinin bilişsel açıklamalarına giderek artan ilgi ile birlikte, bu derlemenin ikinci amacı bilgi işleme anlayışımızdaki ilerlemeyi ve gençlerde anksiyete bozukluklarına yol açan ilgili bilgi işlem yanlılıklarını sunmaktır. Özellikle, kaygılı çocukların tehlide ilişkin bilişlerindeki çarpıklıklara, tehdit edici bilginin işlendiği bilişsel aşamalara ve bu aşamalarda ortaya çıkan bilişsel yanlılıklara (dikkat, yorumlama ve bellek) ilişkin teoriler ele alınmıştır. Son olarak, dikkat yanlılığı bilginin sisteme girdiği ilk aşama olduğu ve yanlılıklar arasında potansiyel bir aracılık ilişkisi olduğu için, anksiyeteyi olduğu gibi diğer yanlılıkları da azaltmak adına tehlide ilişkin dikkat yanlılığını ortadan kaldırmanın önemi vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Anksiyete bozuklukları, çocukluk anksiyetesi, bilgi işlem yanlılıkları, gidişat, epidemiyoloji.

PRESENTATION, EPIDEMIOLOGY, and COGNITIVE ACCOUNTS of CHILDHOOD ANXIETY: THEORY and EMPIRICAL INVESTIGATIONS ABSTRACT

Anxiety disorders and trait anxiety are one of the most common and impairing psychological conditions in childhood and adolescence. They cause impairments in various developmental domains and create a heavy social and economic burden. To present an extensive overall perspective on current issues of childhood anxiety, the first aim of this review is to outline the identifying hallmarks of diverse anxiety disorders, prevalence rates, manifestation, and prognosis in the light of recent research. With the growing interest in cognitive accounts of anxiety, the second aim is to present the trajectory of progress in our understanding of information processing and the related information processing biases en route to youth anxiety. Specifically, theories on distortions in children's anxiogenic cognitions, the cognitive stages to process threat-related information, and the cognitive biases (i.e., attention, interpretation, and memory) pertaining to each stage were addressed. Attention bias is the first stage of information processing and there is a potential mediational association between these biases. Therefore, finally, to further reduce the other biases as well as anxiety, the importance of eliminating attention bias for threat was highlighted.

Key words: Anxiety disorders, childhood anxiety, information processing biases, prognosis, epidemiology.

Introduction

Anxiety disorders are one of the most prevalent and debilitating disorders in childhood and adolescence. Studies indicate that not only clinical levels of anxiety, but also trait anxiety (i.e., the subclinical threshold of anxiety symptoms) is quite common in paediatric populations, ranging from 3.8% to 32% (Creswell, Waite & Cooper, 2014; Meltzer, Gatward, Goodman & Ford, 2003). Both types of anxiety linked difficulties are associated with disturbances and impairments in everyday functioning and overall wellbeing (Essau, Conradt & Petermann, 2000; Ezpeleta, Keeler, Erkanli, Costello & Angold, 2001; Woodward & Fergusson, 2001). Additionally, as is the case for most forms of psychopathology, the early onset of anxiety during childhood and adolescence hinders psychological wellbeing in adulthood with the manifestation and maintenance of either an anxiety disorder or other types of disorders (Beesdo, Knappe & Pine, 2009; Wehry, Beesdo-Baum, Hennelly, Connolly & Strawn, 2015; Woodward & Fergusson, 2001).

Cognitive accounts of anxiety have received a high volume of attention during the past three decades due to the efficacy of cognitive behavioural intervention techniques for the treatment of anxiety. However, most of these accounts have formulated anxiety models for adults, which have limited applicability to paediatric populations. Because developmental scopes of childhood and adolescence involve rapid changes in various domains such as cognitive and socio-emotional maturation in shorter periods of time, a downward extension of adult accounts to these populations appears to have restricted validity.

Therefore, the aim of this review is to present empirical work on the manifestation and epidemiology of childhood anxiety as well as the related cognitive accounts to provide an overall picture of anxiety in paediatric populations. As the focal point of all the cognitive postulations is information processing biases for threatening information, the associations between information processing stages and the biases are highlighted.

1. Childhood Anxiety in a Nutshell

1.1. From Normal to Pathological Anxiety: Definition and Classification

The developmental period between early childhood and late adolescence has been viewed as an exquisite period of life as it involves rapid and substantial changes in physical, cognitive, behavioural, and socioemotional domains. In this period, neurons and the neuronal connections get enriched (Harvard University,

Center of Developing Child, 2007), gradual cognitive maturation takes place along with the sophistication of executive functions (Diamond, 2013), children become aware that their thoughts are linked to the way they feel and act (Birney & Sternberg, 2011), they grow out of needing another person and physical sensation to calm down and learn how to manage their emotions on their own (Thompson, 1991), and they transform into individuals capable of having idiosyncratic social relationships each of which have particular dynamics (Eccles & Roeser, 2011). These developmental milestones are necessary for adaptive functioning in various areas of life. However, development in one or some of these areas can take a divergent path than normative development (Huberty, 2012a), which leads to poor wellbeing and functioning in childhood. Oftentimes, these divergent paths shape the boundaries of wellbeing in adulthood.

The most prevalent and the earliest form of psychological disorders during childhood and adolescence are anxiety disorders (Beesdo et al., 2009; Polanczyk, Salum, Sugaya, Caye & Rohde, 2015). It causes distress and functional impairments such as low educational achievement, poor relationships with peers and teachers, low self-competence (Essau et al., 2000; Ezpeleta et al., 2001), suicidal behaviour, substance abuse, and early parenthood (Woodward & Fergusson, 2001). Thus, it creates a significant economic and social burden (Bandelow & Michaelis, 2015; Bodden, Dirksen & Bögels, 2008).

In essence, anxiety is defined as a defensive response to anticipatory threats underlined by worries while fear is characterised as a defensive response to real-life dangers (Castro-Fonseca & Perrin, 2014; Huberty, 2012b; Pine, Helfinstein, Bar-Haim, Nelson & Fox, 2009). Although anxiety is categorised as a negative emotional state most of the time, it is an interesting type of emotion with its function to alert for dangers, to adapt oneself to the demands of the environment, and ultimately to keep oneself alive (Al-Biltagi & Sarhan, 2016; Beesdo-Baum & Knappe, 2012). Therefore, everyone stands at some point on a continuum from the necessity to the psychopathology of anxiety experience.

Manifestation of anxiety at certain ages and in specific contexts is even considered to be a hallmark of typical development in young people. For example, stranger anxiety, separation anxiety, night-time anxiety during infancy and toddlerhood; fear of specific objects/situations, school anxiety during childhood; and anxiety regarding rejection from peers during adolescence are thought to be age-appropriate expressions of anxiety (Beesdo et al., 2009). Therefore, identifying what constitutes normative, subclinical, or pathological anxiety and whether a young person is standing on the pathological side of the

anxiety experience appears to be especially challenging in childhood and requires a thorough assessment (Beesdo et al., 2009).

Nevertheless, scholars agree that anxiety becomes pathological in children when a) it is persistent and not transient, b) not developmentally appropriate for the child's age, c) the reaction is disproportioned to the source of threat and irrational, and d) it interferes with and impairs everyday functioning as well as psychosocial development of the child (Al-Biltagi & Sarhan, 2016; Beesdo et al., 2009; Castro-Fonseca & Perrin, 2014; Huberty, 2012b; Nauta, 2005).

Pathological anxiety can be manifested in different sets of symptoms; hence, the term anxiety disorders commonly denote a cluster of distinct but interrelated disorders, all of which are underlined by extreme anxious apprehension and behavioural disturbances. This multipartite nature of anxiety is reflected in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5: American Psychiatric Association [APA], 2013) and the International Classification of Diseases (ICD-11: World Health Organization [WHO], 2018).

In DSM-4-TR, seven main anxiety disorders are classified: (1) Separation Anxiety Disorder (i.e., excessive anxiety about separation from home or attachment figures, the only anxiety disorder that is considered to be specific to childhood in the manual); (2) Generalized Anxiety Disorder (i.e., excessive and uncontrollable worry in various and not specific contexts); (3) Specific Phobias (i.e., persistent and marked fear evoked by anticipation or presence of certain objects or situations); (4) Social Phobia or Social Anxiety Disorder (i.e., the fear of performing or being embarrassed/humiliated in unfamiliar social situations); (5) Panic Disorder with or without agoraphobia (i.e., having panic attacks and also having persistent worry regarding the possibility of having panic attacks, can be accompanied by agoraphobia, which is the fear of open or crowded places); (6) Post Traumatic Stress Disorder (i.e., reexperiencing and avoidance of certain events with heightened arousal after being exposed to a certain traumatic event); (7) Obsessive Compulsive Disorder (i.e., presence of obsessions, recurrent intrusive thoughts marked by anxiety and presence of compulsions, repetitive behavioural rituals or mental acts to reduce of stress caused by obsessions) (APA, 2000 as cited in Arnold et al., 2003).

The latest DSM (DSM-5; APA, 2013) shows considerable amendments in the organization and grouping of anxiety disorders. Distinctive from its predecessor DSM-4-TR, two anxiety disorder subcategories are now separate categories in DSM-5. Accordingly, Obsessive Compulsive Disorder has become a separate chapter on its own titled Obsessive Compulsive and Related Disorders. Similarly, Post Traumatic Stress Disorder has also become a separate

category called Trauma- and Stressor-Related Disorders (APA, 2013 cited in Kupfer, 2015); and agoraphobia is a diagnosis independent of the presence of panic disorder (Creswell et al., 2014).

It is important to note that a substantial amount of childhood anxiety research is published based on the classification, assessments, and diagnosis criteria led by DSM-4-TR (APA, 2000) before the relatively recent release of DSM-5 (APA, 2013). Therefore, it is necessary and inevitable to establish links between current research and DSM-4-TR for meaningful literature continuity. So, the broad term anxiety disorders refer to all the disorders organized under anxiety disorders in DSM-4-TR within the scope of this review.

1.2. Distribution of Childhood Anxiety: Prevalence Rates

According to the British National Mental Health Survey of 5 to 15-year-olds (Meltzer et al.2003), the proportion of community children having any type of anxiety disorder at any point in their lives is 3.8%. Given that the same survey noted that the lifetime prevalence of children having any type of emotional disorder is 4.3% (Meltzer et al., 2003), the anxiety prevalence rate appears to be quite high in the British developmental population. The data from The Great Smoky Mountains Study of Youth in the US suggests that the most prevalent disorder among children is an anxiety disorder with a prevalence rate of 5.7% (Costello et al., 1996). Similarly, the results of The Epidemiology of Childhood Psychopathology in Turkey study reported a prevalence rate of 5.3% with impairment (i.e., parents and teachers also reported the degree of impairment in family and school settings) (Ercan et al., 2019).

However, there are ups and downs with large ranges in the estimates of anxiety prevalence across studies due to varieties in the sample populations, countries, informants, anxiety measurements, the definition of anxiety disorders, the diagnostic systems used, and the length of retrospective prevalence rate period (Al-Biltagi & Sarhan, 2016; Beesdo et al., 2009; Costello, Mustillo, Erkanli, Keeler & Angold 2003; Pine, 1997; Kessler, Petukhova, Sampson, Zaslavsky & Wittchen, 2012). Especially more recent reviews have reported higher lifetime prevalence rates in children and adolescents that vary between 4.7 - 9.1% (Polanczyk et al., 2015), 5.3 - 16.7% (Ercan et al., 2019), 15 - 20% (Beesdo et al., 2009), 2 - 24% (Merikangas, Nakamura & Kessler, 2009), and 9 - 32% (Creswell et al., 2014).

Additionally, not only the prevalence of diagnosis but also subclinical anxiety symptoms in community samples of non-referred children (i.e., trait anxiety) seem to be considerably high with a range of 9.8 - 30.6% (Bernstein,

Borchart & Perwien, 1996), and 70% of school children indicate that “they worry every now and then” (Al-Biltagi & Sarhan, 2016, p.19).

Anxiety prevalence is affected by sex. According to McLean and colleagues (McLean, Asnaani, Litz & Hofmann, 2011), the lifetime male: female prevalence ratio of having any anxiety disorder is 1: 1.7 in adults. This ratio in developmental populations is yet to be clarified due to limited reports on this issue (Costello, Egger, Copeland, Erkanli & Angold, 2011). But researchers agree that girls have a greater preponderance to have an anxiety disorder compared to boys for almost all the anxiety disorder types (Beesdo et al., 2009; Bernstein et al., 1996; Costello et al., 1996; Costello et al., 2003; Huberty, 2012b; Lewinsohn, Gotlib, Lewinsohn, Seeley & Allen, 1998), which mimics the distribution trend in adult females. The prevalence shows a consistent and sharper increase in girls starting from the age of five with a peak in adolescence in comparison to boys (Merikangas et al., 2009) and the ratio gets more divergent with development, reaching 1: 2- 3 in adolescence (Beesdo-Baum & Knappe, 2012; Wehry et al., 2015). Accordingly, the prevalence of having an anxiety disorder in youth aged between (a) 2 to 8 ranges between 6.1 - 14.8%, (b) 6 to 12 is 12.3%, and (c) 13 to 18 is 11% (i.e., specific phobia and social phobia are the most common ones in all groups) (Costello, Egger et al., 2011).

1.3. Anxiety Prognosis from Childhood Onward

Anxiety disorder subtypes, age of onset, and the criteria that differentiate pathological anxiety from age-appropriate anxiety expressions determine how anxiety unfolds from early childhood into late adolescence, and into adulthood in some cases.

Temperamental characteristics such as behavioural inhibition are an acknowledged risk factor in developing an anxiety disorder (Pérez-Edgar, Taber-Thomas, Auday & Morales, 2014) during early childhood (age between 2 to 8). Development of separation anxiety and specific phobias are common in this age group (Costello, Egger et al., 2011). Some primary symptoms of separation anxiety are refusal to leave home or go to school, reluctance to develop friendships, and somatic complaints (Huberty, 2012b). Age of onset for specific phobias, on the other hand, is dependent on the type of stimulus/situation. Behavioural manifestations of specific phobias involve increased physiological symptoms, and attempts to escape or avoid the situation accompanied by crying, tantrums, hiding, and flight (Huberty, 2012b).

Most types of anxiety disorders start to develop during middle childhood (age between 8 to 12). Specific phobia, separation anxiety, social phobia (also

known as social anxiety disorder), and generalized anxiety disorder are the most prevalent anxiety types in this age group (Costello, Egger et al., 2011). While social phobia during mid childhood is usually predicted by shyness and behavioural inhibition early on and the diagnosis is first made in early adolescence, the primary symptoms involve extreme social discomfort and self-consciousness, preferring to spend time with adults rather than peers, and physiological reactions in social settings (Huberty, 2012b). Generalized anxiety disorder, on the other hand, is pervasive across various settings and is manifested as uncontrollable worry about daily functioning and the future, doubts in efficacy, perfectionism, and competence in various social situations including school (Huberty, 2012b).

During adolescence (age between 12 and 18), the formerly developed anxiety disorders, especially generalized anxiety disorder, social phobia, and specific phobia, appear to persist (Costello, Egger et al. 2011; Huberty, 2012b). In addition, the age of onset of panic disorder is specific to the adolescence period; reported to be during late adolescence years and occurs less frequently during childhood (Huberty, 2012b). The behavioural manifestations include heart palpitations, sweating, shaking, fears of dying, loss of control, and the fear of having a panic attack (Huberty, 2012b).

Even though anxiety symptoms are known to wax and wane, researchers point out that anxiety is carried over from childhood to adolescence (Costello, Copeland, & Angold, 2011) and especially from adolescence to adulthood by getting stronger (Craske & Waters, 2005; Gregory et al., 2007; Costello, Copeland et al., 2011).

This temporal persistence could be in the form of stability in diagnosis or symptoms. For example, social phobia was found to have the strongest persistent continuity from late childhood to early adolescence (Ferdinand, Dieleman, Ormel, & Verhulst, 2007). This is in accordance with Pine and colleagues' (Pine, Cohen & Brook, 2001) results on social anxiety continuity from adolescence to adulthood.

Temporal continuity can also be manifested with the linkages with development of other disorders. As such, the presence of anxiety disorders in childhood is considered a precursor of the forthcoming disorders later in life (Wehry et al., 2015). Consequently, anxiety becomes a predicting factor for the occurrence of other disorders and problems such as depression and substance abuse (Beesdo et al., 2009; Woodward & Fergusson, 2001). Longitudinal studies support former anxiety diagnosis leading to another diagnosis. Accordingly, Last and colleagues reported that clinically anxious children had gained new

anxiety or other disorders during the two-year follow up and one in third of them still had a disorder at the end of the follow up (Last, Perrin, Hersen & Kazdin, 1996). Likewise, a more recent study also supported that anxiety predicts the prospective occurrence of other disorders by showing longitudinal links between anxiety and consecutive depression (Copeland, Shanahan, Costello & Angold, 2009).

The ratio of comorbidity presence, which is very common in paediatric anxiety, is another marker of prognosis. Oftentimes other anxiety subtypes accompany a principal anxiety disorder (Kendall et al., 2010). But anxiety has the highest comorbidity rate with depression in youth (Brady & Kendall, 1992; Cummings, Caporino & Kendall, 2014), which ranges from 28 to 53.7% (O'Neil, Podell, Benjamin & Kendall, 2010) and results in greater impairment than sole anxiety diagnosis (Cummings et al., 2014).

How anxious youth respond to treatment profoundly impacts the course of anxiety, as well. Remission rates appear to fluctuate among studies. However, low remission rates in the long term are not uncommon. For example, 73% of children and adolescents had an anxiety disorder or depression after a 10-year follow up despite their initial improved anxiety (Beesdo-Baum & Knappe, 2012), which suggests that anxiety is recurrent over time.

2. Anxious Children's Cognition

Given that anxiety is one of the most prevalent and debilitating disorders in childhood, qualifying anxious children's neurological response style, cognitive profiles, how they cope with anxiogenic emotions, and how all these are manifested in their behaviour have been a longstanding interest for developmental psychopathology researchers. With the rise of cognitive-behavioural approaches, childhood models of anxiety have shown great acknowledgement of how anxious children's cognition operates.

2.1. Anxious Children's Minds: Threat Schemas, Dysfunctional Reasoning Patterns, and Biased Threat Processing

According to Beck and Clark's (1988; 1997; 2010) influential schema-based cognitive theory of anxiety and depression, cognitive processes are necessary for the generation and maintenance of both adaptive and maladaptive emotions, which lead to emotional difficulties/disorders in the latter case. One critical concept of the theory is called schema, which refer to the cognitive representations of our prior knowledge and experiences. Accordingly, information is processed by screening, encoding, organizing, storing, and retrieving stages in the light of pre-existing schemas (Beck & Clark, 1988; 1997).

These schemas are activated in the presence of appropriate environmental stimuli. Correspondingly, Beck and Clark (1988) characterize anxiety with a heightened appreciation of environmental cues, selectivity in detecting danger, and underestimation of personal capability in dealing with them.

Schemas are assumed to have a role in children's anxious cognition as well. Building upon Beck's work, Kendall and colleagues (Ingram & Kendall, 1987) have proposed a general cognitive theory of childhood anxiety. Accordingly, cognitive distortions are underlined by over-active danger related schemas, which consistently lead the individual to detect threat and finally result in dysfunctional behavioural circuits (Kendall, 1985; Kendall & Chansky, 1991). In line with this, empirical studies have shown that cognitive profiles of anxious children can be broadly characterised by abnormal threat perception (Dalglish et al., 2003) underlined by sensitivity to threat (Ehrenreich & Gross, 2002).

Maladaptive thoughts and beliefs that result from dysfunctional thinking processes (Kendall, 1985) exemplify the frequency of anxious children's extraction of threat cues in the ordinary. Studies employing the Children's Negative Error Cognitive Questionnaire (CNECQ, Leitenberg, Yost & Carroll-Wilson, 1986) have reported that both trait anxious (Maric, Heyne, van Widenfelt & Westenberg, 2011; Schwartz & Maric, 2015; Watts & Weems, 2006; Weems, Costa, Watts, Taylor & Cannon, 2007) and clinically anxious (Weems, Berman, Silverman & Saavedra, 2001) children typically have reasoning distortions in favour of danger exaggeration such as catastrophising, overgeneralizing the results of one single negative event, take responsibility for negative events and indulge in self-accusation, and focus on only a negative aspect of a situation.

The literature remains inconclusive as to whether this threat related distorted thinking is specific to anxiety or some of them are also shared by children with depression (Schwartz & Maric, 2015). Nevertheless, working on and modifying these dysfunctional thinking patterns (i.e., cognitive restructuring) is an important part of the cognitive-behavioural treatments of anxiety (Alfano, Beidel & Turner, 2002; Kendall, 1985, Clark & Beck, 2010; Manassis, 2013).

2.2. Crick and Dodge's (1994) Social Information Processing Model

In addition to the reasoning distortions above, extensive empirical research also highlights the role of prioritized processing of threatening information in the aetiology or maintenance of anxiety in youth (Field & Lester,

2010; Hadwin, Garner & Perez-Olivas, 2006; de Jong, 2014; Manassis, 2013; Mathews, 1990; Muris & Field, 2008; Weems & Watts, 2005).

What underlies the production or maintenance of threat-related dysfunctional belief systems and biases in threat processing requires the cooperation of several different cognitive processes such as attention, learning, memory, and decision making (Beck & Clark, 1997, Crick & Dodge, 1994; Dodge, 1991). Therefore, information processing models are invaluable as they offer a description of how cognitive processes with emotional input are associated with each other and how they shape behaviour. Correspondingly, cognitive theories of anxiety consistently underline the role of information processing in explaining the aetiology of both childhood and adult anxiety (Alfano et al., 2002; Muris & Field, 2008).

Characterizing and describing how information processing unfolds in children and which processing biases nest in the corresponding information processing stages is crucial for developing appropriate assessment methods and targeting these distortions during treatment (Bijttebier, 2003; Ehrenreich & Gross, 2002; Daleiden & Vasey, 1997; Muris & Field, 2008). Also, examining age-related changes and the factors related to the emergence of information processing biases during development are important to get a better grasp of child psychopathology (Hadwin et al., 2006).

In that regard, Crick and Dodge's (1991, 1994) Social Information Processing Theory outlines a stepwise prescription of how cognition operates during information processing. The theory has been recognized by many (Bijttebier, 2003) since the likely distortions in the processing stages provide explanations of what underpins the occurrence of disruptive behaviour in children such as externalizing behaviours, (Lansford et al., 2006); depression, (Luebbe, Bell, Allwood, Swenson & Early, 2010); autism spectrum disorders, (Mazza et al., 2017); and social competence and school readiness (Ziv, 2013).

According to the model, children process information through 6 steps: (1) encoding; (2) interpretation; (3) goal construction; (4) response access; (5) response decision; and (6) enactment. In the encoding stage, children select the information to focus on and start the processing. The interpretation stage involves attaching a meaning to the information by referring to the previous schema database in the long-term memory. In the goal construction stage, the tendency to behave in a certain way based on arousal occurs. During the response access, children examine their previous experiences to find the most appropriate reaction to the situation. Finally, they decide on a response and the enactment based on the choice occurs (Crick & Dodge, 1994).

2.3. Formulation of Anxious Children's Information Processing Biases for Threat

Although Crick and Dodge's (1994) model has received substantial recognition, a framework specific to how threatening information is processed by children with anxiety was much needed. By extending their work, Daleiden and Vasey (1997) proposed a model to explain how threat-related schemas and biases may manifest themselves through information processing stages by combining Kendall's (Kendall & Chansky, 1991) cognitive theory of childhood anxiety with Crick and Dodge's (1994) model. By examining the results of the converging empirical research with anxious children, they outlined how anxiety typically occurs at different stages of the process.

In the original model (Crick & Dodge, 1994; Dodge, 1991); the processing starts with encoding, which involves the reception of internal or external stimuli and entry of the most relevant/salient stimuli to the processing system. Accordingly, Daleiden and Vasey (1997) postulated that the encoding stage entails selective attention to threat cues. This bias that takes place on the attentional level and *attention bias* for threat occurs (Bar-Haim, Lamy, Pergamin, Bakermans-Kranenburg & IJzendoorn, 2007). Extensive research has shown that anxious children process threatening information differentially, either compared to their non-anxious counterparts (Dalgleish, Moradi, Taghavi, Neshat-Doost, & Yule, 2001; Reid, Salmon & Lovibond, 2006; Roy et al., 2008) or compared to neutral information (Hunt, Keogh & French, 2007; Waters & Lipp, 2008a; Waters & Lipp, 2008b). Literature also confirms that anxious children are vigilant to threat (Hadwin et al., 2003) and spend relatively little time to decide that something is threatening (Waters, Wharton, Zimmer-Gembeck & Craske, 2008).

The interpretation stage involves assessment of the situation and making inferences about it based on prior experiences stored in the long-term memory (Crick & Dodge, 1994; Dodge, 1991). At this stage (Daleiden & Vasey, 1997), anxiety manifests itself by interpreting ambiguous situations as threatening and so *interpretation bias* takes place (Bögels, Snieder & Kindt, 2003; Creswell & O'Connor, 2006; Muris, Kindt et al., 2000; Muris, Merckelbach & Damsma, 2000). In accordance with this, empirical research revealed that anxious children prefer to use the threatening meaning of homograph words (e.g., arms) rather than neutral meaning in sentences (Taghavi, Moradi, Neshat-Doost, Yule & Dalgleish, 2000); and they better match physical symptoms of anxiety with anxious emotion (Muris, Mayer, Freher, Duncan & van den Hout, 2010).

Because prior experience is an important factor that shapes the way we interpret a situation, danger interpretation is intrinsically linked with pre-existing danger schemas. Therefore, memory is inevitably at play at the interpretation stage (Muris & Field, 2008; Weems & Watts, 2005). The propensity of remembering more negative information rather than positive information in congruence with a negative emotional state is called *memory bias* (Muris & Field, 2008). In support of this, literature has shown that anxious children recall more negative words or fewer positive words after being presented with a mixture of words (Daggleish et al., 2003; Moradi, Taghavi, Neshat-Doost, Yule & Daggleish, 2000; Vassilopoulos, 2012; Watts & Weems, 2006; Reid et al., 2006), and interestingly show superior recognition of faces with negative expressions (Foa, Gilboa-Schechtman, Amir & Freshman, 2000).

Goal construction involves psycho-physiological arousal that the meaning of the situation brings and requires determination of what to do within the corresponding situation (Crick & Dodge, 1994). As for anxiety, it is typically motivated by escape from danger and behavioural avoidance to reduce anxious arousal (Daleiden & Vasey, 1997). During response construction, anxious children refer to their previous experiences regarding how they had coped with similar stimuli/situations before, which usually consist of avoidant behaviours (Daleiden & Vasey, 1997). Following these, response selection and enactment comprising of avoidant strategies take place. No bias type is thought to occur specifically within these final three stages. However, considering that danger schemas need to be accessed to determine what to do and how to do in threatening situations, long term memory should be at play (Crick & Dodge, 1994). Therefore, it is safe to assume that memory bias for threat is in operation also during these stages.

The processing stages and different biases observed within these stages allow examining the potential contingency between these biases. Weems and Watts (2005) have posited that there may be a temporal mediational association between these biases. A similar integration approach was also embraced by Muris and Field (2008). Accordingly, cognitive distortions leading to anxiety start with attention bias with the selective encoding of threat into the system. This in turn awakens memories related to danger and results in an increased stream of negative memories. Information recalled from these memories leads to biases in interpretation. The interaction between memory bias and interpretation bias can also result in newly created danger schemas.

This suggests that aberrations in the processing of emotional information start with the encoding stage, where attention bias occurs for the disorder

related stimuli. So, attention bias appears to have a distinct role as it determines what information would be entered into the system for further processing. Furthermore, if indeed there is a contingency between the biases, attention bias appears to have the potential to modulate the following processing stages, which would ultimately impact the efficiency of response style to the threatening information. In other words, targeting to reduce attention bias in the first place may be linked to reduced occurrence of interpretation and memory biases.

Conclusion

Overall, anxiety disorders are one of the most common psychiatric disorders in children and adolescents with relatively high stability into adulthood. A rich volume of research during the past 30 years highlights the role of cognitive factors in the management of emotional information and how these are linked to the development and maintenance of anxiety. Therefore, the co-evolution of advancements in understanding the nature of anxiety in paediatric populations and cognition-based therapy techniques as anxiety intervention is not surprising. In that regard, a novel set of treatment techniques called cognitive bias modification techniques (i.e., computer-based intervention techniques to alter attention, interpretation, and memory biases in support of positive or neutral stimuli rather than disorder-related stimuli) appear to be promising in the treatment of anxiety (Beard, 2021; Hakamata et al., 2010; Kuckertz & Amir, 2017; Linetzky, Pergamin-Hight, Pine & Bar-Haim, 2015; MacLeod & Mathews, 2012; Tran, Hertel & Joorman, 2011).

References:

- Al-Biltagi, M., & Sarhan, A. A. (2016). Anxiety Disorder in Children: Review. *Journal of Paediatric Care*, 1 (1), 18-28. <https://doi.org/10.24218/jpci.2016.05>
- Alfano, C. A., Beidel, D. C., & Turner, S. M. (2002). Cognition in childhood anxiety: conceptual, methodological, and developmental issues. *Clinical Psychology Review*, 22 (8), 1209-1238. [https://doi.org/10.1016/s0272-7358\(02\)00205-2](https://doi.org/10.1016/s0272-7358(02)00205-2)
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th Ed., text rev.). Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th Ed.). Washington, DC: Author. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Arnold, P., Banerjee, S. P., Bhandari, R., Lorch, E., Ivey, J., Rose, M., & Rosenberg, D. R. (2003). Childhood anxiety disorders and developmental issues in anxiety. *Current Psychiatry Reports*, 5 (4), 252-265. <https://doi.org/10.1007/s11920-003-0054-9>
- Bandelow, B., & Michaelis, S. (2015). Epidemiology of anxiety disorders in the 21st century. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 17 (3), 327-335.
- Bar-Haim, Y., Lamy, D., Pergamin, L., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van IJzendoorn, M. H. (2007). Threat-related attentional bias in anxious and nonanxious individuals: a meta-analytic study. *Psychological Bulletin*, 133 (1), 1-24. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.1>
- Beard C. (2011). Cognitive bias modification for anxiety: current evidence and future directions. *Expert review of neurotherapeutics*, 11 (2), 299-311. <https://doi.org/10.1586/ern.10.194>
- Beck, A. T., & Clark, D. A. (1997). An information processing model of anxiety: automatic and strategic processes. *Behaviour Research and Therapy*, 35 (1), 49-58. [https://doi.org/10.1016/s0005-7967\(96\)00069-1](https://doi.org/10.1016/s0005-7967(96)00069-1)
- Beck, A., & Clark, D. (1988). Anxiety and depression: An information processing perspective. *Anxiety Research*, 1 (1), 23-36. <https://doi.org/10.1080/10615808808248218>
- Beesdo, K., Knappe, S., & Pine, D. S. (2009). Anxiety and anxiety disorders in children and adolescents: developmental issues and implications for DSM-V. *The Psychiatric Clinics of North America*, 32 (3), 483-524. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2009.06.002>

Beesdo-Baum, K., & Knappe, S. (2012). Developmental epidemiology of anxiety disorders. *Child and adolescent psychiatric clinics of North America*, 21 (3), 457-478. <https://doi.org/10.1016/j.chc.2012.05.001>

Bernstein, G. A., Borchardt, C. M., & Perwien, A. R. (1996). Anxiety disorders in children and adolescents: a review of the past 10 years. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35 (9), 1110-1119. <https://doi.org/10.1097/00004583-199609000-00008>

Bjttieber, P., Vasey, M. W., & Braet, C. (2003). The information-processing paradigm: a valuable framework for clinical child and adolescent psychology. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32 (1), 2-9. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3201_01

Birney, D. P., & Sternberg, R. J. (2011). The development of cognitive abilities. In M. H. Bornstein & M. E. Lamb (Eds.), *Developmental science: An Advanced Textbook*, 353-388. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203846766>

Bodden, D. H. M., Dirksen, C. D., & Bögels, S. M. (2008). Societal burden of clinically anxious youth referred for treatment: A cost-of-illness study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36 (4), 487-497. <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9194-4>

Bögels, S. M., Snieder, N., & Kindt, M. (2003). Specificity of dysfunctional thinking in children with symptoms of social anxiety, separation anxiety and generalised anxiety. *Behaviour Change*, 20 (3), 160-169. <https://doi.org/10.1375/bech.20.3.160.24836>

Brady, E. U., & Kendall, P. C. (1992). Comorbidity of anxiety and depression in children and adolescents. *Psychological Bulletin*, 111 (2), 244-255. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.111.2.244>

Castro- Fonseca, A. & Perrin, S. (2014). The clinical phenomenology and classification of child and adolescent anxiety. In W.K. Silverman & A.P. Field (2nd Ed.), *Anxiety Disorders in Children and Adolescents*, 25-55. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511994920.003>

Center on the Developing Child (2007). *The Science of Early Childhood Development* (InBrief). Retrieved from <https://developingchild.harvard.edu/resources/inbrief-science-of-eed/>

Clark, D. A., & Beck, A. T. (2010). Cognitive theory and therapy of anxiety and depression: convergence with neurobiological findings. *Trends in Cognitive Sciences*, 14 (9), 418-424. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2010.06.007>

Copeland, W. E., Shanahan, L., Costello, E. J., & Angold, A. (2009). Childhood and adolescent psychiatric disorders as predictors of young adult disorders. *Archives of General Psychiatry*, 66 (7), 764–772. <https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2009.85>

Costello, E. J., Angold, A., Burns, B. J., Stangl, D. K., Tweed, D. L., Erkanli, A., & Worthman, C. M. (1996). The Great Smoky Mountains Study of Youth. Goals, design, methods, and the prevalence of DSM-III-R disorders. *Archives of General Psychiatry*, 53 (12), 1129–1136. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1996.01830120067012>

Costello, E. J., Copeland, W., & Angold, A. (2011). Trends in psychopathology across the adolescent years: what changes when children become adolescents, and when adolescents become adults? *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 52 (10), 1015–1025. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2011.02446.x>

Costello, E.J., Egger, H.L., Copeland, W., Erkanli, A., & Angold, A. (2011). The developmental epidemiology of anxiety disorders: Phenomenology, prevalence, and comorbidity. In W. Silverman & A. Field (Eds.), *Anxiety Disorders in Children and Adolescents*, 56 - 75. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi:10.1017/CBO9780511994920.004>

Costello, E.J., Mustillo, S., Erkanli, A., Keeler, G., & Angold, A. (2003). Prevalence and development of psychiatric disorders in childhood and adolescence. *Archives of General Psychiatry*, 60 (8), 837–844. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.60.8.837>

Craske, M. G., & Waters, A. M. (2005). Panic disorder, phobias, and generalized anxiety disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 197–225. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.143857>

Creswell, C., & O'Connor, T. G. (2006). 'Anxious cognitions' in children: An exploration of associations and mediators. *British Journal of Developmental Psychology*, 24 (4), 761–766. <https://doi.org/10.1348/026151005X70418>

Creswell, C., Waite, P., & Cooper, P. J. (2014). Assessment and management of anxiety disorders in children and adolescents. *Archives of Disease in Childhood*, 99 (7), 674–678. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2013-303768>

Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115 (1), 74–101. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.1.74>

Cummings, C. M., Caporino, N. E., & Kendall, P. C. (2014). Comorbidity of anxiety and depression in children and adolescents: 20 years after. *Psychological Bulletin*, 140 (3), 816–845. <https://doi.org/10.1037/a0034733>

Daleiden, E. L., & Vasey, M. W. (1997). An information-processing perspective on childhood anxiety. *Clinical Psychology Review*, 17 (4), 407–429. [https://doi.org/10.1016/s0272-7358\(97\)00010-x](https://doi.org/10.1016/s0272-7358(97)00010-x)

Dalgleish, T., Moradi, A. R., Taghavi, M. R., Neshat-Doost, H. T., & Yule, W. (2001). An experimental investigation of hypervigilance for threat in children and adolescents with post-traumatic stress disorder. *Psychological Medicine*, 31 (3), 541–547. <https://doi.org/10.1017/s0033291701003567>

Dalgleish, T., Taghavi, R., Neshat-Doost, H., Moradi, A., Canterbury, R., & Yule, W. (2003). Patterns of processing bias for emotional information across clinical disorders: a comparison of attention, memory, and prospective cognition in children and adolescents with depression, generalized anxiety, and posttraumatic stress disorder. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32 (1), 10–21. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3201_02

de Jong, P. (2014). Information Processing. In P. Emmelkamp & T. Ehring (Eds), *The Wiley Handbook of Anxiety Disorders*, 125 - 148. West Sussex: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118775349.ch9>

Diamond A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750>

Dodge, K. A. (1991). Emotion and social information processing. In J. Garber & K. A. Dodge (Eds.), *Cambridge studies in social and emotional development: The development of emotion regulation and dysregulation*, 159–181. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511663963.009>

Eccles, J. S., & Roeser, R. W. (2011). School and community influences on human development. In M. H. Bornstein & M. E. Lamb (Eds.), *Developmental science: An advanced textbook*, 571–643. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203846766>

Ehrenreich, J. T., & Gross, A. M. (2002). Biased attentional behavior in childhood anxiety. A review of theory and current empirical investigation. *Clinical Psychology Review*, 22 (7), 991–1008. [https://doi.org/10.1016/s0272-7358\(01\)00123-4](https://doi.org/10.1016/s0272-7358(01)00123-4)

Ercan, E. S., Polanczyk, G., Akyol Ardic, U., Yuce, D., Karacetin, G., Tufan, A. E., Tural, U., Aksu, H., Aktepe, E., Rodopman Arman, A., Başgöl, S., Bilac, O., Coşkun, M., Celik, G. G., Karakoc Demirkaya, S., Dursun, B. O., Durukan, İ., Fidan, T., Perdahlı Fiş, N., Gençoğlan, S., ... Yıldız, N. (2019). The prevalence of

childhood psychopathology in Turkey: a cross-sectional multicenter nationwide study (EPICPAT-T). *Nordic journal of psychiatry*, 73 (2), 132-140. <https://doi.org/10.1080/08039488.2019.1574892>

Essau, C. A., Conradt, J., & Petermann, F. (2000). Frequency, comorbidity, and psychosocial impairment of anxiety disorders in German adolescents. *Journal of Anxiety Disorders*, 14 (3), 263-279. [https://doi.org/10.1016/s0887-6185\(99\)00039-0](https://doi.org/10.1016/s0887-6185(99)00039-0)

Ezpeleta, L., Keeler, G., Erkanli, A., Costello, E. J., & Angold, A. (2001). Epidemiology of psychiatric disability in childhood and adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 42 (7), 901-914. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00786>

Ferdinand, R. F., Dieleman, G., Ormel, J., & Verhulst, F. C. (2007). Homotypic versus heterotypic continuity of anxiety symptoms in young adolescents: evidence for distinctions between DSM-IV subtypes. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35 (3), 325-333. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9093-0>

Field, A. P., & Lester, K. J. (2010). Is there room for 'development' in developmental models of information processing biases to threat in children and adolescents? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 13 (4), 315-332. <https://doi.org/10.1007/s10567-010-0078-8>

Foa, E. B., Gilboa-Schechtman, E., Amir, N., & Freshman, M. (2000). Memory bias in generalized social phobia: remembering negative emotional expressions. *Journal of Anxiety Disorders*, 14 (5), 501-519. [https://doi.org/10.1016/s0887-6185\(00\)00036-0](https://doi.org/10.1016/s0887-6185(00)00036-0)

Gregory, A. M., Caspi, A., Moffitt, T. E., Koenen, K., Eley, T. C., & Poulton, R. (2007). Juvenile mental health histories of adults with anxiety disorders. *The American Journal of Psychiatry*, 164 (2), 301-308. <https://doi.org/10.1176/ajp.2007.164.2.301>

Hadwin, J. A., Donnelly, N., French, C. C., Richards, A., Watts, A., & Daley, D. (2003). The influence of children's self-report trait anxiety and depression on visual search for emotional faces. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 44 (3), 432-444. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00133>

Hadwin, J. A., Garner, M., & Perez-Olivas, G. (2006). The development of information processing biases in childhood anxiety: a review and exploration of its origins in parenting. *Clinical Psychology Review*, 26 (7), 876-894. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.09.004>

Hakamata, Y., Lissek, S., Bar-Haim, Y., Britton, J. C., Fox, N. A., Leibenluft, E., Ernst, M., & Pine, D. S. (2010). Attention bias modification treatment: a meta-analysis toward the establishment of novel treatment for anxiety. *Biological Psychiatry*, 68 (11), 982–990. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2010.07.021>

Huberty, T. J. (2012a). Foundations of Developmental Psychopathology. In T.J. Huberty (Ed.), *Anxiety and depression in children and adolescents: Assessment, intervention, and prevention*, 3-28. Springer Science + Business Media. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3110-7>

Huberty, T. J. (2012b). The Developmental Psychopathology of Anxiety. In T.J. Huberty (Ed.), *Anxiety and depression in children and adolescents: Assessment, intervention, and prevention*, 29-53. Springer Science + Business Media. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3110-7>

Hunt, C., Keogh, E., & French, C. C. (2007). Anxiety sensitivity, conscious awareness and selective attentional biases in children. *Behaviour Research and Therapy*, 45 (3), 497–509. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2006.04.001>

Ingram, R., & Kendall, E. (1987). The cognitive side of anxiety. *Cognitive Therapy and Research*, 11 (5), 523-536. <https://doi.org/10.1007/BF01183856>

Kendall P. C. (1985). Toward a cognitive-behavioral model of child psychopathology and a critique of related interventions. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 13 (3), 357–372. <https://doi.org/10.1007/BF00912722>

Kendall, P. C., Compton, S. N., Walkup, J. T., Birmaher, B., Albano, A. M., Sherrill, J., Ginsburg, G., Rynn, M., McCracken, J., Gosch, E., Keeton, C., Bergman, L., Sakolsky, D., Suveg, C., Iyengar, S., March, J., & Piacentini, J. (2010). Clinical characteristics of anxiety disordered youth. *Journal of Anxiety Disorders*, 24 (3), 360–365. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2010.01.009>

Kendall, P., & Chansky, T. (1991). Considering cognition in anxiety-disordered children. *Journal of Anxiety Disorders*, 5 (2), 167-185. [https://doi.org/10.1016/0887-6185\(91\)90027-Q](https://doi.org/10.1016/0887-6185(91)90027-Q)

Kessler, R. C., Petukhova, M., Sampson, N. A., Zaslavsky, A. M., & Wittchen, H. (2012). Twelve-month and lifetime prevalence and lifetime morbid risk of anxiety and mood disorders in the United States. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 21 (3), 169–184. <https://doi.org/10.1002/mpr.1359>

Kuckertz, J. M., & Amir, N. (2017). Cognitive bias modification. In S. G. Hofmann & G. J. G. Asmundson (Eds.), *The science of cognitive behavioral therapy*, 463–491. Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-803457-6.00019-2>

Kupfer D. J. (2015). Anxiety and DSM-5. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 17(3), 245-246.

Lansford, J. E., Malone, P. S., Stevens, K. I., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (2006). Developmental trajectories of externalizing and internalizing behaviors: factors underlying resilience in physically abused children. *Development and Psychopathology*, 18 (1), 35-55. <https://doi.org/10.1017/S0954579406060032>

Last, C. G., Perrin, S., Hersen, M., & Kazdin, A. E. (1996). A prospective study of childhood anxiety disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35 (11), 1502-1510. <https://doi.org/10.1097/00004583-199611000-00019>

Leitenberg, H., Yost, L. W., & Carroll-Wilson, M. (1986). Negative cognitive errors in children: questionnaire development, normative data, and comparisons between children with and without self-reported symptoms of depression, low self-esteem, and evaluation anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54 (4), 528-536. <https://doi.org/10.1037//0022-006x.54.4.528>

Lewinsohn, P. M., Gotlib, I. H., Lewinsohn, M., Seeley, J. R., & Allen, N. B. (1998). Gender differences in anxiety disorders and anxiety symptoms in adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 107 (1), 109-117. <https://doi.org/10.1037//0021-843x.107.1.109>

Linetzky, M., Pergamin-Hight, L., Pine, D. S., & Bar-Haim, Y. (2015). Quantitative evaluation of the clinical efficacy of attention bias modification treatment for anxiety disorders. *Depression and Anxiety*, 32 (6), 383-391. <https://doi.org/10.1002/da.22344>

Luebke, A. M., Bell, D. J., Allwood, M. A., Swenson, L. P., & Early, M. C. (2010). Social information processing in children: specific relations to anxiety, depression, and affect. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 39 (3), 386-399. <https://doi.org/10.1080/15374411003691685>

MacLeod, C., & Mathews, A. (2012). Cognitive bias modification approaches to anxiety. *Annual review of clinical psychology*, 8, 189-217. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032511-143052>

Manassis, K. (2013). Cognitive findings in childhood anxiety: Translations for clinical practice. *Translational Neuroscience*, 4 (1), 88-95. <https://doi.org/10.2478/s13380-013-0110-9>

Maric, M., Heyne, D. A., van Widenfelt, B. M., & Westenberg, P. M. (2011). Distorted Cognitive Processing in Youth: The Structure of Negative Cognitive

Errors and Their Associations with Anxiety. *Cognitive Therapy and Research*, 35 (1), 11–20. <https://doi.org/10.1007/s10608-009-9285-3>

Mathews A. (1990). Why worry? The cognitive function of anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, 28 (6), 455–468. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(90\)90132-3](https://doi.org/10.1016/0005-7967(90)90132-3)

Mazza, M., Mariano, M., Peretti, S., Masedu, F., Pino, M. C., & Valenti, M. (2017). The Role of Theory of Mind on Social Information Processing in Children with Autism Spectrum Disorders: A Mediation Analysis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47 (5), 1369–1379. <https://doi.org/10.1007/s10803-017-3069-5>

McLean, C. P., Asnaani, A., Litz, B. T., & Hofmann, S. G. (2011). Gender differences in anxiety disorders: prevalence, course of illness, comorbidity and burden of illness. *Journal of Psychiatric Research*, 45 (8), 1027–1035. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2011.03.006>

Meltzer, H., Gatward, R., Goodman, R., & Ford, T. (2003). Mental health of children and adolescents in Great Britain. *International Review of Psychiatry*, 15 (1-2), 185–187. <https://doi.org/10.1080/0954026021000046155>

Merikangas, K. R., Nakamura, E. F., & Kessler, R. C. (2009). Epidemiology of mental disorders in children and adolescents. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 11 (1), 7–20.

Moradi, A. R., Taghavi, R., Neshat-Doost, H. T., Yule, W., & Dalgleish, T. (2000). Memory bias for emotional information in children and adolescents with posttraumatic stress disorder: a preliminary study. *Journal of Anxiety Disorders*, 14 (5), 521–534. [https://doi.org/10.1016/s0887-6185\(00\)00037-2](https://doi.org/10.1016/s0887-6185(00)00037-2)

Muris, P., & Field, A. P. (2008). Distorted cognition and pathological anxiety in children and adolescents. *Cognition and Emotion*, 22 (3), 395–421. <https://doi.org/10.1080/02699930701843450>

Muris, P., Kindt, M., Bögels, S., Merckelbach, H., Gadet, B., & Moulart, V. (2000). Anxiety and threat perception abnormalities in normal children. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 22 (2), 183–199. <https://doi.org/10.1023/A:1007588524525>

Muris, P., Mayer, B., Freher, N. K., Duncan, S., & van den Hout, A. (2010). Children's internal attributions of anxiety-related physical symptoms: age-related patterns and the role of cognitive development and anxiety sensitivity. *Child Psychiatry and Human Development*, 41 (5), 535–548. <https://doi.org/10.1007/s10578-010-0186-1>

Muris, P., Merckelbach, H., & Damsma, E. (2000). Threat perception bias in nonreferred, socially anxious children. *Journal of Clinical Child Psychology, 29* (3), 348–359. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP2903_6

Nauta, M. H. (2005). Anxiety disorders in children and adolescents: Assessment, cognitive behavioural therapy, and predictors of treatment outcome. [S.l.]: [S.n.].

O'Neil, K. A., Podell, J. L., Benjamin, C. L., & Kendall, P. C. (2010). Comorbid depressive disorders in anxiety-disordered youth: demographic, clinical, and family characteristics. *Child Psychiatry and Human Development, 41* (3), 330–341. <https://doi.org/10.1007/s10578-009-0170-9>

Pérez-Edgar, K., Taber-Thomas, B., Auday, E., & Morales, S. (2014). Temperament and attention as core mechanisms in the early emergence of anxiety. In K.H. Lagattuta, C.A. Davis (Eds.) *Children and Emotion*, 42-56. Karger Publishers. <https://doi.org/10.1159/isbn.978-3-318-02489-0>

Pine, D. S. (1997). Childhood anxiety disorders. *Current Opinion in Pediatrics, 9* (4), 329-338. <https://doi.org/10.1097/00008480-199708000-00006>

Pine, D. S., Cohen, P., & Brook, J. (2001). Adolescent fears as predictors of depression. *Biological Psychiatry, 50* (9), 721–724. [https://doi.org/10.1016/s0006-3223\(01\)01238-0](https://doi.org/10.1016/s0006-3223(01)01238-0)

Pine, D. S., Helfinstein, S. M., Bar-Haim, Y., Nelson, E., & Fox, N. A. (2009). Challenges in developing novel treatments for childhood disorders: lessons from research on anxiety. *Neuropsychopharmacology, 34* (1), 213–228. <https://doi.org/10.1038/npp.2008.113>

Polanczyk, G. V., Salum, G. A., Sugaya, L. S., Caye, A., & Rohde, L. A. (2015). Annual research review: A meta-analysis of the worldwide prevalence of mental disorders in children and adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 56* (3), 345–365. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12381>

Reid, S. C., Salmon, K., & Lovibond, P. F. (2006). Cognitive Biases in Childhood Anxiety, Depression, and Aggression: Are they Pervasive or Specific? *Cognitive Therapy and Research, 30* (5), 531–549. <https://doi.org/10.1007/s10608-006-9077-y>

Roy, A. K., Vasa, R. A., Bruck, M., Mogg, K., Bradley, B. P., Sweeney, M., Bergman, R. L., McClure-Tone, E. B., Pine, D. S., & CAMS Team (2008). Attention bias toward threat in pediatric anxiety disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 47* (10), 1189–1196. <https://doi.org/10.1097/CHI.0b013e3181825ace>

Schwartz, J. S., & Maric, M. (2015). Negative Cognitive Errors in Youth: Specificity to Anxious and Depressive Symptoms and Age Differences. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 43 (5), 526-537. <https://doi.org/10.1017/S1352465814000228>

Taghavi, M. R., Moradi, A. R., Neshat-Doost, H. T., Yule, W., & Dalgleish, T. (2000). Interpretation of ambiguous emotional information in clinically anxious children and adolescents. *Cognition and Emotion*, 14 (6), 809-822. <https://doi.org/10.1080/02699930050156645>

Thompson, R. (1991). Emotional regulation and emotional development. *Educational Psychology Review*, 3 (4), 269-307. <https://doi.org/10.1007/BF01319934>

Tran, T. B., Hertel, P. T., & Joormann, J. (2011). Cognitive bias modification: Induced interpretive biases affect memory. *Emotion*, 11 (1), 145-152. <https://doi.org/10.1037/a0021754>

Vassilopoulos, S. P. (2012). Social anxiety and memory biases in middle childhood: A preliminary study. *Hellenic Journal of Psychology*, 9, 114-131.

Waters, A. M., & Lipp, O. V. (2008a). The influence of animal fear on attentional capture by fear-relevant animal stimuli in children. *Behaviour Research and Therapy*, 46 (1), 114-121. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2007.11.002>

Waters, A. M., & Lipp, O. V. (2008b). Visual search for emotional faces in children. *Cognition and Emotion*, 22 (7), 1306-1326. <https://doi.org/10.1080/02699930701755530>

Waters, A. M., Wharton, T. A., Zimmer-Gembeck, M. J., & Craske, M. G. (2008). Threat-based cognitive biases in anxious children: comparison with non-anxious children before and after cognitive behavioural treatment. *Behaviour Research and Therapy*, 46 (3), 358-374. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2008.01.002>

Watts, S. E., & Weems, C. F. (2006). Associations among selective attention, memory bias, cognitive errors and symptoms of anxiety in youth. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34 (6), 841-852. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9066-3>

Weems, C. F., Berman, S. L., Silverman, W. K., & Saavedra, L. M. (2001). Cognitive errors in youth with anxiety disorders: The linkages between negative cognitive errors and anxious symptoms. *Cognitive Therapy and Research*, 25 (5), 559-575. <https://doi.org/10.1023/A:1005505531527>

Weems, C. F., Costa, N. M., Watts, S. E., Taylor, L. K., & Cannon, M. F. (2007). Cognitive errors, anxiety sensitivity, and anxiety control beliefs: their

unique and specific associations with childhood anxiety symptoms. *Behavior Modification*, 31 (2), 174–201. <https://doi.org/10.1177/0145445506297016>

Weems, C. F., & Watts, S. E. (2005). Cognitive Models of Childhood Anxiety. In C. M. Velonis (Ed.), *Anxiety Disorder Research*, 205–232. Nova Science Publishers.

Wehry, A. M., Beesdo-Baum, K., Hennelly, M. M., Connolly, S. D., & Strawn, J. R. (2015). Assessment and treatment of anxiety disorders in children and adolescents. *Current Psychiatry Reports*, 17 (7), 52. <https://doi.org/10.1007/s11920-015-0591-z>

Woodward, L. J., & Fergusson, D. M. (2001). Life course outcomes of young people with anxiety disorders in adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40 (9), 1086–1093. <https://doi.org/10.1097/00004583-200109000-00018>

World Health Organization. (2018). *International classification of diseases for mortality and morbidity statistics* (11th Revision). Retrieved from <https://icd.who.int/browse11/1-m/en>

Ziv Y. (2013). Social information processing patterns, social skills, and school readiness in preschool children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 114 (2), 306–320. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2012.08.009>

**“ÖMER SEYFETTİN’İN HİKÂYELERİ”NDE YAPI VE GÖREV
BAKIMINDAN EDATLAR VE KULLANIM BİÇİMLERİ
ÜZERİNE**

**ON PREPOSITIONS AND THEIR FORMS OF USE IN THE
STORIES OF ÖMER SEYFETTİN APPROACHED IN TERMS OF
STRUCTURE AND FUNCTION**

Eda EYİ

Doktorant, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

eda_36eyi@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1758-4685>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 10.03.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 09.05.2022
Sayfa | Pages : 25-63

<http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1085774>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate

“ÖMER SEYFETTİN’İN HİKÂYELERİ”NDE YAPI VE GÖREV BAKIMINDAN EDATLAR VE KULLANIM BİÇİMLERİ ÜZERİNE

Eda EYİ

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 25-63

ÖZ

Edatlar, dilin önemli yapı taşlarını oluşturan çekimlik bağlı biçim birimlerdir. Tek başlarına var olamayan, tek başlarına bir anlam ifade etmeyen eklendiği asıl ya da yapımlık birimlerle bir anlam kazanan görevli sözcüklere denir. Bu çalışmada, Türkçülük ve Yeni Lisan hareketinin öncülerinden biri olan Ömer Seyfettin’in kırk yedi hikâyesinde aitlik ilişkisi bakımından “*ait, dair, üzerine*” edatları; beraberlik ve vasıta ilişkisi bakımından “*ile, beraber, yanı sıra*” edatları; benzerlik ve denklik ilişkisi bakımından “*gibi*” edatı; hariç tutma ilişkisi bakımından “*başka*” edatı; karşıtlık ve zıtlık ilişkisi bakımından “*mukabil, rağmen, karşı*” edatları; sebep, maksat, gaye ve hedef ilişkisi bakımından “*için, diye, dolayı*” edatları; miktar ve derece ilişkisi bakımından “*kadar, derece*” edatları; uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi bakımından “*göre*” edatı ve zaman ilişkisi bakımından ise, “*evvel, önce, sonra, beri, itibaren, başlayarak*” edatları tespit edilmiştir; yapı ve görev bakımından incelenmiştir. Aynı zamanda edatların doğrudan söz ve söz öbeklerinin üzerine gelebildiği gibi “*hâl eki ve -mİş, -yor, AcAk*” gibi mastar ve partisip eklerinden sonra da gelebildiği gösterilmiştir.

Anahtar sözcükler: Edatlar, yapı, görev, Ömer Seyfettin, hikâyeler.

ON PREPOSITIONS AND THEIR FORMS OF USE IN THE STORIES OF ÖMER SEYFETTİN WITHIN THE CONTEXT OF OF STRUCTURE AND FUNCTION

ABSTRACT

Prepositions are conjugated formal units which constitute the important building blocks of a language. They are functional words which cannot exist or convey any meaning alone, and only gain meaning when attached to a principle or a structural unit. This study specifies and structurally and functionally examines prepositions in 47 stories by Ömer Seyfettin, one of the pioneers of the Turkism and New Language movements, namely “*ait, dair, üzerine*” (*belongs to, about, on*) in terms of possessiveness, “*ile, beraber, yanı sıra*” (*with, together, as well as*) in terms of possessiveness and means; “*gibi*” (*like*) in terms of similarity and equivalence; “*başka*” (*another*) in terms of exclusion; “*mukabil, rağmen, karşı*” (*in exchange, despite, against*) in terms of contrast; “*için, diye, dolayı*” (*for, because, due to*) in terms of reason, objective, aim and goal; “*kadar, derece*” (*as much, to the extent*) in terms of amount and degree; “*göre*” (*compared to*) in terms of equivalence and relativeness; and “*evvel, önce, sonra, beri, itibaren, başlayarak*” (*prior, before, after, onwards, since, starting from*). The study also demonstrates that prepositions can also be directly attached to words and word groups, or after obliques and infinitives and participle suffixes such as “*-mİş*”, “*-yor*” and “*-AcAk*”.

Keywords: Prepositions, structure, function, Ömer Seyfettin, stories.

Giriş

Morfo-semantic yaklaşım, birbirlerinden ayrılmayan ve iki farklı kapsamı karşılayan dilsel bir boyuttur. Bir ekin kendinden önce bağlanacağı hâl eki, söz, söz öbeğiyle olan münasebeti, hem morfolojinin hem de semantiğin konusunu kapsamaktadır.

Anlam boyutu, yapı boyutunun işlevini değiştirebilmektedir. Mesela +DAn hâli çıkma, uzaklaşma ya da ayrılma hâli olarak adlandırılmış olsa bile kendinden sonra gelen edat ya da fiil ile ilişkisi, onu farklı boyutlara taşıyabilmektedir. Bu tarz incelemelerde ayrılma hâlinin yönelme ya da yönelme hâlinin ayrılma yerine geçebilmesi bunlardan kaynaklanmaktadır.

Türk dilinin önemli konularından birini de edatlar oluşturmaktadır. Edatlar, genel olarak kendinden önce gelen söz, söz öbeği ya da hâl ekleriyle münasebeti bakımından incelenmiştir. Bundan dolayı hâl eki olarak ya da almadan söz veya söz öbeklerine bağlanan edatlar, görev bakımından sözcük grubunda, aktif ya da pasif konumda olabilmektedir. Hâl eklerinden sonra bağlanan edatlar, “aitlik hâli, sınırlandırma hâli, karşıtlık hâli, zaman hâli” vb. olarak anlamsal bakımından bir hâl kategorisini oluşturmaktadır. Buna karşılık, doğrudan söz ya da sözcük öbeğiyle münasebetli olan edatlar, hâl işlevi dışında sadece edat olarak değerlendirilmektedirler. Görev bakımından ise, hem aktif hem de pasif durumda olan edatlar, cümlelerin tümlecini oluşturmakta ve bu işlevle yükleme bağlanmaktadır.

Türk dilinin önemli konularından biri olan edatlar üzerine dil ve dil bilim araştırmacıları tarafından yapılan tanım ve tasnifler şu şekildedir:

Muharrem Ergin (2019: 347), **Türk Dil Bilgisi** adlı kitabında, “Edatlar, manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Hiçbir nesne ve hareketi karşılamazlar fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler. Onun için manalı kelimeler olan isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da vazifeli kelimeler diyebiliriz.” biçiminde tanımlamış ve edatları ünlem edatları, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları, cevap edatları, bağlama edatları, sıralama edatları, denkleştirme edatları, karşılaştırma edatları, cümle başı edatları olarak sınıflandırmaya tabii tutarak incelemiştir.

Günay Karaağaç (2016: 433), **Türkçenin Dil Bilgisi** adlı kitabında, “Edatlar, bağlı bilgilerin ve ilişkilerin adlarıdır. Bu özellikleriyle, sözlük birimleri arasında apayrı bir yere sahiptirler. Dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi başlarına kullanılmayan edatlar, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilen ve onlara değişik anlam renkleri katan veya onları çekime sokan sözlük veya söz dizimi birimleridir.” biçiminde tanımlamış

ve çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları olmak üzere üç ayrı başlık altında sınıflandırmaya tabii tutarak incelemiştir.

Muharrem Daşdemir (2015: 158), **Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi** adlı kitabında, “Cümle sonu ek ve edatlarını, cümledeki yargıyı değiştirmeden, konuşmacının cümledeki yargıyı nasıl ele aldığını ortaya koyan ek ve edatlar vardır. Bunlar cümleye soru, ihtimal, kesinlik gibi anlamlar katar.” biçiminde tanımlamış ve bağlama edatı, katma/üsteleme edatları, kuvvetlendirme ek/edatları, niteleme edatı, vasıta edatı olmak üzere sınıflandırmaya tabii tutarak incelemiştir.

Tahir Nejat Gencan (1971: 359), **Dilbilgisi** adlı kitabında, “Sözcükler, kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve ancak bu görevleri için kullanılan sözcüklere ilgeç denir.” biçiminde tanımlamış ve benzetme ilgeçleri, nedenlik ilgeçleri, ilgeçlerin görevleri, ilgeçlerle öbekleşmeler başlıkları altında sınıflandırmaya tabii tutarak incelemiştir.

Necmettin Hacıeminoğlu (2016: 1), **Türk Dilinde Edatlar** adlı kitabında, “Arapça bir kelime olan edat “alet” ve “vasıta” demektir. Edatlar tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan alet sözlerdir, vasıtalar.” biçiminde tanımlamıştır ve edatları, çekim edatları, bağlama edatları, kuvvetlendirme edatları, karşılaştırma-denkleştirme edatları, soru edatları, çağırma-hitap edatları, cevap edatları, gösterme edatları ve tekerrür edatları olarak sınıflandırmaya tabii tutup art ve eş zamanlı biçimde incelemiştir.

Zeynep Korkmaz (2019: 895), **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi** adlı kitabında, “Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir.” biçiminde tanımlamış ve görev bakımından edatları, benzerlik, denklik, tıpkılık ilişkisi kuranlar, belirtme yoluyla başkalık ilişkisi kuranlar, beraberlik veya vasıta ilişkisi kuranlar, miktar ve derece ilişkisi kuranlar, uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi kuranlar, sebep, maksat, gaye, hedef ilişkisi kuranlar, karşıtlık, karşılaştırma, zıtlık ilişkisi kuranlar, yön gösterme ilişkisi kuranlar, öncelik, sonralık ve zaman ilişkisi kuranlar biçiminde sınıflandırmaya tabii tutarak incelemiştir.

Edat bahsini içeren bu gramer kitaplarının hemen hemen hepsinde edatlar, tek başına bir anlam ifade etmeyen ve eklendiği söz ya da söz öbekleriyle bir anlam kazanan görevli sözlerdir, biçiminde tanımlanmıştır ve genel olarak belirttikleri anlamdan yola çıkarak sınıflandırma yapılmıştır.

Edatlar, eklendikleri kelimeler ile cümle içindeki öteki sözler arasındaki kurdukları anlam ilişkilerinin niteliği ve gördükleri işlevler bakımından da (Korkmaz, 2019: 904) çeşitli sınıflara ayrılırlar. “Ait, dair, üzerine” edatları genellikle aitlik ve ilişkili, ilgili olma ilişkisi bakımından; “beraber, birlikte, yanı sıra” edatları beraberlik ve vasıta ilişkisi bakımından; “gibi” edatı benzerlik ve denklik ilişkisi bakımından; “başka” edatı hariç tutma ilişkisi bakımından; “mukabil, rağmen, karşı” edatları karşıtlık ve zıtlık ilişkisi bakımından; “için, diye, dolayı, ötürü, dolayısıyla” edatları sebep, maksat, gaye ve hedef ilişkisi bakımından; “kadar, derece, denli, aşkın” edatları miktar ve derece ilişkisi bakımından; “göre, nazaran, oranla” edatları, uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi bakımından; “doğru” edatı yönelme ilişkisi bakımından; “evvel, önce, sonra, beri, itibaren, başlayarak” edatları zaman ilişkisi bakımından kendinden önce gelen sözcük ya da sözcük gruplarına bağlanmaktadır.

Bu çalışmada, Türkçülük ve Yeni Lisan hareketinin önemli temsilcilerinden olan Ömer Seyfettin’in “Aşk Dalgası, Apandist, Boykotaj Düşmanı, Bahar ve Kelebekler, Bir Kayışın Tesiri, Beyaz Lâle, Buse-i Mader, Bomba, Bir Refikin Defter-i İhtisatından, Binecek Şey, Baharın Tesiri, Başını Vermeyen Şehit, Cimlastiğe Dair-2, Çakmak, Çirkin Bir Hakikat, Diyet, Düşünme Zamanı, Elma, Falaka, Ferman, Fon Sadriştayn’ın Karısı, Fon Sadriştayn’ın Oğlu, Gayet Büyük Bir Adam, Hediye, Hürriyet Bayrakları, İrtica Haberi, İlk Namaz, İlk Teşebbüs, Kurumuş Ağaçlar, Kütük, Küçük Hikâye, Kır Sineği, Kaç Yerinden?, Muhteri, Memlekete Mektup, Piç, Pamuk İpliği, Pembe Menekşe, Pembe İncili Kaftan, Sebat, Sahir’e Karşı, Şimeler, Tenezzüh, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Vire, Yeni Bir Hediye, Yuf Borusu Seni Bekliyor” adlı hikâyeleri üzerinde yapı ve görev bakımından edatlar, edatlardan önce gelen söz, söz öbekleri ve hâl ekleri dikkate alınarak incelenmiştir.

1. Ömer Seyfettin ve Üslup

Türkçülük akımının önemli savunucularından biri olan Ömer Seyfettin, Milli Edebiyat Dönemi’nin dil anlayışı olan Yeni Lisan görüşüne sahiptir. Eserlerinde Arapça-Farsça ve farklı kökenden kelimelerin mevcudiyetinin çokluğu onun Batı edebiyatına yöneldiğinin birer göstergesidir. Fakat öz benliğini yitirerek tam anlamıyla Batı tarzını benimsememiş, dilde sadeleşmeyi savunmuştur. Ömer Seyfettin’in önemli bir cephesi, dilticiliğidir. Denilebilir ki Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kalan en büyük miras, Arapça-Farsça karşısında istiklâl mücadelesini kazanmış Türkçedir ve bu mücadeleyi kazanmada en büyük pay sahibi ise Ömer Seyfettin’dir (Polat, 2015: 16). Ömer Seyfettin her ne kadar Türkçe mücadelesine dâhil olmuş yazarlardan biri olsa da eserlerinde Arapça-Farsça kökenli sözcükleri kullanmaktan geri kalmamıştır. Çünkü ona göre,

Yeni bir hayata, bir uyanış devesine giren Türklere yeni, tabî bir lisan lâzımdır. Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisan ister. Eski lisan hastadır. Hastalıkları içindeki lüzumsuz ve yabancı kurallardır. Tasfiye gereklidir. Ama bu, Türk Derneği'nin görüşleriyle Türkçeyi doğu Türkçesine benzetmekle yapılamaz. Halkın diline yerleşmiş Arapça-Farsça kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz. Hele aruzu atıp heceyi kullanmayı hiçbir şair kabul etmez. Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabî lisanıdır. Klişe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz ziynetler asla konuşma diline girmez. O halde millî bir dil için, konuşma dilini yazı dili yapmak lâzımdır. Arapça ve Farsçadan gelme kelimelerin imlâları muhafaza edilmeli. Türkçe kelimelerin imlâsı için şimdilik orta yolu seçmeli, çözümünü zamana bırakmalıdır. Gayemiz, millî bir edebiyat vücuda getirmektir (Polat, 2015: 17).

Ömer Seyfettin, Millî Edebiyat dönemi Çağdaş Türk öykücülüğünün önemli isimlerinden biridir. Eserlerinde çocukluk anılarından ve askerlik hayatında yaşadıklarından yola çıkan Ömer Seyfettin, hikâyelerini Genç Kalemler ve Türk Yurdu dergilerinde yayımlamıştır. Sanatçı, eserlerinde serim, düğüm ve çözüm bölümlerine önem vererek Maupassant tarzı olay hikâyeciliğinin de edebiyatımızdaki en önemli temsilcisi olmuştur. Eserlerinde Türk insanının duygu ve düşüncelerini işleyen sanatçı, hikâyelerini halk geleneklerine veya tarihsel olaylara dayandırır (<https://www.edebiyatogretmeni.org/omer-seyfettin/>). Realist bir bakış açısı hâkimdir.

2. Yapı ve Görev Bakımından Edatlar

Yapı ve görev bakımından edatlar, yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelimelerdir (Korkmaz, 1992: 51).¹ Edatlar, Türk dilinin çekimlik bağlı biçim birimlerini oluşturmaktadırlar. Tıpkı yapımlık bağlı biçim birimleri oluşturan isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil yapımlık eklerinde

¹Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "Bugünkü anlamıyla edatlar, dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi bağlarına değil, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimlerini bir araya getiren (bağlama edatları), onları çekime sokan (çekim edatları) veya söz cümleler kuran (ünlem edatları) dil birimleridir. Başka bir deyişle, edatlar, ortaya çıkabilmeleri için bir başka varlığa (varlık + varlık) veya eyleme (varlık + eylem) gerek duyan bilgilerin adlarıdır. Bu yüzden tek başlarına kullanılamazlar. Bu bakımdan, edatlar birer bağlı birimdir, çünkü varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisinde ortaya çıkan 'bulunma, yön, sınır, benzerlik, neden, sonuç, vb. gibi bilgilerimizin adları, ancak bağlı birimler olabilirler ve bu bilgilerin var oluşları, ancak varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisi ile gerçekleşebilir." Karaağaç, Günay, Edat Üzerine Düşünceler, Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 1(5), 2009, 158.

olduğu gibi tek başlarına kullanılmayan², tek başlarına kullanıldıklarında bir anlam ifade etmeyen ve kendinden önce gelen bilgilere bağlanarak belirli bir anlam ve işlevi karşılayabilen yapıların adlarıdır. Misal, “senin kadar” yapısında “kadar” edatının varlık kazanabilmesi için “sen+in” asıl birim+ilgi hâline; “çiçek gibi” yapısında ise, “gibi” edatının varlık kazanabilmesi için “çiçek” asıl birimine ihtiyacı vardır. Bundan dolayı edatlar tek başlarına var olamayan; geldikleri söz ya da söz öbeklerine benzerlik, vasıta, sebep, karşıtlık, beraberlik, araç vb. anlamlar katan ve cümleye bu işlevle genellikle tümleç olarak bağlanan bilgilerin adlarıdır.

2. 1. Aitlik İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 1: Aitlik ilişkisi bildiren edatların yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edatlar	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
Ait³	+/(y)A/+ait	1. S1/S2+/(y)A/+ait 2. İ1/İ2+/(y)A/+ait 3. Zm+/(y)A/+ait	1. S1/S2+aih+Y 2. İ1/İ2+aih+Y 3. Zm+aih+Y
Dair⁴	+/(y)A/+dair	1. S1/S2+/(y)A/+dair 2. İ1/İ2+/(y)A/+dair 3. Zm+/(y)A/+dair	1. S1/S2+aih+Y 2. İ1/İ2+aih+Y 3. Zm+aih+Y

³Çalışmada geçen, *bütün insanlar+a ait*, *bütün embriyoloji+(y)e+ait* ve *bir mefkûre+(y)e+ait* ifadeleri, *belirtme sıfatı+(y)A yönelme hâli+ait* edatı biçiminde oluşmuştur. Ait edatı *belirtme sıfatı+(y)A yönelme hâl* ekinden sonra gelirken; *felsefe+(y)e+ait* ifadesinde ait edatı, *belirli isim+(y)A yönelme hâl* ekinden sonra ve *askerliğ+e ait* ifadesinde *belirsiz isim+(y)A yönelme hâl* ekinden sonra; *siz+e+ait* ifadesinde ise, *zamir+(y)A yönelme hâl* ekinden sonra gelmiştir. Buradan yola çıkarak denilebilir ki “ait” edatı sözcük grubunda pasif cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce genellikle /+A/ yönelme hâli eki almaktadır.

⁴“Dair” edatı, *kendisi+n+e dair* ifadesinde, *zamir+iyelik eki+yönelme hâl* ekinden sonra gelirken; *inzibat+a+dair*, *dünya+(y)a+dair* *masiva+(y)a+dair* ifadelerinde *belirsiz isim+yönelme hâl* ekinden sonra gelmiştir. Aynı zamanda dair ifadesi tabloda formülleştirerek belirttiğimiz üzere, *belirtme sıfatı+isim+dair* (*Bütün insanlar+a+dair bir konuydu*), *niteleme sıfatı+isim+dair* (*Güzel günler+e+dair pek çok hatıra biriktirmişti*), *belirli isim+yönelme hâl eki+dair* (*Ali+(y)e+dair bir fikri yoktu*) biçiminde de oluşabilmektedir. Buradan yola çıkarak denilebilir ki “dair” edatı sözcük grubunda pasif cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce genellikle /+A/ yönelme hâli eki almaktadır.

Tablo 1 (Deavmı)

Üzerine ⁵	+üzerine	1. S1/S2+üzerine 2. İ1/İ2+üzerine 3. Zm+üzerine	1. S1/S2+AiT+Y 2. İ1/İ2+AiT+Y 3. Zm+AiT+Y
----------------------	----------	---	---

Yapı bakımından aitlik ilişkisi bakımından kendinden önce gelen söz veya söz öbeklerine bağlanan “ait, dair, üzerine” edatlarından “ait, dair” edatı kendinden önce gelen /+A/ yönelme hâl ekinden sonra morfo-semantik açıdan bağlanırken; “üzerine” edatı söz ya da söz öbeklerine doğrudan bağlanmaktadır. Burada söz konusu olan hâl ve edat ilişkisinde hem anlamsal hem de yapısal bir uyum söz konusudur. Edattan önce gelen hâl eki semantik bakımdan edatla ortaklık teşkil etmektedir. Şöyle ifade etmek gerekirse, aitlik ilişkisi derin yapısında bir yöneliklik anlamı taşıdığından dolayı kendinden önce gelen hâlinde yöneliklik anlamı olarak tercih edilmesi tabiidir. Bundan dolayı hâl ile edat arasında bir ilişki söz konusudur.

Görev bakımından aitlik ilişkisi bakımından söz veya söz öbeklerine bağlanan “ait, dair, üzerine” edatları, ya kendinden önce gelen /+A/ yönelme hâl ekine bağlanıp aitlik hâli ilişkisiyle aitlik tümleci olarak yükleme bağlanır ya da “üzerine” edatında olduğu gibi doğrudan aitlik tümleci oluşturarak yükleme bağlanmaktadır.

2. 1. 1. Ait

İnsanlar hakikati anlasalar, bütün toprağın, **bütün insanlara ait** olduğunu bilselerdi ordulara, bu kadar masraflara, zahmetlere ne lüzum kalırdı? (KH/322).

Felsefeye ait kısmını, Eserullah Nâtık yazacaktı... (İT/382).

Eğer ilim için bu budalalık lâzımsa ben **bütün embriyolojiye ait** notlarımı yırtar, meydana atılarak “Cahilim, yahu ben de cahilim!” diye haykırmağa başladım. (GBBA/411).

Şerefın en büyük kısmı da **size ait** olacak.” (Ş/422).

Mademki ikisinin de bir cemaate, **bir mefkûreye ait** fikirleri yoktu. (Ş/426).

Duvarlarda **askerliğe ait** ne bir levha, ne bir program, ne bir timsal vardı. (BL/508).

⁵“Üzerine” edatı, *İşagoci ve emsaligi biz âlim ellerin tabiat ve eser best-i tefekkür +üzerine* ve *teokrasi esasları üzerine*, *milliyet esasları +üzerine* ifadeleri, *isim tamlaması grubu/belirtili isim+edat* biçiminde; *bu zehirleyici kitaplar +üzerine* ifadesi *belirtme sıfatı+niteleme sıfatı+edat* biçiminde oluşmuştur. Aynı zamanda üzerine edatı, *belirtme sıfat+isim (Bu konular +üzerine bir daha tartışmayalım)*, *belirsiz isim (Hayvanlar +üzerine yeni kararlar alındı.)*, *zamir (O+nun üzerine tartıştılar.)* ve *niteleme sıfatından (Etkileyici baharın tesiri +üzerine şiir kaleme aldı.)* sonra da gelebilir. Buradan yola çıkarak denilebilir ki “üzerine” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif konumdur. Çünkü kendinden önce gelen bir durum ekiyle bağlantısı söz konusu değildir.

2. 1. 2. Dair

Halkın ağzında **kendisine dair** birçok efsaneler dolaşır. Babasının bir emektarı onu büyütmişti; haksız yere kafası kesilmiş bir beyin oğlu idi. (F/594).

Mutlaka **inzibata dair** bir emr-i şerif... (F/600).

Artık **dünyaya dair** hiçbir ümidi kalmamıştı. (T/677).

Zayıf ellerini kulaklarına götürdü; dünyaya, **masivaya dair** aklında ne varsa unutmak için bir daha kendini zorladı. (T/681).

2. 1. 3. Üzerine

Ve devam etti: “Vakıa siz, ‘Mademki bir mevzu içindir, **aynı mevzu üzerine** yazılan şeylerle arasında mutlaka münasebet bulunur’ diyeceksiniz, fakat öyle değil...” (SK/40).

Yani **İsagoci ve emsaligi biz âlim ellerin tabiat ve eser best-i tefekkür üzerine**“ mantık ve ahlâk” namıyla kurduğu mezar-i cehl ü akamet altında hava-yı nesimî-i hakikatten külliye arî bulunan bu muzlim ve medenî kabr-i muhit içinde medeniyet-i tabiiyenin, tabiat-ı merhumenin, doğru ve hür düşünenlerin, esaret-i vicdaniyeden mustarip olan biçare gânın, bilhassa zavallı kendimin gayr-i kabil-i teselli matemlerini tutayım... (TEBT/105).

Bütün meşguliyetimiz eğlence ve neşe idi. Bahar, şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyorsunuz, siz **bu zehirleyici kitaplar üzerine** düşünüyor. (BK/109).

Teokrasi esasları üzerine halis bir bedevî hâkimiyeti teşkil etmek! Buranın gençleri uyuyor. (MM/641).

Ben artık bütün dünya, **milliyet esasları üzerine** yeni teşkilât yaparken bizim kanatsız kuş gibi bedevî zihniyetiyle milliyetsiz kalamayacağımızı dilim döndüğü kadar anlatmağa çalıştım. (MM/640).

2. 2. Beraberlik ve Vasıta İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 2: Beraberlik ve vasıta ilişkisi bildiren edatların yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edatlar	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
İle⁶	+ile / +(y)lA	1. S1/S2+ile / +(y)lA 2. İ1/İ2+ile / +(y)lA 3. Zm+ile / +(y)lA	1. S1/S2+BrT/VsT+Y 2. İ1/İ2+BrT/VsT+Y 3. Zm+BrT/VsT+Y
Berber⁷	+ile beraber / +(y)lA beraber	1. S1/S2+ile beraber / +(y)lA beraber 2. İ1/İ2+ile beraber / +(y)lA beraber 3. Zm+ile beraber / +(y)lA beraber	1. S1/S2+BrT/VsT+Y 2. İ1/İ2+BrT/VsT+Y 3. Zm+BrT/VsT+Y
Yanı sıra⁸	+yanı sıra	1. S1/S2+yanı sıra 2. İ1/İ2+yanı sıra 3. Zm+yanı sıra	1. S1/S2+BrT/VsT+Y 2. İ1/İ2+BrT/VsT+Y 3. Zm+BrT/VsT+Y

⁶"İle, beraber, yanı sıra" edatları beraberlik ve vasıta ilişkisi kurarlar. Yapı bakımından "beraber" edatı, "ile" edatından sonra gelmekte; "yanı sıra" edatı ise isim ya da sıfat soylu söz veya söz öbeğinden sonra gelmektedir. Görev bakımından ise doğrudan ana cümlelerin veyahut yan cümlelerin yüklemine vasıta ya da beraberlik tümleci olarak bağlanmaktadır. "İle" edatı, *şiddet+ile*, *tesellisi+yle*, *harekât-ı gayr-ı tabiiye-i sakile +ile*, *yekdiğerleri+yle*, *nisyan ile*, *sanayi-i fikriye ve hayaliye +ile* ifadelerinde, *isim tamlaması grubu/belirtisiz isim+beraberlik-vasıta edatı* biçiminde; *bir tehâlük-i mihanikî +ile* ifadesinde, *belirtme sıfatı+isim+beraberlik-vasıta edatı* biçiminde; *yavaş bir ses+le*, *hararetili elleri+yle*, *münasebeti olmayan birçok zıtların gülünç ve acı hatıratı+yla*, *sürat-ı sârî ile* ve *â'mâk-ı meçhulü yekdiğeri+yle* ifadelerinde, *niteleme sıfatı+isim+beraberlik-vasıta edatı* biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki "ile / (y)lA" edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir.

⁷"Beraber" edatı, *annem+le beraber*, *dostları+yla beraber* ifadelerinde, *belirtili isim+ beraberlik-vasıta edatı* biçiminde; *her şey+le beraber*, *bütün adliği+yle*, *ihtiyarlığı+yla*, *çirkinliği+yle beraber* ifadelerinde, *belirtme sıfatı+ beraberlik-vasıta edatı* biçiminde; *Bidar Bey+le beraber*, *Talâk +ile beraber* ifadelerinde, *belirtili isim+ beraberlik-vasıta edatı* biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki "beraber" edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir.

⁸"Yanı sıra" edatı, *altın tekerleklerin +yanı sıra* ifadesinde, *niteleme sıfatı+ beraberlik-vasıta edatı* biçiminde oluşturulmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki "yanı sıra" edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir.

Yapı bakımından beraberlik-vasıta ilişkisi bakımından kendinden önce gelen söz veya söz öbeklerine bağlanan “ile/+(y)LA, ile beraber /(y)LA beraber, yanı sıra” edatları söz ya da söz öbeklerine doğrudan gelmekte semantik bakımdan ya vasıta ya da birliktelik ilişkisiyle cümleye bağlanmaktadır. Kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle ilişkisi olmayan bu edatlar söz veya söz öbekleri üzerine doğrudan gelmektedir. Bu edatlardan sadece “beraber” edatı kendinden önce ile edatını almaktadır.

Görev bakımından ise, beraberlik-vasıta ilişkisi bakımından söz veya söz öbeklerine bağlanan “ile/+(y)LA, ile beraber /(y)LA beraber, yanı sıra” herhangi bir hâl ekiyle ilişkisi olmadığından dolayı doğrudan vasıta ya da beraberlik tümleci olarak yan cümlelerin veya ana cümlelerin yüklemine bağlanmaktadır.

2. 2. 1. İle

Daha sonra muallime benzeyen en büyükleri küçük dizini benim nazik belciğime dayanarak “haydi” kumandasını verdi, diğer ikisi kalçalarımla omuzlanma **şiddetle** bastılar. (CD-2/31).

Hiç gözyaşlarıma ehemmiyet vermeyerek “Sus, sus küçük bey, şimdi geçer, ağlama...” **tesellisiyle** beni terk ediverdiler. (CD-2/31).

İştigâlât-ı fevkalâde-i bedeniye ve **harekât-ı gayr-ı tabiiye-i sakile ile** vücut zenginleştirildikçe bir inhitat-ı batî-i dimağî, bir donukluk, bir âdem-i intizam zuhur ediyor. (CD-2/34).

Yanlış olması muhtemel tecrübelerle, doğru olmaları muhtemel olanlara nispet ve **yekdiğerleriyle** mukayese olunur, hakikat tezahür eder! (CD-2/34).

Abdest bitince annemle beraber **yavaş bir sesle** namaz dualarını okuyarak kollarımı ve yüzümü kuruladık. (İN/37).

Ve **hararetli elleriyle** benim küçük ellerimi kulaklarıma kaldırarak, “İşte böyle...” diyerek erkek iftitahını öğretti. (İN/37).

Bu nâ-tamam ve rabitasız bir romandır, bir uçurumdur ki **â’mâk-ı meçhulü yekdiğeriyle** asla **münasebeti olmayan birçok zıtların gülünç ve acı hatıratıyla** doludur. (İN/39).

Bir tehâlük-i mihanikî ile önümüzde duran manzumeyi kaptım, parçaladım. (SK/41).

Beni mustarip edebilecek bir şeyi zorla unutabilmek, ondan **nisyan ile** intikam alabilmek hassasına malikiyetle iftihar ederim. (SK/41).

Arkadaşım, **sanayi-i fikriye ve hayaliye ile** asla meşgul olmamış, müthiş bir idmancı idi. (SK/41).

Tarz-ı telaffuzundaki **sûrat-ı sârî ile** cevap verdim. (S/43).

2. 2. 2. Beraber

Abdest bitince **annemle beraber** yavaş bir sesle namaz dualarını okuyarak kollarımı ve yüzümü kuruladık. (İN/37).

Her şeyle beraber edebiyat da tabîî terakki edecek, yani eskilikten ayrılacak, bunu eskiliğe mahkûm etmek kanun-ı tabîî-i terakkiye mâni olmak gibi boş bir şey. (S/42).

Ben ona o kadar hürmet ederken; **bütün adiliğiyle, ihtiyarlığıyla, çirkinliğiyle beraber** en lâtif, en müstesna, en şayan-ı perestîş genç kızlara bile gösterilemeyecek nezaketler ibraz ederken onda hiç olmazsa güzel, sanatkâr bir ruh olduğuna hâlâ aldanmak istemeyen bir kanaat, bir ihtiyac-ı ruhî ile inanarak; o hafif, sarı, ince çizgilerle buruşmağa başlayan yorgun simasında yine bir hatıra-i manidar-ı şebab bulmağa çalışırken o ne kadar çirkin düşünceler arkasında koşuyor. (ÇBH/52).

Zevcim **dostlarıyla beraber** çıkmıştı. (ÇBH/53).

Bidar Bey'le beraber sabahleyin erkenden çıktıklarını söyledi. (TEBT/94).

Talâk ile beraber bütün mukadderat-ı müşterekemiz ve zaif-i mütekeblemiz iflâs etti. (TEBT/95).

2. 2. 3. Yanı sıra

Sakin ve ıslak vezirler, büyük kavuklarındaki parlak tuğları sallayarak, gözleri yerlerde, **altın tekerleklerin yanı sıra** yürüyorlardı. (Fe/326).

2. 3. Benzerlik ve Denklik İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 3: Benzerlik ve denklik ilişkisi bildiren edatın yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edat	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
Gibi ⁹	+gibi	1. S1/S2+gibi	1. S1/S2+BnzT+Y
	-Ar+gibi	2. İ1/İ2+gibi	2. İ1/İ2+ BnzT+Y
	-mİş+gibi	3. Zm+gibi	3. Zm+ BnzT+Y
	-yor+gibi	4. F1-/ F2- -Ar+gibi	4. F1-/ F2- -Ar+ BnzT+Y
		5. F1-/ F2- -mİş+gibi	5. F1-/ F2- -mİş+ BnzT+Y
		6. F1-/ F2- -yor+gibi	6. F1-/ F2- -yor+ BnzT+Y

⁹"Gibi" edatı, bir enin-i sükûn **gibi**, her vakitki **gibi**, bir hayal **gibi**, ifadelerinde, belirtme sıfatı+benzerlik-denklik edatı biçiminde; beni fevkalâde teshir eden küçük cambaz çocuğu **gibi**, mâî bir şeffaflıyet-i sürh **gibi**, on beş saniye evvel görülmüş ruhanî bir rüya-yı kıymetdar **gibi**, vakitsiz doğan çocuklar **gibi** ifadelerinde, niteleme sıfatı++benzerlik-denklik edatı biçiminde; incimat **etmiş gibi**, daha bu gece **görülmüş gibi**, manyetizma olmuş gibi, ihtizaz eder **gibi**, bir top patlamış **gibi**, bir küf kokusu duyar **gibi** ifadelerinde partisip grubu+benzerlik-denklik edatı biçiminde; esmer ve duman **gibi**, "sebat ve ciddiyet" **gibi** ifadelerinde belirsiz isim+ benzerlik-denklik edatı biçiminde; bir pertavsızla bakılıyor **gibi** ifadesinde mastar grubu+ benzerlik-denklik edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki "gibi" edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir.

“Gibi” edatı benzerlik ve denklik ilişkisi bakımından Türkçede yaygın kullanılan sözlerden biridir. Yapı bakımından kendinden önce gelen isim ya da sıfat niteliğindeki sözcüklere doğrudan gelebildiği gibi fiile gelen “-Ar, mış, -yor” vb. nitelikteki fiil çekim eklerinden sonra da gelebilmektedir. Görev bakımından ise kendinden sonra gelen isimle bağlantı kurarak farklı nitelikte bir tümleşik olarak yükleme bağlandığı gibi doğrudan da benzerlik ya da benzetme tümleci olarak da yükleme bağlanabilmektedir.

2.3.1. Gibi

Gâh ü bî-gâh riyâh-ı mesânın daha uzaklardan getirdiği bir ses, bir nağme-i hırâş ile başlayarak kesiliyor yine başlıyor ve cevri-i garibin gâze-i samtından inleyerek **bir enin-i sükûn gibi** akşamın afak-ı dûrâdûru içinde titreyip sönüyor, nihayet kendine bir melâz-ı sükûnet buluyordu. (BRDİ/27).

O akşam memuru bulunduğu bankadan **her vakitki gibi**, yine yorgun ve ter içinde geldiği zaman muttat olan buse-i muhabbetimi takdim etmeden “Bir gül!” diye haykırırverdim.(H/28).

Şehzadebaşı’nda, **beni fevkalâde teshir eden küçük cambaz çocuğu gibi** elleriyle yerde yürürlerdi.(CD-2/31).

Zavallı ben korku ve hayretimden mebhut, **incimat etmiş gibi**, onların ellerinde, beş on dakika kıvrıldım, düzeltildim. (CD-2/31).

Bu dakika-ı ezeliyette bütün o intihâ-yı leyâl-i sincabî zulmetler **maî bir şeffafiyet-i sürh gibi** takattur ederken, minarenin şerefesinde genç müezzinin zıll-ı zaifi hareket etti. (İN/36).

O dua ediyor ve dudakları hareket ettikçe başörtüsü de **ihtizaz eder gibi** oluyordu. (İN/37).

Artık **esmer ve duman gibi** bir aydınlıkla tenevvür eden sofadan hızla geçtim. (İN/38).

Yeşil başörtüsü başında, bu zulmet-i münevvere içinde, **bir hayal gibi** hareket ederek Kur’an’ını aldı. (İN/38).

Şimdi **daha bu gece görülmüş gibi, on beş saniye evvel görülmüş ruhanî bir rüya-yı kıymettar gibi** saadetleri unutulamayan ve zaten velveleli ve hüsrân-hîz bir rüya olan bu ömr-i fâni içinde yalnız kâbus olmayan sabâvet ve hatıratı... (İN/38).

Fotoğrafçılıktan tutunuz da ressamlığa, oymacılığa, heykeltıraşlığa kadar ve loşpitten tutunuz da ata, sandala, jimnastiğe hatta pehlivanlığa kadar hepsini yapmış ve bu tenevvü-i meşagilden mütevellit teşevvüş-i efkâr ondan “**sebat ve ciddiyet” gibi** şeylerin hepsini nezederek yerine anlaşılmaz bir hercaılık, sebepsiz bir bî-kararlık bırakmıştır. (SK/39).

Kulağının dibinde **bir top patlamış gibi** şaşırmuş ve gözlerini açmıştı. (SK/40).

Bir hâyîdelik ki, ben ondan **bir küf kokusu duyar gibi** oluyorum. (SK/40).

Başladıklarımı da atmağa kıyamam, işte **vakitsiz doğan çocuklar gibi** yarım yaşamağa mahkûmdurlar. (S/44).

Manyetizma olmuş gibi levhanın başından ayrılamıyordum; bu herc ü merc-i sanatkârane... (S/44).

Elime aldım, gayet sanatkârane yapılmış bir saat olduğunu anladım, rakamlar **bir pertavsızla bakılıyor gibi** gayet büyük görünüyor ve kalın billurun altından işlediği pek az duyuluyordu. (S/45).

2. 4. Hariç Tutma İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 4: Hariç tutma ilişkisi bildiren edatların yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edat	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
Başka ¹⁰	+DAn+başka	1. S1/S2+DAn+başka 2. İ1/İ2+DAn+başka 3. Zm+DAn+başka 4. F1-/ F2- - mAk+DAn+başka	1. S1/S2+hrçth+Y 2. İ1/İ2+hrçth+Y 3. Zm+hrçth+Y 4. F1-/ F2- -mAk+hrçtT+Y

“Başka” edatı, genellikle hariç tutma işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Yapı bakımından genellikle +DAn ablatif hal ekinden sonra gelmektedir. Görev bakımından ise genellikle kendinden sonra gelen söz ya da söz öbeklerine bağlanarak farklı fonksiyondaki tümleçlerle yüklem bağlanmaktadır. Aynı zamanda doğrudan yükleme bağlanan örneklerine de rastlamak mümkündür. Bu durumda hariç tutma tümleci fonksiyonundadır.

¹⁰“Başka” edatı, *silahların, kılıçların şakırtısından başka, kılıçtan, demirden, çelikten, ateşten başka* ifadelerinde *isim tamlaması grubu/belirtisiz isim*+DAn/+hariç tutma edatı biçiminde; *öyle korkunç bir kündeğe gelmişlerdi ki... artık “pes” demekten başka*, Ankara’ya Yahya Paşa kumandasında bir ordu göndermekten başka ifadelerinde *mastar grubu*+DAn/+hariç tutma edatı biçiminde; *şahsî bir kazançtan başka, resmî evrak ücretinden başka, dar kapısından başka* ifadelerinde *niteleme sıfatı*+DAn/+isim+hariç tutma edatı biçiminde; *benimle senden başka* ifadesinde *zamir*+DAn/+hariç tutma edatı biçiminde; *yüz elli liradan başka* ifadesinde, *belirtme sıfatı* +DAn/+hariç tutma edatı biçiminde oluşmuştur. Görüldüğü üzere, semantik bakımdan genellikle hariç tutma anlamı katan “başka” edatı gelmiş olduğu isim soylu sözcüklere /+DAn/çıkma hâliyle birlikte bağlanmaktadır. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “başka” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

2. 4. 1. Başka

Silahların, kılıçların şakırtısından başka hiçbir seda işitilmiyordu. (V/355).

Öyle korkunç bir künde gelmişlerdi ki... artık “pes” demekten başka çare yoktu! (V/356).

Cenk istemeyen padişah **Ankara’ya Yahya Paşa kumandasında bir ordu göndermekten başka** bir şey yapmadı. (PİK/377).

Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakârlık, ne olursa olsun, hakikatte **şahsi bir kazançtan başka** bir şey değildir. (PİK/378).

Benimle senden başka onu gören oldu mu?” (BVŞ/478)

Size yemin ederim **ki resmî evrak ücretinden başka** on param asrafım olmadı. (FŞK/438).

Dar kapısından başka aydınlık girecek hiçbir yeri olmayan dükkânında, tek başına gece gündüz kıvılcımlar saçarak çalışan Koca Ali tıpkı kafese konmuş terbiyeli bir Arslanı andırıyordu. (D/447).

Kılıçtan, demirden, çelikten, ateşten başka lâf bilmez (D/448).

Birde baktım ki seyahat param **yüz elli liradan başka** seksen lira da çekin beş yüzünden eksilmiş... (M/463).

2. 5. Karşıtlık ve Zıtlık İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 5: Karşıtlık ve zıtlık ilişkisi bildiren edatların yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edatlar	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
Mukabil¹¹	+(y)A+mukabil	1. S1/S2+(y)A+mukabil 2. İ1/İ2+(y)A+mukabil 3. Zm+(y)A+mukabil	1. S1/S2+krşh+Y 2. İ1/İ2+krşh+Y 3. Zm+krşh+Y
Rağmen¹²	+(y)A+rağmen	1. S1/S2+(y)A+rağmen 2. İ1/İ2+(y)A+rağmen 3. Zm+(y)A+rağmen	1. S1/S2+krşh+Y 2. İ1/İ2+krşh+Y 3. Zm+krşh+Y

¹¹“Mukabil” edatı, *onların cehennem azabıyla, cennet hırsıyla daima rahatsız olan ruhlarına mukabil* ifadesinde, *iyelik grubu/belirtili isim+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde; *“beynelü meniye” manasına kullandığı Osmanlığa mukabil* ifadesinde, *belirtme sıfatı+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde; *buna mukabil* ifadesinde, *zamir+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “mukabil” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

¹²“Rağmen” edatı, *o kadar hassasiyetine, teessür kabiliyetine rağmen* ifadesinde *belirtme sıfatı* +/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde; *gayr-i ihtiyarî yalnız*“ doksan bin frank” *bağış veren bu milyonerin acaba bütün Monaco zenginlerine rağmen* ifadesinde *partisip grubu+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde; *arzusuna rağmen* ifadesinde, *belirtili isim+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “rağmen” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Tablo 5 (Devamı)

Karşı ¹³	+(y)A+karşı	1. S1/S2+(y)A+karşı 2. İ1/İ2+(y)A+karşı 3. Zm+(y)A+karşı	1. S1/S2+krşh+Y 2. İ1/İ2+krşh+Y 3. Zm+krşh+Y
---------------------	-------------	--	--

“Mukabil, rağmen, karşı” edatları karşıtlık ve zıtlık bildirmektedirler. Yapı bakımından +(y)A datif hali ekinden sonra gelmektedirler. Görev bakımından ise, kendinden sonra gelen söz ve söz öbeklerine bağlanarak farklı nitelikte tümleçler oluşturabildikleri gibi; doğrudan yükleme karşıtlık ya da zıtlık tümleci olarak da bağlanabilirler.

2. 5. 1. Mukabil

Bunlar, şiarı meşhur “bilâ tefrik-icin sümezhep” olan Tanzimat’ın “beynel mileliyet”, hatta “beynelü memiyet” manasına kullandığı Osmanlığa mukabil bir Türklük emeli takip ediyorlar. (BD/274).

Onların cehennem azabıyla, cennet hırsıyla daima rahatsız olan ruhlarına mukabil vücutları ne kadar mesut, ne kadar rahattı... (BŞ/368).

Mahallelerde birçok evler aç! **Buna mukabil** haydutlar hâlâ kâşânelerde yaşıyorlar. (MM/641).

2. 5. 2. Rağmen

O kadar hassasiyetine, teessür kabiliyetine rağmen, her gün şişmanlıyor, hiç zayıflamıyordu. (YBH/363).

Gayr-i ihtiyarî yalnız“ doksan bin frank” bahşiş veren bu milyonerin acaba bütün Monaco zenginlerine rağmen bütün bir kumpanyayı yalnız kendisine hasretmek için ne kadar para verdiğini tahmine çalışıyor. (M/463).

Arzusuna rağmen hayalinde onun yüzünden çektiği ıstıraplar maziden daha şedit bir vuzuhla uyanıyordu. (FŞO/470).

2. 5. 3. Karşı

Fakat zevcimde o kadar derin bir mesrûriyet hissediyordum ki bunu mutlaka **bana karşı** bil-i ltizâm yapıyor sanıyor ve daha ziyade darılıyordum. (H/28).

Oradaki sarıklı ihtiyarlar Mithat Paşa’nın Kanun-ı Esasî’si ile eğlenmişler, **atılan toplara karşı** müsterihane çubuklarını çekerek gülmüşler... (İH/125).

¹³“Karşı” edatı, *bana karşı* ifadesinde, *zahir+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde; *atılan toplara karşı* ifadesinde, *partisip grubu+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde; *Efser’e karşı*, *Avusturya’ya karşı* ifadelerinde, *belirtili isim +/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde; *bu mağlûpların galiplerine karşı* ifadesinde *belirtme sıfatı+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı* biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “karşı” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

İtalyanları yarım asır evvel **Avusturya’ya karşı** isyan ettiren, kurdukları müstakil hükümetleri birden bire büyüterek ve meşum tarihlerinden ilham alarak Trablus’a atılmalarına sebep olan “milliyet” hissi değil miydi? (Ş/232).

Efser’e karşı perverde ettiği ihtiram katiyen buna mâni imiş... (TEBT/94).

Bir memleket alındığı vakit ecnebi bir unsurun kalmasına müsaade etmek de, **bu mağlûpların galiplerine karşı** besleyecekleri pek tabii olan kin, garazla silahlanarak üremelerini, bir gün vatanın en zayıf zamanında kalkıp intikam almalarını istemek demekten başka bir şey değildir. (BL/280).

2. 6. Sebep, Maksat, Gaye ve Hedef İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 6: Sebep, maksat, gaye ve hedef ilişkisi bildiren edatların yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edatlar	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
İçin ¹⁴	İçin -mAk+için	1. S1/S2+(y)A+için 2. İ1/İ2+(y)A+için 3. Zm+(y)A+için 4. F1-/F2- -mAk+için	1. S1/S2+ heh+Y 2. İ1/İ2+ heh+Y 3. Zm+ heh+Y 4. F1-/F2- -mAk+heT+Y
Diye ¹⁵	Diye	C+diye	C+heT+Y

¹⁴“İçin” edatı, bir iş için, bu küçük şaire için, vücud-ı umumî için, bütün gözler için ifadelerinde, belirtme sıfatı+isim+sebep-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; koparmamak için, işitmemek için, acısını unutmak için, düşmemek için, kendi iyi olman ve şeytanın yalanlarına aldanmaman için ifadelerinde, mastar grubu+sebep-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; onların celb-i hevesleri için, beyan-ı hakikat için, onun ismi için, sebat için, adalât için, pervanelerin ölümü için ifadelerinde, isim tamlaması grubu/belirtisiz isim+sebep-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; sevilmeyen bir kadının öksürükleri için ifadesinde partisip grubu+sebep-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; kendin için, senin için, onun için, benim için ifadelerinde, zamir+ilgi+sebep-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki “için” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir.

¹⁵“Diye” edatı, “yok yavrucuğum, saat on iki, sonra vakit geçer” diye, öyle yorulursun” diye, içeri görünmesin diye ifadelerinde cümle+ sebep-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde oluşturulmuştur. “Diye” edatı, diğer edatlardan farklı ve yapısal olarak kendinden önce mevcut olan yan cümlenin yükleminden sonra gelmektedir. Bundan dolayı cümlesel oluşumun bir yapı taşı olduğu için cümlede aktif konumdadır ve genellikle sebep tümleci olarak yan cümleyi ana cümleye bağlamaktadır.

Tablo 6 (Devamı)

Dolayı ¹⁶	+DAn+dolayı	1. S1/S2+DAn+dolayı	1. S1/S2+heh+Y
		2. İ1/İ2+DAn+dolayı	2. İ1/İ2+heh+Y
		3. Zm+DAn+dolayı	3. Zm+heh+Y
		4. F1-/F2-	4. F1-/F2-
		-kpz+şhs+DAn+dolayı	-kpz+şhs+HeT+Y

“İçin, diye, dolayı” edatları sebep, gaye ve hedef bildirmektedirler. Yapı bakımından için edatı söz ve söz öbeklerine doğrudan gelebildiği gibi; çekimlik bağlı biçim birimi olan -mAk’ten de sonra gelebilmektedir ve bu kullanım Türkçede oldukça yaygındır, genellikle hedef bildirmektedir. “Diye” edatı, di-fiiline -(y)A zarf-fiil ekinin gelip anlamını yitirmesi sonucu ek kalıplaşmasına uğramış edatlardan biridir ve için edatının yerine kullanılabilir. Genellikle kendinden önce gelen cümle mahiyetindeki yapıya bağlanmaktadır. “dolayı” edatı, genellikle +DAn çıkma hâli ekinden sonra bağlanmaktadır. Görev bakımından ise, bu üç edat genellikle doğrudan yükleme sebep ya da hedef tümleci olarak bağlanmaktadır.

2. 6. 1. İçin

Bir aralık hemşirem, galiba **bir iş için** sofaya çıktı. (BM/26).

Onu **koparmamak için** bu çocuğu bin türlü masum mazeretle iskâta çalışıyor “İşte, bak, cicim... sana şu lâleyi, seversen şu gülü koparayım olmaz mı?” diyordum. (PM/30).

Ben de eve geldim ve belimin acısını, takdir **işitmemek için**, yavru bir kedi tahammülüyle sakladım. (CD-2/31).

O vakit anladım ki deminden benim hissiz dudaklarıma kalkan el, beyaz ve pâk tavşanının, sevimli oyuncağının sert ayağıyla acıyan şu küçük elceğiz **acısını unutmak için** sıcak bir busenin hararet-i devasını bekliyordu. (BM/26).

Yalnız fahrî olan cimnastik muallimi çocuklara tabur olmasını, ikişer ikişer yürümesini öğretirken **onların celb-i hevesleri için** yeni ve parlak halkalarda birkaç kere sallanırdı. (CD-2/32).

¹⁶“Dolayı” edatı, muhabbetimin şiddetini anladığınızdan **dolayı** isim tamlaması/belirsiz isim+/DAn/+sebeb-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; işgal esnasında gösterilen intizam ve adaletten **dolayı** ifadesi, partisip grubu+/DAn/+sebeb-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; **bundan dolayı** ifadesi, zamir+/DAn/+sebeb-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “dolayı” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Düşmemek için kollarınızın kuvvetlenmesi lâzımdır, **onun için** de çok idman yapacaksınız... (CD-2/32).

Tasdik ettim ki idmanla ahen-i kalp bozuluyor, çünkü kalp tabiî **adalât için** çalışır. (CD-2/34).

Tembelleşiyor, **vücut-ı umumî için** vaazifelerini unutuyor, sefil kalıyor. (CD-2/34).

Bu malikiyetle beraber **beyan-ı hakikat için** husule gelen fenalıkları saklamayacağım. (CD-2/34).

En sonra **kendin için, kendi iyi olman ve şeytanın yalanlarına aldanmaman için** dua et!” demişti. (İN/37).

Orada sanayi-i nefiseye ait matemler, **pervanelerin ölümü için** mersiyeler, kırmızı balıkların mana-yı enzarı, **sevilmeyen bir kadının öksürükleri için** şiirler, gecelerin kahkahalarını, gölgelerin musafahalarını hâki neşideler vardır.(SK/39).

Bu küçük şaire için fikrimden bir gün ansızın bir şey geçti. (SK/40).

Mukaddimesiyle mebzûlen dökülen yeminlere meydan vermeden “Lâkin, Belkıs” dedim, “anlamıyor musun, bu **senin için.**” (SK/40).

“Hayır, azizim, **bütün gözler için** yazılan şeylerdeki bir şey, bir hâyîdelik bunda da his olunuyor. (SK/40).

Ben, **onun ismi için** mitolojik bir istiare icat edeceğim diye günlerle, haftalarla eski kitapları, Taberîleri, falanları... (SK/41).

Bu sebat dediğin şeyi **benim için** temenni etme... (S/45).

Şimdi **sebat için** felsefemi izah edeyim. (S/45).

2. 6. 2. Diye

Her vakit öptüğü yerden, sol kaşımın ucundan tekrar öperek “**Yok yavrucuğum, saat on iki, sonra vakit geçer**” diye koltuklarımdan tutarak kaldırdı. (İN/40).

Anneciğim “**Öyle yorulursun**” diye küçük bir iskemleyi altıma koydu, ona oturdum. (İN/40).

Mağda koştu, **içeri görünmesin diye** lâmbayı söndürdü. (Bo/130).

2. 6. 3. Dolayı

Ve **muhabetimin şiddetini anladığınızdan dolayı** size teşekkür ederim. (BK/109).

Hatta konsoloslardan bazıları mutasarrıf Rayef’e, **işgal esnasında gösterilen intizam ve adaletten dolayı** teşekkür bile etmişlerdi. (BL/280).

Onun halktan olan ruhu bana halk sevgisini, halk aşkını nefh etti. **Bundan dolayıdır** ki kafiyelerim halkın tabirleri, musikim halkın dilindeki ahenktir!” diyordu. (FŞO/471).

2. 7. Miktar ve Derece İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 7: Miktar ve derece ilişkisi bildiren edatların yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edatlar	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
Kadar ¹⁷	+(y)A+kadar	1. S1/S2+(y)A+kadar 2. İ1/İ2+(y)A+kadar 3. Zm+(y)A+kadar	1. S1/S2+mkh+Y 2. İ1/İ2+mkh+Y 3. Zm+mkh+Y
Derece ¹⁸	+derece	1. S1/S2+derece 2. İ1/İ2+derece 3. Zm+derece 4. F1- /F2- -AcAk+ derece	1. S1/S2+MkT+Y 2. İ1/İ2+MkT+Y 3. Zm+MkT+Y 4. F1- /F2- -AcAk+ MkT+Y

“Kadar, derece” edatları genellikle miktar bildirmektedirler. Yapı bakımından “kadar” edatı +(y)A yönelme hâlinde sonra gelirken; “derece” edatı doğrudan isim, zamir ya da sıfat niteliğindeki sözcüklerden sonra gelmektedir. İşlev bakımından he iki edatta doğrudan miktar ya da derece tümleci oluşturarak yükleme bağlanmaktadır.

2. 7. 1. Kadar

Fotoğrafçılıktan tutunuz da **ressamlığa, oymacılığa, heykeltıraşlığa kadar** ve loşpitten tutunuz da ata, sandala, jimnastiğe hatta pehlivanlığa kadar hepsini yapmış ve bu tenevvü-i meşagilden mütevellit teşevvüş-i efkâr ondan “sebat ve ciddiyet” gibi şeylerin hepsini nezederek yerine anlaşılmaz bir hercaîlik, sebepsiz bir bî-kararlık bırakmıştır. (SK/39).

Karanlık, siyah, uyuyan şu evden çıktığına **o kadar** memnun, o kadar şad uzaklaştı. (T/23).

Sonra **kamerin, bu enîs-i şiiir-âlûd-ı leyâlin, mirvaha-i iltimâi a’mâk-ı târ-ı ebhâra kadar** süzülüp gidiyor. (BRDİ/28).

¹⁷“Kadar” edatı, **ressamlığa, oymacılığa, heykeltıraşlığa kadar, kamerin, buenîs-i şiiir-âlûd-ı leyâlin, mirvaha-i iltimâi a’mâk-ı târ-ı ebhâra kadar**, yarına **kadar** ifadelerinde, isim tamlaması/belirsiz isim+/A/+miktar-derece edatı biçiminde; **o kadar**, bir hafta **kadar** ifadeleri belirtme sıfatı+/A/+miktar-derece edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “kadar” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

¹⁸“Derece” edatı, son **derece** ifadesinde belirtme sıfatı+miktar-derece edatı biçiminde; ispata **kalkacak derece**, bir arpa kadar **denecek derece**, bu kadar tanınmayacak **derece** ifadelerinde partisip grubu+ miktar-derece edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki “derece” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir.

Ben **o kadar** ısrar ediyordum ki o akşam hemen darlıvermişim ve gül gelinceye kadar söz söylemeden ısrar ediyordum. (H/28).

Belki **yarına kadar** solmadan gelir...” (H/28).

Tabii bir keyifsizlik ve bir meşgale **bir hafta kadar** asabiyetimi teskin etmek üzere iken gözümü ilk dakika-i ıstıraptan sonra açtığım vakit kalbimdeki ilk darbenin bir gül ihtiyacından ibaret olduğunu hissettim. (H/28).

Avcılıkların envanı, kuşbazlıktan başlayarak –domuz, geyik avlarına kadar eğlencelerin hepsini; en sefillerinden tutunuz da tiyatro, rakı âlemlerine kadar merakların umumunu; fotoğrafçılıktan tutunuz da **ressamlığa, oymacılığa, heykeltıraşlığa kadar**, ve lozpitten tutunuz da ata, sandala, jimnastiğe hatta pehlivanlığa kadar hepsini yapmış ve bu tenevvü-i meşagilden mütevellit teşevvüş-i efkâr ondan “sebat ve ciddiyet” gibi şeylerin hepsini nezederek yerine anlaşılmaz bir hercaılık, sebepsiz bir bî-kararlık bırakmıştır. (SK/40).

2. 7. 2. Derece

Yarım yamalak öğrendiğiniz fûnûn-ı garbiyenin esaslarını musırran kendinize atf ve onların da semaviyattan muktebes olduğunu iddia ile efkâr ve itikadat-ı bâtil anızı bizim fûnûnumuz ile bize **ispata kalkacak derece** garabet ve sersemlik gösterirsiniz. (BK/110).

Başı küçük ve uzun, alnıdar, ağzı **son derece** büyük olan doktorun korkunç çirkinliğini yanaklarının kırmızılığı, yuvarlak gözlerinin parlaklığı bir az tahfif ediyordu. (Ap/86).

Kadının ağzı hemen **bir arpa kadar denecek derecede** küçük idi. (KH/183).

Şehzadeliğini ata binmekten, cirit oynamaktan, silah kullanmaktan ziyade kitapla geçiren Beyazıd-ı Veli'nin tabiatı **son derece** halimdi. (PİK/377).

Dünya birkaç hafta içinde, işte **bu kadar tanınmayacak derece** değişmişti. (DZ/454).

Uykusuzluk, üzüntü vücudumu **son derece** zayıflatmıştı. (BT/670).

2. 8. Uygunluk, Denklik ve Nispet İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 8: Uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi bildiren edatların yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edat	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
Göre ¹⁹	+(y)A+göre	1. S1/S2+/(y)A/+göre 2. İ1/İ2+/(y)A/+göre 3. Zm+/(y)A/+göre	1. S1/S2+nsph+Y 2. İ1/İ2+nsph+Y 3. Zm+nsph+Y

“Göre” edatı, uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi bildirmektedir. Yapı bakımından genellikle +(y)A yönelme hâli ekinden sonra gelmektedir. Görev bakımından ise ya kendinden sonra gelen isime bağlanarak farklı fonksiyonda tümleç oluşturmaktadır ya da doğrudan yükleme nispet tümleci olarak bağlanmaktadır.

2. 8. 1. Göre

Şimdi sebat için felsefemi izah edeyim, belki bunu yanlış bulacaksın, fakat mazursun, çünkü bütün muhakemelerimiz **bizim nokta-ı nazarlarımıza göre** tebeddül eder. (S/43).

Dinlerin, ananelerin, âdetlerin, ırk nazariyesinin hep efsane olduğunu; **milliyetlerin itminan, terbiye ve menfaate göre** değiştiğini; hangi milletin terbiyesi görülürse, o milletin ruhuna malik olunacağını ve nihayet medenîlik isteyen bir adamın mutlaka Avrupalılaşması lâzım geleceğini iddia edecekti. (P/155).

“Senin bu kırık kalkanlı ihtiyar sipahin **bugünkü hayata göre** mümtaz bir kahraman mı?” (KY/341).

Yılın her mevsimine göre ayrı bir ticaretleri vardı. (Ç/385).

Karımın fikrince masraf **varidata göre** değil, ihtiyaca göre yapılırdı. (FŞK/471).

Lâkin işte yalnız kumarın geceleri, havanın geceleri gibi, **muntazam bir takvime göre** bir bir arkasına, sıra ile gelmezdi. (DZ/455).

¹⁹“Göre” edatı, bizim nokta-ı nazarlarımıza **göre**, milliyetlerin itminan, terbiye ve menfaate **göre**, varidata **göre** ifadelerinde, isim tamlaması/belirtisiz isim+/A/+uygunluk-denklik-nispet edatı biçiminde; bugünkü hayata **göre**, yılın her mevsimine **göre** ifadelerinde, belirtme sıfatı+/A/+uygunluk-denklik-nispet edatı biçiminde; muntazam bir takvime göre, eski ölçüsüne göre ifadelerinde, niteleme sıfatı+/A/+uygunluk-denklik-nispet edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “göre” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Şimdi paşa **eski ölçüsüne göre** yapılan elbiselerinin içinde yabancı bir iskelet gibi kalmıştı. (YBSB/756).

2. 9. Yönelme İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 9: Yönelme ilişkisi bildiren edatın yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edat	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
Doğru 20	+/(y)A+doğru	1. S1/S2+/(y)A/+doğru 2. İ1/İ2+/(y)A/+doğru 3. Zm+/(y)A/+doğru	1. S1/S2+yöh+Y 2. İ1/İ2+yöh+Y 3. Zm+yöh+Y

“Doğru” edatı, yönelme ilişkisi bildirmektedir. Yapı bakımından genellikle +(y)A datif hâli ekinden sonra gelmektedir. Görev bakımından ise genellikle yönelme tümleci olarak ya yan cümlelerin ya da ana cümlelerin yüklemine bağlanmaktadır.

2. 9. 1. Doğru

Kaburgalarına doğru hafif, tedricen ziyade leşen bir sızı onu ölüm düşüncelerine sevk etmek istiyor, sırtında, ensesine yakın bir ağırı ona refakat ediyordu. (T/24).

Evlerin arasında fakir ve naçız, fakat bir azamet-i maneviye ile **semaya doğru** yükselen eski camiinin küçük ve ihtiyar minaresi daha boştu. (İN/41).

Yüzünü tamamıyla **duvara doğru** çevirdim. (ÇBH/53).

Hatıratımı yoklamak için **geriye, çocukluğuma doğru** hayalen dönerek şimdi muzlim ve ehemmiyetsiz bir mazi olan yirmi altı seneyi bir anda yaşadım. (E/67).

İşte **tabiata doğru** atılmış bir adım! (Pİ/116).

Pencereye doğru yürüdü. (Bo/131).

Arkadaşımın yanında topallayarak **iskeleye doğru** yürümeğe başladım. (AD/148).

Yalnız telgraf direkleri bu iklimlerden vaktiyle yanılıp da bir kerecik geçmiş zannolunan medeniyet heyulasının belirsiz izlerinde dikilmiş büyük ve öksüz taaccüp işaretleri gibi yükseliyor, **onun kaçtığı ormanlı ufuklara doğru** bir biri arkasına sıralanıp gidiyordu. (HB/162).

20“Doğru” edatı, kaburgalarına **doğru**, semaya **doğru**, duvara **doğru**, tabiata **doğru**, pencereye **doğru**, iskeleye **doğru**, onun kaçtığı ormanlı ufuklara **doğru**, medeniyetin ferdiyete **doğru** ifadelerinde, isim tamlaması/belirtili/belirtisiz isim+/A/+yönelme edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “doğru” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Memeden kesilir kesilmez düşünmeye ve yazmaya başladığı gayr-i matbuatlı yüz bin sahifelik eserinde **medeniyetin ferdiyete doğru** yürümek olduğunu ispat etmişti. Milliyetler ölmeğe mahkûmdu. (Ş/233).

2. 10. Zaman İlişkisi Bakımından Edatlar

Tablo 10: Zaman ilişkisi bildiren edatların yapı ve görev bakımından gösterimleri.

Edatlar	Formel	Sözcük Grupları	Tümleçler
Evvel ²¹	+DAn+evvel +evvel	1. S1/S2+DAn+evvel/ +evvel 2. İ1/İ2+DAn+evvel/ +evvel 3. Zm+DAn+evvel/ +evvel	1. S1/S2+zbh/ZT+Y 2. İ1/İ2+zbh/ZT+Y 3. Zm+zbh/ZT+Y
Önce ²²	+DAn+önce +önce	1. S1/S2+DAn+önce / +önce 2. İ1/İ2+DAn+önce / +önce 3. Zm+DAn+önce / +önce	1. S1/S2+zbh/ZT+Y 2. İ1/İ2+zbh/ZT+Y 3. Zm+zbh/ZT+Y
Sonra ²³	+DAn+sonra +sonra	1. S1/S2+DAn+sonra / +sonra 2. İ1/İ2+DAn+sonra / +sonra 3. Zm+DAn+sonra / +sonra	1. S1/S2+zbh/ZT+Y 2. İ1/İ2+zbh/ZT+Y 3. Zm+zbh/ZT+Y

²¹“Evvel” edatı, **benden evvel** ifadesinde, zamir+/DAn/+zaman edatı biçiminde; **asırlarca evvel**, **yatmazdan evvel** ifadelerinde, belirsiz isim+/DAn/+zaman edatı biçiminde; **on beş sene evvel**, **on beş saniye evvel**, **yarım asır evvel**, **altı yüz sene evvel**, **birkaç sene evvel**, **bir dakika evvel** ifadelerinde, belirtme sıfatı+ zaman edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “evvel” edatı, sözcük grubunda hem aktif hem de pasif konumda; cümlede ise, aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle hem münasebeti söz konusu hem de değildir.

²²“Önce” edatı, **kırk yıl önce** ifadesinde, belirtme sıfatı+zaman edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “önce” edatı, sözcük grubunda hem aktif hem de pasif konumda; cümlede ise, aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle hem münasebeti söz konusu hem de değildir.

²³“Sonra” edatı, **çayını bitirdikten sonra**, **oradan çıktıktan sonra**, **dört sene evvel yazılmış bir bunu bulduktan sonra**, **mektep hayatından uzaklaştıktan bir müddet sonra**, **bitirdikten sonra**, **“Âlâm-ı Nûşîn”i gördükten sonra** ifadelerinde, partisip grubu+/DAn/+zaman edatı biçiminde; **ilk dakika-i ıstraptan sonra**, **bu hatıradan sonra** ifadelerinde belirtme sıfatı+/DAn/+zaman edatı biçiminde; **benden sonra** ifadesinde, zamir+ /DAn/+zaman edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “sonra” edatı, sözcük grubunda hem aktif hem de pasif konumda; cümlede ise, aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle hem münasebeti söz konusu hem de değildir.

Tablo 10 (Devamı)

Beri ²⁴	+DAn+beri	1. S1/S2+DAn+beri 2. İ1/İ2+DAn+beri 3. Zm+DAn+beri	1. S1/S2+zbh+Y 2. İ1/İ2+zbh+Y 3. Zm+zbh+Y
İtibaren ²⁵	+DAn+itibaren	1. S1/S2+DAn+itibaren 2. İ1/İ2+DAn+itibaren 3. Zm+DAn+itibaren	1. S1/S2+zbh+Y 2. İ1/İ2+zbh+Y 3. Zm+zbh+Y
Başlayarak ²⁶	+DAn+başlayarak	1. S1/S2+DAn+başlayarak 2. İ1/İ2+DAn+başlayarak 3. Zm+DAn+başlayarak	1. S1/S2+zbh+Y 2. İ1/İ2+zbh+Y 3. Zm+zbh+Y

“evvel, önce, sonra, beri ve itibaren” edatları zaman bildirmektedir. Yapı bakımından “evvel, önce ve sonra” edatları ya +DAn ablatif halinden sonra ya da söz veya söz öbeklerinden sonra gelirken; “beri, itibaren ve başlayarak” edatları genellikle +DAn ablatif hal ekinden sonra gelmektedir. Görev bakımından ise bu zaman bildiren edatların hepsi genellikle zaman tümleci işleviyle yan cümlelerin ya da ana cümlelerin yüklemine bağlanmaktadır.

2. 10. 1. Evvel

Başladım ağlamağa, onlar galiba bu ameliyeyi **benden evvel** birçok çocuk üzerinde tekrar etmişlerdi. (CD-2/31).

Ah **on beş sene evvel**... (İN/36).

Şimdi daha bu gece görülmüş gibi, **on beş saniye evvel** görülmüş ruhanî bir rüya-yı kıymettar gibi saadetleri unutulamayan ve zaten velveleli ve hüsrân-

²⁴“Beri” edatı, dört yaşından **beri**, bir saatten **beri**, dün gecedan **beri**, o vakitten **beri** binlerce seneden **beri** ifadelerinde, belirtme sıfatı+/DAn/+zaman edatı biçiminde; buraya gelindiği günden, aşağıdan tarih-i mukaddesin icat ve ızlal edemediği meçhul asırların bilinmez bir gününden **beri** ifadelerinde partisip grubu+ yıllardan beri, muharebenin başından **beri**, yıllardan **beri**, sabahtan **beri** ifadelerinde, isim tamlaması/belirtisiz isim+/DAn/+zaman edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “beri” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

²⁵“İtibaren” edatı, ecdad-ı hilkatten **itibaren** ifadesinde isim tamlaması/belirtili isim+/DAn/+zaman edatı biçiminde; bu seneden **itibaren**, o günden **itibaren**, o andan **itibaren** ifadelerinde, belirtme sıfatı+/DAn/+zaman edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “itibaren” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

²⁶“Başlayarak” edatı, kuşbazlıktan **başlayarak**, riyaziyeden **başlayarak** ifadelerinde belirtisiz isim+/DAn/+zaman edatı biçiminde; soyduğum elmayı yemeğe **başlayarak** ifadesinde partisip grubu+/A/+zaman edatı biçiminde oluşmuştur. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, “başlayarak” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

hîz bir rüya olan bu ömr-i fâni içinde yalnız kâbus olmayan sabâvet ve hatıratı... (İN/38).

İtalyanları **yarım asır evvel** Avusturya'ya karşı isyan ettiren, kurdukları müstakil hükümetleri birdenbire büyüterek ve meşum tarihlerinden ilham alarak Trablus'a atılmalarına sebep olan "milliyet" hissi değil miydi? (Ş/232).

Türkler Anadolu'ya **altı yüz sene evvel** beş yüz çadır halkı olarak gelmişler. (Ş/233).

Yıllarca biriktirdiği, ciltlettirdiği kitapları **birkaç sene evvel** Türklük iddia eden Osmanlılara inat için Hıristiyan ve ecnebi bir müesseseye vermişti. (Ş/233).

Asırlarca evvel yaptıkları budalalıkların cezasını bugün görmeğe başlayan bu sersem Türklerin hâli, işte bize bir derstir. (BL/280).

Lâ'lı'nın ölüsünü **bir dakika evvel**, sağ iken içinde çırpındığı, çarşafı buruşmuş yatağa uzattı. (BL/).

Annem geceleri derdi ki: "**Yatmazdan evvel** dersini üç defa oku yavrum, uyurken melâikeler sana onu öğretir." (İN/40).

2. 10. 2. Önce

Bütün malûmatı **kırk yıl önce** Taş Mektepte öğrendiklerinden ibaretti. (KA/905).

2. 10. 3. Sonra

Juli Hala **çayını bitirdikten sonra** penceresinin yanındaki koltuğa yaslanarak dışarıda yağın karların raks-ı hafif ve nâ-mütenahisine daldı. (T/23).

Juli Hala **oradan çıktıktan sonra** yine karların içinden, fakat deminki gibi münfail ve hayal perver olmayarak geçiyordu. (T/24).

Dört sene evvel yazılmış bir bunu bulduktan sonra hissediyorum ki şu sıkılan ruhumu işgal için başka bir şey aramağa ihtiyacım yok... (KS/25).

Tabî bir keyifsizlik ve bir meşgale bir hafta kadar asabiyetimi teskin etmek üzere iken gözümü **ilk dakika-i ıstıraptan sonra** açtığım vakit kalbimdeki ilk darbenin bir gül ihtiyacından ibaret olduğunu hissettim. (H/28).

Bu hatıradan sonra şu çiçeğin onun narin dudaklarından bin bûse-i hürmet alarak derin bir garam ve takdir ile sevildiğini görüyordum. (PM/30).

Mektep hayatından uzaklaştıktan bir müddet sonra idmanla kalp ve dimağın mesele-i teessürü beni epeyce işgal etti. (CD-2/34).

En sürekli arzularımın, en ebedîleri altı haftalık mahdut bir ebediyet-i muhayyile içinde uful ettiklerini bildiğim için **benden sonra** bu eli tutacak âşığı, onun gözlerinin rengini, onun tavrını, onun sedasının ahengini tahayyül ederdim. (SK/39).

Bitirdikten sonra, gözlerimi o davetkâr gözlere dikerek her vakitki takdir ve medihlere "Oh, bu o kadar güzel olmuş ki..." (SK/40).

“**Âlâm-ı Nûşîn**”i gördükten sonra bunlar buna pek adî geldiler. (S/44).

2. 10. 4. Beri

Ben **dört yaşından beri** vefakâr kaldığım mâi boyal-ı sevgili çemberimi düdüklü değneğimle bahçenin bir köşesine atarak ellerim boş ve meşhur her akşam çayıra çıkar, o çocukları seyrederdim. (CD-2/31).

Bir saatten beri ikisi de susuyor, öyle duruyorlardı. (BK/109).

Dün geceden beri devam eden heyecanın ne olduğunu şüphesiz anlayamamışlardı. (İH/125).

Aşağıdan tarih-i mukaddesin icat ve ızlal edemediği meçhul asırların bilinmez bir gününden beri akan Vardar değirmen setlerine çarparak çağlıyor ve çarpıntısı bu matemî geceyi görünmez ürpermelerle titretiyordu. (İH/126).

Hakikî bir zindan hayatı geçirir, **yıllardan beri** düşmanların eline düşmüş olan bu kıymetli vatanın sönmez matemlerini tutar, elemeler içinde kıvranmaktan acı bir haz duyarım. (P/155).

O vakitten beri yine her hafta Beyoğlu’ndan bir küfe kitap alır ve hamalla evine getirirdi. (Ş/232).

Buraya gelindiği günden beri askeri istirahat ettiren Arslan Beyher sabah erkenden atına biniyor, tek başına gerilerdeki ormanların içine dalıyor, saatlerce kalıyor, gülerek dönüyor. (Kü/348).

Yine öyle iken **muharebenin başından beri** her sene donlarının kemerinden beşer parmak kasılmak mecburiyeti baş gösteriyordu. (YBH/363).

Sabahtan beri işte dört saattir hiç durmadan yürümüştü. (BŞ/368).

Dünya zahitleri tarafından **binlerce seneden beri** o kadar ibadet, o kadar taleple taciz edilen Allah’ın şüphesiz artık “istenildiği gibi” değil “istediği gibi” vermek en haklı bir hikmetiydi. (BŞ/369).

2. 10. 5. İtibaren

Ecdadı hilkatten itibaren hükümdar olan bir padişahın elçisi hiçbir ecnebi padişah karşısında divan durmaz. (PİK/377).

“Bir şey olmamış, doğduğu günü **bu seneden itibaren** Türkler kendilerine millî bayram yaptılar. (FSO/).

O günden itibaren ortaklığa karar verdiler. (Kü/348).

O andan itibaren Çerkezlik sevdasına düştü.” (BKT/620).

2. 10. 6. Başlayarak

Avcılıkların envainı, **kuşbazlıktan başlayarak**, domuz, geyik avlarına kadar eğlencelerin hepsini; en sefillerinden tutunuz da tiyatro, rakı âlemlerine kadar merakların umumunu; fotoğrafçılıktan tutunuz da ressamlığa, oymacılığa, heykeltraşlığa kadar, ve lospitten tutunuz da ata, sandala, jimnastiğe hatta pehlivanlığa kadar hepsini yapmış ve bu tenevvü-i meşagilden mütevellit

teşevvüş-i efkâr ondan “sebat ve ciddiyet” gibi şeylerin hepsini nez ederek yerine anlaşılmaz bir hercaılık, sebepsiz bir bî-kararlık bırakmıştır. (SK/40).

O birkaç lisana çalışmış, **riyaziyeden başlayarak** edebiyata, tıbbı, ilm-i kelâma, hikmete, kimyaya, felsefeye, fizyolojiye hatta hukuka kadar ne kadar ulûm ve fûnun-ı müstakile ve gayr-i müstakile varsa hepsine birer defa girmiş... (SK/40).

Müphem bir sıkıntı hissettim ve **soyduğum elmayı yemeğe başlayarak** gayr-i ihtiyarî “Evet” dedim, “on yedinci asrın nihayetine doğru İngiltere ’de تنها bir bahçenin sessiz bir köşesinde münferit bir elma ağacı vardı. (E/66).

Sonuç ve Değerlendirme

Edatların yoğun olarak kullanıldığı yapıtlardan biri, hikâyelerdir. Ömer Seyfettin’in üslubunda mevcut olan Maupassant tarzı anlatımdan dolayı hem söz hem de söz öbeklerinden sonra gelen edatlar çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada, Türkçülük akımının önemli savunucularından biri olan Ömer Seyfettin’in “Aşk Dalgası, Apandist, Boykotaj Düşmanı, Bahar ve Kelebekler, Bir Kayışın Tesiri, Beyaz Lâle, Buse-i Mader, Bomba, Bir Refikin Defter-i İhtisatından, Binecek Şey, Baharın Tesiri, Başını Vermeyen Şehit, Cimlastiğe Dair-2, Çakmak, Çirkin Bir Hakikat, Diyet, Düşünme Zamanı, Elma, Falaka, Ferman, Fon Sadriştayn’ın Karısı, Fon Sadriştayn’ın Oğlu, Gayet Büyük Bir Adam, Hediye, Hürriyet Bayrakları, İrtica Haberi, İlk Namaz, İlk Teşebbüs, Kurumuş Ağaçlar, Kütük, Küçük Hikâye, Kır Sineği, Kaç Yerinden?, Muhteri, Memlekete Mektup, Piç, Pamuk İpliği, Pembe Menekşe, Pembe İncili Kaftan, Sebat, Sahir’e Karşı, Şimeler, Tenezzüh, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Vire, Yeni Bir Hediye, Yuf Borusu Seni Bekliyor” adlı kırk yedi hikâyesinde aitlik ilişkisi bakımından “ait, dair, üzerine” edatları; beraberlik ve vasıta ilişkisi bakımından “ile, beraber, yanı sıra” edatları; benzerlik ve denklik ilişkisi bakımından “gibi” edatı; hariç tutma ilişkisi bakımından “başka” edatı; karşıtlık ve zıtlık ilişkisi bakımından “mukabil, rağmen, karşı” edatları; sebep, maksat, gaye ve hedef ilişkisi bakımından “için, diye, dolayı” edatları; miktar ve derece ilişkisi bakımından “kadar, derece” edatları; uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi bakımından “göre” edatı ve zaman ilişkisi bakımından ise, “evvel, önce, sonra, beri, itibaren, başlayarak” edatları tespit edilmiştir.

Edatlar, tek başına kullanılmayan ve tek başına bir anlam ifade etmeyen çekimlik bağlı biçim birimleridir. Bu çalışmada, edatlar yapı ve görev bakımından incelenmiştir. Yapı bakımından “ait, dair, mukabil, rağmen, karşı, doğru, kadar” edatları genellikle +(y)A yönelme hâl ekinden sonra +(y)A/+ait, +(y)A/+dair, +(y)A+mukabil, +(y)A+rağmen, +(y)A+karşı, +(y)A+doğru, +(y)A+kadar) gelirken; “dolayı, evvel, önce, sonra, beri, itibaren, başlayarak” edatları genellikle +DAn ayrılma hâl ekinden sonra gelmektedir.

(+DAn+dolayı, +DAn+evvel, +DAn+önce, +DAn+sonra, +DAn+beri, +DAn+itibaren, +DAn+başlayarak). Aynı zamanda, “yanı sıra, diye, derece, üzerine” edatları doğrudan söz ve söz öbeğinden sonra gelirken beraber ve birlikte edatları ile edatından sonra gelmektedir.

Edatların bağlandığı söz ve söz öbekleri ya da söz ve söz öbeği+hâl/edat/mastar/partisip yapısı, doğrudan kendi niteliğinde tümleçler oluşturabildiği gibi; kendinden sonra gelen söz ve söz öbeği+hâl eki yapısına da bağlanarak farklı nitelikte tümleç oluşturabilmektedir.

Yapı bakımından aitlik ilişkisi bakımından kendinden önce gelen söz veya söz öbeklerine bağlanan “ait, dair, üzerine” edatlarından “ait, dair” edatı kendinden önce gelen /+A/ yönelme hâl ekinden sonra morfo-semantik açıdan bağlanırken; “üzerine” edatı söz ya da söz öbeklerine doğrudan bağlanmaktadır. Burada söz konusu olan hâl ve edat ilişkisinde hem anlamsal hem de yapısal bir uyum söz konusudur. Edattan önce gelen hâl eki semantik bakımdan edatla ortaklık teşkil etmektedir. Şöyle ifade etmek gerekirse, aitlik ilişkisi derin yapısında bir yöneliklik anlamı taşıdığından dolayı kendinden önce gelen hâlinde yöneliklik anlamı olarak tercih edilmesi tabiidir. Bundan dolayı hâl ile edat arasında bir ilişki söz konusudur.

Görev bakımından aitlik ilişkisi bakımından söz veya söz öbeklerine bağlanan “ait, dair, üzerine” edatları, ya kendinden önce gelen /+A/ yönelme hâl ekine bağlanıp aitlik hâli ilişkisiyle aitlik tümleci olarak yükleme bağlanır ya da “üzerine” edatında olduğu gibi doğrudan aitlik tümleci oluşturarak yükleme bağlanmaktadır.

Yapı bakımından beraberlik-vasıta ilişkisi bakımından kendinden önce gelen söz veya söz öbeklerine bağlanan “ile/+(y)lA, ile beraber / (y)lA beraber, yanı sıra” edatları söz ya da söz öbeklerine doğrudan gelmekte semantik bakımdan ya vasıta ya da birliktelik ilişkisiyle cümleye bağlanmaktadır. Kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle ilişkisi olmayan bu edatlar söz veya söz öbekleri üzerine doğrudan gelmektedir. Bu edatlardan sadece “beraber” edatı kendinden önce ile edatını almaktadır.

Görev bakımından ise, beraberlik-vasıta ilişkisi bakımından söz veya söz öbeklerine bağlanan “ile/+(y)lA, ile beraber / (y)lA beraber, yanı sıra” herhangi bir hâl ekiyle ilişkisi olmadığından dolayı doğrudan vasıta ya da beraberlik tümleci olarak yan cümlelerin veya ana cümlelerin yüklemine bağlanmaktadır.

“Gibi” edatı benzerlik ve denklik ilişkisi bakımından Türkçede yaygın kullanılan sözlerden biridir. Yapı bakımından kendinden önce gelen isim ya da sıfat niteliğindeki sözcüklere doğrudan gelebildiği gibi fiile gelen “-Ar, mış, -yor” vb. nitelikteki fiil çekim eklerinden sonra da gelebilmektedir. Görev

bakımından ise kendinden sonra gelen isimle bağlantı kurarak farklı nitelikte bir tümleş olarak yükleme bağlandığı gibi doğrudan da benzerlik ya da benzetme tümleci olarak da yükleme bağlanabilmektedir.

“Başka” edatı, genellikle hariç tutma işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Yapı bakımından genellikle +DAn ablatif hal ekinde sonra gelmektedir. Görev bakımından ise genellikle kendinden sonra gelen söz ya da söz öbeklerine bağlanarak farklı fonksiyondaki tümleşlerle yüklem bağlanmaktadır. Aynı zamanda doğrudan yükleme bağlanan örneklerine de rastlamak mümkündür. Bu durumda hariç tutma tümleci fonksiyonundadır.

“Mukabil, rağmen, karşı” edatları karşıtlık ve zıtlık bildirmektedirler. Yapı bakımından +(y)A datif hali ekinde sonra gelmektedirler. Görev bakımından ise, kendinden sonra gelen söz ve söz öbeklerine bağlanarak farklı nitelikte tümleşler oluşturabildikleri gibi; doğrudan yükleme karşıtlık ya da zıtlık tümleci olarak da bağlanabilirler.

“İçin, diye, dolayı” edatları sebep, gaye ve hedef bildirmektedirler. Yapı bakımından için edatı söz ve söz öbeklerine doğrudan gelebildiği gibi; çekimlik bağlı biçim birimi olan -mAk’ten de sonra gelebilmektedir ve bu kullanım Türkçede oldukça yaygındır, genellikle hedef bildirmektedir. “Diye” edatı, di-fiiline -(y)A zarf-fiil ekinin gelip anlamını yitirmesi sonucu ek kalıplaşmasına uğramış edatlardan biridir ve için edatının yerine kullanılabilir. Genellikle kendinden önce gelen cümle mahiyetindeki yapıya bağlanmaktadır. “dolayı” edatı, genellikle +DAn çıkma hâli ekinde sonra bağlanmaktadır. Görev bakımından ise, bu üç edat genellikle doğrudan yükleme sebep ya da hedef tümleci olarak bağlanmaktadır.

“Kadar, derece” edatları genellikle miktar bildirmektedirler. Yapı bakımından “kadar” edatı +(y)A yönelme hâli ekinde sonra gelirken; “derece” edatı doğrudan isim, zamir ya da sıfat niteliğindeki sözcüklerden sonra gelmektedir. İşlev bakımından he iki edatta doğrudan miktar ya da derece tümleci oluşturarak yükleme bağlanmaktadır.

“Göre” edatı, uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi bildirmektedir. Yapı bakımından genellikle +(y)A yönelme hâli ekinde sonra gelmektedir. Görev bakımından ise ya kendinden sonra gelen isimle bağlanarak farklı fonksiyonda tümleş oluşturmaktadır ya da doğrudan yükleme nispet tümleci olarak bağlanmaktadır.

“Doğru” edatı, yönelme ilişkisi bildirmektedir. Yapı bakımından genellikle +(y)A datif hâli ekinde sonra gelmektedir. Görev bakımından ise genellikle yönelme tümleci olarak ya yan cümlenin ya da ana cümlenin yüklemine bağlanmaktadır.

“Evvel, önce, sonra, beri ve itibaren” edatları zaman bildirmektedir. Yapı bakımından “evvel, önce ve sonra” edatları ya +DAn ablatif halinden sonra ya da söz veya söz öbeklerinden sonra gelirken; “beri, itibaren ve başlayarak” edatları genellikle +DAn ablatif hal ekinden sonra gelmektedir. Görev bakımından ise bu zaman bildiren edatların hepsi genellikle zaman tümleci işleviyle yan cümlelerin ya da ana cümlelerin yüklemine bağlanmaktadır.

Çalışmada geçen, bütün insanlar+**a ait**, bütün embriyoloji+(y)**e+ait** ve bir mefkûre+(y)**e+ait** ifadeleri, belirtme sıfatı+(y)A yönelme hâli+ait edatı biçiminde oluşmuştur. Ait edatı belirtme sıfat+(y)A yönelme hâl ekinden sonra gelirken; felsefe+(y)**e+ait** ifadesinde ait edatı, belirli isim+(y)A yönelme hâl ekinden sonra ve askerliğ+**e ait** ifadesinde belirsiz isim+(y)A yönelme hâl ekinden sonra; siz+**e+ait** ifadesinde ise, zamir+(y)A yönelme hâl ekinden sonra gelmiştir.

“Dair” edatı, kendisi+n+**e dair** ifadesinde, zamir+iyelik eki+yönelme hâl ekinden sonra gelirken; inzibat+a+dair, dünya+(y)a+dair masiva+(y)a+dair ifadelerinde belirsiz isim+yönelme hâli ekinden sonra gelmiştir. Aynı zamanda dair ifadesi tabloda formülleştirerek belirttiğimiz üzere, belirtme sıfatı+isim+dair (Bütün insanlar+a+dair bir konuydu), niteleme sıfatı+isim+dair (Güzel günler+e+dair pek çok hatıra biriktirmişti), belirli isim+yönelme hâl eki+dair (Ali+(y)e+dair bir fikri yoktu) biçiminde de oluşabilmektedir.

“Üzerine” edatı, İşagoci ve emsalığı biz âlim ellerin tabiat ve eser bestî-i tefekkür +üzerine ve teokrasi esasları +üzerine, millîyet esasları +**üzerine** ifadeleri, isim tamlaması grubu/belirtili isim+edat biçiminde; bu zehirleyici kitaplar +**üzerine** ifadesi belirtme sıfatı+niteleme sıfatı+edat biçiminde oluşmuştur. Aynı zamanda üzerine edatı, belirtme sıfat+isim (Bu konular +**üzerine** bir daha tartışmayalım), belirsiz isim (Hayvanlar +**üzerine** yeni kararlar alındı.), zamir (O+nun **üzerine** tartıştılar.) ve niteleme sıfatından (Etkileyici baharın tesir+i **üzerine** şiir kaleme aldı.) sonra da gelebilir.

“İle” edatı, şiddetle, tesellişiyle, harekât-ı gayr-ı tabiiye-i sakile +**ile**, yekdiğerleri+**yle**, nısyan ile, sanayi-i fikriye ve hayaliye +**ile** ifadelerinde, isim tamlaması grubu/belirtisiz isim+beraberlik-vasıta edatı biçiminde; bir tehâlük-i mihanikî +**ile** ifadesinde, belirtme sıfatı+isim+beraberlik-vasıta edatı biçiminde; yavaş bir ses+**le**, harareti elleri+**yle**, münasebeti olmayan birçok zıtların gülünç ve acı hatıratı+**yla**, sürat-ı sârî +**ile** ve â’mâk-ı meçhulü yekdiğeri+**yle** ifadelerinde, niteleme sıfatı+isim+beraberlik-vasıta edatı biçiminde oluşmuştur.

“Beraber” edatı, annem+**le beraber**, dostları+**yla beraber** ifadelerinde, belirtili isim+ beraberlik-vasıta edatı biçiminde; her şey+**le beraber**, bütün

adılığı+yle, ihtiyarlığı+yla, çirkinliği+yle **beraber** ifadelerinde, belirtme sıfatı+ beraberlik-vasıta edatı biçiminde; Bidar Bey+le **beraber**, Talâk +ile **beraber** ifadelerinde, belirtili isim+ beraberlik-vasıta edatı biçiminde oluşmuştur.

“Yanı sıra” edatı, altın tekerleklerin +yanı sıra ifadesinde, niteleme sıfatı+ beraberlik-vasıta edatı biçiminde oluşturulmuştur.

“Gibi” edatı, bir enin-i sükûn +gibi, her vakitki +gibi, bir hayal +gibi, ifadelerinde, belirtme sıfatı+benzerlik-denklik edatı biçiminde; beni fevkalâde teshir eden küçük cambaz çocuğu +gibi, maî bir şeffafiyet-i sürh +gibi, on beş saniye evvel görülmüş ruhanî bir rüya-yı kıymettar +gibi, vakitsiz doğan çocuklar +gibi ifadelerinde, niteleme sıfatı++benzerlik-denklik edatı biçiminde; incimat etmiş gibi, daha bu gece görül+müş gibi, manyetizma ol+muş gibi, ihtizaz ed+er gibi, bir top patla+müş gibi, bir küf kokusu duy+ar gibi ifadelerinde partisip grubu+benzerlik-denklik edatı biçiminde; esmer ve duman +gibi, “sebat ve ciddiyet” +gibi ifadelerinde belirsiz isim+ benzerlik-denklik edatı biçiminde; bir pertavsızla bakılı+yor gibi ifadesinde mastar grubu+ benzerlik-denklik edatı biçiminde oluşmuştur.

“Başka” edatı, silahların, kılıçların şakırtısın+dan başka, kılıç+tan, demir+den, çelik+ten, ateş+ten başka ifadelerinde isim tamlaması grubu/belirtisiz isim+/DAn/+hariç tutma edatı biçiminde; öyle korkunç bir künde gelmişlerdi ki... artık “pes” de+mekten başka, Ankara’ya Yahya Paşa kumandasında bir ordu gönder+mekten başka ifadelerinde mastar grubu+/DAn/+hariç tutma edatı biçiminde; şahsî bir kazanç+tan başka, resmî evrak ücretin+den başka, dar kapısın+dan başka ifadelerinde niteleme sıfatı+/DAn/+isim+hariç tutma edatı biçiminde; benimle sen+den başka ifadesinde zamir+/DAn/+hariç tutma edatı biçiminde; yüz elli lira+dan başka ifadesinde, belirtme sıfatı +/DAn/+hariç tutma edatı biçiminde oluşmuştur. Görüldüğü üzere, semantik bakımdan genellikle hariç tutma anlamı katan “başka” edatı gelmiş olduğu isim soylu sözcüklere +/DAn/çıkma hâliyle birlikte bağlanmaktadır.

“Mukabil” edatı, onların cehennem azabıyla, cennet hırsıyla daima rahatsız olan ruhların+a mukabil ifadesinde, iyelik grubu/belirtili isim+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde; “beynelü memiyet” manasına kullandığı Osmanlılığ+a mukabil ifadesinde, belirtme sıfatı+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde; bun+a mukabil ifadesinde, zamir+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde oluşmuştur.

“Rağmen “ edatı, o kadar hassasiyetine, teessür kabiliyetin+e rağmen ifadesinde belirtme sıfatı +/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde; gayr-i ihtiyarî yalnız“ doksan bin frank” bahşiş veren bu milyonerin acaba bütün Monaco zenginlerin+e rağmen ifadesinde partisip grubu+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı

biçiminde; arzusun+**a rağmen** ifadesinde, belirtili isim+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde oluşmuştur.

“Karşı” edatı, ban+**a karşı** ifadesinde, zamir+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde; atılan toplar+**a karşı** ifadesinde, partisip grubu+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde; Efser’e **karşı**, Avusturya+**ya karşı** ifadelerinde, belirtili isim +/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde; bu mağlûpların galiplerin+**e karşı** ifadesinde belirtme sıfatı+/A/+karşıtlık-zıtlık edatı biçiminde oluşmuştur.

“İçin” edatı, bir iş +için, bu küçük şair+e için, vücut-ı umumî +için, bütün gözler +için ifadelerinde, belirtme sıfatı+isim+sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; koparma+mak için, işitme+mek için, acısını unut+mak için, düşme+mek için, kendi iyi olman ve şeytanın yalanlarına aldanma+man için ifadelerinde, mastar grubu+sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; onların celb-i hevesler+i için, beyan-ı hakikat +için, onun ism+i için, sebat +için, adalât +için, pervanelerin ölüm+ü için ifadelerinde, isim tamlaması grubu/belirtisiz isim+sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; sevilmeyen bir kadının öksürükleri +için ifadesinde partisip grubu+sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; kend+in için, senin +için, on+un için, ben+im için ifadelerinde, zamir+ilgi+sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde oluşmuştur.

“Diye” edatı, “yok yavrucuğum, saat on iki, sonra vakit geçer” +**diye**, öyle yorulursun” +**diye**, içeri görünmesin +**diye** ifadelerinde cümle+ sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde oluşturulmuştur. “Diye” edatı, diğer edatlardan farklı ve yapısal olarak kendinden önce mevcut olan yan cümlenin yükleminden sonra gelmektedir.

“Dolayı” edatı, muhabbetimin şiddetini anladığınızı+**dan dolayı** isim tamlaması/belirsiz isim+/DAn/+sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; işgal esnasında gösterilen intizam ve adalet+**ten dolayı** ifadesi, partisip grubu+/DAn/+sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde; bun+**dan dolayı** ifadesi, zamir+/DAn/+sebepe-maksat-gaye-hedef edatı biçiminde oluşmuştur.

“Kadar” edatı, ressamlığ+**a**, oymacılığ+**a**, heykeltıraşlığ+**a** kadar, kamerin, buenîs-i şiir-âlûd-ı leyâlin, mirvaha-i iltimâi a’mâk-ı târ-ı ebhâr+**a kadar**, yarın+**a kadar** ifadelerinde, isim tamlaması/belirsiz isim+/A/+miktar-derece edatı biçiminde; o +**kadar**, bir hafta **kadar** ifadeleri belirtme sıfatı+/A/+miktar-derece edatı biçiminde oluşmuştur.

“Derece” edatı, son +**derece** ifadesinde belirtme sıfatı+miktar-derece edatı biçiminde; ispata kalk+**acak derece**, bir arpa kadar den+**ecek derece**, bu kadar tanınma+**yacak derece** ifadelerinde partisip grubu+ miktar-derece edatı biçiminde oluşmuştur.

“Göre” edatı, bizim nokta-ı nazarlarımız+**a göre**, milliyetlerin itminan, terbiye ve menfaat+**e göre**, varidat+**a göre** ifadelerinde, isim tamlaması/belirtisiz isim+/A/+uygunluk-denklik-nispet edatı biçiminde; bugünkü hayat+**a göre**, yılın her mevsimin+**e göre** ifadelerinde, belirtme sıfatı+/A/+uygunluk-denklik-nispet edatı biçiminde; muntazam bir takvim+**e göre**, eski ölçüsün+**e göre** ifadelerinde, niteleme sıfatı+/A/+uygunluk-denklik-nispet edatı biçiminde oluşmuştur.

“Doğru” edatı, kaburgaların+**a doğru**, sema+**ya doğru**, duvar+**a doğru**, tabiat+**a doğru**, pencere+**ye doğru**, iskele+**ye doğru**, onun kaçtığı ormanlı ufuklar+**a doğru**, medeniyetin ferdiyet+**e doğru** ifadelerinde, isim tamlaması/belirtisiz isim+/A/+yönelme edatı biçiminde oluşmuştur.

“Evvel” edatı, ben+**den evvel** ifadesinde, zamir+/DAn/+zaman edatı biçiminde; asırlar+**ca evvel**, yatmaz+**dan evvel** ifadelerinde, belirsiz isim+/DAn/+zaman edatı biçiminde; on beş sene +**evvel**, on beş saniye +**evvel**, yarım asır +**evvel**, altı yüz sene +**evvel**, birkaç sene +**evvel**, bir dakika +**evvel** ifadelerinde, belirtme sıfatı+zaman edatı biçiminde oluşmuştur. +DAn hâl eki yerine +CA eşitlik hâli eki de kullanılabilmektedir. (yıllar+**dan evvel** ≈ yıllar+**ca evvel** vb.)

“Önce” edatı, kırk yıl +**önce** ifadesinde, belirtme sıfatı+zaman edatı biçiminde oluşmuştur.

“Sonra” edatı, çayını bitirdik+**ten sonra**, oradan çıktık+**tan sonra**, dört sene evvel yazılmış bir bunu bulduk+**tan sonra**, mektep hayatından uzaklaştık+**tan** bir müddet **sonra**, bitirdik+**ten sonra**, “Âlâm-ı Nûşîn”i gördük+**ten sonra** ifadelerinde, partisip grubu+/DAn/+zaman edatı biçiminde; ilk dakika-i ıstırap+**tan sonra**, bu hatıra+**dan sonra** ifadelerinde belirtme sıfatı+/DAn/+zaman edatı biçiminde; ben+**den sonra** ifadesinde, zamir+/DAn/+zaman edatı biçiminde oluşmuştur.

“Beri” edatı, dört yaşın+**dan beri**, bir saat+**ten beri**, dün gece+**den beri**, o vakit+**ten beri** binlerce sene+**den beri** ifadelerinde, belirtme sıfatı+/DAn/+zaman edatı biçiminde; buraya gelindiği günden, aşağıdan tarih-i mukaddesin icat ve ızlal edemediği meçhul asırların bilinmez bir günün+**den beri** ifadelerinde partisip grubu+ zaman edatı biçiminde; yıllar+**dan beri**, muharebenin başın+**dan beri**, sabah+**tan beri** ifadelerinde, isim tamlaması/belirtisiz isim+/DAn/+zaman edatı biçiminde oluşmuştur.

“İtibaren” edatı, ecdad-ı hilkat+**ten itibaren** ifadesinde isim tamlaması/belirtisiz isim+/DAn/+zaman edatı biçiminde; bu sene+**den itibaren**, o gün+**den itibaren**, o an+**dan itibaren** ifadelerinde, belirtme sıfatı+/DAn/+zaman edatı biçiminde oluşmuştur.

“Başlayarak” edatı, kuşbazlık+**tan başlayarak**, riyaziye+**den başlayarak** ifadelerinde belirtisiz isim+/DAn/+zaman edatı biçiminde; soyduğum elmayı yemeğ+**e başlayarak** ifadesinde partisip grubu+/A/+zaman edatı biçiminde oluşmuştur.

Yapı bakımından “ait, dair, mukabil, rağmen, karşı, doğru, kadar” edatları genellikle +(y)A yönelme hâl ekinden sonra (+/(y)A/+ait, +/(y)A/+dair, +(y)A+mukabil, +(y)A+rağmen, +(y)A+karşı, +(y)A+doğru, +(y)A+kadar) gelirken; “dolayı, evvel, önce, sonra, beri, itibaren, başlayarak” edatları genellikle +DAn ayrılma hâl ekinden sonra gelmektedir. (+DAn+dolayı, +DAn+evvel, +DAn+önce, +DAn+sonra, +DAn+beri, +DAn+itibaren, +DAn+başlayarak). Aynı zamanda, “yanı sıra, diye, derece, üzerine” edatları doğrudan söz ve söz öbeğinden sonra gelirken beraber ve birlikte edatları ile edatından sonra gelmektedir.

Şöyle ifade etmek gerekirse, edatların kendinden önce gelen durum ekleriyle morfo-semantik bakımdan sıkı bir ilişkisi söz konusudur. Aitlik anlamıyla söz ya da söz öbeklerine bağlanan “ait, dair” vb. edatlar, karşıtlık anlamıyla kendinden önce gelen söz ve söz öbeklerine bağlanan “mukabil, rağmen, karşı” vb. edatlar, miktar ve derece bakımından kendinden önce gelen söz ve söz öbeklerine /+A/ yönelme hâl ekinden sonra bağlanan “kadar” vb. edatlar, semantik bakımdan bünyesinde bir yöneliklik anlamı taşıdıkları için bu hâli gerektirirler. Aynı şekilde, ayrılma, çıkma, uzaklaşma, sınırlandırma ya da sınıflandırma bakımından “evvel, önce, sonra, beri, itibaren” vb. zaman bildiren edatlar, semantik bakımdan /+DAn/ hâlini gerektirmektedir. Ancak, hâl ekleri birbirlerinin yerine kullanıldıkları için +DAn halinin yönelme işleviyle de karşılaşmak mümkündür. Burada söz konusu olan “başlayarak” zaman hâl ekinden önce gelen +DAn hâli daha çok yönelme anlamı katmakta ve bu işlevle bağlanmaktadır. Riyaziye+**den başlayarak** ve soyduğum elmayı yemeğ+**e başlayarak** ifadelerinde semantik bakımdan yöneliklik ilişkisi söz konusudur. Bundan dolayı morfo-semantik bakımdan yapılan çalışmalarda bu husus göz önünde bulundurulmalıdır.

Edatlar, genel olarak kendinden önce gelen söz, söz öbeği ya da hâl ekleriyle münasebeti bakımından incelenmiştir. Bundan dolayı hâl eki alarak ya da almadan söz veya söz öbeklerine bağlanan edatlar, görev bakımından sözcük grubunda, aktif ya da pasif konumda olabilmektedir:

Aitlik ilişkisi bakımından, “ait” edatı sözcük grubunda pasif cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce genellikle /+A/ yönelme hâli eki almaktadır. “Dair” edatı sözcük grubunda pasif cümlede aktif durumdadır. Çünkü kendinden önce genellikle /+A/ yönelme hâli eki almaktadır.

“Üzerine” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen bir durum ekiyle bağlantısı söz konusu değildir.

Beraberlik-vasıta ilişkisi bakımından, “ile /(y)lA” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir. “Beraber” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir. “Yanı sıra” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir. “gibi” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir.

Hariç tutma ilişkisi bakımından, “başka” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Karşıtlık ilişkisi bakımından, “mukabil” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur. “Rağmen” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur. “Karşı” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Sebepe-hedef ilişkisi bakımından, “için” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir. “Diye” edatı, cümlesel oluşumun bir yapı taşı olduğu için cümlede aktif konumdadır ve genellikle sebep tümleci olarak yan cümleyi ana cümleye bağlamaktadır. “Dolayı” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Derece-miktar ilişkisi bakımından, “kadar” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur. “derece” edatı, hem sözcük grubunda hem de cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce herhangi bir hâl ekiyle münasebeti söz konusu değildir.

Uygunluk-denkli-nispet ilişkisi bakımından, “göre” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Yönelme ilişkisi bakımından, “doğru” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +(y)A yönelme hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Zaman ilişkisi bakımından, “evvel” edatı, sözcük grubunda hem aktif hem de pasif konumda; cümlede ise, aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle hem münasebeti söz konusu hem de değildir. “Önce” edatı, sözcük grubunda hem aktif hem de pasif konumda; cümlede ise, aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle hem münasebeti söz konusu hem de değildir. “Sonra” edatı, sözcük grubunda hem aktif hem de pasif konumda; cümlede ise, aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle hem münasebeti söz konusu hem de değildir. “Beri” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle münasebeti söz konusudur. “İtibaren” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle münasebeti söz konusudur. “Başlayarak” edatı, sözcük grubunda pasif, cümlede aktif konumdadır. Çünkü kendinden önce gelen +DAn ayrılma hâli ekiyle münasebeti söz konusudur.

Kaynakça

- Daşdemir, M. (2015). Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi. Kayseri: Fenomen Yayınları.
- Ergin, M. (2019). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gencan, T. N. (1971). Dilbilgisi. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). Türk Dilinde Edatlar. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Karaağaç, G. (2009). Edat Üzerine Düşünceler. Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 1(5).
- Karaağaç, G. (2016). Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi. Ankara: TDK Yayınları.
- Ömer Seyfettin (2022). Bütün Hikayeleri. <https://www.edebiyatogretmeni.org/omer-seyfettin/> (15.02.2022).
- Polat, N. H. (2015). Ömer Seyfettin Bütün Hikâyeleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kısaltmalar Dizini

Hikâyeler İle ilgili Kısaltmalar

- AD: Aşk Dalgası
- Ap: Apandist
- BD: Boykotaj Düşmanı
- BK: Bahar ve Kelebekler
- BKT: Bir Kayışın Tesiri
- BL: Beyaz Lâle
- BM: Buse-i Mader
- Bo:[Bomba](#)
- BRDİ: Bir Refikin Defter-i İhtisatından
- BŞ:[Binecek Sey](#)
- BT: Baharın Tesiri
- BVŞ:[Başını Vermeyen Şehit](#)
- CD-2: Cimlastiğe Dair-2
- Ç: Çakmak
- ÇBH: Çirkin Bir Hakikat
- D:[Diyet](#)

DZ: Düşünme Zamanı

E: Elma

• F:[Falaka](#)

Fe:[Ferman](#)

FŞK: Fon Sadriştayn'ın Karısı

FSO: Fon Sadriştayn'ın Oğlu

GBBA: Gayet Büyük Bir Adam

H: Hediye

• HB:[Hürriyet Bayrakları](#)

İH: İrtica Haberi

İN:[İlk Namaz](#)

İT: İlk Teşebbüs

KA: Kurumuş Ağaçlar

Kü:[Kütük](#)

KH: Küçük Hikâye

KS: Kır Sineği

KY: Kaç Yerinden?

M: Muhteri

• MM: Memlekete Mektup

P: Piç

Pİ: Pamuk İpliği

PM: Pembe Menekşe

PIK:[Pembe İncili Kaftan](#)

S: Sebat

• SK: Sahir'e Karşı

• Ş: Şimeler

• T: Tenezzüh

TEBT: Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür

V:[Vire](#)

YBH:[Yeni Bir Hediye](#)

YBSB: Yuf Borusu Seni Bekliyor

Dil Bilgisi İle İlgili Kısaltmalar

+aih: Aitlik hali eki
AiT: Aitlik tümleci
BnzT: Benzerlik tümleci
BrT: Birliktelik tümleci
tümleciC: Cümle
+heh: Hedef hali eki
HeT: Hedef tümleci
+hrçth: Hariç tutma hali eki
İ1: Belirtili isim
İ2: Belirtisiz isim
+krşh: Karşıtlık hali eki
+mkh: Miktar hali eki
MkT: Miktar tümleci
+nsph: Nispet hali eki
S1: Niteleme sıfatları
S2: Belirtme sıfatları
VsT: Vasıta tümleci
Y: Yüklem
+yöh: Yönelme hali eki
+zbh: Zmanda bulunma hali eki
Zm: Zamir
ZT: Zaman tümleci

**COĞRAFİ BİR BAKIŞ AÇISIYLA 2002-2019 DÖNEMİNDE
TÜRKİYE'DEKİ İNTİHARLAR
SUICIDES IN TURKEY IN THE PERIOD 2002-2019 FROM A
GEOGRAPHICAL PERSPECTIVE**

Hüseyin ŞAHBAZ

Dr., Coğrafya Öğretmeni, Milli Eğitim Müdürlüğü, Afyonkarahisar

huseyiniyesuh@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4808-0746>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 10.01.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 09.05.2022
Sayfa | Pages : 64-103
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1055690>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

COĞRAFİ BİR BAKIŞ AÇISIYLA 2002-2019 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ İNTİHARLAR

Hüseyin ŞAHBAZ

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 64-103

ÖZ

2002-2019 döneminde Türkiye nüfusunun intihar durumunu coğrafi açıdan incelemeyi amaçlayan bu çalışmadan elde edilen bulgular şunlardır: Belirtilen dönemde Türkiye'de 53.425 kişi intihar etmek suretiyle hayatını kaybetmiştir ve bu sayı neredeyse Grönland'ın 2019 yılındaki nüfusu kadardır. İntihar edenlerin büyük bir bölümünün (% 84,67) aktif nüfustan oluşması, ülke için durumun vahametini daha da artırmaktadır. İntiharların % 70,11'ini erkekler, % 29,89'unu da kadınlar gerçekleştirmiştir. İntihar edenler içinde en fazla oranı % 33,94 ile ilkokul mezunları oluşturmaktadır. Ancak yıllara göre intihar sayılarına bakıldığında, ülkenin eğitim seviyesinin artmasına bağlı olarak; ilkokul mezunlarındaki azalma, ortaokul, lise ve yükseköğretim gibi daha üst eğitim basamaklarındaysa artma olduğu görülmektedir. Sosyolojik sebeplerin de etkisiyle intihar oranları; sıcaklıkların yüksek derecelerde seyrettiği yaz ve ilkbaharda artarken, sıcaklıkların düşük derecelerde seyrettiği sonbahar ve kışta ise azalmaktadır. Buradan, sıcaklık artışıyla intiharlar arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu ve küresel iklim değişikliğine paralel olarak intihar vakalarında artışlar yaşanacağı çıkarımında bulunmak mümkündür. Yerleşme tipine göre intiharlara bakıldığında; % 75,11'inin kentsel, % 24,89'unun da kırsal alanda gerçekleştiği görülmektedir. Bunda kırdan kente hızlı bir şekilde yapılan göçlerin de büyük bir etkisi vardır.

Anahtar sözcükler: Türkiye, Nüfus Özellikleri, İntihar.

SUICIDES IN TURKEY IN THE PERIOD 2002-2019 FROM A GEOGRAPHICAL PERSPECTIVE

ABSTRACT

The findings obtained from this study, which aims to examine the suicide situation of the Turkey's population in the period of 2001-2020 geographically, are as follows: During the specified period, 53,425 people lost their lives by committing suicide in Turkey, and this number is almost as much as the population of Greenland in 2019. The fact that a large part of those who commit suicide (84.67%) are from active population, increases the severity of the situation for the country. 70.11% of suicides were committed by men and 29.89% by women. Primary school graduates constitute the highest rate with 33.94% among those who commit suicide. However, when we look at the number of suicides by years, depending on the increase in the education level of the country; it is seen that there is a decrease in primary school graduates and an increase in secondary school, high school and higher education graduates. Suicide rates with the effect of sociological reasons increase in summer and spring when the temperatures are high and they decrease in winter and autumn when the temperatures are low. From this, it is possible to deduce that there is a direct proportional relationship between the increase in temperature and suicides, and that there will be an increase in suicide cases in parallel with global climate change. Considering suicides by type of settlement; it is seen that 75.11% takes place in urban areas and 24.89% in rural areas. The rapid migration from rural to urban areas also has a great impact on this.

Keywords: Turkey, Population Characteristics, Suicide.

Giriş

İnsanın kendini bilerek ve isteyerek öldürmesi şeklinde tanımlanan intihar, (Devellioğlu, 2004: 443) toplumda stres yaratan yaşam koşullarına tepki veren normal kişilerden ağır ruhsal bozuklukları olanlara kadar çok geniş bir kesimde görülebilmektedir (Şevik, Özcan ve Uysal, 2012: 219).

Çok boyutlu bir olgu olması nedeniyle; psikolojik, psikiyatrik, sosyolojik, (Dilbaz vd., 2005: 2), felsefi ve dini açılardan olduğu (Şevik, Özcan ve Uysal, 2012: 219) kadar intiharı coğrafi açıdan da ele almak mümkündür. Zira nüfus miktarında; artış veya azalış yahut belirli bir dengenin sağlanması; doğumlar, ölümler ve göçler olmak üzere üç unsura bağlanılarak teşekkül eder. Ve bu faktörlerin her birinin ayrı ayrı incelenmesi, demografinin en önemli konuları arasındadır (Tandoğan, 1998: 5). İşte bu çalışmada da Türkiye'deki intiharların coğrafi bir bakış açısıyla ele alınması amaçlanmıştır.

Yaklaşık 780.000 km²'lik bir yüzölçüme sahip olan (Doğanay, 1997: 73-89) ülkede, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre, 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 83.154.997 kişi yaşamaktadır.

Bir referans döneminde sınırları belirli herhangi bir alanda intihar eden kişi sayısının o yerdeki nüfusa oranı olarak tanımlanan ve genel olarak 100.000 nüfus başına düşecek şekilde ifade edilen kaba intihar hızı açısından Türkiye'ye bakıldığında (Tablo ve Şekil 1), 18 yıllık süreç boyunca ülkede toplam 53.425 kişinin kendi canına kıydığı görülmektedir. Buna göre belirtilen süreçteki Türkiye'nin yıllık ortalama; intihar sayısı 2.968, kaba intihar hızı oranıysa yüz binde 4,01 olarak gerçekleşmiştir.

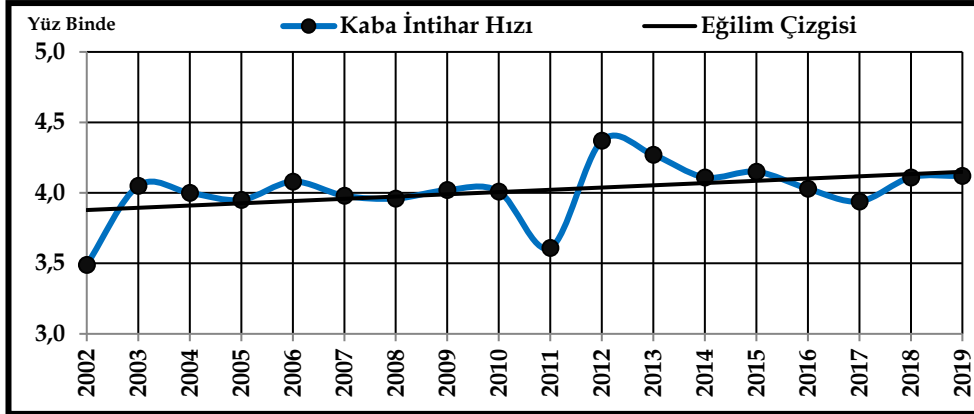
Sözü edilen dönem boyunca en düşük kaba intihar hızı oranı, 2002 yılında, yüz binde 3,49'dur. 2003 yılında yüz binde 4,05 düzeyine çıkan kaba intihar hızı, 2011 yılına kadar yaklaşık yüz binde 4 düzeyinde seyretmiştir. 2011 yılında yüz binde 3,61'e kadar gerileyen kaba intihar hızı, 1 yıl sonra sözü edilen dönemin en yüksek seviyesi olan yüz binde 4,37'ye kadar çıkmıştır. Bundan sonra bir miktar gerilese de söz konusu dönemin ikinci en yüksek kaba intihar hızı oranı, 2013 yılında yüz binde 4,27 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında biraz daha gerileyerek yüz binde 4,11'e kadar inen kaba intihar hızı 2015 yılında yüz binde 4,15 seviyesine çıkmıştır. 2016 yılında yüz binde 4,03'e, 2017 yılında yüz binde 3,94'e kadar gerileyen kaba intihar hızı, 2018 yılında yüz binde 4,11 ve 2019 yılındaysa yüz binde 4,12 seviyesini tekrar görmüştür.

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye'nin İntihar Sayılarını ve Kaba İntihar Hızını Gösterir Tablo (2002-2019)

Yıl	İntihar Sayısı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	Yıl	İntihar Sayısı	İntihar Hızı (Yüz Binde)
2002	2.301	3,49	2012	3.287	4,37
2003	2.705	4,05	2013	3.252	4,27
2004	2.707	4,00	2014	3.169	4,11
2005	2.703	3,95	2015	3.246	4,15
2006	2.829	4,08	2016	3.193	4,03
2007	2.793	3,98	2017	3.168	3,94
2008	2.816	3,96	2018	3.342	4,11
2009	2.898	4,02	2019	3.406	4,12
2010	2.933	4,01	Toplam	53.425	-
2011	2.677	3,61	Ortalama	2.968	4,01

Kaynak: TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1: Yıllara Göre Türkiye'nin Kaba İntihar Hızını Gösterir Grafik (2002-2019)

Sonuç olarak dönem dönem azalmalar olsa da genel olarak ülkedeki kaba intihar hızının, bir artma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Bundan başka oransal olarak düşük gibi görünse de sayısal açıdan bakıldığında 2002-2019 döneminde Türkiye'de 53.425 insanın intihar etmek suretiyle hayatına son verdiği görülmektedir. Bu sayı neredeyse, *Dünyanın en büyük kıta olmayan adası, Grönland'ın 2019 yılındaki nüfusu (56.000)* (Vahl ve Kleemann, 2019: 5) kadardır. Dahası bu çalışmadaki her bir veri ögesi, kendi canına kıymak suretiyle yaşamına son veren bir ferdi temsil etmektedir (WHO, 2019a: 16). Dolayısıyla intihar, Türkiye için önemli bir sorundur ve bu nedenle de onun iyi tahlil edilmesi gerekmektedir.

Materyal ve Yöntem

Araştırma konusuyla ilgili yıllık olarak istatistiki bilgiler TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanında, 2002 yılından itibaren, mevcuttur. Bu nedenle çalışma, 2002 yılından başlayarak en son istatistiki verinin bulunduğu 2019 yılını kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Covid-19 pandemisinin Türkiye'yi büyük ölçüde etkisi altına aldığı 2020 yılına ilişkin intihar verileri ise çalışmanın tamamlandığı tarih itibarıyla (Mart 2022) sözü edilen veri tabanında hâlâ yayımlanmadığı için araştırmaya dâhil edilememiştir.

Bundan başka çalışmada kullanılan nüfus verileri de yine TÜİK'in ADNKS veri tabanından ve Türkiye'nin 1927-2000 dönemine ilişkin 73 yıllık nüfus verilerini özet bir şekilde içinde barındıran Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) hazırlamış olduğu "2000 Genel Nüfus Sayımı" kitabından alınmıştır. Ayrıca yapılan literatür taramasıyla konuyla ilgili hazırlanan; tez, rapor, makale, kitap, dergi ve diğer kaynaklar temin edilmiştir.

Sonrasında da elde edilen bu verilerden yola çıkılarak ülkenin belirtilen yıllar arasındaki intihar durumu; nicel araştırma ve sentez yönteminin yanı sıra (nedensellik, bağlantı ve dağılım gibi) beşeri coğrafya ilkeleri ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken de istatistiki verilere dayalı olarak hazırlanan tablolar ile bu tablolara bağlı olarak hazırlanan grafikler ve dağılım haritalarından istifade edilmiştir.

Bulgular

1. Cinsiyete Göre Türkiye'deki İntiharlar

Türkiye'de 2002-2019 döneminde intihar eden bireylerin cinsiyete göre durumunu ortaya koyabilmek için, TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak Tablo 2 hazırlanmıştır.

İlgili tabloya göre Türkiye'de belirtilen dönemde gerçekleşen 53.425 intihar olayının % 70,11'inin erkeklerden, % 29,89'unun da kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Başka bir deyişle intihar eden erkekler, intihar eden kadınların 2,3 katıdır.

Her ne kadar *ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişiklik gösterse de kaba intihar hızı* (Yüksel, 2001: 5) açısından erkeklerin oranının yüksek olması sadece Türkiye'de değil, aynı zamanda *dünyanın pek çok ülkesinde de görülen bir durumdur* (Cibis vd., 2012: 9). Ancak ölümle sonuçlanmadığı için intihar girişimi olarak nitelendirilen *kendi canına kıyma teşebbüslerindeyse kadınların erkeklerin önünde* (Şevik, Özcan ve Uysal, 2012: 218) olduğu da bir gerçektir.

Tablo 2: Cinsiyete ve Yıllara Göre Türkiye'deki İntiharları Gösterir Tablo (2002-2019)

Yıl	Erkek İntihar		Kadın İntihar	
	Sayısı	%'si	Sayısı	%'si
2002	1.392	60,5	909	39,5
2003	1.574	58,2	1.131	41,8
2004	1.681	62,1	1.026	37,9
2005	1.740	64,4	963	35,6
2006	1.782	63,0	1.047	37,0
2007	1.808	64,7	985	35,3
2008	1.924	68,3	892	31,7
2009	2.111	72,8	787	27,2
2010	2.073	70,7	860	29,3
2011	1.876	70,1	801	29,9
2012	2.377	72,3	910	27,7
2013	2.382	73,2	870	26,8
2014	2.352	74,2	817	25,8
2015	2.358	72,6	888	27,4
2016	2.426	76,0	767	24,0
2017	2.445	77,2	723	22,8
2018	2.529	75,7	813	24,3
2019	2.626	77,1	780	22,9
Toplam	37.456	-	15.969	-
%'si	70,11	70,11	29,89	29,89

Kaynak: TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yıllara göre intihar edenlerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında söz konusu süreç boyunca erkek intiharlarının kadınlarınkinden çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bundan başka intihar eden, erkek oranı yıldan yıla artarken, kadın oranıysa yıldan yıla azalmıştır. Nitekim erkek intihar oranı, 2002 yılında % 60,5 düzeyinde iken 2011 yılında % 70,1'e, 2019 yılındaysa % 77,1'e kadar çıkmıştır. Buna karşın kadın intihar oranıysa; 2002 yılında % 39,5 düzeyinde iken 2011 yılında % 29,9'a, 2019 yılındaysa % 22,9'a kadar inmiştir.

2. Gerçekleşme Şekline Göre Türkiye'deki İntiharlar

2002-2019 döneminde gerçekleşme şekline göre Türkiye'deki intiharları ortaya koyabilmek için, TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak Tablo 3 ve Şekil 2 hazırlanmıştır.

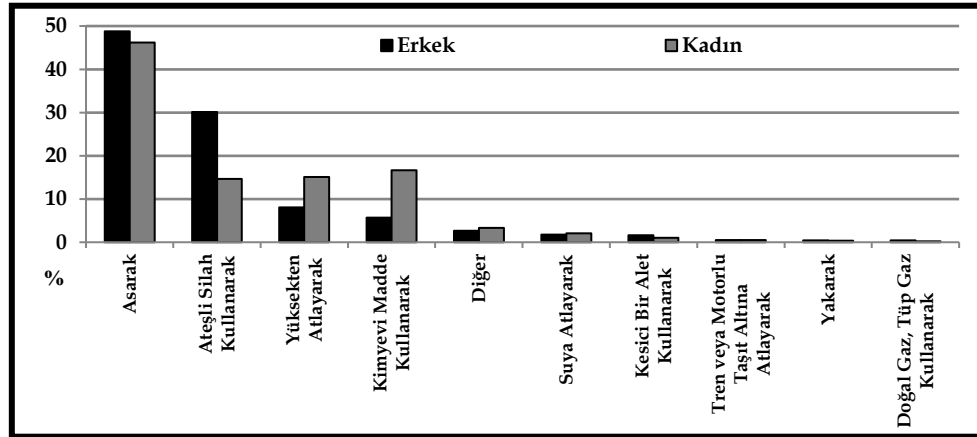
İlgili tablo ve şekilde de görüleceği üzere sözü edilen dönem boyunca ülkede gerçekleşen 53.425 intiharın % 47,98'i kendini asmak suretiyle meydana gelmiştir. Bunu % 25,5 ile ateşli silah kullanmak, % 10,15 oranıyla yüksek bir yerden atlamak, % 8,95 oranıyla da kimyevi madde kullanmak suretiyle gerçekleştirilen intiharlar takip etmektedir.

Tablo 3: Gerçekleşme Şekline Göre Türkiye'deki İntiharları Gösterir Tablo (2002-2019)

İntihar Şekli	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%'si	Sayı	%'si	Sayı	%'si
Asarak	18.259	48,75	7.374	46,18	25.633	47,98
Ateşli Silah Kullanarak	11.276	30,11	2.345	14,68	13.621	25,50
Yüksekten Atlayarak	3.013	8,04	2.409	15,08	5.422	10,15
Kimyevi Madde Kullanarak	2.121	5,66	2.660	16,66	4.781	8,95
Diğer	985	2,63	535	3,35	1.520	2,84
Suya Atlayarak	661	1,77	326	2,04	987	1,85
Kesici Bir Alet Kullanarak	600	1,60	161	1,01	761	1,42
Tren veya Motorlu Taşıt Altına Atlayarak	196	0,52	77	0,48	273	0,51
Yakarak	173	0,46	52	0,33	225	0,42
Doğal Gaz, Tüp Gaz vb. Kullanarak	172	0,46	30	0,19	202	0,38
Toplam	37.456	100,00	15.969	100,00	53.425	100,00

Kaynak: TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2. Gerçekleşme Şekline Göre Türkiye'deki İntiharların Oransal Dağılımını Gösterir Grafik (2002-2019)

Cinsiyete göre intihar etme şekillerine bakıldığında toplam 37.456 erkekten % 48,75'inin kendini asarak intihar ettiği görülmektedir. Bunu % 30,11 ile ateşli silah kullanarak, % 8,04 ile yüksek bir yerden atlayarak ve % 5,66 ile de kimyevi madde kullanarak intihar edenler takip etmektedir.

Buna karşın toplam 15.969 kadından % 46,18'i kendini asarak intihar etmiştir. Bunu % 16,66 ile kimyevi madde kullanarak, % 15,08 ile yüksek bir yerden atlayarak ve % 14,68 ile de ateşli silah kullanarak intihar edenler izlemektedir. Gerek erkek ve gerekse kadınlarda bunları çok cüzi oranlarda diğer intihar şekilleri takip etmektedir.

Sonuç olarak kendini asarak intihar edenlerin oranı, her iki cinsiyet grubunda da hem ilk sırada ve hem de birbirine yakındır. Ancak ateşli silahla

intihar etme hususunda erkeklerin sayısı, kadınların 4,8 katıdır. Şüphesiz bu intihar etme şekli, (yüksekten atlamak ya da kimyevi bir madde kullanmak gibi) kadınların yüksek oranda tercih ettiği diğer yöntemlerden daha ölümcüldür. Bu da erkek intiharlarının kadınlarınkinden daha yüksek çıkmasının sebeplerinden biridir.

Kadınlara nazaran erkeklerin ateşli silahla intihar etme oranının yüksek olmasının nedeniyse, Türkiye’de ataerkil toplumsal yapının egemen olmasıdır. *Hem kamusal hem de özel alanda erkek hâkimiyetini ifade eden bu yapıda* (Sultana, 2012: 1-12) *kız çocukları, bebek ve minyatür mutfak eşyaları gibi oyuncaklarla çok küçük yaşlardan itibaren ev içi rollere ısındırılırken; erkek çocukları ise silah, araba, uçak gibi saldırganlık simgelerini barındıran oyuncaklara yönlendirilmektedir* (Tolan, 1991: I/209). Verilen bu eğitimin sonuçları da ilerleyen yaşlarda onların meslek seçimlerinde kendini göstermektedir. Nitekim 2017 yılı itibarıyla ülkede; 1 kadın polise karşın yaklaşık 16 erkek polisin ve 1 erkek okul öncesi öğretmenine karşın da 18 kadın okul öncesi öğretmenin düşmesini (Gökçen ve Büyükgöze-Kavas, 2018: 49) buna örnek olarak göstermek mümkündür.

3. Yaş Gruplarına Göre Türkiye’deki İntiharlar

2002-2019 döneminde yaş gruplarına göre Türkiye’deki intihar durumunu ortaya koyabilmek için, TÜİK’in “İntihar İstatistikleri” veri tabanından yararlanılarak Tablo 4 ve Şekil 3 hazırlanmıştır.

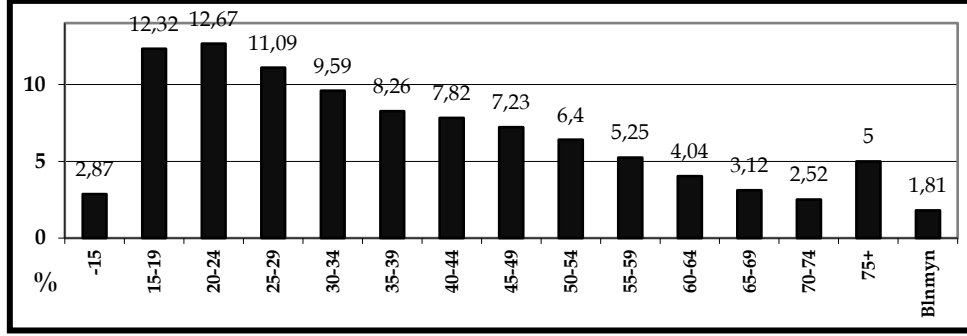
Tablo 4: Yaş Gruplarına Göre Türkiye’deki İntiharları Gösterir Tablo (2002-2019)

Yıl	-15	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+	Bilinmeyen
Sayı	1.533	6.581	6.770	5.926	5.123	4.415	4.179	3.860	3.421	2.804	2.157	1.669	1.348	2.672	967
%’si	2,87	12,32	12,67	11,09	9,59	8,26	7,82	7,23	6,40	5,25	4,04	3,12	2,52	5,00	1,81

Kaynak: TÜİK’in “İntihar İstatistikleri” veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlgili tablo ve şekilde de görüleceği üzere sözü edilen dönem boyunca ülkede intihar eden 53.425 kişinin % 12,67’sini 20-24 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Bunu % 12,32 ile 15-19, % 11,09 ile de 25-29 yaş grubundakiler takip etmektedir. Bundan daha ileri yaş gruplarına çıkıldıkça ise oran, derece derece azalmakta ve nihayet 70-74 yaş grubuna gelindiğinde % 2,52’ye kadar düşmektedir. İntihar edenlerin oranı, 75 ve daha üstü yaştakiler içinde % 5 iken 15’ten küçük yaşlardaysa % 2,87’dir.

Şekil 3. Yaş Gruplarına Göre Türkiye’deki İntiharların Oransal Dağılımını Gösterir Grafik (2002-2019)

Bundan başka çeşitli yaş gruplarındaki nüfus miktarlarının belirlenmesi, özellikle faal ve bağımlı nüfusun tespiti açısından da önemlidir. Bu konuda genellikle; 0-14, 15-64, 65+ şeklindeki bir gruplandırma tercih edilmektedir. Bunlardan 15-64 yaş dilimleri arasındaki nüfus aktif veya çalışabilir nüfus; diğerleri ise pasif ya da bağımlı nüfus olarak kabul edilmektedir. Faal nüfus miktarı, özellikle iş gücü kapasitesi açısından önemlidir (Tümertekin ve Özgüç, 1997: 256-257).

Tablo 5. Geniş Aralıklı Gruplandırılmaya Göre Türkiye’de İntihar Eden Nüfusu Gösterir Tablo (2002-2019)

Yaş Grubu	Nüfus	% si
0-14	1.533	2,87
15-64	45.236	84,67
65+	5.689	10,65
Bilinmeyen	967	1,81

Kaynak: Tablo 4’teki veriler kullanılmak suretiyle hazırlanmıştır.

Bu bakış açısıyla Türkiye’deki intiharlara bakıldığında, kendi canına kıyanların % 84,67’sinin aktif, % 13,52’sinin ise pasif nüfustan oluştuğu görülmektedir (Tablo 5). İntihar edenlerin önemli bir kısmının aktif nüfustan oluşması ise ülke için durumun vahametini daha da artırmaktadır.

4. Öğrenim Durumuna Göre Türkiye’deki İntiharlar

Öğrenim durumuna göre Türkiye’deki intihar durumunu ortaya koyabilmek için, TÜİK’in “İntihar İstatistikleri” veri tabanından istifade edilerek Tablo 6 ve Şekil 4 hazırlanmıştır. İlgili tablo, 2002-2019 döneminde ülkede intihar edenlerin öğrenim durumuna göre toplanıp yüzdelerinin bulunmasıyla oluşturulmuştur.

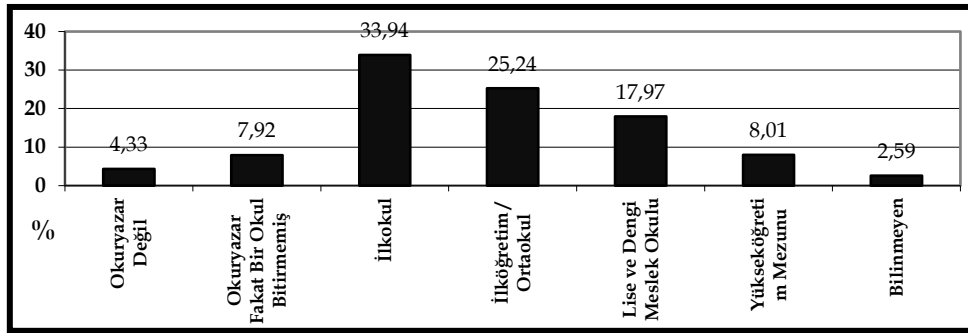
Tablo 6: Öğrenim Durumuna Göre Türkiye'deki İntiharları Gösterir Tablo (2002-2019)

Yıl		Okuryazar Değil	Okuryazar Fakat Bir Okul Bitirmemiş	İlkokul	İlköğretim / Ortaokul	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yüksek Öğretim	Bilinmeyen
İntihar	Sayısı	2.314	4.229	18.134	13.483	9.598	4.281	1.386
	%'si	4,33	7,92	33,94	25,24	17,97	8,01	2,59

Kaynak: TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlgili tablo ve şekilde de görüleceği üzere sözü edilen dönem boyunca Türkiye'de intihar eden 53.425 kişinin % 33,94'ünü ilköğretim mezunları oluşturmaktadır. İlkokul ise 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen 491 numaralı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 87. maddesinde bütün vatandaşlar için zorunlu bir hale getirilmiştir (TC Anayasa Mahkemesi, t.y.). Dolayısıyla uzun yıllar boyunca ülkede bütün vatandaşlar için devlet tarafından zorunlu kılınması nedeniyle oransal açıdan bu eğitim basamağında önemli bir nüfus vardır.

Şekil 4. Öğrenim Durumuna Göre Türkiye'deki İntiharların Oransal Dağılımını Gösterir Grafik (2002-2019)

İntihar edenler içinde ilköğretim mezunlarının oranının yüksek olmasında, almış oldukları eğitim düzeyine bağlı olarak daha düşük ücretli ve emek yoğun işlerde çalışmaları ve buna bağlı olarak da geçim sıkıntısı yaşamalarının etkili olduğunu söylemek mümkündür.

İntihar edenler açısından ilköğretim mezunlarını; % 25,24 ile ilköğretim / ortaokul mezunları, % 17,97 ile lise ve dengi meslek okulu mezunları, % 8,01 ile yükseköğretim mezunları, % 7,92 ile okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenler ve % 4,33 ile de okuryazar olmayanlar takip etmektedir.

Yıllara göre sözü edilen eğitim basamaklarından mezun olanların intihar sayılarına bakıldığında zaman içinde ilköğretim mezunlarının intihar

vakalarında azalma, ilköğretim/ortaokul, lise ve yükseköğretim gibi daha üst eğitim basamaklarındaki intihar vakalarındaysa bir artma olduğu görülmektedir. Bunun nedeniyse daha öncesinde 5 yıl olan zorunlu eğitimin; 1997 senesinde 8 yıla, 2012 senesindeyse 12 yıla (İlköğretim ve Eğitim Kanunu..., 2012) çıkarılması ve her ilde en az bir üniversite açılmasıdır. Zira zaman içinde sözü edilen kanunlarla ülkede sırasıyla önce ortaokul, sonra lise ve daha sonrasında da yükseköğretimden mezun olanların oranı artarken başta ilkokul ve sonrasında da ortaokuldan mezun olanların oranındaysa bir azalma meydana gelmiştir.

Ayrıca daha öncesinde asgari düzeyde eğitim almaları nedeniyle ilkokul mezunları daha düşük ücretli işlerde çalışanlarken eğitim seviyesi yükseldikçe; ortaokul, lise ve yükseköğretimden mezun olanlar da düşük ücretli işlerde çalışmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak hayat şartlarının onlar için de daha zor bir hale geldiğini ve bunun neticesinde de eğitim seviyesi yüksek olanların da intihar sayılarının artmaya başladığını söylemek mümkündür.

5. Aylara ve Mevsimlere Göre Türkiye'deki İntiharlar

Türkiye'de 2002-2019 döneminde intihar eden bireylerin aylara göre durumunu ortaya koyabilmek için, TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak Tablo 7 ve Şekil 5 hazırlanmıştır.

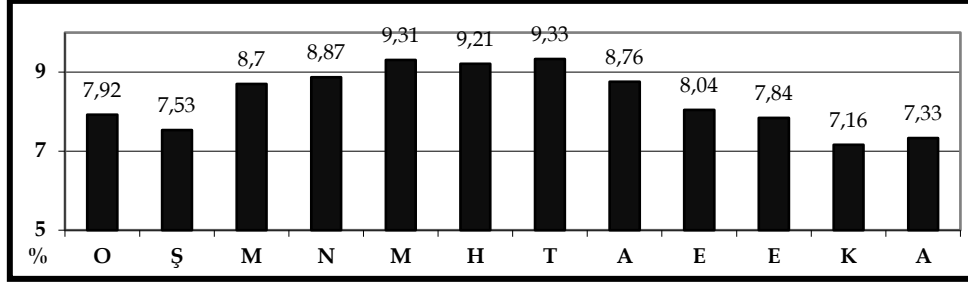
Tablo 7: Aylara Göre Türkiye'deki İntiharların Dağılımını Gösterir Tablo (2002-2019)

Ay	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
İntihar Sayısı	4.233	4.024	4.647	4.740	4.973	4.918	4.982	4.682	4.295	4.187	3.827	3.917
%'si	7,92	7,53	8,70	8,87	9,31	9,21	9,33	8,76	8,04	7,84	7,16	7,33

Kaynak: TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlgili tabloya göre Türkiye'de belirtilen dönemde gerçekleşen 53.425 intihar olayının en çok hangi aylarda meydana geldiğine bakıldığında sırasıyla bunların; % 9,33'ünün temmuz, % 9,31'inin mayıs, % 9,21'inin haziran, % 8,87'sinin nisan, % 8,76'sının ağustos ve % 8,7'sinin de martta olduğu görülmektedir. Bunların hepsinin ülkede yaz ve ilkbahar mevsiminin yaşandığı aylar olması dikkat çekmektedir.

Şekil 5. Aylara Göre Türkiye'deki İntiharların Oransal Dağılımını Gösterir Grafik (2002-2019)

Bundan başka Şekil 5'te de görüleceği üzere Türkiye'deki kendi canına kıymalar; marttan itibaren yükselişe geçmekte; mayıs, haziran ve temmuz aylarındaysa zirve değerlere ulaşmaktadır. Ağustosta azalışa geçen intiharlar; kasım (% 7,16), aralık (% 7,33) ve şubat (% 7,53) aylarındaysa minimum değerlere inmektedir. Bu durum sıcaklık artışıyla intiharlar arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Gerçekten de intiharların mevsimlere göre dağılımı göstermek amacıyla hazırlanan tablo da (Tablo 8) en fazla kendi canına kıyma oranlarının, sıcaklıkların yüksek derecelerde seyrettiği yaz (% 27,29) ve ilkbahar (% 26,88) mevsiminde; en az oranlarınsa, sıcaklıkların düşük derecelerde seyrettiği sonbahar (% 23,04) ve kışta (% 22,79) gerçekleştiğini doğrulamaktadır.

Tablo 8: Mevsimlere Göre Türkiye'deki İntiharların Dağılımını Gösterir Tablo (2002-2019)

Mevsim	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
İntihar Sayısı	14.360	14.582	12.309	12.174
%'si	26,88	27,29	23,04	22,79

Kaynak: Tablo 7'deki veriler kullanılmak suretiyle hazırlanmıştır.

Mevsimsel değişikliklerin insan psikolojisi üzerindeki etkisine dair yapılan bir çalışma; insanların genel olarak kendilerini ilkbahar ve yaz aylarında çok iyi, sonbahar ve kış aylarındaysa çok kötü hissettiklerini (Yöney, Taybilli ve Göktepe, 1995: 38) ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak yazdan sonbahar ve kışa geçiş sürecinde insanlarda görülen kendini kötü hissetme hali, mevsimsel duygudurum bozukluğu ile açıklanmaktadır. Psikolojik bir rahatsızlık olan mevsimsel duygudurum bozukluğunda depresif semptomlar; sonbahar ve kış aylarında görülürken, ilkbahar ve yaz aylarındaysa ortadan kalkmaktadır. Sonbahar ve kış aylarında; güneş ışınlarının eğik açılarla düşmesi, gündüz süresinin kısılması ve sıcaklığın düşmesi gibi insan psikolojisini olumsuz yönde etkileyen çevresel faktörler, özellikle depresyon ve anksiyete belirtileri belirgin olan kişilerin, kış depresyonu olarak adlandırılan mevsimsel

duygudurum bozukluğuna girmesine sebep olmaktadır (Kiremitçi ve Coşkun, 2017: 241-246).

Ancak sözü edilen psikolojik rahatsızlığa rağmen intihar oranlarının kış ve sonbaharda, artması beklenirken, azaldığı görülmektedir. Sıcaklıkların düşük derecelerde seyrettiği aylarda/mevsimlerde intiharların azalmasında, hava şartları nedeniyle aile bireylerinin daha çok evde olmalarının ve bir arada vakit geçirmelerinin etkisi olabilir. Nitekim aile üyelerinin bir arada olduğu Covid-19 pandemisindeki kapanma süreciyle ilgili yapılan bir çalışma, *bu dönemde kısmen de olsa aile içi iletişimin arttığını, aile içi iletişim arttıkça da aile içi ilişkilerin olumlu bir yöne doğru evrildiğini ve ailedeki sorunların eskiye nazaran azaldığını* (Barış ve Taylan, 2020: 30) ortaya koymuştur.

Buna karşın intiharların sıcak mevsimlerde arttığına ilişkin tespit, sosyolojinin kurucularından birisi olarak kabul edilen, Durkheim tarafından da dile getirilmiştir. Fakat o, bu durumun *sıcaklığın organizma üzerinde denge bozucu bir etki yapmasından değil, yılın o diliminde toplumsal yaşamın daha yoğun olmasından kaynaklandığını* iddia etmiştir. *Fakat toplumsal yaşamın bu yoğunluğa erişmesinin de Güneş'in yörüngesi üzerindeki konumu, atmosferik koşullar gibi nedenlerle yaşamın kış mevsimine oranla daha rahat gelişmeye olanak sağlamasından kaynaklandığını* (Durkheim, 2013: 95-97) da ayrıca ifade etmiştir.

Isının insan metabolizmasını nasıl etkilediğine dair yapılan çalışmalar, *gün ışığı yoğunluğu ve sıcaklık artışlarının özkıyım için tetikleyici bir rol oynayabileceğini* (Aydın-Görücü, Eraslan ve Göker, 2021: 483) göstermiştir. Nitekim bu çalışmalardan biri, *ortam sıcaklığına paralel bir şekilde vücut sıcaklığının da arttığını ve buna bağlı olarak da vücudun, ısı dengesini korumayabilmek için damar genişlemesi ve terleme gibi tepkiler verdiğini* (Kaynaklı ve Kılıç, 2004: 183-186) ortaya koymuştur. Yine bir diğer çalışma da *insan vücudunun, sağlıklı ve verimli olarak, 35-38°C arasında çalışabildiğini, bu nedenle belirli mekanizmalar kullanılarak vücut ısısının bu limitler dâhilinde tutulduğunu, terlemenin ise bu mekanizmaların en etkili olduğunu, yüksek sıcaklığa maruz kalan bir insanın saatte 1 litreye kadar terleyebildiğini ve bu esnada vücudundan su ile birlikte günde 10-12 gr kadar da tuz kaybedildiğini, bu kaybın da insanda önemli ruhsal ve bedensel birtakım problemlere zemin hazırladığını, dolayısıyla ortamın ısı değerinin insan metabolizmasına etki eden en önemli çevresel faktörlerden birisi olduğunu* (Erdem ve Güyagüler, 2009) göstermiştir.

Bundan başka dünyadaki intiharların yaklaşık % 7'sini oluşturan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Meksika'da onlarca yıllık kapsamlı veriler kullanılarak yapılan bir araştırma da *artan sıcaklıklar ve özkıyım oranları arasında bir ilişki olduğunu* göstermiştir. Sözü edilen araştırmaya göre aylık ortalama sıcaklıkta 1°C'lik

bir artış, ABD eyaletlerindeki intihar oranlarında % 0,7 ve Meksika belediyelerindeki intihar oranlarındaysa % 2,1'lik bir artışla ilişkilidir (Burke vd., 2018: 723).

Yukarıda anlatılanlardan hareketle sıcaklık artışıyla intiharlar arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu ve 21. yüzyılın en temel sorunlarından birisi olan ve atmosferde ısıyı tutan sera gazlarının etkisiyle kara, deniz ve havadaki sıcaklıkların giderek arttığı küresel iklim değişikliğine (Uysal-Şahin, 2021: 148) bağlı olarak Türkiye'deki intihar vakalarında da artışlar yaşandığı/yaşanacağı çıkarımında bulunmak mümkündür.

Ancak sosyolojik bir olgu olan intiharların, sıcaklık artışı gibi, tek bir sebebe bağlı olarak artacağını iddia etmek de tamamen doğru bir yaklaşım değildir. "Diğer bütün toplumsal olgularda olduğu gibi, intihar konusunda da yaşanan dönemin izleri belirgin bir şekilde görülmektedir." (Arslan ve Köse, 2019: 321) tümcesinden hareketle gün geçtikçe etkileri daha fazla hissedilen küresel ısınmanın, toplumsal yaşamı negatif yönde etkilemek suretiyle, özellikle sıcaklıkların ve intiharların zaten yüksek düzeyde seyrettiği yaz ve ilkbahardaki özkayımlar üzerinde olumsuz bir tesirinin olacağını söylemek mümkündür. Bu nedenle özkayımları önleme açısından da iklim değişikliğiyle mücadele çalışmaları, ülke için, hayati derecede öneme sahiptir.

6. Yerleşme Tipine Göre Türkiye'deki İntiharlar

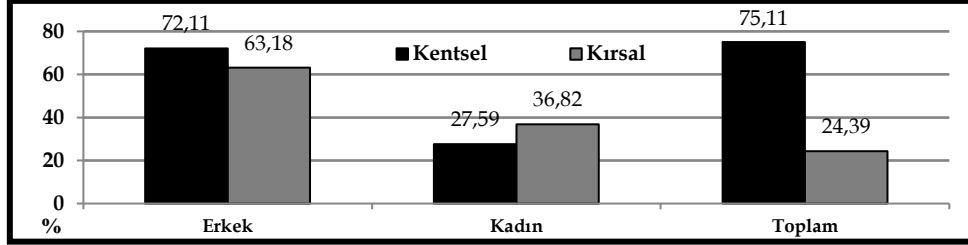
2002-2019 döneminde yerleşme tipine göre Türkiye'deki intihar durumunu ortaya koyabilmek için, TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak Tablo 9 ve Şekil 6 hazırlanmıştır.

Tablo 9: Yerleşme Tipine Göre Türkiye'deki İntiharları Gösterir Tablo (2002-2019)

Yıl	Kentsel			Kırsal		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
İntihar Sayısı	29.054	11.072	40.126	8.402	4.897	13.299
%'si	72,41	27,59	75,11	63,18	36,82	24,89

Kaynak: TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 6: Yerleşme Tipine Göre Türkiye’deki İntiharların Oransal Dağılımı Gösterir Grafik (2002-2019)

Konuyla ilgili yapılan araştırmalar, kentleşmenin fiziksel ve ruhsal sağlık üzerindeki çeşitli olumsuz etkilerini ortaya koymuştur. Genel olarak büyük şehirlerde yaşayan insanların, kırsal alanda yaşayanlara nazaran, hayata karşı daha olumsuz bir tutum (belirsizlik, yalnızlık, çaresizlik, tükenmişlik ve kaygı gibi) içinde oldukları ve günlük korkulara daha sık maruz kaldıkları söylenebilir. Ayrıca yapılan çalışmalar, kentleşmenin getirmiş olduğu birçok fiziksel sağlık sorunu (bulaşıcı hastalıklar, beslenme bozuklukları ve hava kirliliği kaynaklı hastalıklar) ile ruhsal sorunun karşılıklı olarak birbirini etkilediğini ve bunun da şehirlerde ikamet edenlerin yaşam kalitesini düşürdüğünü göstermiştir. Şehirlerde yaşayanlarda en sık rastlanılan ruhsal problemler; anksiyete, depresyon, travma sonrası stres bozuklukları ve intihar girişimleridir (Yıldız, Aylaz ve Güneş, 2018: 492).

Hiç şüphesiz şehirlerde meydana gelen intiharlarda kırdan kente yapılan göçlerin de büyük bir etkisi söz konusudur. Zira verim azlığı, gelir yetersizliği, toprak mülkiyetinin dengesiz dağılışı, tarım topraklarının çok parçalanmış olması, tarımda makineleşmenin bu alanda çalışanları işsiz bırakması ve erozyon gibi sebepler yüzünden kırsalda yaşayan insanlar, şehirlere göç etmektedir (Keleş, 1978: 37). Ancak bu göçe katılanların çoğu; iş bulamama, geçim sıkıntısı çekme ve yoksulluk sınırının altında yaşama gibi sebeplerle şehirlerde bir hayatta kalma savaşı vermektedir. Bu durum şehirde; hırsızlığın ve dilencililiğin artmasına, işçi ücretlerinde düşüşlere (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998: 6), kentsel donatım ve altyapının yetersiz kalmasına, doğa ve insan olgularının arka plana itilmesine sebep olmaktadır (Olgun, Büken-Cantimur, Hasgöl, Turgut ve Ergün, 2017: 68-69).

Bundan başka gerek kentte ve gerekse kırsalda intihar edenlerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, her iki yerleşme tipinde de erkeklerin büyük bir payı olduğu görülmektedir. Zira kentte intihar edenlerin % 72,41’ini, kırsalda intihar edenlerinse % 63,18’ini erkekler oluşturmaktadır. Oransal olarak erkek intiharlarının kentlerde daha yüksek olması, yukarıda da bir kısmına değinilen, şehre özgü birtakım olumsuz özelliklerin onlar üzerinde daha yıpratıcı bir rol oynadığını göstermektedir.

Buna karşın kentte intihar edenlerin % 27,59'unu, kırsalda intihar edenlerinse % 36,82'sini kadınlar oluşturmaktadır. Bu da kırsalda yaşayan kadınların şehirdekilere nazaran daha fazla intihar riski taşıdığını göstermektedir. Bunun altında yatan sebeplerden ilki olarak, Türkiye'de kırsaldan şehirlere büyük oranda yapılan göçleri göstermek mümkündür. Nitekim *bu göçler sebebiyle ülkenin kırsal kesiminde ağırlıklı olarak yaşlı nüfus kalmış ve bu nüfusun da büyük bir kısmını, doğuştan beklenen ortalama yaşam sürelerinin uzun olması nedeniyle, kadınlar oluşturmuştur. Bunların da büyük bir kısmı; okuma yazma bilmemekte, eşi öldüğü için yalnız kalmakta,* (Güler, Güler ve Özsel, 2016: 211-214), yaşlılığın getirdiği birtakım sağlık sorunlarıyla mücadele etmekte, buna karşın kırsalda yaşamaları sebebiyle de sağlık hizmetlerine erişimde sorunlar yaşamaktadır. Dolayısıyla belirtilen sebepler yüzünden bunalım yaşayan kırsaldaki kimi yaşlı kadınların, intiharı içine düştükleri depresyondan bir çıkış yolu olarak gördükleri söylenebilir.

Bundan başka *ülkenin kırsal kesiminde; ağırlıklı olarak geleneksel yaşam tarzının egemen olmasının, ataerkil anlayış ve sosyal uygulamaların baskın bir şekilde görülmesinin* (Mora, 2014: 131) de bu yerleşme tipinde gerçekleştirilen kadın intiharlarında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

7. Nedenlerine Göre Türkiye'deki İntiharlar

2002-2019 döneminde Türkiye'de gerçekleşen intiharların nedenlerini ortaya koyabilmek için, TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak Tablo 10 ve Şekil 7 hazırlanmıştır.

Tablo 10: Türkiye'deki İntiharların Nedenini Gösterir Tablo (2002-2019)

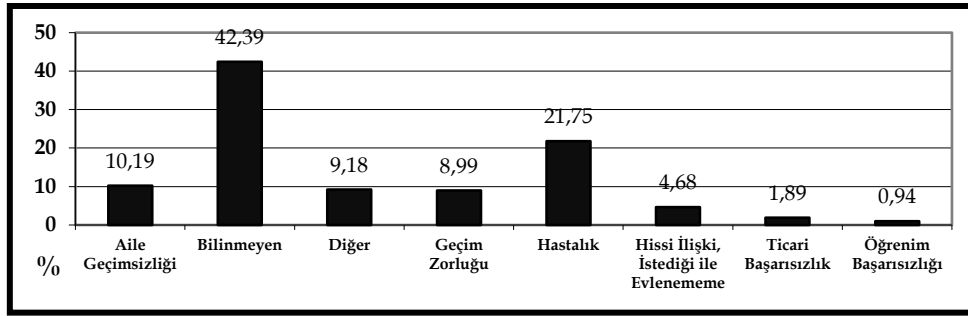
Yıl	Aile Geçimsizliği	Bilinmeyen	Diğer	Geçim Zorluğu	Hastalık	Hissi İlişki, İstedığı ile Evlenememe	Ticari Başarısızlık	Öğrenim Başarısızlığı
İntihar Sayısı	5.443	22.645	4.902	4.801	11.621	2.502	1.011	500
%'si	10,19	42,39	9,18	8,99	21,75	4,68	1,89	0,94

Kaynak: TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlgili tablo ve şekilde de görüleceği üzere söz konusu dönemde ülkede gerçekleşen intiharların % 42,39'unun sebebi bilinmemektedir. *Oranın bu kadar yüksek olmasında ölenlerin geride intihar nedenini öğrenmeyi sağlayacak bir not ya da mektup bırakmamasının veya bilinen bir gerçek varsa da aile ve çevrenin bu bilgiyi saklamasının rol oynadığı düşünülmektedir* (Ziyalar, Sarıpınar ve Çalıcı, 2016: 125). Bundan başka bir de % 9,18 oranında diğer kategorisi adı altında sınıflandırılan

intiharlar vardır. Bu iki kategorinin oranı toplamda % 51,57'yi bulmaktadır. Oranın bu kadar yüksek olması, intihara yol açan sebeplerin sağlıklı bir şekilde ortaya konması açısından olumsuz bir durumdur.

Şekil 7: Türkiye'deki İntiharların Nedenlerine Göre Oransal Dağılımını Gösterir Grafik (2002-2019)

Her iki kategori de hariç tutulursa ülkedeki intiharların en büyük sebebi, hastalıktır (% 21,75). Bundan başka özkıyım nedenleri arasında sırasıyla; aile geçimsizliği (% 10,19), geçim zorluğu (% 8,99), hissi ilişki ve istediği ile evlenememe (% 4,68), ticari başarısızlık (% 1,89) ve öğrenim başarısızlığı (% 0,94) gelmektedir. Bu sebeplerinin daha sağlıklı bir şekilde ortaya konabilmesi için, nedeni bilinmeyen ve diğer başlığı altında sınıflandırılanların hariç tutulduğu ve geride kalanların da yaş gruplarına göre sıralandığı, bir tablo daha hazırlanmıştır (Tablo 11).

Tablo 11'de de görüleceği üzere hastalık sebebiyle intihar eden 11.621 kişinin % 10,4'ü, 25-29 yaş grubundakilerdir. Bunu % 10 ile 20-24, % 9,6 ile 30-34 ve % 8,3 ile de 35-39 yaş grubundakiler takip etmektedir. Makas aralığı biraz daha açılarak bakıldığında, hastalık sebebiyle intihar edenlerin daha çok 20-39 yaş aralığındaki kişilerden oluştuğu görülmektedir. Belirtilen yaş aralığında hastalık sebebiyle intihar edenlerin oranının yüksek olması, hayatlarının genç denilebilecek bir döneminde tedavisi olmayan bir hastalığa yakalanan ve bu nedenle de çaresizlik içinde bocalayan kişilerin içine düştükleri depresyonla açıklanabilir. Zira günümüzde stresli yaşam tarzının yanı sıra biyolojik ve kimyasal dış faktörlerin de etkisiyle tedavisi mümkün olmayan, dayanılmaz derecede acı ve ıstırap veren kronik hastalıklara ve kanserlere yakalanan kişilerin sayısı oldukça artmıştır (Demirörs ve Arslan-Hızal, 2016: 1481).

**Tablo 11: Yaş Gruplarına Göre Türkiye'deki İntiharların Nedenini Gösterir
Tablo (2002-2019)**

Yaş Grubu	Hastalık		Aile Geçimsizliği		Geçim Zorluğu		Hissi İlişki		Ticari Başarısızlık		Öğrenim Başarısızlığı	
	Sayı	%'si	Sayı	%'si	Sayı	%'si	Sayı	%'si	Sayı	%'si	Sayı	%'si
-15	146	1,2	191	3,5	12	0,3	55	2,2	0	0	64	12,8
15-19	751	6,5	857	15,7	127	2,7	734	29,3	12	1,2	248	49,7
20-24	1.167	10,0	792	14,6	286	6,0	654	26,1	60	5,9	131	26,3
25-29	1.207	10,4	748	13,7	492	10,3	404	16,2	94	9,3	41	8,2
30-34	1.117	9,6	637	11,7	578	12,0	191	7,6	114	11,3	6	1,2
35-39	963	8,3	494	9,1	620	12,9	99	4,0	150	14,8	1	0,2
40-44	881	7,6	449	8,2	677	14,1	83	3,3	156	15,4	0	0,0
45-49	884	7,6	361	6,6	599	12,5	53	2,1	139	13,7	0	0,0
50-54	847	7,3	256	4,7	478	10,0	48	1,9	110	10,9	1	0,2
55-59	798	6,9	150	2,8	380	7,9	38	1,5	84	8,3	0	0,0
60-64	666	5,7	125	2,3	242	5,0	23	0,9	33	3,3	0	0,0
65-69	579	5,0	80	1,5	132	2,7	14	0,6	21	2,1	0	0,0
70-74	506	4,3	52	1,0	54	1,1	14	0,6	5	0,5	0	0,0
75+	950	8,2	106	1,9	60	1,2	32	1,3	10	1,0	0	0,0
Bilinmeyen	159	1,4	145	2,7	64	1,3	60	2,4	23	2,3	8	1,6
Toplam	11.621	100,0	5.443	100,0	4.801	100,0	2.502	100,0	1.011	100,0	499	100,0

Kaynak: TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bunlardan başka % 8,2 ile 75 yaş ve üstündekiler de intihar oranı yüksek bir diğer yaş grubudur. Bunda genel olarak *yaşlı sınıfa dâhil olan bu bireylerin; yeti yitimine yol açan (kalp hastalıkları, nörolojik hastalıklar ve kanser gibi) kronik hastalıklara maruz kalmaları* (Duru ve Özdemir, 2009: 34) etkilidir. *Bu durumda olan yaşlılar, kısmen ya da tamamen, günlük yaşamlarını bir başkasının yardımı olmaksızın sürdüremezler* (Tuncel ve Uzun, 2019: 313). Bu da onlardan bir kısmının hayatın çekilmez bir hale geldiği düşüncesine kapılmasına ve sonrasında da intiharı bir kurtuluş yolu olarak görmesine sebep olabilir.

2002-2019 döneminde illerin, hastalık sebebiyle kaba intihar hızlarını ortaya koyabilmek için gerekli olan nüfus verilerinin saptanmasında, DİE'ce yayımlanan "2000 Genel Nüfus Sayımı" kitabından ve TÜİK'in "ADNKS" veri tabanından yararlanılmıştır. 2007 ve daha sonraki yıllara ilişkin nüfus verileri, TÜİK'in "ADNKS" veri tabanında zaten mevcuttur. Ancak 2007 yılı öncesine dair illerin nüfusuna ilişkin en son veri, sözü edilen kaynaklardan ilkinde yer almaktadır. Bu nedenle aradaki yıllara ilişkin illerin nüfusu, 2 tarih arasındaki artış azalış miktarları göz önünde bulundurularak, Excel ortamında tahmini olarak hesaplanmıştır. Bundan sonra tüm yılların illere göre nüfus miktarları toplanıp yıl sayısı olan 18'e bölünmek suretiyle 2002-2019 döneminde her ilin ortalama nüfus miktarı bulunmuştur.

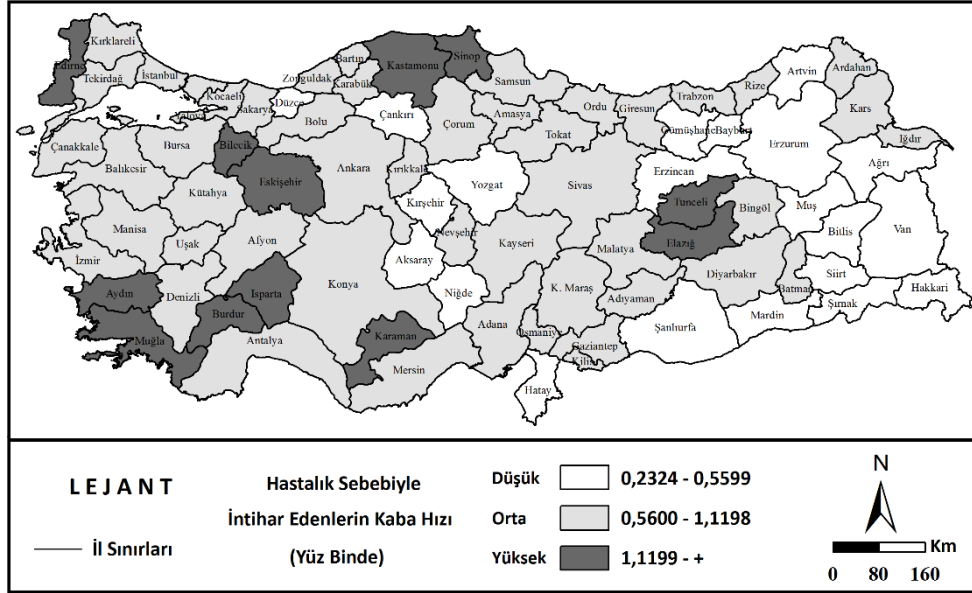
Tablo 12: Hastalık Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İllerini Gösterir Tablo (2002-2019)

İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı
1,9121	Tunceli	0,8426	Antalya	0,6227	Adıyaman
1,4485	Eskişehir	0,8410	Kayseri	0,6109	Batman
1,4047	Aydın	0,8169	Samsun	0,6093	Sakarya
1,3468	Karaman	0,8164	Konya	0,5856	Bolu
1,3101	Edirne	0,7980	Manisa	0,5796	K. Maraş
1,3084	Muğla	0,7910	Uşak	0,5662	Nevşehir
1,3061	Bilecik	0,7851	Kars	0,5592	Kırşehir
1,2697	Sinop	0,7849	Iğdır	0,5521	Artvin
1,1886	Burdur	0,7838	Diyarbakır	0,5241	Erzincan
1,1878	Elazığ	0,7754	Osmaniye	0,5109	Düzce
1,1555	Isparta	0,7701	Sivas	0,5077	Niğde
1,1412	Kastamonu	0,7629	Giresun	0,5064	Aksaray
1,0968	Karabük	0,7561	Ordu	0,4918	Ağrı
1,0085	İzmir	0,7422	Kocaeli	0,4823	Bayburt
1,0043	Ankara	0,7294	Zonguldak	0,4648	Şanlıurfa
0,9903	Ardahan	0,7168	Malatya	0,4589	Van
0,9856	Kırklareli	0,7017	Çorum	0,4556	Muş
0,9606	Rize	0,6800	Yalova	0,4508	Çankırı
0,9574	Bursa	0,6784	Gaziantep	0,4494	Yozgat
0,9557	Tekirdağ	0,6699	Kırkkale	0,4315	Siirt
0,9540	Çanakkale	0,6696	Bingöl	0,4281	Gümüşhane
0,9535	Adana	0,6668	Afyonkarahisar	0,4134	Hatay
0,9454	Kütahya	0,6663	Bartın	0,4012	Mardin
0,9243	Amasya	0,6655	Tokat	0,3977	Şırnak
0,9082	Balıkesir	0,6638	İstanbul	0,3545	Erzurum
0,8772	Mersin	0,6436	Kilis	0,3046	Bitlis
0,8759	Denizli	0,6341	Trabzon	0,2324	Hakkâri

Kaynak: TÜİK'in "ADNKS" ve "İntihar İstatistikleri" veri tabanları ile DİE'nin "2000 Genel Nüfus Sayımı" kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Sonrasında her ile ilişkin hastalık sebebiyle intihar edenlerin ortalamasını bulmak için, TÜİK'in "İntihar İstatistikleri" veri tabanından bu konuyla ilgili alınan sayılar toplanıp yıl sayısı olan 18'e bölünmüştür. Bulunan ortalama, aynı dönem için saptanan nüfus ortalamasına bölünüp 100.000'le çarpılmak suretiyle her ilin hastalık sebebiyle gerçekleştirilen kaba intihar hızı hesaplanmıştır. Nihayetinde de bu kaba intihar hızlarının en fazla olandan en aza doğru sıralandığı bir tablo (Tablo 12) ve bu tabloya bağlı olarak da bir dağılım haritası (Harita 1) hazırlanmıştır. Bu yöntem; aile geçimsizliği, geçim zorluğu, hissi ilişki ve istediği ile evlenememe, ticari başarısızlık ve öğrenim başarısızlığı gibi sebeplerle gerçekleştirilen intiharlar için de aynen uygulanmıştır.

Harita 1: Hastalık Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İlleri Haritası (2002-2019)

Buna göre hastalık sebebiyle intihar edenlerin kaba hızı açısından ülkede ilk sırayı, TÜİK ADNKS verilerine göre 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla nüfus açısından Türkiye'nin en küçük ikinci ili olan, Tunceli almaktadır. Onu Eskişehir, Aydın, Karaman, Edirne, Muğla, Bilecik, Sinop, Burdur, Elâzığ, Isparta ve Kastamonu gibi iller takip etmektedir.

Buna karşın sözü edilen sebeple intihar edenlerin kaba hızının düşük olduğu illerse, daha çok ülkenin doğu ve güneydoğusunda yer almaktadır. Zira hastalık sebebiyle intihar edenlerin kaba hızının düşük olduğu 21 ilin % 52,3'ü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki; Hakkâri, Bitlis, Erzurum, Şırnak, Mardin, Siirt, Muş, Van, Şanlıurfa, Ağrı ve Erzincan illeridir. Bunları; Artvin, Gümüşhane, Bayburt ve Düzce gibi illerle Karadeniz Bölgesi takip etmektedir.

Aile geçimsizliği sebebiyle intihar eden 5.443 kişiye bakıldığında, % 15,7'sinin 15-19 yaş grubundakilerden oluştuğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre *kritik bir süreç olan 15-19 yaş grubu, büyük ergenler olarak adlandırılmakta ve bu dönemi geçirenlerde gelişimsel açıdan önemli değişimler yaşanmaktadır* (WHO, 2019b: 22-43). Bir *"fırtına ve stres" dönemi olarak nitelendirilen ergenlik dönemini yaşayan bireylerde duygusal bozukluklar, yoğun ve sık bir şekilde görülmektedir* (Casey vd., 2010: 225). Dolayısıyla bu da sözü edilen yaş grubundaki intiharların neden bu kadar fazla olduğunu açıklamaktadır.

Tablo 13: Aile Geçimsizliği Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İllerini Gösterir Tablo (2002-2019)

İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı
1,2473	Muğla	0,4247	Edirne	0,3182	Kilis
1,0467	Kars	0,4215	Manisa	0,3138	Konya
0,8169	Burdur	0,4191	Bitlis	0,3100	Kırklareli
0,7224	Ardahan	0,4115	Nevşehir	0,3096	Balikesir
0,7020	Iğdır	0,4076	Antalya	0,3081	Düzce
0,6192	Denizli	0,4074	Tekirdağ	0,3029	Mardin
0,6109	Kastamonu	0,4067	Batman	0,3021	Çankırı
0,6093	Artvin	0,4024	Samsun	0,2964	Şanlıurfa
0,6048	Bolu	0,4016	Zonguldak	0,2921	Yalova
0,5786	Ordu	0,3979	Adana	0,2898	K. Maraş
0,5498	Aydın	0,3891	Kütahya	0,2696	Yozgat
0,5423	Van	0,3863	Kırkkale	0,2677	Sakarya
0,5334	Siirt	0,3729	Bursa	0,2526	Erzincan
0,5295	Afyonkarahisar	0,3665	Sivas	0,2451	Malatya
0,5224	Tunceli	0,3637	Niğde	0,2408	İstanbul
0,5217	Isparta	0,3614	Bilecik	0,2404	Adıyaman
0,4880	Çanakkale	0,3539	Gaziantep	0,2391	Amasya
0,4794	Sinop	0,3513	Ankara	0,2319	Gümüşhane
0,4793	Muş	0,3370	Giresun	0,2240	Rize
0,4738	Çorum	0,3367	Karaman	0,2209	Karabük
0,4734	İzmir	0,3259	Kayseri	0,2193	Aksaray
0,4694	Elazığ	0,3246	Kocaeli	0,2169	Trabzon
0,4649	Osmaniye	0,3223	Kırşehir	0,2051	Hatay
0,4619	Diyarbakır	0,3212	Bartın	0,1933	Bingöl
0,4535	Uşak	0,3211	Mersin	0,1923	Erzurum
0,4331	Eskişehir	0,3210	Tokat	0,1526	Hakkâri
0,4282	Ağrı	0,3198	Şırnak	0,0658	Bayburt

Kaynak: TÜİK'in "ADNKS" ve "İntihar İstatistikleri" veri tabanları ile DİE'nin "2000 Genel Nüfus Sayımı" kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Sözü edilen yaş grubunu; % 14,6 oranıyla 20-24, % 13,7 oranıyla 25-29 ve % 11,7 oranıyla da 30-34 yaş grupları takip etmektedir. Bunlardan 20-24'lü yaşlar, DSÖ'ye göre ergenlik ve gençlik dönemleri arasında geçişlerin yaşandığı bir dönemdir (WHO, 2019b: 22-43). Ayrıca belirtilen yaş grupları, ülkede ilk evliliklerin yapıldığı bir döneme de denk gelmektedir. Nitekim 2001-2018 dönemi için TÜİK'in "Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre İlk Evlenme Sayıları" incelendiğinde, erkeklerin en yüksek evlenme oranının 25-29, kadınların en yüksek evlenme oranının 20-24 yaş aralığında olduğu ancak gerek erkek ve gerekse kadınlarda 30 yaş ve üstündekilerin evlenme oranında da bir artış yaşandığı görülmektedir (Gökmen ve Eralp, 2020: 397).

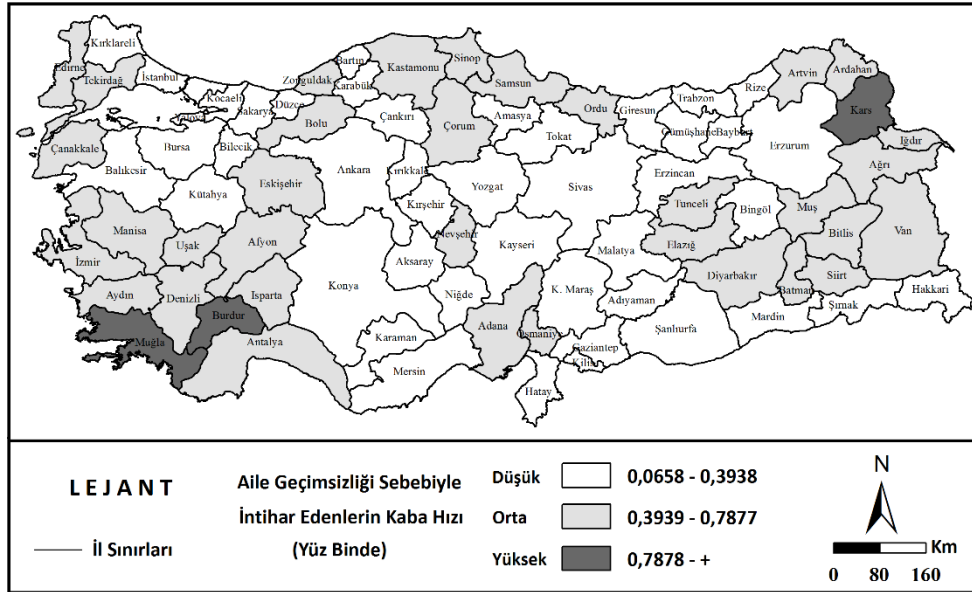
Ayrıca yapılan bir çalışma, evliliklerin en riskli döneminin nikâhtan sonraki 5 yıl olduğunu, ancak kimilerinde bu riskin 10 yıla kadar da uzayabildiğini (Gökmen, Eralp ve Atay-Kayış, 2019: 65) ortaya koymuştur. Buradan, aile geçimsizliği

sebebiyle intihar edenlerin oranının yüksek olduğu 20-34 yaş aralığındakilerin de bu riskli dönemde canlarına kıydıkları sonucunu çıkarmak mümkündür.

Oransal olarak bu yaş gruplarını; % 9,1 ile 35-39, % 8,2 ile 40-44, % 6,6 ile 45-49 ve % 4,7 ile de 50-54 yaş grubundakilerin gerçekleştirdiği intiharlar takip etmektedir. Bu da yaş ilerledikçe aile geçimsizliği sebebiyle intihar edenlerin oranının kademeli bir şekilde azaldığını göstermektedir.

Aile geçimsizliği sebebiyle intihar edenlerin kaba hızı açısından Türkiye'nin illerine bakıldığında (Tablo 13 ve Harita 2) Muğla'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. "Ev yapacaksın tuğladan, kız alacaksın Muğla'dan." şeklinde ülkede bir atasözünün varlığı (Esin, 2015: 621) dikkate alınırsa bu sonucun oldukça manidar olduğunu söylemek mümkündür. Bundan başka Kars ve Burdur, aile geçimsizliği sebebiyle intihar edenlerin kaba hızının ülkede yüksek olduğu diğer illerdir.

Harita 2: Aile Geçimsizliği Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İlleri Haritası (2002-2019)

Buna karşın aile geçimsizliği sebebiyle intihar edenlerin kaba hızının en düşük olduğu il ise TÜİK ADNKS verilerine göre 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla nüfus açısından ülkenin en küçük ili olan Bayburt'tur. Onu sırasıyla; Hakkâri, Erzurum, Bingöl, Hatay Trabzon, Aksaray, Karabük, Rize, Gümüşhane ve Amasya gibi iller takip etmektedir.

Geçim zorluğu sebebiyle ülkede intihar eden 4.801 kişiye bakıldığında, % 14,1 ile en fazla oranı 40-44 yaş grubundakilerin oluşturduğu görülmektedir.

Onu % 12,9 oranıyla 35-39, % 12,5 oranıyla 45-49, % 12 oranıyla 30-34 yaş grubundakiler takip etmektedir. Öyle ki, 30'dan 50'ye kadar olan bu 4 yaş grubunda intihar edenlerin oranı toplamda % 51,5'i bulmaktadır. Konuyla ilgili *dünyanın farklı bölgelerinde yapılan bir çalışma, hayatın başındayken geleceğe dönük yüksek beklentileri ve hayalleri olan ancak bunların gerçekleşmediğini 30'lu ve 40'lı yaşlarda fark edenlerin psikolojik açıdan kendilerini çok mutsuz hissettiklerini* (Blanchflower ve Oswald, 2008: 1746) ortaya koymuştur. Buna göre Türkiye'de de sözü edilen yaşlardaki kimi insanların, gerek hayattan umduklarını bulamadıkları ve gerekse bakmakla yükümlü oldukları kişilerin geçimlerini sağlayamadıkları için intihara meylettikleri söylenebilir.

Hiç şüphesiz ülkede geçim zorluğu sebebiyle gerçekleştirilen intiharlarda, işsizliğin çok önemli bir payı vardır. Nitekim 1980-2014 döneminin baz alındığı bir analiz çalışması da Türkiye'de işsizlik ve intihar olguları arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu saptamıştır (Tunalı ve Özkaya, 2016: 68). Konuyla ilgili olarak Durkheim da bir işte çalışarak enerjiyi belli bir alana yönlendirmenin intihar riskini önemli ölçüde azalttığını (Durkheim, 2013: 385) belirtmiştir. Buna göre istihdam ve işsizlik sorununun çözülebilmesi için ülkedeki genel ekonomi politikalarının, daha dikkatli bir şekilde hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir (Bekiroğlu, 2010: ix). Hatta piyasanın kendiliğinden sağlayamadığı tam istihdam hedefini gerçekleştirme hususunda devlet, nihai işveren olarak çalışmak isteyen herkese doğrudan iş imkânı da sağlayabilmelidir (Göker ve Dane, 2013: 104).

Geçim zorluğu sebebiyle intihar edenlerin kaba hızı açısından Türkiye'nin illerine bakıldığında (Tablo 14 ve Harita 3), Edirne'nin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ülkenin Avrupa'ya kara ve demiryolu ile bağlantısını sağlayan beş tane sınır kapısının bulunduğu Edirne, birçok sınır kentine göre turizm açısından hem önemli bir geçiş noktası ve hem de kültürel destinasyon alanı (Uca-Özer, Çavuşgil-Köse ve Küçükaltan, 2014: 2) olmasıyla dikkat çekmektedir.

Edirne'yi Aydın, Uşak, Manisa, Denizli, Kırklareli, Eskişehir, Çanakkale, İzmir, Muğla, Isparta, Nevşehir ve Tekirdağ illeri takip etmektedir. Buna göre hemen hepsi ülkenin batısında yer alan bu illerin, Afyonkarahisar ve Kütahya hariç, Ege Bölgesi'nin tamamı ile Marmara Bölgesi'nin batısında bulunması, bu yerlerde hayat pahalılığına bağlı geçim zorluğu yaşandığını da göstermektedir.

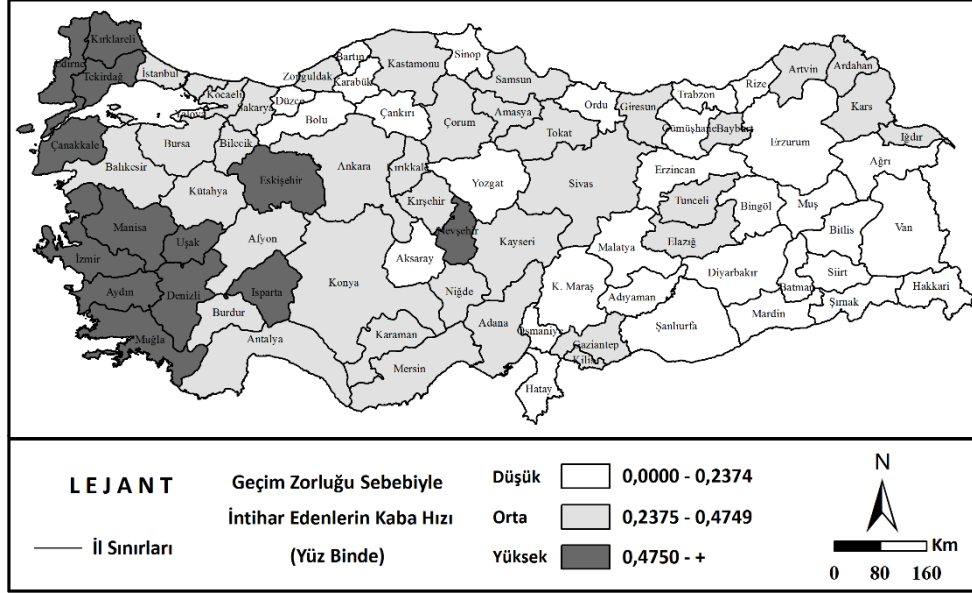
Tablo 14: Geçim Zorluğu Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İllerini Gösterir Tablo (2002-2019)

İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı
0,7123	Edirne	0,3448	Tunceli	0,2109	Bartın
0,7001	Aydın	0,3369	Elazığ	0,2106	Ordu
0,6882	Uşak	0,3328	Konya	0,2105	Rize
0,5664	Manisa	0,3303	Afyonkarahisar	0,2043	K. Maraş
0,5605	Denizli	0,3302	Mersin	0,2008	Siirt
0,5458	Kırklareli	0,3246	Kocaeli	0,1984	Çankırı
0,5368	Eskişehir	0,3166	Ardahan	0,1952	Bolu
0,5282	Çanakkale	0,3070	Samsun	0,1905	Yozgat
0,5224	İzmir	0,3040	Kütahya	0,1900	Sinop
0,5092	Muğla	0,3036	Gaziantep	0,1606	Düzce
0,4871	Isparta	0,2918	Çorum	0,1588	Bitlis
0,4826	Nevşehir	0,2905	Niğde	0,1526	Hatay
0,4751	Tekirdağ	0,2745	Sivas	0,1519	Bingöl
0,4734	Kars	0,2730	Iğdır	0,1450	Şanlıurfa
0,4618	Kastamonu	0,2723	İstanbul	0,1439	Yalova
0,4354	Bilecik	0,2684	Giresun	0,1431	Trabzon
0,4199	Karaman	0,2677	Sakarya	0,1385	Van
0,4156	Bursa	0,2673	Tokat	0,1364	Erzurum
0,4013	Kırıkkale	0,2604	Artvin	0,1361	Batman
0,4005	Adana	0,2466	Zonguldak	0,1329	Adıyaman
0,3964	Ankara	0,2411	Bayburt	0,1302	Karabük
0,3884	Kırşehir	0,2386	Kilis	0,1209	Muş
0,3869	Amasya	0,2333	Aksaray	0,1204	Ağrı
0,3842	Balıkesir	0,2300	Erzincan	0,1112	Mardin
0,3727	Antalya	0,2242	Diyarbakır	0,0763	Hakkâri
0,3630	Kayseri	0,2196	Malatya	0,0676	Şırnak
0,3506	Burdur	0,2176	Osmaniye	0,0000	Gümüşhane

Kaynak: TÜİK'in "ADNKS" ve "İntihar İstatistikleri" veri tabanları ile DİE'nin "2000 Genel Nüfus Sayımı" kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Buna karşın sözü edilen sebeple intihar edenlerin kaba hızının düşük olduğu illerse, daha çok ülkenin doğu ve güneydoğusunda yer almaktadır. Zira geçim zorluğu sebebiyle intihar edenlerin kaba hızının düşük olduğu 32 ilin yarısı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki; Erzincan, Diyarbakır, Malatya, Siirt, Bitlis, Muş, Ağrı, Mardin, Hakkâri, Şırnak, Van, Erzurum, Batman, Adıyaman, Bingöl ve Şanlıurfa illeridir. Bu durumun, sözü edilen bölgelerin sosyo-kültürel yapısından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Zira *ağalık ve aşiret düzeni bu bölgelerde hâlâ önemini korumaktadır ve herhangi bir sorunla karşılaşıldığında, bunlar olaya müdahil olmaktadır* (Avşar, 2011: 224). Bundan başka; Ordu, Rize, Bartın, Düzce, Sinop, Bolu, Trabzon, Karabük ve Gümüşhane gibi illerle Karadeniz Bölgesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun hemen ardından gelmektedir.

Harita 3: Geçim Zorluğu Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İlleri Haritası (2002-2019)

Hissi ilişki ve istediği ile evlenememe sebebiyle ülkede intihar eden 2.502 kişiye bakıldığında; % 29,3 ile en fazla oranı 15-19 ve % 26,1 oranıyla da 20-24 yaş grubundakilerin oluşturduğu görülmektedir. Öyle ki, bu 2 yaş grubunda belirtilen sebep yüzünden intihar edenlerin oranı, toplamda % 55,4'ü bulmaktadır. Aile geçimsizliği sebebiyle intihar edenler bahsinde de değinildiği üzere bu yaşlardan birincisi duygusal açıdan çalkantılı ve kritik bir süreç olan ergenlik, diğeri ise ergenlik ile gençlik arasında geçişlerin yaşandığı bir dönemdir. Dolayısıyla bu da sözü edilen yaş gruplarında hissi ilişki ve istediği ile evlenme konusunda hayal kırıklığına uğrayanların gerçekleştirdiği intiharların nedenini açıklamaktadır. Sözü edilen sebep yüzünden yapılan intiharların; % 16,2 oranıyla 25-29 ve % 7,6 oranıyla da 30-34 gibi genç denebilecek yaş gruplarında da azalarak devam ettiği görülmektedir.

Söz konusu sebeple intihar edenlerin kaba hızı açısından Türkiye'nin illerine bakıldığında (Tablo 15), aile geçimsizliği bahsinde de değinildiği üzere, Muğla'nın burada da ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Konuyla ilgili Muğla'da yapılan bir çalışma, *intihar ve intihar girişimlerinde, turizm ve modernleşmenin de etkisiyle bu il ve çevresinde değişmelerin hızlı yaşandığını, bireylerin uyum ve yabancılaşma sorunuyla yüz yüze kaldıklarını ve bunun da intiharları tetikleyici bir rol oynadığını ortaya koymuştur* (Oktik, Sezer ve Bozyer, 2003: 1-2). Bu ili; İzmir, Aydın, Antalya, Denizli ve Burdur gibi Muğla'ya yakın

illerin takip etmesini, benzer nedenlerin bu illerde de görüldüğü şeklinde yorumlamak mümkündür.

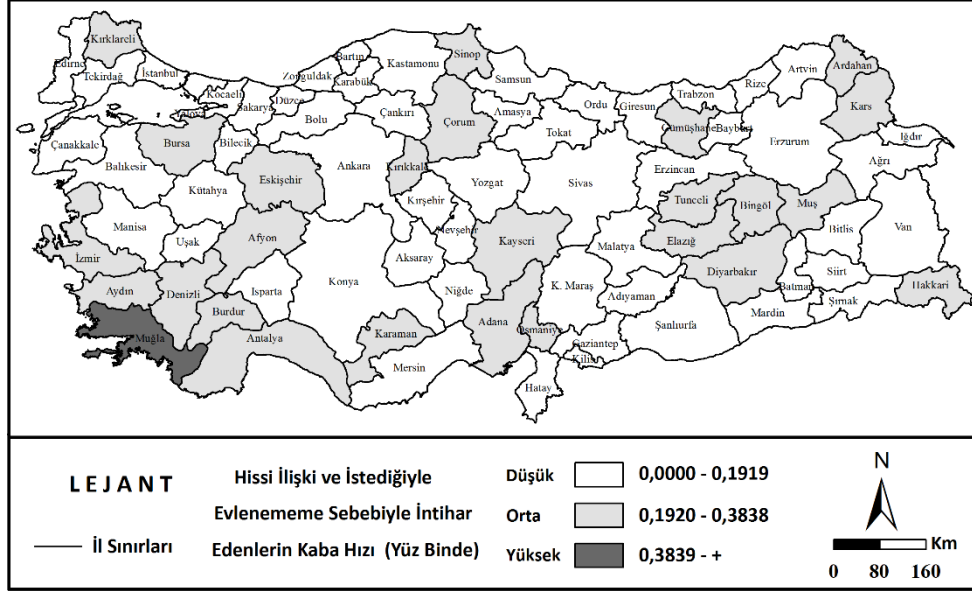
Tablo 15: Hissi İlişki ve istediği ile Evleneme Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İllerini Gösterir Tablo (2002-2019)

İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı
0,5757	Muğla	0,1901	Iğdır	0,1308	Niğde
0,3514	Osmaniye	0,1850	Batman	0,1302	Bitlis
0,3289	Elazığ	0,1841	Mersin	0,1293	İstanbul
0,3259	Denizli	0,1828	Siirt	0,1277	Samsun
0,3072	Bingöl	0,1796	Giresun	0,1258	Edirne
0,2712	Antalya	0,1767	Uşak	0,1221	Yalova
0,2535	Karaman	0,1758	Çankırı	0,1213	Hatay
0,2514	İzmir	0,1757	Sivas	0,1144	Tokat
0,2505	Kırıkkale	0,1718	Çanakkale	0,1094	Kütahya
0,2419	Sinop	0,1701	Şırnak	0,1087	Kırşehir
0,2361	Çorum	0,1698	Bilecik	0,1087	Sakarya
0,2349	Burdur	0,1673	Ağrı	0,1075	Kastamonu
0,2319	Gümüşhane	0,1639	Zonguldak	0,1056	Bolu
0,2299	Tunceli	0,1624	Van	0,1053	Ordu
0,2293	Kars	0,1604	Konya	0,1027	Düzce
0,2273	Ardahan	0,1591	Kilis	0,1021	Nevşehir
0,2259	Eskişehir	0,1590	Isparta	0,0982	Mardin
0,2242	Diyarbakır	0,1583	Adıyaman	0,0887	Amasya
0,2184	Adana	0,1564	K. Maraş	0,0868	Karabük
0,2097	Aydın	0,1524	Balıkesir	0,0829	Erzincan
0,2067	Kırklareli	0,1514	Ankara	0,0755	Rize
0,2066	Afyonkarahisar	0,1490	Manisa	0,0749	Erzurum
0,1942	Hakkâri	0,1489	Gaziantep	0,0626	Trabzon
0,1937	Kayseri	0,1458	Artvin	0,0527	Bartın
0,1922	Bursa	0,1412	Kocaeli	0,0513	Aksaray
0,1922	Muş	0,1402	Yozgat	0,0501	Şanlıurfa
0,1909	Tekirdağ	0,1359	Malatya	0,0000	Bayburt

Kaynak: TÜİK'in "ADNKS" ve "İntihar İstatistikleri" veri tabanları ile DİE'nin "2000 Genel Nüfus Sayımı" kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Buna karşın belirtilen sebeple intihar edenlerin kaba hızının en düşük olduğu il ise Bayburt'tur. Bundan başka, Harita 4'te de görüleceği üzere, her biri ülkenin farklı bir bölgesine dağılmış halde 54 ilde daha hissi ilişki ve istediği ile evlenememe sebebiyle intihar edenlerin oranı düşüktür.

Harita 4: Hissi İlişki ve İsteddiği ile Evleneme Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İlleri Haritası (2002-2019)

Ticari başarısızlık sebebiyle ülkede intihar eden 1.011 kişiden % 15,4'ünü 40-44, % 14,8'ini 35-39, % 13,7'sini 45-49 ve % 11,3'ünü de 30-34 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Öyle ki, bu 4 yaş grubunda belirtilen sebep yüzünden intihar edenlerin oranı, toplamda % 55,2'yi bulmaktadır. Geçim zorluğu sebebiyle intihar edenler bahsinde de değinildiği üzere 30'lu ve 40'lu yaşlara tekabül eden bu süreçte geleceğe dönük beklentileri ve hayalleri gerçekleşmeyen insanlar, psikolojik açıdan büyük bir yıkıma uğramaktadır (Blanchflower ve Oswald, 2008: 1746) Buna göre Türkiye'de de sözü edilen yaşlardaki kimi insanların ticari açıdan büyük bir başarısızlığa uğradığında, intiharı sorunlarından bir kaçış ve kurtuluş yolu olarak gördüklerini söylemek mümkündür.

Ticari başarısızlık sebebiyle intihar edenlerin kaba hızının yüksek olduğu illere bakıldığında (Tablo 16, Harita 5), hastalık sebebiyle intihar edenlerde de olduğu gibi, Tunceli'nin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durumun ilin sosyo-kültürel yapısında meydana gelen hızlı değişimden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Nitekim 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla lise ve dengi meslek okulu ile fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı açısından Tunceli, ülkede oldukça iyi bir yere (her ikisinde de ülkede 5. sırada) sahiptir. Tunceli'nin eğitim seviyesinin bu kadar yükselmesindeyse, 2008 yılında ilde Munzur adlı bir üniversitenin kurulmasının büyük bir etkisi olmuştur. Zira bu gelişmenin ardından adı geçen üniversiteye, çalışmak ya da okumak amacıyla, gelenler nedeniyle nüfus açısından ülkenin en küçük illerinden birisi olan Tunceli'de sözü edilen eğitim basamaklarından mezun olanların

oranı hızla yükselmiştir (Şahbaz, 2021: 70-102). Bir toplumun modernlik düzeyini gösteren en önemli ölçütlerden birisinin örgün eğitime katılım oranı olduğu (Şafak, 2001: 56) ve geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına hızla geçilen yerlerde de intiharların artış gösterdiği (Arslan ve Köse, 2019: 336) bilgileri dikkate alınrsa, ilin eğitim seviyesinde meydana gelen bu hızlı değişim ile özkayımlar arasında bir ilişki olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür.

Tablo 16: Ticari Başarısızlık Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İllerini Gösterir Tablo (2002-2019)

İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı
0,1776	Tunceli	0,0653	Gaziantep	0,0343	Giresun
0,1484	Kırklareli	0,0652	Balıkesir	0,0336	Konya
0,1439	Yalova	0,0639	Çorum	0,0333	K. Maraş
0,1350	Aydın	0,0638	Samsun	0,0332	Kırkkale
0,1339	Osmaniye	0,0604	Sivas	0,0313	Hatay
0,1330	Muğla	0,0593	Kütahya	0,0312	Artvin
0,1316	Antalya	0,0582	Eskişehir	0,0296	Amasya
0,1226	İzmir	0,0576	Batman	0,0290	Uşak
0,1103	Ankara	0,0576	Niğde	0,0284	Ağrı
0,1103	Mersin	0,0513	Aksaray	0,0249	Van
0,1087	Kırşehir	0,0509	Siirt	0,0246	Erzurum
0,0982	Burdur	0,0496	Çankırı	0,0238	Muş
0,0970	Adana	0,0487	Ardahan	0,0224	Isparta
0,0961	Denizli	0,0479	Bilecik	0,0186	Nevşehir
0,0950	Kayseri	0,0448	Düzce	0,0176	Şanlıurfa
0,0921	Tekirdağ	0,0447	Elazığ	0,0156	Bitlis
0,0832	Karaman	0,0434	Kilis	0,0152	Tokat
0,0823	Kars	0,0415	Erzincan	0,0123	Şırnak
0,0804	Çanakkale	0,0413	Zonguldak	0,0123	Trabzon
0,0785	Manisa	0,0408	Afyonkarahisar	0,0090	Adıyaman
0,0769	Kocaeli	0,0395	Yozgat	0,0000	Bartın
0,0742	Edirne	0,0392	Diyarbakır	0,0000	Bayburt
0,0739	Sakarya	0,0391	Mardin	0,0000	Bingöl
0,0734	Sinop	0,0390	Ordu	0,0000	Hakkâri
0,0720	Bursa	0,0383	Malatya	0,0000	Iğdır
0,0684	Kastamonu	0,0357	Gümüşhane	0,0000	Karabük
0,0665	İstanbul	0,0352	Bolu	0,0000	Rize

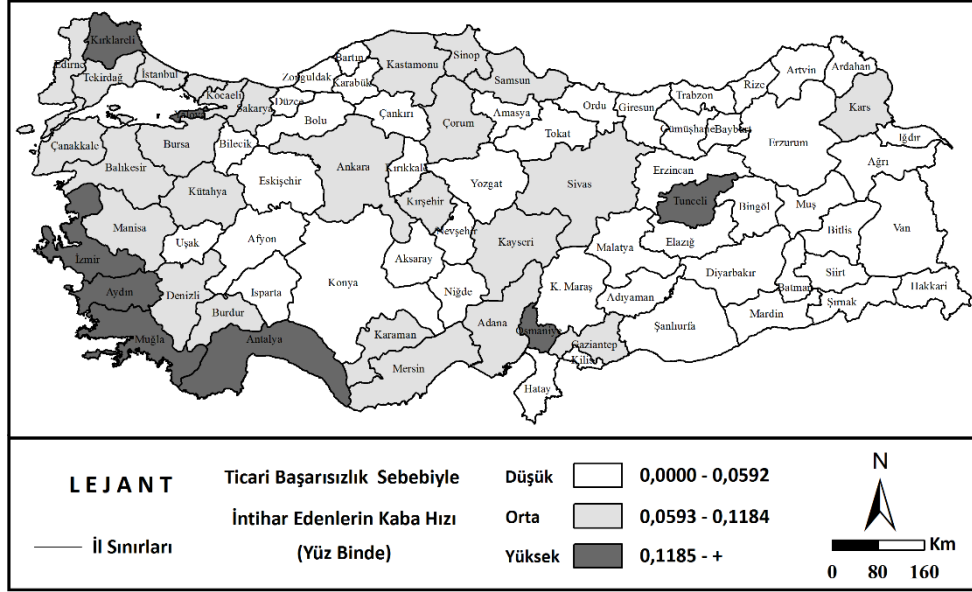
Kaynak: TÜİK'in "ADNKS" ve "İntihar İstatistikleri" veri tabanları ile DİE'nin "2000 Genel Nüfus Sayımı" kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu sebeple intihar edenlerin kaba hızının yüksek olduğu diğer illerse; Kırklareli, Yalova, Aydın, Osmaniye, Muğla, Antalya ve İzmir'dir. Bu illerin önemli bir kısmı, turizmin geliştiği ülkenin güneybatısında bulunmaktadır.

Buna karşın belirtilen sebeple intihar edenlerin kaba hızının sıfır olduğu iller de vardır. Nitekim Rize, Karabük, Iğdır, Hakkâri, Bingöl, Bayburt ve Bartın illerini buna örnek olarak göstermek mümkündür. Bundan başka çoğunluğu

ülkenin doğu ve güneydoğusunda yer alan pek çok ilde de ticari başarısızlık sebebiyle intihar edenlerin kaba hızı düşüktür.

Harita 5: Ticari Başarısızlık Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İlleri Haritası (2002-2019)

Öğrenim başarısızlığı sebebiyle ülkede intihar eden toplam 500 kişiye bakıldığında; % 49,6 ile en fazla oranı 15-19 yaş grubundakilerin oluşturduğu görülmektedir. Duygusal açıdan çok kritik bir süreç olarak kabul edilen bu yaş grubu, aile geçimsizliği ile hissi ilişki ve istediğiyle evlenememe yüzünden intihar edenler bahsinde de değinildiği üzere, Türkiye'de liseden mezun olup üniversiteye yerleşmek isteyen, milyonlarca adayın Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS)'na girdiği bir döneme tekabül etmektedir.

Bu sınava 2021 yılında ülkede 2.426.554 aday girmiş ve bunlardan ancak 815.375'i bir yükseköğretim programına yerleşmiştir. YYS'ye girenlerden ancak 936.108'inin son sınıf düzeyinde olduğu, diğerlerininse önceki yıllarda yerleşmemiş, daha önce yerleşmiş, bir yükseköğretim programını bitirmiş ya da yükseköğretimden kaydı silinmişlerden oluştuğu (ÖSYM, 2021: 1) dikkate alınırca, adaylar açısından bu sınavda rekabetin ne kadar çetin olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Buradan, üniversite adayları için hayatlarının en önemli sınavlarından birisi olarak nitelendirilen YYS'de beklentilerinin altında puan alarak hayal ettiği programa yerleşemeyenlerden bir kısmının, umutlarını tamamen yitirerek intihar ettiği çıkarımında bulunmak mümkündür. Öğrenim başarısızlığı yüzünden sözü edilen yaş grubundakilerin gerçekleştirdiği intiharları % 26,2

oranıyla yine YKS sınavına giren adayların çoğunlukta olduğu 20-24 yaş grubundakilerin gerçekleştirdiği intiharlar takip etmektedir.

Her iki yaş grubundan başka sırasıyla % 12,8 oranıyla 15 yaşından küçükler ve % 8,2 oranıyla da 25-29 yaş grubundakilerin eğitim başarısızlığı sebebiyle gerçekleştirdikleri intiharlar takip etmektedir. 40 ve daha üstü yaşlardaysa bu kategoride hiç intihar eden yoktur.

Tablo 17: Öğrenim Başarısızlığı Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İllerini Gösterir Tablo (2002-2019)

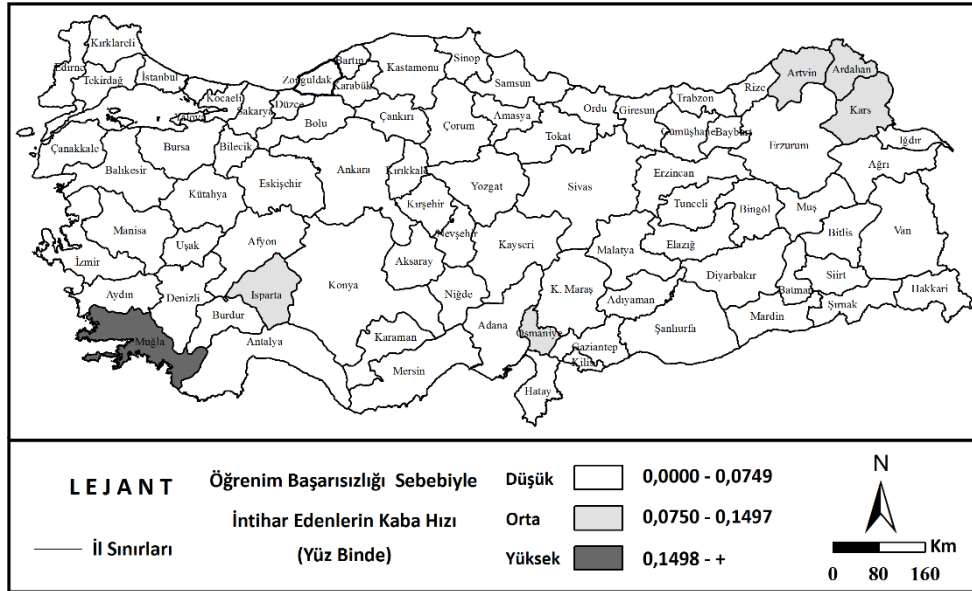
İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı	İntihar Hızı (Yüz Binde)	İl Adı
0,2246	Muğla	0,0383	Malatya	0,0210	Burdur
0,1019	Isparta	0,0382	Edirne	0,0204	İstanbul
0,0970	Kars	0,0382	Hakkâri	0,0190	Trabzon
0,0893	Ardahan	0,0371	Kayseri	0,0186	Nevşehir
0,0885	Artvin	0,0367	Muş	0,0184	Ağrı
0,0818	Osmaniye	0,0357	Diyarbakır	0,0181	Kırkkale
0,0740	Bilecik	0,0352	Bolu	0,0162	Rize
0,0660	Kırşehir	0,0336	Manisa	0,0162	Zonguldak
0,0659	Siirt	0,0317	Denizli	0,0156	Bitlis
0,0623	Elazığ	0,0306	Yozgat	0,0153	Aydın
0,0613	Kocaeli	0,0300	Mersin	0,0147	Kastamonu
0,0603	Çanakkale	0,0298	Şanlıurfa	0,0140	Aksaray
0,0583	Kırklareli	0,0296	Amasya	0,0134	Balıkesir
0,0536	İğdır	0,0293	Van	0,0130	Mardin
0,0535	Sivas	0,0290	Uşak	0,0125	Antalya
0,0511	Adana	0,0288	Bartın	0,0123	Şırnak
0,0493	Adıyaman	0,0288	Niğde	0,0113	Sakarya
0,0485	Ankara	0,0279	Çorum	0,0105	Batman
0,0479	K. Maraş	0,0272	Afyonkarahisar	0,0083	Tokat
0,0477	Gaziantep	0,0270	Çankırı	0,0067	Erzurum
0,0454	Eskişehir	0,0263	Konya	0,0038	Hatay
0,0448	Düzce	0,0262	Yalova	0,0000	Bayburt
0,0444	Giresun	0,0258	Kütahya	0,0000	Bingöl
0,0438	Samsun	0,0244	Tekirdağ	0,0000	Gümüşhane
0,0434	Karabük	0,0234	Bursa	0,0000	Kilis
0,0425	İzmir	0,0227	Karaman	0,0000	Sinop
0,0390	Ordu	0,0226	Erzincan	0,0000	Tunceli

Kaynak: TÜİK'in "ADNKS" ve "İntihar İstatistikleri" veri tabanları ile DİE'nin "2000 Genel Nüfus Sayımı" kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bunlardan 15 yaşından küçüklerin gerçekleştirdiği intiharlarda, Türkiye'de ortaokul son sınıfta okuyan öğrenciler için en önemli sınavlardan birisi olarak kabul edilen Liselere Geçiş Sistemi (LGS) sınavının etkisi vardır. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2021 yılında ülkede bu sınava 1.243.830 öğrenci başvurmuştur (MEB, 2021). Ancak bu kadar çok başvurunun olduğu bir sınava giren öğrencilerden bir kısmı, LGS'de istediği puanı alamayınca da intihar etmeyi muhtemelen içine düştükleri depresyondan bir

çıkış yolu olarak görmüştür. Onların böyle bir tutum sergilemesinde, muhtemelen içinde buldukları ergenlik döneminin de büyük bir etkisi vardır. Zira DSÖ'ye göre *10-14 yaş grubu, küçük ergenler olarak adlandırılmaktadır* (WHO, 2019b: 22). Öğrenim başarısızlığı sebebiyle intihar edenlerin kaba hızının yüksek olduğu illere bakıldığında (Tablo 17 ve Harita 6), burada da Muğla'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu açıdan Muğla'yı; Isparta, Kars, Ardahan, Artvin ve Osmaniye gibi iller takip etmektedir.

Harita 6: Öğrenim Başarısızlığı Sebebiyle İntihar Edenlerin Kaba Hızı Açısından Türkiye'nin İlleri Haritası (2002-2019)

Buna karşın belirtilen sebeple intihar edenlerin kaba hızının sıfır olduğu iller de vardır. Nitekim Bayburt, Bingöl, Gümüşhane, Kilis, Sinop ve Tunceli'yi buna örnek olarak göstermek mümkündür. Bundan başka öğrenim başarısızlığı sebebiyle intihar edenlerin kaba hızının ülke çapında genel olarak düşük olduğu da görülmektedir.

Sonuç

2002-2019 döneminde Türkiye nüfusunun intihar durumunu coğrafi açıdan incelemeyi amaçlayan bu çalışmadan elde edilen bulgular şunlardır:

Dönem dönem azalmalar olsa da ülkedeki kaba intihar hızı, genel olarak bir artma eğilimindedir. Belirtilen dönemde Türkiye'de 53.425 kişi intihar etmek suretiyle yaşamına son vermiştir. Bu sayı neredeyse Dünyanın en büyük kıta olmayan adası Grönland'ın 2019 yılındaki nüfusu kadardır. Ancak burada

önemli olan ve odaklanması gereken şey; sayının çokluğu değil, bu ülke ve toplum için değer taşıyan her bir insanın ayrı ayrı kendi canına kıydığıdır.

Ayrıca her bir intihar, canına kıymak suretiyle yaşamına son veren kişinin yakınlarında ruhsal birtakım travmalara da sebep olabilmektedir. Nitekim *intihar gibi beklenmedik ve acı verici bir şekilde yakınlarını kaybeden yetişkinlerin; temel inançlarının sarsıldığı, güçlü ve istemli bir şekilde bu olaya karşı ruminatif tepki gösterdikleri görülmüştür* (Gün, 2021: 95-96). Dahası intihar eden kişinin geride çocuk yaşta bir yakını varsa, durum çok daha vahim bir hâl alabilmektedir. Zira *insan yaşamında onu en derinden etkileyen ölüm olayının olumsuz etkilerinin, bazı eğitimsel önlemler alınmadığı takdirde, çocukların yaşamları boyunca devam etme riski de bulunmaktadır* (Köylü, 2004: 95).

Yaş gruplarına göre Türkiye'deki intiharlara bakıldığında, kendi canına kıyanların % 84,67'sinin aktif, % 13,52'sinin ise pasif nüfustan oluştuğu görülmektedir. İntihar edenlerin önemli bir kısmının aktif nüfustan oluşması, ülke için durumun vahametini daha da artırmaktadır.

Belirtilen dönemde ülkedeki intiharların % 70,11'ini erkekler, % 29,89'unu da kadınlar gerçekleştirmiştir. Erkek özkayımlarının yüksek çıkmasının nedenlerinden biri, ateşli silahla intihar eden erkek sayısının (11.276 kişi), kadınların (2.345 kişi) 4,8 katı olmasıdır.

Eğitim durumuna göre Türkiye'de intiharlara bakıldığında % 33,94 oranıyla en fazla ilkokul mezunlarının kendi canına kıydığı görülmektedir. Bunun sebeplerinden biri, uzun yıllar boyunca ilkokulun ülkede bütün vatandaşlara zorunlu olması nedeniyle, oransal açıdan bu eğitim basamağında önemli bir nüfus bulunmasıdır. Bundan başka almış oldukları eğitim düzeyine paralel bir şekilde ilkokul mezunlarının; düşük nitelikli ve ücretli, emek yoğun işlerde çalışmalarının ve buna bağlı olarak da geçim sıkıntısı çekmelerinin ya da meslek hastalıklarına yakalanmalarının etkisi vardır.

Ancak yıllara göre intihar sayılarına bakıldığında; ilkokul mezunlarındaki azalma, ortaokul, lise ve yükseköğretim mezunlarındaki ise artma olduğu görülmektedir. Bunun nedeniyse daha öncesinde 5 yıl olan zorunlu eğitimin; önce 8, sonra da 12 yıla çıkarılması ve her ilde en az bir üniversite açılmasıdır. Zira bu gelişmeler neticesinde ülkede ortaokul, lise ve yükseköğretimden mezun olanların oranı artmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak daha öncesinde ilkokul mezunlarının çalıştığı düşük ücretli işlerde; ortaokul, lise ve yükseköğretimden mezun olanlar da çalışır bir hale gelmiştir. Böylece eğitim seviyesi yüksek olanlar için de hayat şartları zorlaşmış ve bu da onların intihar sayılarının artmasına sebep olmuştur.

Aylara göre intiharlara bakıldığında özkayımların; marttan itibaren yükselişe geçtiği; mayıs, haziran ve temmuz aylarındaysa zirve değerlere ulaştığı; ağustosta azalışa geçerek kasım, aralık ve şubat aylarında minimum değerlere indiği görülmektedir. Buradan, sıcaklık artışıyla intiharlar arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Yine buradan hareketle küresel iklim değişikliğine paralel olarak intihar vakalarında da artışlar yaşanacağı çıkarımında bulunulabilir. Ancak sosyolojik bir olgu olan intiharların, sıcaklık artışı gibi, tek bir sebebe bağlı olarak artacağını iddia etmek de tamamen doğru bir yaklaşım olamaz. Bu nedenle küresel ısınmanın, toplumsal yaşamı negatif yönde etkilemek suretiyle, özellikle sıcaklıkların ve intiharların zaten yüksek düzeyde seyrettiği yaz ve ilkbahardaki özkayımlar üzerinde olumsuz bir tesirinin olacağını söylemek mümkündür. Dolayısıyla özkayımları önleme açısından da iklim değişikliğiyle mücadele çalışmaları, ülke için, hayati derecede öneme sahiptir.

Yerleşme tipine göre intiharlara bakıldığında; % 75,11'inin kentsel, % 24,89'unun da kırsal alanda meydana geldiği görülmektedir. Buradan, şehirde yaşayanların intihara daha meyilli olduğu anlaşılmaktadır. Hiç şüphesiz bunda; *aile yapısındaki aşınma, yalnızlık, inanç erozyonu, kent hayatının karmaşası ve rekreasyon alanlarının yetersizliği* (Eşmeler, 2017: 113-114) gibi şehirleşmenin getirdiği birtakım değişimlerin de etkisi vardır. Ancak bundan başka kırdan kente hızlı bir şekilde yapılan göçlerin de şehirde gerçekleştirilen intiharlarda etkili olduğu söylenebilir. Zira miras yoluyla tarım arazilerinin parçalanması, tarımda makineleşme, gelir azlığı vd. itici sebepler yüzünden kırsaldan özellikle büyük şehirlere göç edenlerin çoğu buralarda; yeşil ve sosyal donatı alanlarından mahrum gecekondu bölgelerindeki güneş görmeyen daracık evlerde oturmakta, güvencesiz veya düşük ücretli işlerde çalışmakta ve bu da onları bunalıma sürüklemektedir.

Bundan başka kentte intihar edenlerin % 72,41'ini, kırsalda intihar edenlerinse % 63,18'ini erkekler oluşturmaktadır. İntihar oranının kentlerde daha yüksek çıkmasının nedeni, geleneksel olarak ülkede ailenin geçimini sağlama yükümlülüğünün neredeyse tamamen erkeğin üzerinde olmasıdır. Zira kırsala göre giderlerin daha fazla olduğu kentsel yaşamda erkek; işsiz kaldığında ya da ticari açıdan bir başarısızlığa uğradığında, kendisinden beklenen bu rolü yerine getiremediği için bunalıma girebilmekte ve intiharı girdiği bunalımdan çıkmanın bir çaresi olarak görebilmektedir.

Buna karşın kentte intihar edenlerin % 27,59'unu, kırsalda intihar edenlerinse % 36,82'sini kadınlar oluşturmaktadır. Bu da kırsalda yaşayan kadınların şehirdekilere nazaran daha fazla intihar riski taşıdığını

göstermektedir. Bunun altında yatan sebeplerden ilki olarak, Türkiye’de kırsaldan şehirlere büyük oranda yapılan göçleri göstermek mümkündür. *Nitekim bu göçler yüzünden ülkenin kırsal kesiminde ağırlıklı olarak yaşlılar kalmış, bu yaşlılar içindeyse ortalama yaşam sürelerinin uzun olması nedeniyle ağırlığı kadınlar oluşturmuştur. Bunların da büyük bir kısmı; okuma yazma bilmemekte, eşi öldüğü için yalnız kalmakta,* (Güler, Güler ve Özsel, 2016: 211-214), yaşlılığın getirdiği birtakım sağlık sorunlarıyla mücadele etmekte, buna karşın kırsalda yaşamaları sebebiyle de sağlık hizmetlerine erişimde sorunlar yaşamaktadır. Dolayısıyla belirtilen sebepler yüzünden bunalım yaşayan kırsaldaki kimi yaşlı kadınların, intiharı içine düştükleri depresyondan bir çıkış yolu olarak gördükleri söylenebilir. Bundan başka *ülkenin kırsal kesiminde; ağırlıklı olarak geleneksel yaşam tarzının egemen olmasının, ataerkil anlayış ve sosyal uygulamaların baskın bir şekilde görülmesinin* (Mora, 2014: 131) de bu yerleşme tipinde gerçekleştirilen kadın intiharlarında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Nedenlerine göre ülkedeki intiharlara bakıldığında, % 42,39’unun sebebinin bilinmediği görülmektedir. Bundan başka bir de % 9,18 oranında diğer kategorisi adı altında sınıflandırılan intihar nedenleri vardır. Bu iki kategorinin oranı toplamda % 51,57’yi bulmaktadır. Oranın bu kadar yüksek olması, intihara yol açan sebeplerin sağlıklı bir şekilde ortaya konması açısından olumsuz bir durumdur. Bu nedenle TÜİK tarafından intihar sebeplerinin güncellenmesi ve konuyla ilgili istatistiki veriler tutulurken de ilgililerin daha hassas davranması gerekmektedir.

Bu iki kategori hariç tutulursa ülkedeki intiharların en büyük nedeninin hastalık (% 21,75) olduğu görülmektedir. Bunu; aile geçimsizliği (% 10,19), geçim zorluğu (% 8,99), hissi ilişki ve istediği ile evlenememe (% 4,68), ticari başarısızlık (% 1,89) ve öğrenim başarısızlığı (% 0,94) takip etmektedir.

Hastalık sebebiyle intihar eden 11.621 kişiye bakıldığında, % 10,4’ünün 25-29, % 10’unun 20-24, % 9,6’sının 30-34 ve % 8,3’ünün de 35-39 yaş grubundakilerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca % 8,2 ile 75 yaş ve üstündekiler de intihar oranı yüksek bir diğer yaş grubudur. Bunlardan 20’li ve 30’lu yaşlarda intihar edenlerin oranının yüksek olmasında, muhtemelen onların tedavisi olmayan bir hastalığa yakalanmaları etkilidir. Hastalık sebebiyle intihar edenlerin kaba hızı açısından ülkede ilk sırayı, Tunceli ili almaktadır. Bu ili; Eskişehir, Aydın, Karaman, Edirne, Muğla, Bilecik, Sinop, Burdur, Elâzığ, Isparta ve Kastamonu takip etmektedir.

Aile geçimsizliği sebebiyle intihar eden 5.443 kişiye bakıldığında; % 15,7’sinin, *büyük ergenler olarak adlandırılan ve bu dönemi geçirenler açısından kritik bir süreç olan* (WHO, 2019b: 22-43), 15-19 yaş grubundakilerden oluştuğu

görülmektedir. Nitekim *ebeveyn otoritesi, sevgi yoksunluğu, boşanmış veya demokratik ilişkileri barındırmayan bir aile yapısının varlığı, bu yaş grubundaki ergen ve gençleri yakından etkilemekte ve hatta kimi durumda onları intihara bile sürüklemektedir. Bu açıdan ebeveynlerin; çocuklarıyla iyi iletişim kurmaları, onları iyi tanımaları, çocuklarını dinlemeyi öğrenmeleri, samimiyetlerini ve güven duygularını onlara hissettirmeleri oldukça önemlidir* (Kabasakal, 2007: 35-36).

Belirtilen yaş grubundan başka aile geçimsizliği sebebiyle intihar edenlerin; % 14,6'sını 20-24, % 13,7'sini 25-29 ve % 11,7'sini ise 30-34 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Bu yaş grupları ise ülkede gerek ilk evliliklerin yapıldığı ve gerekse bunu takiben evlilik yaşamına uyum sağlandığı kritik bir sürece denk gelmektedir. Ancak bu süreçteki kimilerinin, karşılaştıkları zorluklarla baş edemeyerek, intihar ettikleri anlaşılmaktadır. Bu sebeple intihar edenlerin kaba hızı açısından ülkede ilk sırayı Muğla almakta, onu Kars ve Burdur gibi iller takip etmektedir.

Geçim zorluğu sebebiyle ülkede intihar eden 4.801 kişiye bakıldığında, % 14,1 ile en fazla oranı 40-44 yaş grubundakilerin oluşturduğu görülmektedir. Onu % 12,9 oranıyla 35-39, % 12,5 oranıyla 45-49, % 12 oranıyla 30-34 yaş grubundakiler takip etmektedir. Hiç şüphesiz ülkede geçim zorluğu sebebiyle gerçekleştirilen intiharlarda, işsizliğin çok önemli bir payı vardır. Buna göre işsizliğin nedenlerinin doğru bir şekilde tespit edilerek buna uygun çözüm politikalarının geliştirilmesi zaruridir. Geçim zorluğu sebebiyle intihar edenlerin kaba hızı açısından ülkede ilk sırayı, Edirne ili almaktadır. Bu ili; Aydın, Uşak, Manisa, Denizli, Kırklareli, Eskişehir, Çanakkale, İzmir, Muğla, Isparta, Nevşehir ve Tekirdağ illeri takip etmektedir. Bu da hemen hepsi ülkenin batısında yer alan bu illerde hayat pahalılığı olduğunu göstermektedir.

Hissi ilişki ve istediği ile evlenememe sebebiyle ülkede intihar eden 2.502 kişiye bakıldığında; % 29,3'ünün 15-19 ve % 26,1'inin de 20-24 yaş grubundakilerden oluştuğu görülmektedir. Bu yaşlardan birincisi duygusal açıdan çalkantılı bir süreç olan ergenlik, diğeri ise ergenlik ile gençlik arasında geçişlerin yaşandığı bir dönemdir. Dolayısıyla bu da 15-24 yaş aralığında bulunan kimilerinin, söz konusu sebep yüzünden depresyona girdiklerinde, intiharın bir çıkış yolu olduğuna inandıklarını göstermektedir. Bu sebeple intihar edenlerin kaba hızı açısından ülkede ilk sırayı, Muğla ili almaktadır. Konuyla ilgili yapılan bir çalışma; *turizm ve modernleşmenin de etkisiyle Muğla ili ve çevresinde değişimlerin hızlı yaşandığını, bireylerin uyum ve yabancılaşma sorunuyla yüz yüze kaldığını ve bunun da intiharları tetikleyici bir rol oynadığını göstermiştir* (Oktik, Sezer ve Bozyer, 2003: 1-2). Bu ili; İzmir, Aydın, Antalya,

Denizli ve Burdur gibi Muğla'ya yakın illerin takip etmesini, benzer nedenlerin buralarda da görüldüğü şeklinde yorumlamak mümkündür.

Ticari başarısızlık sebebiyle intihar eden 1.011 kişiden % 15,4'ünü 40-44, % 14,8'ini 35-39, % 13,7'sini 45-49 ve % 11,3'ünü de 30-34 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Buna göre sözü edilen yaş gruplarındaki kimi insanların, ticari başarısızlık yüzünden büyük bir çıkmaza girdiklerinde, intiharı bir kaçış ve kurtuluş yolu olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu sebeple intihar edenlerin kaba hızı açısından da ülkede ilk sırayı, Tunceli ili almaktadır. Bu durumun ilin sosyo-kültürel yapısında meydana gelen hızlı değişimden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Nitekim 2008 yılında Munzur Üniversitesinin kurulmasının ardından nüfus açısından ülkenin en küçük illerinden birisi olan bu il, lise ve dengi meslek okulu ile fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı açısından ülkede oldukça iyi bir yere gelmiştir (Şahbaz, 2021: 70). İlin eğitim seviyesinde meydana gelen bu hızlı değişim, bireyselleşme ve modernleşmeyi de beraberinde getirmiş ve bu da ilin intihar verilerine yansımıştır. Tunceli'den başka belirtilen sebeple intihar edenlerin kaba hızının ülkede yüksek olduğu diğer illerse; Kırklareli, Yalova, Aydın, Osmaniye, Muğla, Antalya ve İzmir'dir.

Öğrenim başarısızlığı sebebiyle intihar eden toplam 500 kişinin % 49,6'sını 15-19 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Duygusal açıdan çok kritik bir süreç olarak kabul edilen bu yaş grubu, Türkiye'de liseden mezun olup üniversiteye yerleşmek isteyen, milyonlarca adayın YKS'ye girdiği bir döneme denk gelmektedir. Öğrenim başarısızlığı sebebiyle intihar edenlerin kaba hızı açısından da ülkede ilk sırayı, Muğla ili almaktadır. Isparta, Kars, Ardahan, Artvin ve Osmaniye gibi illerse bu ili takip etmektedir. Bu sebeple gerçekleştirilen intiharların önüne geçebilmek için, belirtilen yaş grubundakilerin zamanlarının büyük bir kısmını okul ya da kurs merkezlerinde geçirdikleri de göz önünde bulundurularak, sözü edilen eğitim kurumlarındaki önleyici rehberlik hizmetleri büyük bir özenle yerine getirilmelidir (Siyez, 2005: 92).

Kaynakça

- Arslan, F. ve Köse, A. (2019). "Türkiye'de İntiharların Sosyolojik Analizi (2000-2015)". M. Fatih Bilal Alodalı ve Samira Khadhraoui (Ed), *İKSAD 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı*. Adana: İKSAD Yayınevi, 320-338.
- Avşar, B. (2011). "Terör ve Göç Sarmalında Doğu ve Güneydoğu". *Erciyes İletişim Dergisi*, 1 (1) , 208-233.
- Aydın-Görücü, R., Eraslan, A. N. ve Göker, Z. (2021). "Dürtüsel Nitelikteki Özkıyım Girişiminde Mevsimin Etkisi: Tanımlayıcı Bir Çalışma". *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*,15, 482-487. doi: 10.12956/tchd.765423
- Barış, İ. ve Taylan, H. H. (2020). "Küresel Salgın Sürecinde Türkiye'de Aile İçi Sorunlar". *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 5, 13-32.
- Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye'de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi.
- Blanchflower, D. G. ve Oswald, A. J. (2008). "Is Well-being U-Shaped over the Life Cycle?". *Social Science and Medicine*, 66 (8), 1733-1749.
- Burke, M., González, F., Baylis, P., Heft-Neal, S., Baysan, C., Basu, S., Hsiang, S. (2018). "Higher Temperatures Increase Suicide Rates In the United States and Mexico". *Nature Climate Change*, 8, 723-729. doi: 10.1038/s41558-018-0222-x
- Casey, B. J., Jones, R. M., Levita, L., Libby, V., Pattwell, S. S., Ruberry, E. J., Soliman, F., Somerville, L. H. (2010). "The Storm and Stress of Adolescence: Insights from Human Imaging and Mouse Genetics". *Developmental Psychobiology*, 52 (3), 225-235.
- Cibis, A., Mergl, R., Bramesfeld, A., Althaus, D., Niklewski, G., Schmidtke, A., Hegerl, U. (2012). "Preference of Lethal Methods is not The Only Cause for Higher Suicide Rates in Males". *Journal of Affective Disorders*, 136, 9-16.
- Demirörs, Ö. ve Arslan-Hızal, S. (2016). "Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), 1481-1516.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİE. (2003). *2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Dilbaz, N. , Şengül C. B. , Çetin M. K., Şengül, C., Okay, T. Yurtkulu, F. ve Duman, T. (2005). "Genel Bir Hastanede İntihar Girişimlerinin Değerlendirilmesi". *Kriz Dergisi*, 13 (2), 1-10. doi: 10.1501/Kriz_0000000223

Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. İstanbul: MEB Yayınları.

Durkheim, E. (2013). *İntihar* (Çev.: Zühre İlkelen). İstanbul: Pozitif Yayınları.

Duru, G. ve Özdemir, L. (2009). "Yaşlı İntiharları, Nedenleri ve Önleyici Uygulamalar". *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 16 (2), 34-41.

Erdem, Ö. ve Güyağüler, T. (2009, Kasım). "Yüksek Isının Metabolizma ve Çalışma Performansı Üzerindeki Etkisi". *Maden İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu*. Adana.

Esin, B. (2015). "Dil Eğitiminde Bir Araç Olarak Atasözü". *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Dergisi*, 166, 605-628.

Eşmeler, A. Ş. (2017). "Kentleşme Sorunlarının İntihar Üzerine Etkisi". *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 98-116.

Gökçen, M. ve Büyükgöze-Kavas, A. (2018). "Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 1 (1), 48-67.

Göker, Z. ve Dane, K. (2013). "Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri". *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 26, 103-119.

Gökmen, Ş. ve Eralp, A. (2020). "Ortalama Evlilik Yaşının Yükselmesini Etkileyen Faktörler ve Cinsiyete Göre Farklılıklar". *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 395-412. doi: 10.17541/optimum.698063

Gökmen, Ş., Eralp, A. ve Atay-Kayış, A. (2019). "İlk Evlilik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Analizi: Türkiye Örneği". *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 63-76. doi: 10.17541/optimum.479196

Güler, Z., Güler, N. ve Özsel, D. (2016). "Kırsal Kesimde "Yaşlı Kadın" Olmak". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 201-215. doi: 10.21733/ibad.63

Gün, M. (2021). *Ölüme Bağlı Kayıp Yaşantısı Olan Kişilerde Travma Sonrası Büyüme Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi: Temel İnançlar, Ruminasyonlar ve Öz-Şefkat*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.

İlkaracan, P. ve İlkaracan, İ. (1998). "1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç". Oya Baydar (Ed), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 305-322.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2012). *TC Resmî Gazete* (28.261, 11 Nisan 2012).

Kabasakal, U. (2007). "Ergen ve Genç İntiharlarında Aile Faktörü". *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 6 (1) , 32-36.

Kaynaklı, Ö. ve Kılıç, M. (2004). "Vazodilatasyonun İnsan Fizyolojisine Etkisi ve Terleme ile Karşılaştırılması". *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 183-194.

Keleş, R. (1978). *Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*. İstanbul: Gerçek.

Kiremitçi, E. ve Coşkun, H. (2017). "Mevsimsellik ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 239-248.

Köylü, M. (2004). "Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve Ölüm Eğitimi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), 95-120.

MEB. (2021). *LGS'de Öğrencilerin Yüzde 93'ü Tercih Ettiği Okullardan Birine Yerleşti*. <https://www.meb.gov.tr/lgsde-ogrencilerin-yuzde-93u-tercih-ettigi-okullardan-birine-yerlesti/haber/23738/tr> (6 Aralık 2021).

Mora, N. (2014). "Ataerkil Hegemonyanın Medya Metinlerinde Yeniden Üretilmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (48), 131-147. doi: 10.17755/esosder.72454

Oktik, N., Sezer, S. ve Bozyer, A. Ü. (2003). "Muğla İli İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyolojik Olarak İncelenmesi". *Kriz Dergisi*, 11 (3), 1-19.

Olgun, İ., Büken-Cantimur, B., Hasgül, E., Turgut, E., Ergün, M. (2017). *Kastamonu-Küre: Kırsal Yerleşimden Yeni Yapıya*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.

ÖSYM. (2021). *2021 YKS Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler*. https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2021/YKS/YERLESTIRME/sayısal_bilgiler_17092021.pdf (5 Aralık 2021).

Siyez, D. M. (2005). "Ergenlik Döneminde İntiharın Önlenmesi: Bir Gözden Geçirme". *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (2), 92-101.

Sultana, A. (2012). "Patriarchy and Women's Subordination: A Theoretical Analysis". *Arts Faculty Journal*, 4, 1-18.

Şafak, B. A. (2001). "Modernleşme ve Eğitim: İki Köy Karşılaştırması". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 55-66.

Şahbaz, H. (2021). "1940-2020 Döneminde Nüfusun Eğitim ve Kültür Özellikleri Açısından Tunceli İlinin Ülkedeki Yeri". *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 70-106. doi: 10.29157/etusbed.956902

Şevik, A. E., Özcan, H. ve Uysal, E. (2012). "İntihar Girişimlerinin İncelenmesi: Risk Faktörleri ve Takip". *Klinik Psikiyatri*, 15, 218-225.

Tandoğan, A. (1998). *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset.

TC Anayasa Mahkemesi. (t.y.) 1924 Anayasası. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (20 Kasım 2021).

Tolan, B. (1991). "Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller". *Türk Aile Ansiklopedisi* 1. Cilt. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 208-214.

Tunalı, H. ve Özkaya, S. (2016). "Türkiye'de İşsizlik-İntihar İlişkisinin Analizi". *Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 5 (2), 56-70.

Tuncel, G. ve Uzun, H. (2019). "Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme". *Fırat Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (2), 309-334.

TÜİK. (2021). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (03 Eylül 2021).

TÜİK. *İntihar İstatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (20 Kasım 2021).

Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1997). *Beşeri Coğrafya*. İstanbul: Çantay.

Uca-Özer, S., Çavuşgil-Köse, B. ve Küçükaltan, D. (2014). "Kültürel Bir Destinasyon Olarak Edirne Yabancı Turist Potansiyelini Belirlemeye Yönelik Bir Tahmin (Forecast) Analizi". *Social Sciences Research Journal*, 3 (1), 1-11.

Uysal-Şahin, Ö., (2021). "Yaşam Kalitesi ve Küresel İklim Değişikliği". *Journal of Awareness*, 6 (3), 147-154. doi: 10.26809/joa.6.3.06

Vahl, B. ve Kleemann, N. (2019). *Greenland in Figures 2019*. Hørsholm: Statistics Greenland.

WHO. (2019a). *Suicide in the World: Global Health Estimates*. World Health Organization.

WHO. (2019b). *Handbook for Conducting an Adolescent Health Services Barriers Assessment with A Focus on Disadvantaged Adolescents*. World Health Organization.

Yıldız, E., Aylaz, R. ve Güneş, G. (2018). "Kentleşme ve Ruh Sağlığı: Uluslararası Literatürün Gözden Geçirilmesi". *II. Uluslararası Şehir, Çevre ve Sağlık Kongresi Tam Metinler Kitabı*, 492-495.

Yöney, T. H., Taybılı, B. ve Göktepe, E. O. (1995). "İstanbul'da Üniversite Öğrencilerinde Ruhsal Durum ve Davranışlarda Mevsimsellik". *Düşünen Adam*. 8 (1), 38-42.

Yüksel, N. (2001). "İntiharın Nörobiyolojisi". *Klinik Psikiyatri*, 2, 5-15.

Ziyalar, N. Sarıpınar, A. ve Çalıcı, C. (2016). "Siirt İlinde Kadın İntiharları". *Adli Tıp Dergisi*, 30 (2), 117-127. doi: 10.5505/adlitip.2016.38278

TISNA TERİTORYUMUNDAN ASSOS TİPİ BİR LAHİT AN ASSOS TYPE SARCOPHAGUS FROM THE TISNA TERITORIUM

Umut KAPUCI

Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı

ukapuci@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8550-6091>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 14.03.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 23.05.2022
Sayfa | Pages : 104-115
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1087766>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

TISNA TERİTORYUMUNDAN ASSOS TİPİ BİR LAHİT

Umut KAPUCI

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 104-115

ÖZ

Bu çalışmada, Aiolis Bölgesi sınırlarında yer alan Tisna antik kenti teritoryumu içerisinde -günümüzde İzmir ili, Aliğa ilçesi, Güzelhisar Mahallesi- Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması kapsamında 2018 yılı arazi tespit ve belgeleme çalışmaları sırasında tespit edilen bir lahit ele alınmıştır. Amaç, Tisna antik kenti ve çevresi dolayısıyla Aiolis Bölgesi'nin Roma İmparatorluk Dönemi ölü gömme gelenekleri literatürüne katkı sağlayarak eserleri bilim dünyasına sunmaktır. Bu bağlamda söz konusu lahdin, tipoloji ve stil özellikleriyle birlikte ait olduğu dönem özellikleri ve atölye merkezi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma içeriğini oluşturan lahdin kazı malzemesi olmaması dolayısıyla herhangi bir kontekste ait olmadığından genel olarak Anadolu'da bilinen üretim merkezleri ve buluntular üzerinden analogi yoluyla tarihlenebilmiştir. Araştırma içeriğini oluşturan lahit tarihi için Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde İS 2. yüzyılın sonu ile 3. yüzyıl başları önerilmektedir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda lahdin, literatürde yarı işli olarak bilinen girlandlı lahitler grubu içerisinde Assos atölyelerinin stil özelliklerini yansıttığı görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Tisna, Aiolis Bölgesi, Lahit.

AN ASSOS TYPE SARCOPHAGUS FROM THE TISNA TERRITORIUM

ABSTRACT

In this study, a sarcophagus found in the territory of the ancient city of Tisna, located within the borders of the Aiolis Region -today İzmir province, Aliğa-Güzelhisar district- was examined. The sarcophagus has been found during the 2018 land survey and documentation within the scope of the Tisna Ancient City and Its Neighbourhood Archaeological Survey. The aim is to present the works to the scientific community by contributing to the Roman Imperial Period burial traditions of the Aiolis Region due to the ancient city of Tisna and its surroundings. In this context, it has been tried to determine the typology and style features of the sarcophagus, as well as the characteristics of the period it belongs to and the workshop center. The sarcophagus, which constitutes the content of the study, does not belong to any context since it was not found during the archaeological excavations. The sarcophagus could be dated by analogy based on the production centers and finds generally known in Anatolia. At the end of the 2nd century AD and the beginning of the 3rd century AD are suggested for the date of the sarcophagus, which constitutes the content of the research. As a result of the comparisons, it is seen that the sarcophagus has the style characteristics of Assos workshops within the group of garland sarcophagi known as semi-worked in the literature.

Keywords: Tisna, Aiolis Region, Sarcophagus.

Giriş

Bu çalışmada, Tisna antik kentinde sürdürülen çalışmalar sırasında tespit edilen bir lahit ele alınmıştır¹. Söz konusu lahdin, tipolojik ve stilistik özelliklerinin yanı sıra dönem özellikleri ve atölye merkezi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma içeriğini oluşturan eserin kazı malzemesi olmaması nedeniyle tarihleme açısından ortaya çıkan buluntu durumu belirsizliği -kontekst sorunsalı- dönem modası ve benzer buluntularla karşılaştırma yöntemiyle çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tisna antik kenti günümüzde İzmir ili, Aliğa ilçesi sınırlarında Yunt ve Dumanlı dağları arasında konumlandırılmıştır (Erdan, 2019: 3). Kentin çevresinde Aigai, Larisa, Kyme, Myrina ve Elaia gibi Aiolis'in merkezi yerleşimleri yer almaktadır (Erdan, 2019: 3). Plinius'un Titanus Irmağı'ndan ismini alan kent olarak bahsettiği yerleşim² ile ilgili bilgiler lokalizasyon ile sınırlıdır (Plin. NH. V. 32). 19. yüzyıl seyyahları tarafından mimari kalıntılarında değinilen antik kent ile ilgili ilk bilimsel çalışmalar A. Conze tarafından gerçekleştirilmiş (Conze, 1910: 1-8), günümüzde ise araştırmalar 2018 yılı itibarıyla E. Erdan tarafından sürdürülmektedir (Erdan vd., 2020: 459-470).

Çalışma kapsamında ele alınan lahit; 2018 yılında Güzelhisar Mahallesi sınırlarında tespit edilmiştir. Güzelhisar Mahallesi günümüzde İzmir ili, Aliğa ilçesinin yaklaşık 5 km doğusunda yer almaktadır. Söz konusu yerleşim, kaynağı Yunt Dağı olan ve Myrina kıyılarında Ege Denizi'ne dökülen -antik kaynaklarda Pythikos/Titnaios olarak geçen- Güzelhisar Çayı'na hâkim bir tepe üzerinde yer almaktadır (Yıldırım, 2016: 23-28). Yerleşimde daha çok spolien olarak gözlemlenen arkeolojik kalıntılar, Fransız araştırmacı C. Texier tarafından şöyle aktarılır:

Kondura çayı geçildikten sonra, kayalık bir tepe üzerine kurulmuş olan Güzelhisar köyü uzaktan görünüyor....Burada, beyaz mermerden bazı mimari süslemelerle kitabe parçaları görünür. Bunlardan biri, rahibe Anthis'in tanrıya bir tören yapmasından söz eder. Dört köşe taş kütlelerin varlığı burada daha önemli binalar yapılmış olduğuna işarettir. Burada Aiolis'in dağlık kısmında ve Kyme ile İzmir arasında Aegae kentinin yerini bulmak mümkündür (Texier, 2002: 12).

¹ Yayın izni için Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Başkanı Doç. Dr. Emre Erdan'a ve çalışmalar sırasındaki destekleri nedeniyle ekip üyelerine teşekkür ederim.

² Titanus/Tisna için bkz. (Erdan, 2019: 7).

Bu çalışma içeriğinde değerlendirilen lahit dışında, kentin farklı dönemlerinin ölü gömme geleneğini yansıtan çalışmalardan ilki 1910 yılında Conze tarafından yapılmış, araştırmacı kentte tespit edilen üç kaya mezarı ile ilgili çalışmalar gerçekleştirmiştir (Conze, 1910: 1-8). 2019 yılında E. Erdan ve N. Aydoğmuş, ana kayaya oyulmuş tekne mezar tipinde çok sayıda örnekle temsil edilen kentin Arkaik Dönem nekropolü üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiştir (Erdan ve Aydoğmuş, 2019: 1131-1158). 2019 yılında gerçekleştirilen diğer bir çalışmada N. Aydoğmuş, Tisna Sarıkale Tepe kaya mezarını yayımlamıştır (Aydoğmuş, 2019: 421-438). Söz konusu çalışmada mezar, araştırmacı tarafından İÖ 4-3. yüzyıllara tarihlenmiştir. 2021 yılında Ö. Ürkmez tarafından, kentin diğer bir mezar tipi olarak belirlenen ve araştırmacının “kaya-oygu tümülüs” olarak tanımladığı ve İÖ 4. yüzyıla tarihlenen mezar ele alınmıştır (Ürkmez, 2021: 66-80).

1. Tanım ve Tipoloji

Güzelhisar Mahallesi yerleşim alanında tespit edilen andezit lahit³ zemine çimento ile sabitlenmiş vaziyettedir. Bu konumundan dolayı hafif soluna eğimlidir ve bu nedenle alt profili zeminin altında kalmıştır. Bulunduğu konum itibarıyla ön uzun yüzde üst profilden alt profile kadar uzanan diyagonal bir çatlak ve yüzeyde aşınmalar mevcuttur. Lahdin her iki kısa kenarında da yüzeysel aşınma ve bozulmalar gözlemlenmektedir. Büyük bir parçanın kırık ve eksik olduğu arka uzun yüzde ise yoğun tahribat izlenmektedir. Tekne içerisinde lahde ait kırık bir parça yer almaktadır. Kapak kayıptır.

³ Ölçüler: Uzunluk: 220 cm, Genişlik: 80 cm, Derinlik: 63 cm, Kalınlık: 12 cm, Kabartma Derinliği: 3 cm.

Resim 1: Lahit Genel Görünümü

Kaynak: Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Arşivi (2018)

Lahit teknesi alt ve üstte düz profillere sahip, dikdörtgen prizma formudur. Tasvir alanında ana hatları belirtilen şematik kabartma programı uygulanmıştır. Ön yüzde köşelerde bukranion olduğu anlaşılan iki girland taşıyıcısı ve ince iki girland arasında geniş bir tabula ansata detaylandırılmadan işlenmiştir. Her iki girlandda da sarkaç işlenmiş fakat sağ girlanda ait sarkaç aşınarak silinmiştir. Girland kavislerinde birer disk betimlenmiştir. Sağ kısa kenarda köşelerde iki bukranionun taşıdığı ince bir girland ve girland kavisinde bir disk ana hatları ile işlenmiştir. Sol kısa kenarda her iki köşede bukranionların taşıdığı ince bir girland ve sarkacı, girland kavisinde ise bir disk yine detaylandırılmadan ana hatları ile işlenmiştir. Bulunduğu alanın çevre duvarına bitişik bir konumda olan lahdin arka uzun yüzünde yer alan bezemeler aşınarak silinmiştir. Sadece sağdaki girlanda ait bir iz görülmektedir.

Resim 2: Lahit Ön Yüz Görünümü

Kaynak: Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Arşivi (2018)

Resim 3: Lahit Sağ Yan Yüz Görünümü

Kaynak: Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Arşivi (2018)

Resim 4: Lahit Sol Yan Yüz Görünümü

Kaynak: Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Arşivi (2018)

Kabartma programında izlenen detaylandırılmamış şematik hatlar, lahdin literatürde yarı işli olarak bilinen tipte olduğunu göstermektedir.

2. Stil ve Atölye

Anadolu özelliği olarak bilinen ve sanılanın aksine oldukça pahalı olduğu anlaşılan yarı işli girlandlı lahitlerin bölge dışında Akdeniz kıyılarında çok sayıda talep gördüğü⁴ ve yarım bırakılan bezemelerinin değiştirilmeden kullanıldığı anlaşılmaktadır. Anadolu'da bu gruba dahil edilen ve hem form hem de bezeme farklılıkları belirgin bir biçimde izlenebilen bu lahitlerin bilinen üretim merkezlerinin Prokonnesos (Asgari, 1979: 455; Asgari, 1981: 161-162; Asgari, 1995: 99-121; Koch, 2010: 14), Hermos Vadisi, Ephesos, Aphrodisias, Hierapolis ve Karia (Mylasa ya da Iasos) atölyeleri olduğu düşünülmektedir (Koch, 2010: 14-28).

⁴ Yarı işli lahitlerin tamamlanmış bir lahit yerine talep görmesinin nedeni olarak müşterilerin zamansız ölümleri ve yakınları tarafından atölyede halihazırda bulunan henüz tamamlanmamış bir lahdin tercih edilmesi gösterilebilir. Aphrodisias' ta yarı işli bir lahdin yazıtından anlaşıldığı üzere lahdin sahibi yazıtın işlendiği tarihte zaten gömülmüş olan *ensor* Menippos'tur ve görevinden anlaşıldığı kadarıyla aristokrat bir aileye mensuptur. Menippos'un erken ölümü üzerine ailesi tarafından bu tip bir lahdin atölye stoğundan aceleyle sipariş edildiği anlaşılmaktadır. Bu özel örnek yarı işli lahit tercihinin her zaman müşterilerinin ekonomik şartları ile bağlantılı olmadığını göstermektedir (Öğüş, 2008: 178).

Yarı işli girlandlı lahitler incelendiğinde; lahdin malzemesi ile uzun yüzünde işlenen alçak ve gevşek bırakılmış iki ince girland ve bu girlandların ortasında konumlandırılmış sıra dışı boyut ve formda betimlenen tabula ansata özgün bir stil göstermektedir. İçerisinde bulunan ölülerin bedenlerini kısa sürede çürüterek yok etme özelliğiyle bilinen Assos yarı işli lahitlerde; alçak girlandlar ve ayrıntısı işlenmemiş bukranionlar ile genellikle uzun yüzde iki girland yer alması ayırt edici bir belirteçtir ve yine Roma İmparatorluk Dönemi'nde -İS 2.-3. yüzyıl- sıkça karşılaşılan kare formlu tabula ansata yanında ters çevrilmiş fincan formu Assos özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2014: 491-492). N. Arslan ve T. Özhan, Assos nekropolü örnekleriyle Arkaik Dönem'den itibaren andezitten⁵ yapılan lahitlerin özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde karakteristik bir yapı sergilediğini belirtmekte ve bu stilin Assos taşından yapılan lahitlerin cesetleri kısa sürede yok eden ününü görsel açıdan vurgulamak ve tanınırlığını artırmak için kullanıldığını düşünmektedir (Arslan ve Özhan, 2013: 75).

Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Akdeniz dünyasında geniş bir kitleye hitap eden Assos atölyesi üretimi lahitlerin ticari başarısının nedenleri konusunda V. Köse'nin yarı işli Pisidia lahitleri konusunda önerileri Assos lahitleri için de geçerli olacaktır (Köse, 2004: 464). Bu görüş bağlamında Assos lahitlerinin bu denli tercih edilmesinin nedeni olarak Akdeniz çevresine yayılan dönem modasını yansıtan bezemeleri ve yerel bir atölye ürünü olarak merkezi bir atölyeye kıyasla daha az maliyetli olması düşünülebilir. Arslan da bu düşünceyi destekleyen veriler sunarak Roma İmparatorluk Dönemi'nde Assos lahitlerinin yüksek ihracatını mermerden daha ucuz bir malzemeden üretilmesine bağlamaktadır (Arslan, 2014: 500).

Assos'ta kullanılan yerel volkanik taşın (andezit) tanınırlığı antik kaynaklara da konu olmuş ve çağdaş farklı birçok antik yazar tarafından Assos taşının tıbbi açıdan önemine değinilmiştir (Arslan ve Özhan, 2013: 74). Plinius,

Troas'daki Assos'ta bulunan Sarcophagus olarak adlandırılan bir taş tüm bedeni çürütebilir (Plin. NH. II. 98), Troas Assos'ta bulunan sarcophagus dişleri haricinde ölü bedenleri kırk gün içerisinde yok edebilir. Mucianus'a göre ölünün eşyalarından aynalar, strigilislerle birlikte giysi ve ayakkabıları

⁵ Assos lahitlerinde kullanılan andezitin, antik kentin kuzeyinde Satnioeis vadisinde yer alan ve kentin en büyük taş ocağı olduğu belirlenen alandan getirildiği tespit edilmiş ve taş ocağında yapılan araştırmalarda lahitlerin bezeme detaylarının ocakta işlenmediği anlaşılmıştır (Arslan, 2014: 493). Arkeometrik çalışmalar sonucunda ise Assos örneklerine çok benzer andezitlerin Ege volkanizmasında Lesbos ve Pergamon'da da bulunduğu tespit edilmiştir (Lazzarini ve Visona, 2009: 370).

dahi yok olabilir. Lykia'da ve doğuda böyle taşlar vardır. Bu taşlar yaşayanların bile çürümesine neden olabilir (Plin. NH. XXXVI. 27).

ifadeleri ile bu yerel volkanik taşın özelliğini dolayısıyla da lahitler için işlevsel önemini vurgulamıştır.

Ancak bilinenin aksine Assos lahitlerinin cesetleri kısa sürede yok eden özelliğinin volkanik kayalarda bulunabilen *alunit* mineralinden kaynaklandığı saptanmış, *alunitin* bu özelliğinin taş ocaklarında tesadüfen bulunduğu ve bu mineralin kent sınırlarında yer aldığı bilinen iki *alunit* yatağından elde edilerek lahitlerin içerisine sonradan bilinçli bir şekilde yerleştirildiği tespit edilmiştir (Arslan, 2014: 497).

Özelde Assos yarı işli girlandlı lahitlerinin, genelde ise tüm yarı işli lahit gruplarının üretim tarihi ile kullanım dönemi arasındaki sürecin belirsizliğinden kaynaklanan problemler bulunmaktadır (Turak, 2011: 69): Lahitlerin siparişi, deniz-kara ulaşımı ile aracıya nakliyesi, ihraç edildiği yerde işleme ve yerleştirilme süresi tarihleme açısından önemli zorluklar oluşturmasının yanı sıra bu tip lahitlerde heykeltıraşlık stilini yansıtan bezemelerin işlenmemiş olması da tarihleme zorluğunun nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Turak, 2011: 69).

Tüm bu belirsizliklere rağmen yarı işli girlandlı lahitlerin belirli bir dönemde üretildiğini ve bir dönemin modasını oluşturduğunu belirten araştırmalar mevcuttur.

Buna göre; Karia'da yarı işli lahit üretiminin İS 2. yüzyılın ortalarından sonra başladığı ve 3. yüzyıl içlerine kadar sürdüğüne yönelik araştırmalar bulunmaktadır (Kaplan, 2015: 174). Ayrıca diğer bir üretim merkezi olan Prokonnesos tipi yarı işli lahit grubunun üretim tarihinin İS 2. yüzyılın ortalarından sonrasına⁶ verilmesini öneren görüşler mevcuttur (Kaplan, 2016: 144). Bu düşünce Çanakkale Müzesi ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenen Prokonnesos yarı işli lahitler ile desteklenebilmektedir (Turak, 2011: Lev. XVII, Fig. 93-94).

Assos lahitlerinin de diğer yarı işli girlandlı lahit grubu ile birlikte İS 2. yüzyıl sonlarında ihraç edildiğine dair araştırmalar bulunmaktadır (Arslan, 2014: 497).

Söz konusu araştırmacılarından G. Koch, İS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başlarında üretildiği düşünülen Assos atölyesi lahitlerinin doğuda

⁶ Pamphylia'ya deniz yoluyla getirilen yarı işli Prokonnesos lahitleri, atölyenin üretimde doruğa ulaştığı İS 2. yüzyıl sonu ile 3. yüzyıl başına tarihlenmektedir (Turak, 2011: 69).

İskenderiye'den batıda Thessalonike'ye dek uzanan geniş bir ihracat yayılım alanı bulunduğunu aktarmaktadır (Koch, 2001: 241, 242). Küçük Asya üretimi lahitlerden kırmızımsı volkanik taştan (andezit) yapılmış 10 Assos yarı işli girlandlı lahdin Thessalonike'de tespit edilmesi söz konusu araştırmacıyı destekler nitelikte bir veri olarak yorumlanabilir (Stefanidou-Tiveriou, 2010: 155).

Peloponnesos'un güneybatısında yer alan Methone'nin küçük limanı açığında 1962 yılında yapılan su altı araştırmalarında ise tespit edilen bir batıkta sürdürülen çalışmalarda dört Assos lahdi bulunmuş, lahitlerle birlikte bulunan seramik ve çatı kiremiti parçaları ile bir cam unguentarium üzerinde yapılan incelemeler sonucunda söz konusu batık İS 2-3. yüzyıllara tarihlenmiştir (Throckmorton ve Bullitt, 1963: 22, 23, Fig. 2-3). Levant'da ise 1964-1977 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda açığa çıkarılan Attika, Roma ve Küçük Asya'dan ithal edildiği anlaşılan ve İS 150-250 arasına tarihlenen yaklaşık 300 adet lahit arasında Assos lahitleri de bulunmaktadır (Ebeling, 2011: 15, Fig. 1). Ayrıca lokalizasyon olarak Tisna antik kentinin oldukça yakınında yer alan Aigai nekropolünde açığa çıkarılan Assos tipi yarı işli girlandlı lahit İS 2. yüzyıl sonu ile 3. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir (Sezgin, 2013: 105, 115, Res. 11 C).

Sonuç

Yarı işli girlandlı lahitler özelinde irdelenen üretim merkezleri içerisinde; detaylandırılmamış bukranionlar, uzun yüzlerde alçak ve gevşek iki ince girland ve ortalarında yer alan dörtgen tabula ansata yanında ters çevrilmiş fincan formu, Assos atölyelerinin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Çalışma içeriğinde ele alınan Tisna teritoryumu buluntusu lahit teknesinin tasvir alanında betimlenen şematik hatlarla işlenen bezemelerde Assos stil unsurları görülmektedir. Özellikle ön yüzde köşelerde konumlandırılmış bukranion olduğu anlaşılan iki girland taşıyıcısı ve ince iki girland arasında yer alan geniş tabula ansata, Assos atölyelerinin karakteristik kabartma şemasından bilinen özelliktedir.

Tüm bu veriler ışığında çalışma içeriğinde irdelenen lahit tarihi için, analogik değerlendirmelerde karşılaşılan diğer örnekler gibi Assos tipi yarı işli girlandlı lahit grubunun dönem modasını kapsayan İS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başları önerilmektedir.

Sonuç olarak çalışma içeriğinde tekil bir örnek olarak ele alınmasına rağmen Tisna teritoryumunda 2018 yılından itibaren sürdürülen çalışmalarda tespit edilen ve araştırmacılar tarafından Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem içerisinde değerlendirilen tekne mezar, kaya mezarı ve tümülüs tipindeki

mezarlara ek olarak bu çalışmada yeni bir mezar tipi sunulmaktadır. Çalışma içeriğinde ele alınan lahit, kentin Roma İmparatorluk Dönemi ölü gömme geleneği literatürüne katkıda bulunmasının yanı sıra bölgenin Assos atölyesi üzerinden Troas Bölgesi ile olan etkileşimini yansıtmaktadır. Tisna antik kentinin ölü gömme âdetleri ve mezar tipolojisinin dönemsel bağlamda detaylı olarak incelenebilmesi için kontekst buluntular ve dolayısıyla gelecekte yapılacak kazı çalışmaları bilgilerimizin artmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

Arslan, N. ve Özhan, T. (2013). "Tiyatro Yazıtları Işığında Assos'ta Zanaatkârlar". *Bellekten*, 278, 73-83.

Arslan, N. (2014). "Assos'ta Lahit Üretimi ve İhracatı". *XVII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 489-515.

Asgari, N. (1979). "Anadolu'da Antik Mermer Ocakları". *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 451-456.

Asgari, N. (1981). "Marmara Adası, Saraylar Köyü-1979 Çalışmaları". *II. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 161-162.

Asgari, N. (1995). "Prokonnesos-1993 Çalışmaları". *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 99-121.

Aydoğmuş, N. (2019). "Tisna-Sarıkale Tepe Kaya Mezarı". Aydın Erön ve Emre Erdan (Eds), *Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 421-438.

Conze, A. (1910). "Eine Griechische Stadt". *Jdl*, XXV, 1-8.

Ebeling, P. (2011). "Hellenistic and Roman Sarcophagi in The Levant". *Agora*, 8, 14-20.

Erdan, E. (2019). *Tisna I İlk Araştırmalar ve Gözlemler*. İstanbul: Ege Yayınları.

Erdan, E. ve Aydoğmuş, N. (2019). "Aiolis'te Yeni Bir Arkaik Dönem Nekropolü Hakkında İlk Gözlemler: Tisna-Sarıkale Tepe Güney Yamacı". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (3), 1131-1158.

Erdan, E., Çekilmez, M., Tiro, A. O., Aydoğmuş, N., Yılmaz Akbulut, N., Vardar, S., Gür, B., Semiz, B., Kapuci, U., Arınç, M., Ersavaş, K., Taşpınar, P., Yüksektepe, Y. B., Toprak, G. T. (2020). "Tisna Antik Kenti ve Yakın Çevresi Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları". *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 37 (1), 459-470.

Kaplan, D. (2015). "Manisa Müzesi'ndeki Roma Dönemi Lahitleri". Serra Durugönül (Ed), *Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri*. İstanbul: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, 171-179.

Kaplan, D. (2016). "Tarsus Müzesi'ndeki Roma Dönemi Lahitleri". Serra Durugönül (Ed), *Tarsus Müzesi Taş Eserleri Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler*. İstanbul: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, 141-149.

Koch, G. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Koch, G. (2010). *Türkiye'deki Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri* (Çev.: Burhan Varkıvanç). Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Köse, V. (2004). "Pisidia Kenti Pednelissos'tan Yarım İşlenmiş Girlandlı Lahit". Taner Korkut (Ed.), 60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan Anadolu'da Doğdu. İstanbul: Ege Yayınları, 461-469.

Lazzarini, L. ve Visona, D. (2009). "Lapis Sarcophagus and the Provenance of its Mediterranean Sarcophagi". *Interdisciplinary Studies on Mediterranean Ancient Marble and Stone, Proceedings of the VIIIth International Conference Asmosia*, Paris: Maisonneuve & Larose, 369-388.

Öğüş, E. (2008). "Lahit Üretimi: Mermer Ocağından Mezar Anıtına". Roland Ralph Redfern Smith ve Julia Lenaghan (Ed.), *Aphrodisias'tan Roma Portreleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 168-183.

Plinius, *Naturalis Historia. The Natural History of Pliny* (Çev.: John Bostock-Henry Thomas Riley). Bohn's Classical Library, London: Henry G. Bohn, 1936.

Sezgin, Y. (2013). "Aiolis'de Bir Dağ Kenti: Aigai". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (5), 95-116.

Stefanidou-Tiveriou, T. (2010). "Social Status and Family Origin in the Sarcophagi of Thessalonike". Laura Nasrallah, Charalambos Bakirtzis, Steven J. Friesen (Ed.). *From Roman to Early Christian Thessalonike: Studies in Religion and Archaeology*, Cambridge: Harvard University Press, 151-188.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi II* (Çev.: Ali Suat) Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Throckmorton, P. ve Bullitt, J. (1963). "Underwater Surveys in Greece: 1962". *Expedition*, 5, 2, 17-23.

Turak, Ö. (2011). *Roma Dönemi Pamphylia Lahitleri ve Atölye Sorunu*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Ürkmez, Ö. (2021). "The Rock-Carved Tumulus of Nikon in Tisna". *Arma*, 1, 66-80. Doi:10.53538/arm.2021.1/04

Yıldırım, C. (2016). *Güzelhisar Aliağa Çevresi ile Birlikte*. Ankara: Aliağa Kent Kitaplığı.

**İLİM OLMADAN YORUM OLMAZ: ABDÜLMECİD SİVASI'NIN
ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVİ'DE KULLANDIĞI KAYNAKLAR
COMMENT CAN NOT BE WITHOUT KNOWLEDGE: RESOURCES
USED IN ABDULMECİD SİVASI'S ŞERH-I CEZİRE-I MESNEVI**

Fatma AYDIN

Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu

faydin@osmaniye.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6245-4492>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 06.05.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 14.06.2022
Sayfa | Pages : 116-144

<http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1113112>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate

İLİM OLMADAN YORUM OLMAZ: ABDÜLMECİD SİVASİ'NİN ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVİ'DE KULLANDIĞI KAYNAKLAR

Fatma AYDIN

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 116-144

ÖZ

Bir metnin açıklanması ve yorumlanması anlamına gelen şerhler, bize şarihin bilgi birikimini de sunar. Çünkü şarih yorumlarını ancak bilgi hazinesindeki bilgilerle yapabilir. Şarih, yorum ve açıklamalarını dönemin güvenilir eserlerini tanık göstererek destekler. Bu çalışmada Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eserinde kullanılan kaynakların tespit edilmesi amaçlanmıştır. On yedinci yüzyılın önemli isimlerinden biri olan Abdülmecid Sivasî çok sayıda eser vermiştir. Sivasî şair, yazar, şeyh ve şarihtir. Özellikle Mevlana'nın eserleri üzerine çok sayıda şerh yazmıştır. Bu çalışmada ele alınan *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* de Mevlana'nın *Mesnevi-i Manevi* eseri üzerine Yusuf-ı Sineçak'ın yaptığı beyit seçmelerinden oluşan *Cezire-i Mesnevi* adlı eserin şerhidir. Bu eseri şerh ederken yalnız Türkçe kaynaklardan değil Arapça ve Farsça kaynaklardan da yararlanmış. Şerh sırasında kullanılan kaynakların bazen ismi ve sahibi açıklanmış, kimi zaman da ne eserin ne de eser sahibinin adı verilmemiştir. Bu eserlerin hepsi tespit edilerek eser sahiplerinin isimlerinin alfabetik sıralaması ile okurun bilgisine sunulmuştur. Çok fazla alıntı olduğundan her bir isim için bir örnek paylaşılmıştır. Bu çalışma ile *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'nin kaynakçası da bir anlamda ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Abdülmecid Sivasî, Şerh-i Cezire-i Mesnevi, Şerh, Şerh Edebiyatı, Kaynakbilim

COMMENT CAN NOT BE WITHOUT KNOWLEDGE: RESOURCES USED IN ABDULMECID SİVASİ'S ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVİ

ABSTRACT

Commentaries, which mean the explanation and interpretation of a text, also offer us the knowledge of the commentator. Because the commentator can make his comments with the information in the knowledge treasure. The commentator supports his comments and explanations by showing the trusted works of the period as witnesses. In this study, it is aimed to determine the sources used in Abdülmecid Sivasî's work called *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*. The *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*, which is discussed in this study, is the commentary of the work called *Cezire-i Mesnevi*, which consists of the couplet selections made by Yusuf-ı Sineçak on the *Mesnevi-i Manevi* work of Mevlana Celaleddin Rumi. The names of the source works used during the annotation are sometimes explained or neither the name of the work nor the owner of the work is given. All of these works were identified and arranged in alphabetical order of the names of the authors. Since there are too many quotes, an example has been shared for each name. With this study, the bibliography of the work called *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* has been tried to be revealed in a sense.

Keywords: Abdülmecid Sivasî, Şerh-i Cezire-i Mesnevi, Commentary, Commentary Literature, Bibliography

Giriş

Bir edebiyat terimi olarak şerh, bir metnin açıklanması, yorumlanması, açık ve ayrıntılı anlatılması anlamlarına gelmektedir. Metni iyi anladığına kanaat eden şarih, metnin anlaşılmasında zorluk yaşayan okur için eseri açıklar, yorumlar. Bu yorumlarının inandırıcı olması için tıpkı bir akademisyen gibi çok sayıda eserden yararlanarak fikirlerini destekler. Geleneksel şerh metodu içinde kullanılan bu istişhad (şahid gösterme) yöntemi, Arap dilciliğinde hadis ve Kuran yorumlarına dayanır. İstişhad; *Bir kelimenin veya bir ifadenin lâfız, anlam ve kullanım doğruluğunu kanıtlamak amacıyla doğruluğu kesin olan nazım ve nesirden örnek vermek* anlamına gelir (Durmuş, 2001: 396). Modern araştırmacıların aksine şerhlerde kullanılan bu eserler bir kaynakça düzeni içerisinde okurun bilgisine sunulmaz.

Bu çalışmada doktora tezimizin de konusu olan Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eserinde kullandığı kaynaklar tespit edilmesi hedeflenmiştir. On yedinci yüzyılın önemli isimlerinden olan Abdülmecid Sivasî, küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almış, âlim bir ailede yetişmiştir. Arapça ve Farsçayı çok iyi öğrenden Abdülmecid Sivasî, üç dilde eserler vermiştir. Abdülmecid Sivasî âlim bir Halveti şeyhi, şarih hem de Divan sahibi bir şairdir. Yaşadığı dönemde bir anlamda tekke-medrese çatışması olan Kadızadeler-Sivasîler çatışmasında Sivasîler gurubunun lideri olarak tasavvufu savunmuştur. Özellikle Mevlana'nın *Mesnevi-i Manevi* adlı eseri üzerine şerhler yazmıştır. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*, Abdülmecid Sivasî'nin Yusuf-ı Sineçak'ın *Mesnevi'*den seçtiği beyitlerden olan *Cezire-i Mesnevi* adlı eserine yaptığı bir şerhtir. Şarihin kültür ve bilgi birikimi şerhin içeriğini belirler. Şarih, bilgi haznesinde olan kaynaklarla şerhini oluşturur. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*yi incelediğimizde çok sayıda alıntıya rastlanmıştır. Kimi zaman bu alıntılar hangi esere veya yazara ait olduğu belirtilirken kimi zaman da kaynakları belirtilmeden '*kümmel, ulema, hükema*' gibi çoğul kelimelerle belirsiz ifadeler kullanılmıştır. Yaptığımız incelemeye bu belirsiz ifadeler dahil edilmemiştir.

Farklı şairlerin şiirlerinden beyitler, sözler, kitaplardan alıntılar, sözlüklerden kelime anlamları, tefsirlerden ayet yorumları, hadis kitaplarından alıntılar gibi çeşitli türde parçalar *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*yi süslemektedir. Kimi zaman bu alıntılanan eserlerin kaynakları belirtilerek açık alıntılama yöntemi uygulanırken kimi zaman ise kaynak belirtilmeden gizli alıntılama uygulanmıştır. Eserde 55 şair/yazar ismi, 34 eser ismi belirlenmiştir. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de kaynak ve yazar belirtilmeden paylaşılan 13 gizli alıntı hakkında araştırılma yapılarak kimlere ait olduğu belirlenip okurun bilgisine sunulmuştur. Tespit edilen 78 eser sahiplerinin isimleri alfabetik sıra ile okurla

paylaşmıştır. Bu kaynak eserlerin nasıl alıntılandığı da örneklendirilmiştir. Fakat alıntılarının bazılarının çok uzun olması ve birden fazla kez aynı kişiden alıntılama yapılmış olması nedeniyle her bir isimden bir alıntı örneği verilerek bir sınırlandırmaya gidilmiştir.

1. Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezire-i Mesnevi'de Kullandığı Kaynaklar

1.1. Abdullah Ensarî: Mutasavvıf bir âlim ve şair olan Abdullah Ensarî'nin soyu kabri İstanbul'da bulunan büyük sahabe Eyyüp El-Ensarî'ye uzanır. İyi bir eğitim almış olan Ensarî, çok sayıda eser vermiştir. Daha çok mutasavvıf kimliği ile tanınır (Yazıcı ve Uludağ, 2001: 222-226). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de insanlara nasıl davranılması hakkında Ensarî'ye ait bir söz alıntılanmıştır. Bu söze göre Allah'a sadakatle, halka insafıca, nefsimize öfkeyle tüccara saygıyla, âlimlere alçak gönüllükle ve sessizce, şeyhlere kalpten teveccüh ve teslimiyetle, ebeveyne saygıyla, arkadaşlara nasihat yoluyla, dervişlere yumuşaklıkla ve cahillere susarak yaklaşmak gerekir: *Ve aòlÀúda söz çoúdur tafâile taóammül yoúdur hele èamel murÀd kimse bu yeter ki èAbdullÀh EnâÀri buyurur BÀ Óaú teèalÀ be-ãúdu bÀ-òalú be-inâÀf bÀ-nefs be-úahr bÀ bezirgÀn be-óurmet bÀ èÀlimÀn be-tevÀøue u sukÿjt bÀ meşÀyið be-teslim u teveccüh -i úalb bÀ peder u mÀder be-aârÀr u óürmet bÀ-dÿstÀn be-naãîóat bÀ-dervîşÀn (S3-90a) bÀ-nermi vü seóÀvet bÀ cÀóilÀn be-ðÀmjîşi (S2-69b-70a, S3-89b-90a).*

1.2. Abdülkadir Bedran: Şamlı edip, tarihçi ve din adamıdır. İbn-i Bedran adıyla da anılmaktadır. *Cevahirü'l-Efkar* ve *Meadinü'l-Esrar* adlı tefsir eserleri metinde geçmektedir. Eser hakkında detaylı bilgiye ulaşamamıştır (Özel, 1988: 231). Eserde şarih, metin veya yazar hakkında bilgi verilmeden ilahi şarabın evliyalar için olduğu konusunda Arapça bir alıntı yapmıştır: *'İnnellÀhi şerÀben aède'l-evliyÀ'(A417)'dan ùuymayup şarÀb-ı èaşú-ı ilÀhîye (7) ki anuñ mey-òÀnesi úulÿjb-ı èÀrifÀndur ve anuñ içmesi meðheb-i èuşşÀúda farzdur (S1-79a).*

Alıntılanan Arapça bu sözün anlamı şu şekildedir: Allah'ın evliya için hazırladığı bir şarap vardır. Yaptığımız incelemede bu sözün *Cevahirü'l-Esrar'*dan alıntılandığı bilgisine ulaştık. Ulaştığımız kaynak bu eserin Abdülkadir Bedran'a ait olduğu bilgisini vermektedir (*Cevâhirü'l-Esrar*: 302).

1.3. Abdülmecid Sivasî: *Şerh- Cezire-i Mesnevi'*nin şarihi olan Abdülmecid Sivasî, aynı zamanda Şeyhî mahlasıyla şiirler yazan önemli bir şairdir. İncelediğimiz eserde kendine ait birçok şiire rastlanmıştır. Bu şiirlerinden bazıları sadece *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* için yazılmıştır, bazıları ise şarihin *Divanı'*ndan alıntılanmıştır. Bir sanatçı farklı sanatçıların eserlerinden alıntı yapabileceği gibi kendi yazdığı metinlerden de yapabilir. *Divan'*ından olan şiirlerin tespiti için Alper Ay'ın hazırlamış olduğu yüksek lisans tezi

kullanılmıştır (Ay, 2014). İki eser arasında ortak üç şiire rastlanmıştır. Her bir şiir verilmeden önce 'Li-muharririhî' ibaresiyle şiirin şarihe ait olduğu vurgulanmıştır:

Li-muóarririhî

Óubb-ı dünyÀ gitdi ise buâz-ı dünyÀ geldise

(10) *Sehv u àafllet èaskeri buldıysa maâlÿbiyyeti (S1-7b).*

1.4. Abdülmecid Şirvanî: Abdülmecid Sivasî'nin babasının ve amcasının şeyhidir. Hem âlim hem de sufi bir karaktere sahip olan Abdülmecid Şirvanî, Anadolu'da birçok Halvetî şeyhini yetiştiren önemli bir şeyhtir. İncelediğimiz eserde Abdülmecid Şirvanî birçok kez karşımıza açık alıntılama şeklinde çıkar. İlk olarak dua bölümlerinde amcası ve şeyhi Şems-i Sivasî ile beraber anılmıştır. Daha sonra keramet örnekleri sayılırken Abdülmecid Şirvanî'nin adı anılarak bir dağdan diğerine uçtuğu bildirilmiştir. Abdülmecid Şirvanî'nin bir şiiri de açık alıntılama yöntemi ile alıntılanmıştır:

Li-şeyòinÀ èAbdülmecid (9) e's-ŞiroÀni úuddise sirruhu

Men bu ile garib geldüm kimse óÀlüm bilmez menüm

Men söyleyem men (10) diñlerem kimse dilüm bilmez menüm (S1-10b).

1.5. Bahaeddin Nakşibend: Nakşibendi tarikatının isim babası da olan Bahaeddin Nakşibend, Buhara şehrinde yaşamış, gençliğinde nakkaşlıkla ilgilenmiştir. Diğer tarikatlardan farklı olarak silsilesini Hazreti Ali'ye değil Hazreti Ebu Bekir'e dayandırmaktadır. Medrese kültürüne daha yakın olan tarikat sessiz zikri uygular. Bahaeddin Nakşibend, müritlerine sık sık orta halli olmayı, ifrata kaçmamayı tavsiye eder (Ceyhan, 2015: 611-613). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de Şeyh Bahaeddin'in adı da anılarak orta halli olmayı öğütleyen bir sözü verilmiştir: *Şeyò BahÀ'eddin buyurur: Bizde bu úadar èulÿm u aóvÀl-i ôÀhir olmaàa sebab cefÀ-yı ceheleye (4) àabr u taóammül etdügümüzdür ve buyurur ki mollÀ olma, àÿfi olma, müslümÀn ol ve muvaóóid ol (S1-100b).*

Şeyh Bahaeddin eserde Hoca Bahaeddin olarak da anılmıştır: *'Òöca BahÀ'eddin buyurur dÀ'imÀ' (S1-63a).*

1.6. Begavî: Ferrâ Begavî, on ikinci yüzyılda yaşamış olan muhaddis, müfessir ve ünlü bir Şafiî fakihidir. Eserleri; *Şerhüs's-Sünne, Mesâhibu's-Sünne, El-Câmi' (el-Cem') beyne's-Sahîhayn, İrşâdü'l-envâr, Şerhu Camiü't-Tirmizî, E't-Tehzip, Fetâvâ, el-Kifâye fi'l-fikh, Tercemetü'l-aşkâm, Me'âlimü't-tenzîl ve el-Kifâye fi'l-kırâ'a'dır* (Güngör, 1992: 340-341). İncelediğimiz eserde onun hadis konulu eseri *Mesâbilu's-Sünne'den* açık alıntılama yöntemiyle hadisler alıntılanmıştır:

Ve Meâbió'üñ bÀb-ı riyÀda yazar ki èan Enes (11) raèallÀhu èanh (S1-100b).

1.7. Beyazıd-ı Bestami: İlimle yoğrulmuş bir aileden gelen Beyazıd-ı Bestami ilim ve ibadetle meşgul olmuş tarihi efsanevi bir mutasavvıftır. Menkıbeleri, hikmetli sözleri ve kerametleri ile ünlüdür. Fakat en ünlü olduğu kıssası sekr halinde Hallac-ı Mansur'un '*Ene'l-Hak*' (Ben Hakk'ım) demesi gibi '*Sübhanî*' yani kendimi tesbih ederim, yüceltirim demesi hakkındadır. İncelediğimiz eserde Beyazıd-ı Bestami ilk olarak tasavvuf öncüleri arasında sayılmıştır. Zikrin açıktan mı (cehri) yoksa gizli mi (hafi) yapılması tartışılmış, Abdülmecid Sivasî her ikisini de kabul ederek buna şahit olarak da Beyazıd-ı Bestami'nin eseri gösterilmiştir: *Amma del'À-il-i cehr ü idf'Ànuñ tafâilin isteyen Óazret-i Besû'Àmi'nüñ (17) Keveb-i Dürri kitabına baúsun erb'Àb-ı úalbe óall-i meşkle bu yazılan k'Àfidür (S1-96a).*

Birkaç sözü de paylaşılan Beyazıd-ı Bestamî, Tayfur lakabıyla da şerhte anılmıştır.

1.8. Beydavî: Kadı Beydavî (Beyzavî) olarak anılan ünlü âlimin tam adı Abdullah bin Ömer bin Muhammed bin Ebu'l-hayr (Ebu Said) Nasiruddin El-Beydavî'dir. Beydavî'nin fıkihtan mantığa, edebiyattan tarihe, hadisten tefsire kadar çeşitli ilim dallarında çok sayıda eseri vardır. Ona asıl şöhreti kazandıran üzerine şerhler yazılmış olan *Envâru't-Tenzil ve Esrârutu't-Te'vil* adlı tefsiridir (Yavuz, 1992: 100-103). Şarih de Hak dostlarını anlamadan karşı çıkanların kalplerinin kararacağını hatta belki dinden çıkacaklarını açıklarken bu tefsirden alıntı yaparak fikrini destekler: *Bey'Àvi raómetull'Àh èaleyhi Eó'Àuat bihi óa'üi'etuhu (A412) (16) tefsirinde dimiş ki bir gün'Àhdan úul tevbe etmese bir gün'Àha daði çeker è'Àdet olur. Óatt'À (17) úalbini úablar ve úalbi bed-fi'elin begenür ve andan İÜ-157b özge leódet you íetiú'Àd ider menè (18) idene buáz ider è'Àúibet küfr ü tekóib ile o nýjr gider (S1-78a).*

Eserde yine kişinin cahil olmasına rağmen tefsirle uğraşmasını eleştirirken Beydavî'nin tefsirine gönderme yapılmıştır.

1.9. Beyhakî: On birinci yüzyılın önemli muhaddis ve fakihlerindendir. Küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim alan Beyhakî, hayatı boyunca eserler yazmış, öğrenciler yetiştirmiştir. Şafîî fıkhı üzerine yazdığı eserleri ile tanınmıştır. Hadis konulu yazdığı *E's-Sünenü'l-Kübrâ (E's-Sünenü'l-Kebîr)* adlı eseri çok beğenilmiştir (Kandemir, 1992: 58-61). İncelediğimiz eserde Beyhakî, *Sünenü'l-Kebîr*'den Hazreti Muhammed'in peygamberliği konusunda bir alıntı yapılmıştır: *Óatt'À Kebîr'de Beyóaki'den naúlen buyurup Muóammed èaleyhi's-sel'Àm (17) pey'Àamberlere daði cin ü melegüñ daði pey'Àamberidür. Ya'eni anlaruñ da óabercisidür. (18) Tedebbür ve evvel ü 'Àdir maókeme-i şerèüñ ó'Àkimi oldur. Enbiy'À tev'Àbidur (S1-128a).*

1.10. Bezzâzî: İyi bir eğitim almış olan Bezzâzî, dönemin Moğol zulmü karşısında bir âlim olarak tepkisini ortaya koymuş, Timurlenk'in küfrüne dair fetva vermiştir. Çok sayıda eser vermiştir (Özel, 1992: 113-114). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de Bezzâzî'den zalimlere karşı koymanın önemi belirtilerek bir kez alıntı yapılmıştır: *Bezzâzi'de eydür èAbdullâh bin Mübârek vâûnèada ãordılar saña ne muèÀmele oldu buyurdu ki yetmiş yıl Öudâ teðalâ bir mevûfda beni aluúoydu. Bir mübtedèüñ yüzine bir kere gülebaúdiâum için meger bir ôÀlimüñ maâlÿbi olup şerrinden ðavfâ yüzüne gele (S2-81b, S3-108b-109a).*

1.11. Buhari: En güvenilir hadis kitabı olan *el-Câmi 'u's-şahîh* adlı eseriyle tanınmış büyük muhaddistir. Buhara'da doğmuştur. Hadisleri toplayabilmek için çok seyahat etmiştir. Çok sayıda eseri vardır (Azamî, 1992: 368-372). Buhari, eserde güvenilir bir muhaddis olarak anılır. Metinde Buhari'nin ünlü eseri *Tefsir-i Kebîr* de ruhun yok olmaması konusunda bir delil olarak sunulmuştur: *Fenâ bulur dimek küfürdür ehl-i sünnet meðhebinde. (12) Tefsir-i Kebîr ve Úurûubi ve Ğazâlî yazmışlardur ve ammâ ol cevher-i naðif óaúúat-i Muóammediyyedür sır didükleridir (S1-15a).*

1.12. Bûsîrî: Hazreti Muhammed'e yazdığı kasidelerle ünlenen Muhammed bin Saîd Bûsîrî'nin en ünlü eseri tüm İslam dünyasını etkilemiş olan *Kasidetü'l-Bürde (Kaside-i Bürde)* adlı şiiridir. Kasidenin asıl başlığı, *El-Kevâkibu'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye* şeklindedir. Rivayete göre bir dönem felç olan şair, bu kasidesi sayesinde hastalığından kurtulmuştur. Bu nedenle bu şiire *Kaside-i Bür'e* de denilmiştir (Yücel, 2016: 86-97). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de Abdülmecid Sivasî bu kasideden sekiz kez yedi farklı beyti (43. beyti iki kez kullanmış) alıntılanmıştır. Şarih genellikle hiçbir kaynak belirtmeden bu eserden beyitler sunmuştur. Kimi zaman da şarih, kaynak belirterek eserden alıntılar yapmıştır: *Úaâide-i Büride ãâóibiniñ(S1-18a).*

1.13. Cafer-i Sadık: Künyesi Ebû Abdullah Cefer bin Muhammed El-Bakır bin Ali Zeynelabidin'dir. Soyu baba tarafından Hazreti Ali'ye anne tarafında Hazreti Ebu Bekir'e uzanır. İsmailiyyenin beşinci imamı ve Caferî fıkının kurucusudur. Şii ve sünni âlimlerce saygıyla anılmıştır. Cafer-i Sadık iyi bir eğitim almış ve çok sayıda eser yazmıştır. Mustafa Öz onun yüzlerce eseri olduğunu bildirmektedir (Öz, 1993: 1-3). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de Cafer-i Sadık'tan bir söz alıntılanmıştır: *Bilmediklerinden degül belki iðhârla me'mÿr olmaduúları için úalbleri ol èilmi ãaúladılar ki Caèfer-i üÀdiú (12) buyurur İnni İâ' (S1-122b).*

1.14. Cevherî: İsmail bin Hammâd El-Cevherî on birinci yüzyılda yaşamış ünlü sözlükçüdür. Ünlü Arapça sözlüğünün tam adı *Tacü'l-Luga ve Sihahu'l-Arabiyye* olmasına rağmen genellikle kısaca *E's-Sihah* anılmıştır. Çok

sevilen bu sözlük birçok dile çevrilerek yayınlanmıştır. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de incelenen beyitlerde anlaşılamayacağı düşünülen kelimelerin Arapça anlamları konusunda *Sıhah'*tan yararlanılmıştır. Bu eserden on beş kez alıntı yapılmıştır. Kimi zaman bu alıntılar Arapça olarak da verilmiştir: *èArabî äüóÀó'da eydür cidd kesr-i cim ile (14) cidd yeciddden saèy maènÀsinadur (S1-53a).*

1.15. Cürcânî: Kelâm, Arap dili ve edebiyatı, felsefe, mantık, astronomi, matematik, mezhepler tarihi, fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf gibi dinî ve aklı ilimlerin hemen hemen hepsine dair telif, şerh ve hâşiye türünde eserler veren çok yönlü bir âlimdir. Dönemin büyük âlimlerinden ders aldığı gibi kendisinden sonra yetişecek birçok âlime de ders veren önemli bir müderristir. Cürcânî, yüzün üzerinde eser vermiştir. Şerhte uzun Arapça bölümde hem İcî'nin *Mevakıf* adlı eserinden hem de Seyyid Şerif Cürcânî'nin bu eser üzerine yazmış olduğu şerh eseri *Şerh-i Mevakıf* dan bahseder. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de ruh konusu açıklanırken Cürcânî'nin bir diğer eseri *Hâşiye-i Metâlî'*den alıntı yapar: *Faâil baèzi ehl-i keşf şühjdla didi ki (3) melekjti olan rjô-i úudsî arunuñ bebegi şeklinde bir beyÀz canlu nesnedür. Hem bu èilm ü (4) fehî ü úudret ü taàarruf anuñdur ölÀfet-i Óaú ile cesed-ðÀnesinüñ ãÀóibidür ve şenligidür. (5) İnsÀnuñ dimÀında olur burundan çüüp gidince Àdem uyur. Ve ÓÀşiye-i MeùÀliède (6) bu rjô-i revÀndur dir (S1-17b).*

1.16. Derviş İlmî: Asıl adı Molla Hüseyin Ferahşâd olan Mehmed İlmî Dede, Bağdatlıdır. *Müretteb Divanı, İman ve İslam Risalesi, Risale-i fi'l-Fıkh, El-Nazm- Fi- 'Ilme'l-Akâid, Fatiha şerhi, Tercüme-i Ferâiz-i Sîrâciye, Ferâiz Manzumesi ve Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eserleri vardır (Mengüç, 2005: 25-29). Abdülmecid Sivasî, hiç kuşkusuz Derviş İlmî'nin *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eserini görmüş ve bu eseri bir kaynak olarak kullanmıştır. Eserde Derviş İlmî, Dibacede ve dua kısmında saygıyla anılır. Şarih, İlmî'nin şerhi varken neden yeni bir şerh yazdığını da eserde açıklar: *Anuñ daði Óaøret-i mübtedilü'l-èayÀn fesÀdın ãalÀóa kesÀdın revÀc u necÀóa (17) döndüre ki mesfjr èİlmî muúaddesi óaøretleri úaddessallÀhu sırrahu baèøi maóalli tafâil (18) ve baèøısın icÀz idüp ve herkesi kendü nefsi-i nefsiyelerine úıyÀs ile iømÀr itmışlerdi (S1-4b).*

1.17. Ebu Bekir Verrak: Ebu Bekir Muhammed bin Ömer bin Fazıl El-Verrak El-Hakim E't-Tirmizi, ilk sufi müelliflerdendir. Tasavvuf hakkında eserler de kaleme alan Verrak kendinden sonra gelen mutasavvıfları da düşünceleri ile etkilemiştir (Çift, 2013: 58-59). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de şiiirlerinden ve sözlerinden örnekler verilirken ismi belirtilmiştir: **S1-126b ... óazret-i VerrÀú'uñ mim... S1-130b ... VerrÀk buyurur.**

1.18. Ebu'd-Derdâ: Kuran öğretmesiyle meşhur sahabedir. Suriye kadılığı da yapmıştır (Ydınlı, 1994: 310-311). Ebu'd-Derdâ'nın dervişler

hakkında bir sözü *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'de* alıntılanmıştır: *Ebj'd-Derdâ óaoretleri buyurdu ki AbdÂl enbiyÂnuñ òulefÂsıdur anlar aròın evtÂdıdur yaèni miðlarıdur ki yerüñ gögüñ úyÂmu ve nièmeti ve òalúuñ taèişi anlar sebebi iledür (S2-49b-50a, S3-70a-70b).*

1.19. Ebu Haşim: Metinde farklı bir isimle karıştırılmasını önlemek amacıyla Mutezile'den Ebu Haşim olarak anılan Ebu Haşim'in, yüzden fazla eseri olduğunu bildirilmesine rağmen hiçbir eseri günümüze ulaşamamıştır (İlhan, 1994: 146-147). Eserde bir kez ondan alıntı yapılmıştır: (18) *CevÂb Muètezüliden Ebj HÂşim àaynu gerek dedi. Ehl-i sünnet ve cemÂeat eydür ikisi de (19) èaúlen cÂèizdür'(S1-16a).*

1.20. Fudayl bin İyâz: Tam olarak adı Ebû Ali el-Fudayl bin İyâz bin Mesûd e't-Temîmî el-Yerbûî'dir. Horasan'ın ilk büyük mutasavvıflarındandır. Fazla yeme, uyuma ve konuşmanın kalbe zarar verdiğini düşünen Fudayl bin İyâz'a göre içtenlikle ve temiz vicdanla Allah'a yönelmek gerekir. İyi bir eğitim almış olan Fudayl bin İyâz, hadis üzerine yoğunlaşmıştır (Türer, 1996, C. 13: 208-209). Metinde Fudayl bin İyâz'ın adı verilerek açık alıntılama yöntemiyle sözleri Arapça olarak paylaşılmış, hemen ardından bu sözlerin Türkçe manası verilmiştir: *ÚÂle Fuêayl (9) úuddise sırruhu (S1-107a).*

1.21. Gazali: İmam Gazalî'nin künyesi Hüccetü'l-İslam Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed el-Gazali e't-Tûsî'dir. Eşarî kelamcısı, Şafii fakihî ve ünlü mutasavvıftır (Çağrıç, 1996: 489-505). Şerî ilimlerde iyi bir eğitim alan Gazalî daha sonra tasavvufa yönelmiştir. Kelam, tasavvuf, Batnîlik ve fıkıh hakkında çok sayıda vermiştir. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'de* Gazalî sözleri ve eserleriyle anılmıştır. Abdülmecid Sivasî özellikle İmam Gazalî'nin *Kimya-yı Saadet* eserinden alıntılar yapmıştır: *İmÂm Ğazalî úuddise sırruhu KimyÂ'da eydür devr iden ãıjfnüñ úalbine àayra göstermek (4) gelse şirkdür èaòim òaúarı vardur. Pes bizüm ùÂ'ifenüñ ãıjfilere niçün naèra úulmazsın (5) didüçimüzde úalbimüzi ol dem ne hevÂdadur yoúlamaú gerekür. Eger iòlÂã u (6) selÂmet-i úalb bize gerekse ve ùarikimüz òod temeli oldur (S1-97a). Abdülmecid Sivasî'nin kaynak olarak gösterdiği bir başka Gazali eseri *Acaýibü'l-Kulub'dur: Tafâilî áazÂli'nüñ (11) èAcÂyibü'l-úulj'b'da meòkjrdur (S1-22b).**

1.22. Hacı Bektaş Veli: Bektaşilik tarikatının kurucusu olan Hacı Bektaş Veli'nin asıl adı Bektaş'tır. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı hakkındaki bilgiler daha çok menkıbelere dayanır. İncelediğimiz metinde Hacı Bektaş Veli'nin ismi geçmez fakat onun sözlerinden biri olduğunu saptadığımız bir söz alıntılanmıştır: **S1-30a** *Dediler ki dervîşlik (5) elenmiş ve cüzèi áu sepilmiş òÂkdür. Ne baāan ayaà incine ne tozlana. Yaèni cefÂ çeke cefÂ (6) itmeye.* Bu söze Hacı Bektaş

Veli'nin olduğu düşünülen Kitabü'l-*Fevaid* adlı eserinde rastlanmıştır (Velî, 1959: 41).

1.23. Hadisler: Hazreti Muhammed'in (sav) sözleri ve davranışlarını ifade eden hadis terimi, aynı zamanda bu konuyu inceleyen ilim dalının da adı olmuştur. Kuran-ı Kerim'den sonra Müslümanlar için en önemli yol gösterici olan hadislerin sahihliği üzerine birçok ilim adamı çalışma yapmıştır. Abdülmecid Sivasî, eserini kaleme alma sebeplerinden biri olarak kendinden önce *Cezire-i Mesnevi* şerhi yazarların yeterli hadis ve ayet kullanmamasını sunar. Bu nedenle de beyitlerin şerhi sırasında birer delil olarak hadislere sıkça başvurmuştur. Şerh içerisinde 96 hadisin 116 kez kullanıldığını tespit ettik. Bunlardan bazılarının hadis olduğu metinde belirtilirken çoğunlukla böyle bir bilgi okurla paylaşılmamıştır. Kimi zaman ise hadisin Arapça aslı ile beraber anlamı da şarih tarafından verilmiştir: *Ve inne'l-yeðulu (12) e'r-recli'l-úabr ve'l-cemel óadiâince yaramaz göz Àdemi úÀbre deveyi çölmege ãoúar. (13) AmmÀ dimişler ki kişinüñ kendüye gözi ziyÀde deger ki kendüsin gören kişiler AllÀh'a (14) tekebbür ve èaôamet çekişendür (S1-75a).*

1.24. Hafız: Hafız-ı Şirazi, şerî ilimlerde ve felsefede de kendini yetiştirmiş büyük bir şairidir. İranlı büyük şair Hafız, Klasik Türk şiirini çok etkilemiştir. Şairler onun şiirlerine nazireler yazmışlar. *Divan'ı* fal bakmak için kullanılmıştır (Yekbaş, 2009: 478). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de şarih de Hafız'a yaptığı tahmisi paylaşmıştır (S1-45b). Bu eserde en çok beyti verilen şairlerden biri de Hafız-ı Şirazi'dir. Abdülmecid Sivasî ona olan saygısını kimi zaman isminden önce kullandığı Hazret hitabıyla kimi zaman da isminden sonra kuddise sırrihu diyerek ortaya koymuştur. Hafız'ın beyti verilirken adı da anılarak 10 açık alıntılama yapılmıştır:

ÓÀfiô úuddise sırruhu.

Beyt(8)

áubÀr àam berýd óÀl-i ðoş şýd

ÓÀfiô Tý Àb-ı dide der in rehğüzÀr derià müdÀr (S1-30a).

1.25. Hamdî Çelebi: Hamdî, Akşemseddin ailesinden olup Hamdullah Hamdî veya Hamdî Çelebi olarak anılmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in ünlü hocası ve danışmanı Akşemseddin'in oğlu olan Hamdî, küçük yaşlardan itibaren dinî-tasavvufî eğitime başlamıştır. Kendisi de âlim olan Hamdî müderrislik yapmıştır. İbrahim Tennurî'ye intisap ederek inzavaya çekilmiştir. Üretken bir şair olan Hamdî'nin çok sayıda eseri vardır. Öncelikle Klasik Türk edebiyatında şairler arasında çok önemli olan hamse sahibi olma sıfatına sahiptir. Hamsesinin dışında *Divan*, *Mecâlisü't-Tefâsir'*, tasavvufî konuları ele

aldığı *Risâle'si*, Fıkıh konularını ele aldığı *Risâle'si* ve mektupları bulunmaktadır (Özyıldırım, 1995: XI-XXIV). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de bir beyti paylaşmıştır:

Óamdi Çelebi úuddise sırruhu
NÀra óaâr etmeseydi (6) niyr-ı racim
SÀye-i Àdeme úulurdu sücjd' (S1-23a).

1.26. Harakanî: Ebu'l-Hasan Harakanî, Anadolu'nun müslümanlaşmasında çok önemli rolü olan mutasavvıflardan biridir. Onuncu yüzyılın sonu ile on birinci yüzyılın başlarında yaşamış olan Harakanî, İran'ın Horasan bölgesinde dünyaya gelmiştir. Kerametleri ile ünlüdür. Harakanî'nin eserleri hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamamıştır. Tek nüshası bugün British Museum'da bulunan *Nûru'l-Ulûm* adlı bir eserin Harakanî'ye ait olduğu düşünülmektedir (Can, 2014: 33-48). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de Hallac-ı Mansur'un anlaşılmayıp kınanmasını eleştirirken diğer büyük mutasavvıflar sayılmış bunlar içinde Harakanî'ye de yer verilmiştir: *Bunuñ mÀnendi óaøret-i (3) EbÀ Yezid u ÒaraúÀni (S1-8b)*. Harakanî'nin '*Sufi yaratılmamıştır*' sözü, bir kez *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de paylaşmıştır: *Óaúúatleri (15) vaáf-ı Óaúúa tebdil olup beúÀbillÀh olmuşlardır ki Ebÿ'l-Óasan ÒaraúÀni úuddise sırruhu E'ã-ãÿfi àayr-ı maðluú (A191) (16) dimişler (S1-34a).*

1.27. Hasan Basri: Hasan Basri, Hicretin on ikinci yılında dünyaya gelmiştir. Çocukluğu büyük sahabelerin yanında geçen Hasan Basri, zühd ve takva ehlidir. Abdullah Aydın, Hasan Basri'nin hadis ilmindeki yeri hakkında yazdığı makalesinde on altı eseri olduğundan bahsetmiştir (Aydın, 1988, s. 91-111). Abdülmecid Sivasî incelediğimiz eserinde bu büyük sûfinin iki sözüne yer verilmiştir. Bunlardan ilkinde sözün kime ait olduğu açıkça belirtilmiştir: *Óasan Baârî raèiyallÀhu èanh buyurur (S1-92a).*

1.28. Hazreti Â'îşe: Hazreti Muhammed'in eşi ve Hazreti Ebu Bekir'in kızıdır. İncelediğimiz metinde miraç mevzusu anlatılırken Hazreti Muhammed'in hem bedenlen hem de ruhen miraca çıktığına delil olarak Hazreti A'îşe'nin rivayet ettiği hadis verilmiştir: *Geldük baèzi èulemÀ-i rabbÀniyye óazret-i Muóammed mièrÀci hem cism (14) ü hem rÿó ile itdi diyüp ve óaøret-i èÁ'îşe'nüñ MÀ feúade (S1-17a).*

1.29. Hazreti Ali: Hazreti peygamberin amcasının oğlu olan Ali bin Ebu Talip, bizzat peygamberin himaye ve terbiyesinde yetişmiş daha sonra da onun damadı olmuştur. Hulefa-yı Raşidin'in dördüncüsüdür. Hayatı hakkındaki bilgiler tarihi olduğu kadar efsanevi ve mitolojik öğelere de dayanır. Bugünkü mezhep ayrılığının temelinde Hazreti Ali'nin Allah'ın velisi ve peygamberin vasisi olarak ele alınması konusundaki çatışmalar vardır. On iki imam

düşüncesine sahip Şiilerce kutsal hatta mitolojik bir karakter sayılmıştır. Hazreti Muhammed'in amcası oğlu olması aynı zamanda damadı oluşu, mu'âhât töreni (kan-kardeşlik töreni) sırasında peygamberin onu seçmesi, ilmin kapısı olarak tanımlanması gibi birçok nedenle Hazreti Ali bazı çevrelerce peygamberin vasisi olarak görülmüştür. Daha da ileri giderek ilk İsmaililer imamcı geleneklerine göre Hazreti Ali ve ailesine özel bir din yetkisi isnat etmişlerdir (Ocak, 2014: 57). Melikoff'a göre Bektaşî-Alevilerde Hazreti Ali'nin kutsanması tanrısallaştırma boyutundadır. Melikoff, Bektaşî şairlerin şiirlerinde güneş, aslan, zümrüd-ü anka ve turna ile simgelenen Hazreti Ali'nin gökle ve hava olaylarıyla ilgili bağlantısını örneklendirmiştir (Melikof, 2014: 77-79). Yalnız Şii kökenli tarikatlar değil Halvetilik gibi sünni inanca bağlı birçok tarikat da silsilesini Hazreti Ali'ye dayandırır. Eserde Hazreti Ali'nin sözlerine ve şiirlere yer verilmiştir. Kimi zaman ise bu sözlerin anlamları da verilmiştir: *Dimişler ki dîn (18) úardaşına òalú içinde niçün fülÂn etdüñ dime. ZirÂ óâzret-i èAli keremallÂhu vecóehu T-267b keâretde (19) nuãó başa úakmaúdur dedi (S1-78a).*

1.30. Hikâyeler: *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de alıntılama sırasında herhangi bir isim veya kaynak verilmeden paylaşılan birçok hikâye bulunmaktadır. Hikâyet başlığı ile paylaşılan bu hikâyeler Hazreti Ömer ile Şeytan, İskender ve derviş, Sultan Mahmut ve Ayas gibi meşhur kişiler üzerine olabileceği gibi belirli bir kişi belirtmeden de verilmiştir. Bu hikâyelerin kaynağı tespit edilememiştir. Hikâyelerden biri kula rızkın verilşi hakkındadır: *ÓikÂyet bir èÂrif (11) baña rızú ister misin didi. Ben didüm isterüm. èÂrif eyitdi vaútinden evvel mi òoñra (12) mı vaútinde mi? Eger evvel ise èömrüñi žÂyiè idüp bedenüñe zaómet virme. òoñra ise senüñ (13) degülmüş ulaşmaz. Vaktinde ise diseñ dimeseñ gelür (S1-102b).*

1.31. Hisârî: *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de Hisârî kimi zaman da Kara Hisârî olarak anılan sözlük yazarının tam künyesi Muslihiddin Mustafa bin Şemseddin Karahisârî Ahterî'dir. *Ahterî-i Kebir* adlı Arapça-Türkçe sözlüğüyle ünlenmiştir. İncelediğimiz metinde şerh edilen beyitlerdeki kelimeler açıklanırken Karahisârî'nin sözlüğü kaynak olarak 23 yerde belirtilmiştir. Genellikle Nimetullah ile beraber verilir: *ÚftÂn ü óayrÂn gibi düşüci úaluıcı dimekdürve cüift øamm-ı cimle enis ü (2) muúÂrin maènÂsınadur. NièmetullÂh ve ÓiãÂri'de muãarruódur (S1-11a).*

1.32. İbn-i Abbas: Tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde ünlü bir sahabe olan İbn-i Abbas'ın künyesi Abdullah bin Abbas bin Abdulmuttalib bin Haşim bin Abd-i Menaf El-Kureyşî El-Haşimî'dir. Hazreti Muhammed'in amcasının oğludur (Çakan, Eroğlu, 1988: 76-79). İncelediğimiz metinde de Miraç'ta Hazreti Muhammed'in Allah'ı nasıl gördüğü tartışılırken hadis rivayet eden âlimlerden

biri olarak anılmıştır: *Buradan İbn-i ʿAbbās ve kümmel-i ʿArabūn risālet-penāh ʾazret-i ʾOāūūūñ cemāl-i bî-çjñını bu gözle (11) gördi diyü üasem itdükləri (S1-12b).*

1.33. İbn-i Fariz: İbn-i Fariz, İbn-i Farid veya İbnü'l-Fariz olarak anılan Ebu Hafs (Ebu'l-Kasım) Şerefüddin Ömer bin Ali Mürşid E's-Sa'di El-Hamevî El-Mısırî çok sevilen ünlü mutasavvıf şairdir. Türk Edebiyatında *Kaside-i Tâiyye ve Kaside-i Hamriyye* kasideleri sevilmiş, tercüme ve şerhleri de yapılmıştır. Abdülmecid Sivâsi de İbn-i Fariz'in bu kasidelerini şerh etmiştir (Yıldırım, 2015: 151-175). İncelediğimiz metinde İbn-i Fariz'in üç beyti alıntılanmıştır. Büyük mutasavvıflar arasında anılan İbn-i Fariz'in, onu anlamayanlarca kınanması da eleştirilmiştir: *Pes sulûʾAnuʾl-muvaʾoîdîn Muhyiʾd-dîn el- ʿArabî ve sulûʾAnuʾl-fenʾAn (5) ʿÖmer El-FÂriê el- Mısri ve Sadriʾd-dîn Üonevî ve āayri kĀmiller ki úuddise (6) esrĀrehum sözlerin óĀl aydaāyup añlamaduūumuz suç yeterken uāena (7) óarĀmdır (S1-8b).*

1.34. İbn-i Hibban: Ebu Hatim Muhammed bin Hibban bin Ahmed El-Büstî, bugünkü Afganistan topraklarında doğan ünlü hadis ve fıkıh âlimidir (Sönmez, 1999: 63-64). İncelediğimiz eserde isim olarak anılmasa da *'Ahmağa verilecek en iyi cevap susmaktır'* anlamında ona isnat edilen meşhur bir söz paylaşılmıştır: *Düşmen saña düşünĀm etse cevĀb virme CevĀbuʾl-aómaú ileʾs-sukjît ile ʿamel it (S1-46a).*

1.35. İbn-i Sinâ: Büyük tıp bilgini ve İslam kelamcısı olan İbn-i Sinâ'nın künyesi Ebu Ali El-Hüseyn bin Abdullah bin Ali bin Sinâ'dır. Dil, edebiyat, akaid, fıkıh, kelam, musiki, matematik ve tıp konularında derin bilgiye sahiptir. Akılcı, deneyci ve gözlemci olan İbn-i Sinâ genç yaşta devlet büyüklerinin ilgisini çekmiş, 1037 yılında vefat etmiştir (Çubukçu, 2014: 15). İbn-i Sinâ hem Doğu hem Batı dünyasında efsanevî kişiliklerdendir. Aydın Sayılı, İbn-i Sinâ üzerine yaptığı çalışmasında Dante'nin *İlahi Komedye* adlı eserinde ona yer verildiğini belirtmiştir (Sayılı, 2014: 9). İbn-i Sinâ'nın sayısız eseri arasında ismiyle özdeşleşmiş olan eseri, *El-Kanûn fi't-Tıb*'dir. İncelediğimiz metinde ruh ve beden ilişkisi anlatılırken İbn-i Sinâ bir kez anılmıştır: *Olur rjô münèadim olmadıñçün āifat-ı èilm bilesincedür irilmez. Ol èilmle ʿaōĀb u tenèmi úabrde (2) üuyar geh óufre vü geh ravza olur ki İbn-i SinĀ taóúúú etmişdür (S1-16a, İÜ-110a).*

1.36. İbnü'l-Arabî: Şeyhü'l-ekber ünvanına sahip Muhyiddün İbnü'l-Arabî 1165'te Endülüs'te dünyaya gelmiştir. İbnü'l-Arabî âlim bir aileden gelir ve genç yaşta İslamî ilimleri öğrenmeye başlar. Uzun bir süre zahirî ilimlerle uğraşan İbnü'l-Arabî daha sonra maneviyata yönelir (Cebecioğlu, 2008: 10-12). Afrika ülkelerine, Mekke ve Medine'ye, Kudüs'e, Musul'a, Anadolu'ya seyahat etmiş dönemin önemli mutasavvıfları ve âlimleri ile tanışmıştır. Cebecioğlu onun üzerine yazdığı makalesinde tespit edebildiği 285 eseri listelemiş yine de

ulaşamadığı daha birçok eseri olabileceğini vurgulamıştır (Cebecioğlu, age: 17-25). İncelemekte olduğumuz *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eserde bu büyük mutasavvıfın *Füsûsu'l-Hikem* adlı eserinden bir söz alıntılanmış fakat kaynağı gösterilmemiştir. *Füsûsu'l-Hikem'in* şerhleri de ayrıca kaynak olarak gösterilmiştir. Metinde İbnü'l-Arabî, kimi zaman Muhyiddin El-Arabî olarak ve *Füsûs* adlı ünlü eseri ile anılmıştır: *Muóyi'd-dîn èArabî èArabca Fûâijs'unda ve Molla ÓudÀvendigÀr èAcemce Meânevi'de* (3) *ve Yÿnus Emre Türkce DivÀnçe'sinde yazduûi söze nÂôur oldum. Gördüm* (4) *üçi birle bir maúÂmdan söylemişler ve bir semtde imişler* (S1-10a).

1.37. İbnü'l-Cevzî: Künyesi Ebu Muhammed (Ebu'l-Mehâsîn) Muhyiddîn Yusuf bin Abdurrahman bin Ali E't-Teymî El-Bekrî'dir. Hanbelî fakihî ve devlet adamı olan İbnü'l-Cevzî 1258 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Hayatı boyunca ilimle uğraşan İbnü'l-Cevzî iki medrese ve bir camii yaptırmıştır. Birçok eser veren İbnü'l-Cevzî; şair, âlim ve büyük bir devlet adamıdır (Kallek, 1999: 542-543). İncelediğimiz metinde İbnü'l-Cevzî iki şekilde ele alınmıştır. İlk olarak ona ait olduğunu tespit ettiğimiz bir beyit gizli alıntılama yöntemi ile paylaşılmıştır. Yaptığımız araştırma sonucu bu beytin *Bustanu'l-Vaizîn* adlı eserinden alıntılandığını tespit ettik. İkincisinde Abdülmecid Sivasî hem eserin hem de sahibinin adını vererek Arapça bir alıntıda İbnü'l-Cevzî'nin *Fi'l-Vücûh* adlı eserinden açık alıntılama yöntemiyle bir bölüm paylaşmıştır. Tağut kelimesini açıklarken diğer eserlerin yanında *Fi'l-Vücûh* eserinin de bu konuda yaptığı açıklamayı ele alarak *Vücuuh'da İbnü'l Cevzî, tağut hakkında şöyle demiştir: Kâfir ve sihirbaz ve put ve şeytan ve tüm insan ve cinin devi* diye açıklamıştır.

1.38. İcî: Ebu'l-Fazl Adudüddin Abdurrahman bin Ahmed bin Abdulgaffar El-İcî, büyük kelâm ve dil âlimlerindendir. Çok sayıda eser kaleme alan İcî'nin en ünlü eseri *El-Mevakıf Fi'l-Kelâm* adlı eserdir. Çok sayıda şerhi ve tercümesi olan eser kelâm üzerinedir. İncelediğimiz eserde İcî, *Mevakıf* adlı eserinden çok uzun bir alıntı yapılarak anılmıştır: *Ve úÀle ãÀóibü'l-MevÀúf* (S1-112b).

1.39. İmam-ı Rabbanî: Künyesi Ebu'l-Berekât Ahmed bin Abdulehad bin Zeynelâbidîn El-Fârûkî Es-Sirhindî'dir. Nakşibendiye tarikatının önemli şeyhlerindendir. Birçok eseri bulunan İmam Rabbanî, özellikle fikirlerini ortaya koyan *Mektubat'*ı ile tanınmıştır (Algar, 2000: 194-199). İncelediğimiz metinde İmam-ı Rabbanî'ye ait bir söz kaynak bildirilmeden alıntılanmıştır. Nakşibendilere ait bir söz olarak aktarılan bu özdeyişin açıklaması da yapılmıştır: *AmmÀ Naúşibendilerüñ òalvet der-encümen* (10) *buyurduúları oldur ki äüjfi kÀyin bÀyin* (A539) *ùbaúunca görinişde ôÀhirüñ òalúla ÀşinÀ* (11) *Óaúla bî-*

gÀne gösteresin. AmmÀ bÀùnuñ Óáúla ÀşinÀ òalúla bi-gÀne ola ve óáúúatde óÀhirüñ de (12) bÀùnuñ da ÓÁúla ola (S1-98b).

1.40. İmam Şafiî: Şafiî mezhebinin imamı olan İmam Şafiî'nin künyesi Ebu Abdullah Muhammed bin İdris bin Abbas E's-Şafiî'dir. 767 yılında Gazze'de dünyaya gelen İmam Şafiî, büyük İslam âlimlerindedir. Hadis, fıkıh gibi ilimlerle meşgul olan İmam Şafiî dil ve edebiyata da büyük önem vermiştir. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'de* İmam Şafiî'nin şiirlerine ve bir sözüne yer verilmiştir. Sözü paylaşılırken, sözün sahibi olarak İmam Şafiî belirtilirken alıntılanan şiirlerde belirtilmemiştir. Bu beyitlerden ilki ilmin değeri hakkındadır. Paylaşılan bir diğer beytin de kaynağı belirtilmemiş fakat anlamı okur için açıklanmıştır:

İòÀ hebbet riyÀ óuke fÀ-àanimhÀ

Fe'inne likülle òÀfíúatin (14) süküñ (A232)

Óükmünce nefş yilcegizi vücüduñ bÀında eserken àanimet bil. Ve bahÀr yilcegizi gibi (15) óarÀret-i tevóidle esdiregór tÀ úalbüñ gülzÀr-ı óáúúat ve eşcÀr-ı mive-i maèrifet maóalli ola tÀ (S1-44b).

1.41. İsmail Hakkı Bursevî: On altıncı yüzyılın önemli isimlerinden olan İsmail Hakkı, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Aydos'ta dünyaya gelmiştir. Bir süre Bursa'da yaşadığı için Bursevî, bir süre Üsküdar'da kaldığı için Üsküdarî ve Celveti tarikatına mensup olduğu için Celvetî lakapları ile anılmıştır. Yüzden fazla eseri olduğu düşünülen İsmail Hakkı'nın tüm eserlerine ulaşamamıştır. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'de* İsmail Hakkı'ya ait olduğunu tespit ettiğimiz *Vudu ki mâsivâdan infisâl, salât ki Hakk'a ittisaldir'* (Namlı, 1997: 62) anlamına gelen meşhur sözü alıntılanmıştır: *'El-vuêj' infiaal úibaúnca buna vuêj'-i bÀümü derler (S1-19a).*

1.42. Kanunî Sultan Süleyman: Osmanlı tarihinin en güçlü hükümdarlarından olan I. Süleyman, iyi bir devlet adamı ve Muhibbî mahlasıyla şiirler yazmış güçlü bir şairdir. On altıncı yüzyılın önemli şairleri arasında sayılan Kanuni Sultan Süleyman, Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır (Ak, 1978: 15). İncelediğimiz metinde şairi hakkında bir kaynak gösterilmeden Kanunî Sultan Süleyman'ın ünlü beytinden bir dize gizli alıntılama yöntemiyle paylaşılmıştır:

Úüèà

YÀrsuz úalur cihÀnda èaybsuz yÀr (5) isteyen (S1-17b).

Beytin tamamı Coşkun AK'ın *Muhibbi Divanı* hakkında yazdığı tezde şu şekilde verilmiştir:

Gene bi-mar ü gül bi-har olmaz ey Muhibbi

Yarsuz kalur cihanda aybsuz yar isteyen (Ak, 1978: 514).

1.43. Kâsımî: Kâsım-ı Envâr olarak da anılan Kâsımî, İranlı mutasavvıf şairdir. Künyesi Muînüddîn Ali bin Nasîr bin Harun bin Ebu'l-Kâsım-ı Hüseyinî'dir. On beşinci yüzyılın önde gelen mutasavvıf şairlerinden olan Kâsımî, şiirlerini Farsça olarak kaleme almıştır, Türkçe yazılmış beyitlerine de rastlanmaktadır. Eserleri şunlardır: *Divan*, *Enîsü'l-âşıkîn*, *Beyân-ı Vâkı'â-i Emir Timur*, *Enîsü'l-ârifîn*, *Rîsale der-beyân-ı ilm*, *Rîsale-i suâl ü cevâb* (Karaismailoğlu, 2001: 542-543). İncelediğimiz metinde Kâsımî'nin bir beyti birkaç kez alıntılanmıştır. Bu alıntılamaaların ilkinde şairin mahlası verilirken diğerlerinde verilmez:

ÚÂsımî

Esîr-i leôôet-i ten mÂnde ü ger ne terÂçe

èAyşhÀ ki der mülk-i cÂn müheyhÀ nîst (S1-21a).

1.44. Kâşânî: *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de tefsiriyle anılan Kâşânî'nin künyesi Kemâlüddin Abdürrezzak bin Ebu'l-Ganâ'im Muhammed El-Kâşânî'dir. İran'da dünyaya gelmiş olan Kâşânî iyi bir eğitim görmüştür. Felsefe ile de ilgilenen Kâşânî özellikle İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine getirmiş olduğu yorumlarla tanınmıştır (Uludağ, 2002: 5-6). Eserde tefsiri ile anılmıştır: *Yaèni zindÂn-ı mü'min olan dÂr-ı dünyÂya ve sicn-i beşeriyyyete seni getürdügüm àazabımdan anlama. (2) Belki zindÂnilerüñ aóvÂlin görüp raóm idüp serÂy-ı cennet ve cemÂlime ve ãaró-ı raómet-i viãÂlime (3) anlara da mürşid olasın ki raómet-i èÀlemiyÂnsın dir Tefsîr-i ÚÂşÂni ve Süllemi'de mufaããaldur* (S1-133b).

1.45. Kur'an-ı Kerim: Abdülmeccid Sivasî bu eserin yazılış nedenini açıklarken kendinden önce *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* yazarların yeterince ayet ve hadis örneği getirmediklerini eleştirmiştir. Bu nedenle de kendisi hemen hemen her beytin şerhinde en az bir ayet kullanmıştır. 302 ayeti 318 kez kullanan Sivasî, ayetlerin tamamını vermek yerine bir kısmını alıntılanmıştır. Bu alıntılamaaların bir kısmında alıntının ayet olduğu belirtilmiştir. Bazen de Kuran'da birden fazla ayette geçen ibareler kullanılmıştır. Bu ibarelerin de üzeri çizilerek vurgulanmıştır. Örneğin; *Ol der ve olur*. Kuran-ı Kerim'de bu ifade 9 ayette geçer. Bunlar: 2/Bakara-117,3/Âli İmrân-47,3/Âli İmrân-59, 6/En'âm-73,16/Nahl-40, 19/Meryem-35, 25/Furkân-7, 36/Yâsîn- 82, 40/Mu'min-68.

1.46. Kurtubî: Tefsir, hadis ve fıkıh üzerine eserleriyle tanınan Kurtubî'nin künyesi, Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Ebu Bekir bin Ferh El-Kurtubî'dir. Günümüzde Cordoba olarak bilinen Kurtuba'da dünyaya gelmiştir. Fakat İspanyollar tarafından ele geçirilen şehri genç yaşta terk etmek zorunda kalmıştır. En ünlü eseri *El-Câmi Li-Ahkâmî'l-Kur'ân* adlı eserdir

(Altıkulaç, 2002, C. 26: 455-457). İncelediğimiz metinde Kurtubî ismi başvurulabilecek kaynak olarak iki yerde anılmıştır: *AmmÀ ol cism-i laùif ki rjô-i úudsidür* (11) *ezeli degildir. ZirÀ madlijúdur. AmmÀ ebedidür fÀni olmaz. FenÀ bulur dimek küfürdür ehl-i sünnet meðhebinde.* (12) *Tefsir-i Kebir ve Úurùubi ve ĞazÀli yazmışlardur ve ammÀ ol ceoher-i naôif óaúúúat-i Muóammediyyedür sır didükleridür* (S1-15a).

1.47. Latifi: On altıncı yüzyılda yaşamış olan şair ve tezkire yazarıdır. Latifî de *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de anılan isimlerden biridir. Latifî'nin *Tezkiretü's-Şuara*, adlı eseri on altıncı yüzyılın önemli kaynaklarından. *Evsâf-ı İstanbul, Fusûl-i Erbaa, Nazmü'l-Cevahir, Subhatü'l-Uşşâk, Enisü'l-Fusahâ, Evsâf-ı İbrahim Paşa, Esmâ-i Süveri'l-Kur'ân* Latifî'nin diğer eserleridir (Savaş, 2017, s. 11-19). İncelediğimiz *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de Farsça bir beyti alıntılanan şairin mahlası da verilmiştir:

Laùifi

RÀhem zi-dey u luùf be-mjdi be-dilberi

Aðer çe şod ki ez- sırr-ı sin bÀz şet'î (T-213a).

1.48. Lütfullah Hâlimî: On beşinci yüzyılın âlimlerinden olan Hâlimî, Arapça ve Farsçayı iyi bilen bir şairdir. Şiirleriyle olduğu gibi hat eserleriyle de ün kazanmıştır. Mustafa Erkan, Hâlimî'nin on bir eseri olduğunu bildirir (Erkan, 1997: 341-343). Lütfullah Hâlimî, *Bahrü'l-Garaib* adlı sözlüğü ile *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*ye kaynaklık etmiştir: *KezÀ fi Baóru'l-àara'ib ve äüóá' da ider emr-i óÀør oluna* (S2-31b, S3- 32a). Kimi zaman bu eserden sadece *Bahr* olarak bahsedilmiştir: *Ber èalÀ maènÀsına lebeşde ki øamir her ki lafôina* (S3-43a) *rÀcièdür úifl kiliddür ki úapu baàalarlar NièmetullÀh ve Baór'de* (S2-49a, S3-42b-43a).

1.49. Mâlik bin Dînâr: İlk zahidlerden olan Ebu Yahya Mâlik bin Dînâr, her günahın temelinde dünyaya aşırı sevgi beslemek olduğu görüşünü savunmuştur. Hayatı boyunca sıkça seyahat ederek zühde yönelmiştir (Demirci, 2003. 505). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de ismi anılarak dünya malına meyletmenin zararına dair bir sözü aktarılmıştır: *MÀlik bin DînÀr eydür* (3) *Úaçan úalbüñde úasÀvet bedenüñde zaðaf rızúuñda êiyú görürüseñ bil ki mÀlÀ yaèni muètÀd* (4) *imişsin. Ve dediler ki òÀùra-i àayruña úalbi baàalar òayr eger şer óicÀblikda birdür* (S1-42a).

1.50. Meâlî: On altıncı yüzyılın önemli şairlerinden olan Meâlî, dönemin önde gelen ailelerinden birine mensuptur ve iyi bir eğitim görmüştür. Nükteli şiirleriyle nam salan Meâlî'nin bilinen tek eseri *Dioan'*dir (İsen, 2003: 201-202). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'* de Meâlî'nin bir beytine yer verilmiştir:

Beyt

Me'Âli şerr-i aedÂdan òalÂã olmaàa èÀlemde (13)

FerÀaat èÀlemi içre úanÀeatca óiãÂr olmaz (S1-88b).

1.51. Mevlânâ Ali: Mevlâna Ali bin Safiyüddin, on beşinci yüzyılın önemli mutasavvıflarındandır. *Reşehat* adıyla bilinen eseri ile ün kazanmıştır. Nakşibendi şeyhlerinin biyografilerinden oluşan bu eserin tam adı *Reşehât-ı Aynü'l-Hayat'* tır (Mevlânâ Ali bin Hüseyin, 1983). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de *Reşehat* adlı bu eserden 3 kez kaynak bildirerek alıntı yapılmıştır: *HÀlüñde āaúunmaú gerek yimek yerken ve söylerken. Pes ùÀlibe óelÀl olan óarÀm olunca (2) óarÀm idügin bilüp úaçmayanlar Óaúúú isterüm ve severüm dimek yalÀndur. ÓattÀ ReşadÀt'da eydür (3) òamırı yoàuran abdestsiz yoàursa sÀlike óelÀl ise de şühelü gibidür, tenezzül etdürür (S1-106b).*

1.52. Mevlânâ Celaleddin Rûmî: *Şerh-i Cezire-i Mesnevi, Mesnevi-i Manevi'*den seçilen bazı beyitlerin şerh edilmesi üzerine yazılan bir eser olduğunda Mevlânâ temel eserin sahibi olarak büyük bir saygı görür. Şerh edilen beyitlerin dışında Mevlânâ'nın *Divan-ı Kebir* adlı divanından ve *Mesnevi-i Manevi'*den alıntılar yapılmıştır. Metnin giriş bölümünde (S1-4b) ismi anılarak kendisine dua edilen Mevlâna, şiirleri ve kıssalarıyla eser içerisinde sıkça anılmıştır. Örneğin S1-60a'da hem Mevlânâ'dan bir anekdot hem de *Divan-ı Kebir'*den bir beyit paylaşılmıştır: '**S1-60a** ... óazret-i MevlÀnÀ buyurur kim bir gün (6) meljñl u àamgñn idüm defe idemedüm nÀ-gÀh bir kimse çıkageldi eydür.

Beyt

èÀşúúlar ile (7) yÀr ol úul èaşúú idütyÀr

Her kim ki èÀşúú olmaya olma anuñla yÀr

Ve didi ki (8) bu beyt ile èamel iden bir saèÀdet bula ki ebedi şeúÀvet görmeye ve bu maènÀya MollÀ buyurur ki

Min kÀne lehu èÀşú fe'l-meclis-i miãvÀh

Min kÀne lehu èaúul eyyÀh u eyyÀnÀ (Divan-ı Kebir, 267,3).

1.53. Mir Hüseyinî: İranlı mutasavvıf şair olan Hüseyinî, Afganistan'ın Gûr kentinde doğduğundan Hüseyinî Sâdât El-Gûrî olarak da anılmıştır. Eserlerinden iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Hüseyinî Osmanlı şairleri tarafından da çok sevilmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Zâdü'l-müsâfirîn (tasavvufi düşünceleri kıssalarla açıklamıştır)*, *Nüzhetü'l-ervâh (manzum-mensur karışık)*, *Kenzü'r-rumûz (tasavvufi mesnevi)*, *Sînâme (tasavvufi aşk mektupları)*, *Penc Genc* (Nizami, 1999: 24). İncelediğimiz metinde açık alıntılama yöntemiyle şairin adı belirtilerek 5 farklı beyit alıntılanmıştır. Örneğin:

Mir Óüseyin (1) úuddise sirruhu. Mim

Ey bülbül-i ravza-i muúaddes

MurdÂr maóbyy-ı hemçü kerkes (S1-48b).

1.54. Molla Câmî: Künyesi Nureddin Abdurrahman bin Nizamedin Ahmed bin Muhammed El-Câmî'dir. Nakşibendiye tarikatına mensup İranlı büyük mutasavvıf şair, Horasan'ın Câm şehrinde doğduğundan Câmî olarak tanınır. Klasik Türk Edebiyatı şairlerince çok sevilen ve sıkça anılan Câmî'nin eserleri Türkçeye çevrilmiş ve şerh edilmiştir (Okumuş, 1993: 94-99). İncelediğimiz metinde Molla Câmî'nin şiirlerinden alıntılar yapıldığı kimi zaman şairin adı verilirken kimi zaman da verilmemiştir. Mevlânâ'nın kerameti aktarılırken *Nefehat* adlı eseri ise açıkça kaynak gösterilir: *Ve NefeóÂt' de âÀóib-i Meânevi (8) MollÀ ÒudÀvendigÀr beş İÜ-112a yaşında iken eüfÀlle âıçraşurken hüner göge âıçramaúdur diyü (9) göge âıçradı (S1-17b).*

1.55. Muhammed Makdisî: Künyesi Hasan bin Ali El-Makdisî'dir. *Bahrü'l-Kelâm Şerhi* adlı eseri ile Muhammed Makdisî incelediğimiz eserde anılmıştır. Bu eserin tam ismi *Gâyetü'l-merâm fî şerh-i Bahrü'l-keâm*'dir. Ebu'l-Muîn E'n-Nesefî'nin akaide dair bir eseri olan *Bahrü'l-keâm*'ın şerhidir. Şerh sırasında Matûridi ekolüne uygun olarak kelâm ilminden yararlanmış (Yavuz, 1991, C.4: 516). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'de Mîraç mevzusunu açıklamak için bir kez açık alıntılama yöntemiyle verilmiştir: *Muóammed Maúdisi Baóru'l-KelÂm şeròinde buyurur ki óazret-i risÀletüñ (S1-18a).*

1.56. Muhyî Çelebi: On altıncı yüzyılın sevilen şairlerinden olan Fenerizâde Muhyiddin Çelebi, Molla Fenâri'nin torunlarından. Şiirlerinin toplandığı *Divan'ı*, fıkıh konulu *Sadü's-Şerî'a'ya* dair risaleler, Hanefî mezhebi hakkında yazmış olduğu *Hidâye'ye Dâir* adlı eseri ve *Şerh-i Miftah'a* yazmış olduğu haşiyesi vardır (İpşirli, 1995, C. 12: 339-340). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'de Muhyî Çelebi'nin beyitleri alıntılanırken şairin mahlası da verilmiştir:

EbyÂt-ı Muóyi Çelebi. Mim

Delüye beñzer o şeyò-i bed-i kÀr

Ki üşer başına âigÀr u kibÀr (S1-98b).

1.57. Mütenebbî: Ünlü Arap şairi Mütenebbî'nin künyesi Ebu't-Tayyip Ahmed bin El-Hüseyn bin Hasan bin Abdissamed El-Cu'fî El-Kindî El-Mütenebbî'dir. (Durmuş, 2006, C. 32: 195-200). Olgunluk sahibi kişilerin halkın gözünde değeri olmamasını eleştiren beyti paylaşılmıştır (s1-53b).

1.58. Nevevî: On üçüncü yüzyılda yaşamış olan Nevevî önemli bir hadis ve fıkıh âlimidir. İyi bir eğitim alan Nevevî, çok sayıda eser yazmıştır. Abdülmecid Sivasî, onun *Minhâc* eserini kaynak olarak işaret etmiştir. *Sahih-i Müslim* şerhleri içinde en önemlilerinden olan hadis konulu bu eserin tam adı *El-Minhac fî şerh-i Sahih-i Müslim bin Haccâc'*dir (Kandemir, 2007, s. 45-49). *Şerh-i*

Cezire-i Mesnevi'de *Minhac* adlı eseri Hazreti Muhammed'in üstünlüğünü anlatılırken İsrâfil'in bir tek Hazreti Muhammed'e indiği konusunda anılır: *Úaçan ki óazret-i èaleyhi's-selÀm peyàamber oldı şimden giru mahbjbuma (10) óiõmet itdüñ úahrurndan emin ol dedi ve İsrÀfil Muóammed MuãûafÀ'dan àayrıya inmedi (11) ki MinhÀc'da meõkjrdur (S1-128b).*

1.59. Nimetullah: Sofyalı Nimetullah Efendi'nin künyesi; Nimetullah bin Ahmed bin Mübarek E'r-Rûmî'dir. On altıncı yüz yılda yaşamış olan Nimetullah, Farsça-Türkçe hazırlamış olduğu lügati ile ünlenmiştir (Nimetullah Ahmed, 2015). *Lügat-ı Nimetullah, Şerh-i Cezire-i Mesnevi'nin* en çok kullandığı kaynaklar arasındadır. 56 kez ismi anılan eserden Farsça kelimelerin anlamları verilmiştir: *NièmetullÀh eydür behmen úuş ayıdur (S1-24a).*

1.60. Nizami: İran Edebiyatının ünlü mesnevi şairlerinden olan Nizamiyi Gencevî, ilk hamse sahibi şair olarak da kabul edilir. Gence'de dünyaya gelen ve iyi bir eğitim alan Nizami, Türk şairler tarafından da çok sevilmiş şairleri ezberlenmiş onun eserleri örnek alınmıştır. Araştırmacılar, eserlerini Farsça kaleme alan şairin Türk olduğu konusunda hemfikirdirler. (Araslı, 1968: 31). Kendisinden sonra yetişen birçok şairi etkilemiş olan Nizami'nin bir *Divan*'ı ve beş mesneviden oluşan oldukça hacimli bir hamsesi vardır. Nizami, *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'de iki beyti ile yer almıştır. İlk beyti vermeden önce anlamını açıklamıştır. Kaynak göstermediği bu beytin *Mahzenü'l-Esrar* adlı mesnevisinden olduğu tespit edilmiştir: *RjzğÀr-ı muðÀlifle sen de ãolarsın. İmdi igen zinet-i fenÀya aldanma. Óavişten arÀ-yı meşj çün bahÀr TÀ ne-küned ber tj ùamaè rjzigÀr' (S1-85b).* Bunlardan ikincisinin *Hüsrev ü Şirin* adlı mesnevisinden olduğunu tespit ettik. Şarih bu Farsça beyti verdikten sonra anlamını da okura sunmuştur:

Çe baðşed merd-rÀ in sefle eyyÀm

Ki yek yek bÀz nestÀned serencÀm

(3) *Ve kişinüñ òayl u òadem ü aóbÀbı delü gibi başına ne úadar úşerse èÀúbet-i èömrde biri yile gitmeyüp (4) òÀk-i tîreye bi-èaşiret ü tek ü tenhÀ gider (S1-90b).*

1.61. Sehl Tüsterî: Ünlü bir mutasavvıf ve müfessir olan Sehl Tüsterî'nin künyesi, Ebu Muhammed Sehl bin Abdullah bin Yunus bin İsa bin Abdullah bin Refî E't-Tüsterî'dir. Dokuzuncu yüzyılda İran'da dünyaya gelmiştir. Hayatı hakkındaki bilgiler daha çok menkıbelere dayanır. Öğrencileri arasında en bilineni Hallac-ı Mansur'dur. Ondan fazla eseri olan Tüsterî'nin en meşhur eseri *Kuran tefsiri*'dir (Öztürk, 2009: 322-323). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'de bir sözü

alıntılanmıştır: *Sehl Tüsteri* (16) *buyurdu ki abdÂl dört nesne ile kemÂl buldılar cje ü seher ü âamt u euzlet* (S1-105a).

2.64. Senâî: Senâî, İran'ın ilk büyük mutasavvıf şairi olarak kabul edilir. On ikinci yüzyılda Gazne'de dünyaya gelen Senâî iyi bir eğitim görmüştür. Çok sayıda eser vermiştir (Savi, 2009: 502-503). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'de Senâî'nin bir beyti kaynak gösterilmeden paylaşılmıştır:

Beyt

Âferiniş niâÂr farú tuvÂned

Ber meçin çün òussÂn niâÂr ez-rÂh (S1-136b).

2.65. Seyfettin Âmidî: Bugünkü Diyarbakır'da (Amid) dünyaya gelen Seyfeddin Âmidî iyi bir eğitim almıştır. On üçüncü yüzyılın önemli âlimlerindedir. Kelam ve fıkıh üzerine yazdığı sayısız eserle tanınır. Yirmiden fazla eseri olan Âmidî'nin en meşhur eseri *Ebkârü'l-Efkâr* adlı kelâm hakkında olan eseridir (Yüksel, 1991: 57-58). Şarih ölüm sırasında ruh ve beden münasebetini açıklarken bu eserden alıntı yapmıştır: *Belki rjóa bir úalib virilmekdür ki rjó neobet-i âÂniyyede anda taâarruf ide ki Âmidî EbkÂrü'l-EfkÂr'da* (15) *suèÂl óaşr-i ecsÂd cesedi icÂddan ãõñra ièdÂm mudur yÂðýd bedenüñ eczÂsı uàilduúdan* (16) *ãõñra ictimaè mudur? CevÂb Óaú budur ikisi de mümkindür. ÓÂleynden birin muòãããã (17) delil youúdur* (S1-16a).

2.66. Seyyidü'l-İrâkî: Daha çok Fahreddin İrâkî olarak tanınır. Eserde Seyyidü'l-İrâkî olarak ele alındığından bu isim altında incelenmiştir. On üçüncü yüzyılda yaşamış olan ünlü mutasavvıf şair, daha çok *Lemâ'at* adlı eseri ile tanınır (Bilgin, 1995: 84-86). İncelediğimiz eserde bir beyti verilmiştir:

Beyt li's-Seyyidü'l-èIrÂúî

Cümle yek niçr-est (16) *lÂkin reng-hÂ-yı muðtelif* (S1-87b).

2.67. Sîneçâk-ı Rûmî: Yusuf-ı Sîneçâk, Vardar Yenicesi'nden yetişmiş önemli şairlerdendir. Mevlevî olan şair *Mesnevi-i Manevi*'den seçilen beyitlerle oluşturduğu *Cezire-i Mesnevi* adlı eseriyle ünlüdür. Abdülmecid Sivasî bu eseri şerh ederek eserini oluşturmuştur. Bu temel eserin sahibi olan Sîneçâk eserde saygıyla anılır. Eserin yazımını anlatırken ve dua kısmında bu temel eser ve sahibi hakkında Abdülmecid Sivasî bilgi verir: *Şerðe vü tavøihe şurjè idüþ müntehÂb-ı Sine-çÂk tamÂm* (9) *oldúda óÂøir bulduâumuz Meânevi cildlerin tefaóuã idüþ medó-i maèhjd òuãjãunda* (10) *her cildten birer úaç beyit alınup her cildüñ ebyÂtmı birbirine münÂsib bulup* (11) *muttaãil úıldıú* (S1-5b).

2.68. Suyûtî: On beşinci yüzyılda yaşamış olan Suyûtî önemli İslam âlimlerindedir. Tefsir, hadis, fıkıh ve Arap dili ve edebiyatı üzerine birçok eser kaleme almıştır (Özkan, 2010: 202-204). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'de Allah'ın

cebretmeyeceği düşüncesi açıklanırken Suyûtî'nin eserleri de gösterilen kaynaklar arasında yer almıştır: *Pes cebr demek óÂkim èÂdil degil dimekdür ve maèõallÀh cebr olsa ÒudÀ fÀeil-i muòtÀr olmazdı. Pes cebr yapanda olan delÀ'il hem az ve hem iâlÀó-ı dîn için tÀvîl itmişlerdür iòtiyÀr u saùrah olan delÀ'il-i naâdur ve hem çoúdur. Bu bÀbda Suyjüü ve BahÀ'iddîn ve İbn-i KemÀl ve Ebj's- Suèjd risale yazmışlardur (S2-81a).*

2.69. Sülemî: Ebû Abdurrahman E's-Sülemî, fıkıh, hadis, tefsir, lügat ve tarih konusunda on birinci yüzyılın büyük âlimlerindedir. Mutasavvıf bir aileye sahip olan Sülemî, küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almıştır. Eserleri içerisinde en bilineni *Tefsir-i Hakayık* adlı eseridir. Bu eseri, tasavvufî bir tefsir olarak yorumlanmıştır (Demirci, 1994: 87). İncelediğimiz eserde Sülemî, tefsiri ile iki kez anılmıştır: *Yaèni zindÀn-ı mü'min olan dÀr-ı dünyÀya ve sicn-i beşeriyyyete seni getürdügüm àazabımdan anlama. (2) Belki zindÀnilerüñ aóvÀlin görüp raóm idiip serÀy-ı cennet ve cemÀlime ve āaró-ı raómet-i viāÀlime (3) anlara da mürşid olası ki raómet-i èÀlemiyÀnsın dir Tefsir-i ÚÀşÀni ve Sülemî'de mufaāaldur (S1-133b).*

2.70. Şa'bî: Tábiinden olan Şa'bî'nin künyesi Ebu Amr Âmir bin Şerâhil bin Abdullah El-hemdânî E's-Şa'bî'dir. Devrinin önde gelen hadis âlimlerindedir. Sahip olduğu bilgi ve yeteneklerle devlet yönetiminde üst düzey görevlerde bulunmuştur. Birçok eser kaleme aldığı rivayet edilmiştir (Kandemir, 2010: 217-218). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'de Şa'bî'den bir kez Hazreti Ali'nin bir sözü alıntılanmıştır. Allahtan başkasından korkmamak ve tövbe etmenin önemini anlatan söz şöyledir: Şaèbî óaøret-i èAliden rivÀyet ider ki úul óaúdan àayrıdan óúmasın günÀhından (S2-73b) àayrıdan úorúmasın ve bilmeduàin öğretilmeden èÀrlanmasun ve bilmedigin āorsalar bilmem demekden èarlanmasun. Ve óadiâ-i úudsîde eydür bir úavm bir úavme benim girih gördügüm iş üzere iken tevbe itseler nefislerine güc geleni anlardan giderem ve murÀdların virem. Tevbe itmezlerse istemedikleri belÀyı musallaù idem ve óaøretlerin ve rızúuların úaóù eyleyenüm (S2-73a-73b, S3-95a-95b).*

2.71. Şeyh Şaban-ı Veli: Halvetiyye'nin Şabaniyye kolunun kurucusu olan Şeyh Şaban-ı Veli, on altıncı yüzyılın önde gelen mutasavvıflarındandır. Kastamonu'da dünyaya gelmiştir. İstanbul'a gelerek irşat faaliyetlerine burada devam eden Şaban Efendi, Halvetiyyenin İstanbul'daki ilk büyük temsilcisi olmuştur (Göktaş, 2011: 133-163). Abdülmecid Sivasî, şerhinde Şaban Efendi'nin büyük mutasavvıflar olan Muhyiddin Arabî, Mevlâna ve Yunus Emre hakkındaki yorumunu aktarmıştır: *Úastamonî şeyöü'l-meşÀyiò berzaóü'l-berÀziò úÀúunu'l-makÀmü'l-meşÀyiò ŞaèbÀn Efendi úuddise sırrıhumdan mervoidür ki (2) buyurmuşlardur: Muóyi'd-dîn èArabi èArabca Füüjs'unda ve Molla ÓudÀvendigÀr*

èAcemce Meânevi'de (3) ve Yÿnus Emre Türkce Divânçe'sinde yazduâi söze nÂôir oldum. Gördüm (4) üçü birle bir maúÂmdan söylemişler ve bir semtde imişler (S1-10a).

2.72. Şemseddin Sivasî: Abdülmecid Sivasî'nin amcası ve şeyhi olan Şemseddin Sivasî, onun hayatında büyük bir etkiye sahiptir. Bu etkinin izlerini *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de de açıkça görürüz. Bu eserde en çok anılan ve eserlerinden, sözlerinden alıntı yapılan kişi Şemseddin Sivasî'dir. Eser boyunca ondan saygıyla bahsedilir. Şemseddin Sivasî, on altıncı yüzyılın önde gelen mutasavvıflarındandır. Şarihimiz gibi o da Tokat'ın Zile kasabasında doğmuştur. Fakat asıl şöhretini Sivas'ta kazandığından Sivasî olarak anılmıştır. Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun kurucusudur. Bugün Sivas Camii'nin bahçesinde kabri bulunan Şems-i Sivasî, bir süre İstanbul'da da müderrislik yapmıştır. Hayatı boyunca ilimle ve tasavvufla meşgul olan Şemseddin Sivasî çok sayıda eser kaleme almıştır. Kara Şems ve Şems-i Sivasî olarak da anılan Şemseddin Sivasî'nin en ünlü eserleri; *Menakıb-ı İmâm A'zam, Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn, Heşt-Behişt, Süleyman-nâme, Gülşen-âbâd, Divân ve Mevlid'dir* (Aksoy, 2005: 1-43). Eserin giriş kısmında ve şiirlerde 'şeyhimiz ve amcamız' diyerek şarih saygıyla ondan bahseder. Paylaşılan beyitlerden biri Arapça diğerleri ise Türkçedir:

Li-şeyðinÀ vü èamminÀ (13) Şemse'd-dîn E's-SivÀsi úaddesallÀhu sırrıhu.

Şemsinüñ öjbdı óÂli ol ezel bÂâında (14)

Bu èufjnet aña bu köhne-serÀdan oldu (S1-9a).

Kimi zaman da kaynak verilmeden paylaşılmıştır. Şiirde geçen mahlasından Şems-i Sivasî'ye ait olduğunu anlarız. Eserlerinden *İbretnüma* ve *Mevlid-i Şerif* ten kaynak gösterilerek beyit alıntılanmıştır:

Bu maènÀ óaøret-i Şemsimiz Mevlid-i Şeriflerinde beyÀnen buyurur

İllÀ yÀ (S3- 52b) eyyuhÀ'l-müştÀú gözet ruósÀr-ı sulûÀnı

Ki ol yüzden göresin sen bu yüzde vech-i subóÀnı

Şems-i Sivasî'nin şiirleri gibi sözleri de eserde geçmektedir. Örneğin vahdet makamını açıklarken onun sözüne yer verir: '*èAzizimiz Şemseddin bu semte düşdügümüzde kemine kemterine bu mestlükde istièÀõe (10) etme. Ayuúlanmayınca ki èÀlem-i mestlikde şeyüÀn youúdur dediler'* (S1-81a).

2.73. Tîbî: On dördüncü yüzyılın önemli isimlerinden olan Şerefüddin E't-Tîbî, tefsir, hadis, meânî ve beyan alanında birçok eser vermiştir. Bunlar arasında en ünlüsü kısaca *Haşiyeye* olarak anılan *Haşiyetü'l-Keşşâf'tır* (Özkan, 2012: 125-127). İncelediğimiz eserde Tîbî'nin bu eserinden riya ve gürlütü konusunda alıntı yapılmıştır. İkiyüzlü insanların yaptıklarını daha göze sokmaya çalıştıkları açıklanmıştır: '*RiyÀ gelse iðfÀ farzdur ki ÀvÀzı úaşra çuánlar úabl u úanbjr gibi içi*

boşlardur didiler. (2) ÓÀÌÀ ki refê-i òavÀür-ı sivÀda cehr-i aúvÀ vü enfaèdur ki Üibi ÓÀşıye'sinde' (S1-96b).

2.74. Vitri: Ebu Abdullah Mecdüddin Muhammed bin Ebu Bekir El-Vitri El-Bağdadî, on üçüncü yüzyılda peygamber efendimize yazdığı naat ile ün kazanmış şairdir. *El-Kasâ'idü'l-Vitriyyât (Vitriyye)* adlı bu naatı o kadar sevilmiştir ki Mescid-i Nebevî'nin duvarlarında beş beyti yer alır (Durmuş, 2020: 477-479). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de hazreti Muhammed övülürken Vitri'nin adı anılmadan *Vitriyye* adlı ünlü naatından beyitler paylaşılmıştır:

Te'ennes binÀ heðÀ el-viãÀlu ve òÀ lilúÀ'i

Cüzzu'l-óucube òallu'l-òalúa ve edenu li-èizzeti (S1-128a)

2.75. Yahya Çelebi: Hakkında bilgi bulamadığımız şairin bir beytine yer verilmiştir:

YaóyÀ Çelebi raóimehu buyurur:

Eyleme úubbe-i èÀlemde ãadÀ

Söz gelür (14) kişıye andan zirÀ (S1-77a).

2.76. Yazıcızâde Mehmed: Bazı kaynaklarda ismi Yazıcıoğlu Muhammed olarak da kaydedilmiştir. On beşinci yüzyılın önemli isimlerinden biri olan Yazıcızâde, *Muhammediyye* isimli siyer konulu eseri ile meşhurdur. Babası kâtip olduğundan yazıcı olarak anılmıştır. Eğitimli bir aileden gelen Yazıcızâde, çocukluğundan itibaren iyi bir eğitim almıştır. Yazıcızâde çok sayıda eser kaleme almıştır (Uzun, M. İ, Çelebi, İ., 2013: 363-364). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de ilahi aşktan bahsedilirken Yazıcızâde'nin *Muhammediye* adlı eserinden kaynak göstererek alıntı yapılmıştır:

Úulu MevlÀ'sına ulaşdurur. Nitekim ãaóib-i Muóammediyye mestÀne buyururlar:

YÀ sen maócyjb (14) yÀ ben maócyjbum ey yÀr

Kijym ağızım içüñde úalmasun bÀr' (S1-19a). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi'*de aşğın halleri anlatılırken Yazıcızâde'nin bir sözü de alıntılanmıştır: 'Yazıcızâde meróym buyurur úuddise sırruhu (2) dedi èÀşúú aña dirler ki başında anuñ sevðÀ ebed hiç (3) gitmeye úaièa ve illÀ ol ola úallÀb ve dediler ki imÀn úalbi üzmeçdür (4) sivÀdan, ulaşdurmaúdur Óaúúa. Buña taãfiye dirler bi-òodluk muúaddimesidür (S1-113b).

2.77. Yunus Emre: Türk Tasavvuf Edebiyatının büyük ismi Yunus Emre'nin hayatı hakkında kesin bilgiler elde bulunmamaktadır. Hayatı hakkındaki bilgiler daha çok menkıbelere dayanmaktadır. On üçüncü yüzyılda gezici bir derviş olduğu düşünülen Yunus Emre'nin kabrinin dahi tam olarak

nerede olduğu bilinmemektedir. *Risaletü'n-Nushiyye* adlı eseri öğretici (didaktik) özellikler taşıyan mesnevisi ve şiirlerinden oluşan bir *Divan*'ı vardır (Bursalı, 1981). Yunus Emre, incelediğimiz eserde saygıyla anılır. Özellikle eserlerini Türkçe vermesi vurgulanmıştır. Yunus Emre'nin tasavvufu Türkçe anlatışı Abdülmecid Sivasî tarafından '*Türkîce kiçeye sarmak*' olarak ifade edilmiştir:

*ãavup Óaúla bÀúî vü dÀ'im olurlar ve Yÿnus óazreti bu maèni-i cevher-i bi-
únyemetin Türkîce (2) kiçeye aarup dir ki*

Yÿsufum yitürdüm KenèÀn (3) içinde

Bulundı Yÿsufum KenèÀn bulunmaz (S1-101b).

2.78. Zemahşerî: On birinci yüzyılın büyük İslâm âlimlerinden olan Mahmud bin Ömer E'z-Zemahşerî, Zemahşer'de dünyaya gelmiştir. Devrin ileri gelen âlimlerinden dersler alan Zemahşerî, genç yaşta büyük ilim sahibi olmuştur. Hayatını ilim öğrenmeye ve öğretmeye vakfeden Zemahşerî çok sayıda eser kaleme almıştır. Cerrahoğlu bu konuda yazdığı makalesinde Zemahşerî'nin altmış yedi eseri olduğundan bahsetmektedir (Cerrahoğlu, 1983: 59-96). Bu eserleri arasında en ünlüsü kısaca *El-Keşşâf* adıyla bilinen bu tefsirdir. Abdülmecid Sivasî de şerhi sırasında Kuran'ı tefsir etmenin zorluklarından bahsederken bu eserden yararlanmıştı: *Sen ulü'l-ebā'ardan (4) degül iken re'y-i rekik-i beşeriyyetle ve fehîm-i şekik-i nefîs-i cÀhile ile óazret-i Úur'Ànı tefsir (5) ider geçinürsin. Bilmezsin ki BeyèÀvi ile óaúúúat-i Úur'Àniyye beyÀza çúúup maóecca-i beyzÀ-i ùariúat (6) vÀzîó olmaz ve KeşşÀfla èayn-ı şuhjd ve dide- i yaúün ve çeşm-i maèrifet münkeşif (7) olmaz (S1-110a).*

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatı içerisinde büyük yere sahip olan şerh metinlerine baktığımızda şarihlerin bilgi birikimleri hakkında önemli ipuçları elde ederiz. İncelediğimiz *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eserde Abdülmecid Sivasî'nin yorumlarını istişhad yöntemi ile desteklediğini görürüz. Bu yöntem ile dönemin güvenilir kaynaklarından alıntılar yaparak yorumlarını süslemiştir. Sözlüklerden şiirlere, tefsirlerden hikayelere kadar çok çeşitli türde alıntı yapmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe alıntılarının bulunması şarihimizin dil bilgisini de gözler önüne sermektedir. Açık alıntılama ile kaynağı belirtilerek yapılan alıntılarının yanında hiçbir bilgi vermeden gizli alıntılama ile alıntıladığı metinlere de rastlanmıştır. Gizli alıntılanan bu metinlerin de nereden alıntıladığı araştırılmıştır. Tespit edilen 78 isim alfabetik sıra ile okura sunulmuştur. Bugün inceleme eserlerinde metin içinde yapılan alıntılar, okura kaynakça sistemi ile sunulurken şerhlerde böyle bir sistem bulunmamaktadır. Şerhler üzerine yapılabilecek bu tür çalışmalar ile şarihlerin kütüphaneleri konusunda derin

bilgiler elde edilebilir. Şarihlerin kaynakçalarının belirlenmesi ile yapılabilecek karşılaştırmalı çalışmalar, araştırmacılara geçmiş dönemlerin güvenilen kaynaklarını sunacaktır.

Kaynakça

Ak, C. (1978). *Muhibbî-Kanuni Sultan Süleyman Divanı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi SBE.

Aksoy, H. (2005). "Şemseddin Sivasî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikati, Eserleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (2): 1-43.

Algar, H. (2000). "İmâm-ı Rabbanî". *TDVİA*, C. 20, 194-199, Ankara: Diyanet Vakfı.

Altıkulaç, T. (2002). "Kurtubî". *TDVİA*, C. 26, 455-457, Ankara: Diyanet Vakfı.

Araslı, H. (1968). *Gülşehrî ve Genceli Nizamî*. Ankara: TTK Yayınları.

Ay, A. (2014). *Abdülmecid Sivâsî Divanı (İnceleme-Metin)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi SBE.

Aydınlı, A. (1988). "Hasan Basri: Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, 91-111, Ankara: Diyanet Vakfı.

Aydınlı, A. (1994). "Ebu'd-Derdâ". *TDVİA*, C. 10, 910-911, Ankara: Diyanet Vakfı.

Azamî, M. M. (1992). "Buhârî". *TDVİA*, C. 6, 368-372, Ankara: Diyanet Vakfı.

Baydemir, C. (2004). *İbn-i Kemal'in Hayatı, Eserleri ve Kader Anlayışı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi SBE.

Bilgin, O. (1995). "Fahreddîn-i Irâkî". *TDVİA*, C. 12, 84-86, Ankara: Diyanet Vakfı.

Bursalı, M. N. (1981). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: Çelik Yay.

Can, A. (2014). "Ebu'l-Hasan Harakî'nin Hayatı ve Eserleri". *Harakani Dergisi*, 1: 33-48.

Cebecioğlu, E. (2008). "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı, S.9, 10-25.

Cerrahoğlu, İ. (1983). *Tefsir Usulü*. Ankara: Diyanet Vakfı

Ceyhan, İ. (edit.) (2015). *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. İstanbul: İSAM.

Çağrı, M. (1996). "Gazzali". *TDVİA*, C. 12, 489-505, Ankara: Diyanet Vakfı

Çakan, İ. L., Eroğlu, M. (1988). 'Abdullah b. Abbas'. *TDVİA*, C. 10, 76-79, Ankara: Diyanet Vakfı.

Çift, S. (2013). "Verrâk, Ebû Bekir". *TDVİA*, C. 43, 58-59, Ankara: Diyanet Vakfı.

Çubukçu, İ. A. (2014). "İbn-i Sînâ'nın İslam Felsefesindeki Yeri". *İbn-i Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, Der. Aydın Sayılı, 15-25, Ankara: TTK.

Demirci, M. (1994). "Ebu Abdurrahman Es-Sülemî". *TDVİA*, C. 10, 87, Ankara: Diyanet Vakfı.

Demirci, M. (2003). "Mâlik b. Dînâr". *TDVİA*, C. 27, 505, Ankara: Diyanet Vakfı.

Durmuş, İ. (2001). "İstişhâd", *TDVİA*, C. 23, 112, Ankara: Diyanet Vakfı

Durmuş, İ. (2020). "Muhammed". *TDVİA*, C. 30, 477-479, Ankara: Diyanet Vakfı.

Erkan, M. (1997). "Lütfullah Hâlimî". *TDVİA*, C. 15, Ankara: Diyanet Vakfı.

Göktaş, V. (2011). "Halvetiyye'nin Şâbâniyye Ekolü ve Kolları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 26, 133-160.

Güngör, M. (1992). "Begâvî, Ferrâ". *TDVİA*, C. 1, 231, Ankara: Diyanet Vakfı.

İlhan, A. (1994). "Ebu Haşim". *TDVİA*, C. 10, Ankara: Diyanet Vakfı.

İpşirli, M. (1995). "Fenerizâde Muhyiddin Çelebi". *TDVİA*, C. 12, Ankara: Diyanet Vakfı.

İsen, M. (2003). "Meâlî". *TDVİA*, C. 28, 201-202, Ankara: Diyanet Vakfı.

Kallek, C. (1999). "İbnü'l-Cevzî". *TDVİA*, C. 20, Ankara: Diyanet Vakfı.

Kandemir, M. Y. (1992). "Beyhâkî". *TDVİA*, C. 43, 589-590, Ankara: Diyanet Vakfı.

Kandemir, M. Y. (2007). "Nevevî". *TDVİA*, C. 33, 45-49, Ankara: Diyanet Vakfı.

Kandemir, M. Y. (2010). "Şâ'bî". *TDVİA*, C. 38, 217-218, Ankara: Diyanet Vakfı.

Karaismailoğlu, A. (2001). "Kasım-ı Envar". *TDVİA*, C. 20, Ankara: Diyanet Vakfı.

Kavak, A. (2016). "Şeyh Abdülganî En-Nablusî'nin (Ö. 1143/1731) Mevlevilik Müdafaası: El-ukûdü'l-Lü'lüyye Fî Tarîkî's-Sâdeti'l-Mevleviyye

Adlı Eseri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 56, 1125-1151.

Melikoff, I. (2014), "Bektaşî-Aleviler'de Ali'nin Tanrısallaştırılması". *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, 53-77.

Mengüç, H. T. (2005). *İlmi Dede'nin Cezire-i Mesnevi Şerhi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi SBE.

Mevlânâ A. H. (1983). *Reşahat: Can Damlları*. Özleştiren: Necip Fazıl Kısakürek, İstanbul: Kamer.

Namlı A.; Yavaş, İ. (1997). *İsmail Hakkı Bursevî, Kitâbü'n-Netice II*, İstanbul: İnsan.

Namlı, A. (2001). "İsmail Hakkı Bursevî". *TDVİA*, C. 23, Ankara: Diyanet Vakfı.

Nimetullah, A. (2015). *Lügat-ı Ni'metullah*. Haz. Adnan İnce, Ankara: TDK.

Nizami, K. A. (1999). "Hüseynî Sâdât el-Gûrî". *TDVİA*, C. 19, 24, Ankara: Diyanet Vakfı.

Ocak, A. Y. (2014). *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*. Ankara: TTK.

Okudan, R. (2007). "Ebû Bekr Şiblî: Hayatı ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri". *Tasavvuf İlmî ve Araştırma Dergisi*, 19, 211-234.

Okumuş, Ö. (1993). "Abdurrahman Câmî", *TDVİA*, C. 7, 94-95, Ankara: Diyanet Vakfı.

Öz, M. (1993). "Cafer E's-Sadık". *TDVİA*, C. 7, Ankara: Diyanet Vakfı.

Özel, A. (1988). "Abdülkadir Bedran". *TDVİA*, C. 1, 231, Ankara: Diyanet Vakfı.

Özel, A. (1992). "Bezzâzî", *TDVİA*, C. 6, Ankara: Diyanet Vakfı.

Özkan, H. (2010). "Süyûtî". *TDVİA*, C. 38, 202-203, Ankara: Diyanet Vakfı.

Özkan, H. (2012). "Tibî". *TDVİA*, C. 41, 125-127, Ankara: Diyanet Vakfı.

Öztürk, M. (2009). "Sehl et-Tüsterî". *TDVİA*, C. 36, 321-323, Ankara: Diyanet Vakfı.

Özyıldırım, A. E. (1995). *Hamdullah Hamdî'nin Divanı'nın Tenkitli Metni* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi SBE.

Savaş, E., Celal, V. (2017). "Bir Biyografi Denemesi: Latifi, Hayatı ve Bazı Eserleri". *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 11-19.

Savi, S. İ. (2009). "Senâî". *TDVİA*, C. 36, s. 502-503, Ankara: Diyanet Vakfı.

Sayılı, A. (2014). "İbn Sînâ ve Bin Yıllık Yaşantının Dile Getirdikleri". *İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, 1-15, Ankara: TTK.

Sönmez, M. A. (1999). "İbn Hibbân". *TDVİA*, C. 3, 63-64, Ankara: Diyanet Vakfı.

Türer, O. (1996). "Fudayl b. İyaz". *TDVİA*, C. 13, Ankara: Diyanet Vakfı

Uludağ, S. (2002). "Kâşânî Abdürrezzak". *TDVİA*, C. 25, Ankara: Diyanet Vakfı.

Uzun, M. İ. ve Çelebi, İ. (2013). "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi". *TDVİA*, C. 43, 363-364, Ankara: Diyanet Vakfı.

Veli, H. B. (1959). *Kitâbü'l-Fevâid*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası.

Yavuz, Y. Ş. (1991). "Bahrü'l-Kelâm". *TDVİA*, C.4, 516, Ankara: Diyanet Vakfı.

Yavuz, Y. Ş. (1991). "Beyzâvî". *TDVİA*, C. 6, 100-103, Ankara: Diyanet Vakfı.

Yazıcı, T. ve Uludağ, S. (2002). "Abdullah El-Ensari". *TDVİA*, C.17, Ankara: Diyanet Vakfı.

Yekbaş, H. (2009). "Divan Şairlerinin Penceresinden Acem Şairleri". *Turkish Studies*, 464-490.

Yıldırım, Y. (2015). 'Abdülmeccid-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi'. *İSTEM*, S. 25, 151 - 175.

Yücel, Y. İ. (2016). "Kaside-i Bürde Üzerine Son Dönemde Yapılan İlmî Çalışmalar". *İslamî Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1, 86-106.

Yüksel, E. (1991). "Âmidî, Seyfeddin". *TDVİA*, C. 3, s. 57-58, Ankara: Diyanet Vakfı.

Cevâhiru'l-Esrar:

<http://www.mehmetizzetaslin.com/?pnum=292&pt=N.%20T.%2012.%20Tasavvufta%20Sahr%20ve%20Sahr> (08 Temmuz 2019).

**14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNDEN 22 MAYIS
1950 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNE İKTİDARIN DEĞİŞİMİ
THE CHANGE OF POLITICAL POWER FROM MAY 14, 1950
PARLIAMENTARY ELECTIONS TO MAY 22, 1950
PRESIDENTIAL ELECTION**

Onur GÖKÇELER

Doktorant, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bölümü

ogokceler@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6137-3933>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 04.07.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 18.08.2022
Sayfa | Pages : 145-166
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1140336>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNDEN 22 MAYIS 1950 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNE İKTİDARIN DEĞİŞİMİ

Onur GÖKÇELER

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 145-166

ÖZ

Türkiye’de çok partili hayatın başlaması sonucunda kurulan Demokrat Parti, 1946 seçimleri sonucunda Meclis’te temsil edilmeye başlamıştır. DP’nin Meclis’teki ilk zamanları, daha önce bu tür bir muhalefete alışık olmayan Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerinin de duruma alışma sürecinde zorluklarla geçmiştir. Ancak CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün muhalefeti koruyan yönetim anlayışı çok partili hayatın devam etmesinde önemli derecede etkili olmuştur. 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimler ile DP seçimleri kazanmış, CHP’nin tek parti iktidarı son bulmuştur. 22 Mayıs 1950’de yapılan cumhurbaşkanı seçimine kadar geçen bir haftayı aşkın sürede, iktidar değişimi hazırlıkları yapılmıştır. İnönü, seçimlerin kaybedildiği anlaşıncaya hemen DP Genel Başkanı Celal Bayar’ı çağırarak iktidarı kendilerine bırakmaya hazır olduklarını söylemiştir. Bu durum kamuoyuna da açıklanarak çıkabilecek tüm söylentilere erkenden engel olunmuştur. Böylece CHP’nin iktidarı devretme, DP’nin de devralma hazırlıkları yapılmıştır. CHP muhalefete hazırlık yaparken, DP de yeni yönetici kadroyu belirleyerek iktidara hazırlık yapmıştır. 22 Mayıs’ta Bayar’ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle iktidar değişimi resmen gerçekleşmiştir. Bu çalışma, iktidarın değişim hazırlığının nasıl yapıldığını dönemin ulusal gazetelerini ve siyasetçilerin anılarını ve günlüklerini içerik ve söylem analizi ile irdeleyerek ortaya koymaktadır.

Anahtar sözcükler: 14 Mayıs 1950 Seçimleri, İktidar Değişikliği, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti.

THE CHANGE OF POLITICAL POWER FROM MAY 14, 1950 PARLIAMETARY ELECTIONS TO MAY 22, 1950 PRESIDENTIAL ELECTION ABSTRACT

Democrat Party, established as a result of the multi-party system in Turkey, was represented in the parliament after the 1946 elections. The executives of the Republican People's Party were not used to this kind of opposition before. Thus, in the process of getting used to multi-party system, DP faced with some difficulties. However, the administration of RPP Chairman and President Ismet Inonu, which protects the opposition, had a significant impact on the continuation of the multi-party system. DP won the May 14, 1950 elections and the period of one-party system of the RPP ended. Preparations for a change of power were made for more than a week until the presidential election on May 22, 1950. Inonu called DP Chairman Celal Bayar as soon as the election results became clear, and declared that they were ready to hand over the administration to them. This situation was also announced to the public and all rumors that could arise were prevented early. Thus, preparations were made for the RPP to hand over the administration and DP to take over. While the RPP was preparing for the opposition, the DP made arrangements for the government by setting the new executive team. On May 22, the government change officially took place as a result of the election of Bayar as president. The essay reveals how the government's preparations for change were made by examining the national newspapers of the period and the memories and diaries of politicians with content and discourse analysis.

Keywords: 14 May 1950 Elections, Government Changeover, Republican People's Party, Democrat Party

Giriş

7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti (DP), 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimleri sonucunda Meclis'te muhalefet partisi olarak yerini almış, 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda da iktidara gelmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimleri cumhuriyet tarihinde tek parti iktidarının demokratik bir şekilde sona ermesi konusunda önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu seçimler sonucunda, İkinci Dünya Savaşı yıllarının Milli Şefi İsmet İnönü liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı demokratik seçimler sonucunda resmen son bulmuş ve iktidar, Kemal Karpat'ın da belirttiği üzere, DP'ye *sessizce ve normal bir şekilde* teslim edilmiştir (Karpat, 1996: 202). Kuşkusuz bir partinin demokratik bir seçim sonucunda iktidarı bir başka partiye bırakması normal bir olaydı. Ancak Türkiye'de bir demokratik seçim sonucunda iktidarın bir başka partiye hiçbir olay çıkmaksızın bırakılması *yeniydi* (Lewis, 2007: 9).

Yani 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimleri sonucunda, "kansız ihtilal" (Eroğul, 2003: 84), "siyasi devrim" (Shaw ve Shaw, 2005: 405), "beyaz ihtilal" gerçekleşmiş, CHP iktidarı normal bir şekilde iktidardan ayrılmıştır (Aydemir, 1975: 14-15). Önceden kararlaştırıldığı üzere, 22 Mayıs 1950'de toplanan yeni dönem Meclis, Celal Bayar'ı cumhurbaşkanı seçmiş, yeni hükümet ise Adnan Menderes tarafından kurulmuştur. Böylelikle CHP iktidarı, resmen 22 Mayıs 1950'de son bulmuştur. Bu bir haftayı aşkın sürede ise CHP'nin iktidardan çekilme, DP'nin de iktidarı devralma hazırlıkları partiler tarafından yapılmıştır.

Şüphesiz, bir tek parti iktidarının seçimler yolu ile iktidarı bırakması önemli bir olaydır. 22 Mayıs'a kadar geçen bu zaman zarfında CHP, iktidardaki son günlerini yaşamış, DP ise elde ettiği zaferle yeni dönemin siyasi aktörlerini belirlemiştir. Bu çalışmada, aşağıda kısaca yer verildiği üzere, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden, 22 Mayıs 1950'de cumhurbaşkanı seçimlerinin yapılmasına kadar ki bir haftayı aşan sürede bu iktidar değişim sürecinin nasıl gerçekleştiği incelenmiştir.

14 Mayıs akşamı hem Çankaya Köşkü'nde hem de DP Genel Merkezinde yaşanan gelişmeler seçim sonuçlarının partilerdeki ilk tepkilerini göstermektedir. Seçimlerin ertesi günü, Cumhurbaşkanı İnönü'nün, DP Genel Başkanı Bayar'ı Çankaya Köşkü'ne çağırarak iktidarı kendilerine hemen bırakmaya hazır olduklarını belirtmesi ve görüşmenin ayrıntılarıyla kamuoyuna bildirilmesi, seçim sonuçlarının hiçbir söylentiye yer verilmesine imkan verilmeden kabul edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bundan sonra, yeni dönem Meclis toplanana kadar CHP ve DP'nin iktidar değişimine ilişkin hazırlıkları devam etmiştir. Bu süreçte CHP'nin iktidarı devretmeye hazırlandığına ilişkin somut örnekler görülmektedir. DP ise iktidarı devralacak

ve ülkenin yeni yöneticisi olacak kadroyu hızlıca belirlemiştir. 22 Mayıs günü toplanan yeni dönem Meclis'in, Bayar'ı cumhurbaşkanı seçmesiyle de iktidar değişimi tamamlanmıştır. Ardından hem CHP'de hem DP'de, cumhurbaşkanının parti genel başkanı olması konusunda kendi parti tüzüklerine uygun hareket edildiği görülmektedir.

Genel olarak konuyla ilgili literatür değerlendirildiğinde, çok partili hayata geçiş yılları olarak adlandırılan 1946-1950 yılları arasındaki dönemi tartışan önemli ve değerli çalışmaların olduğu görülmektedir (Literatürdeki bazı çalışmalar için bkz.: Ahmad, 1996; Burçak, 1979; Goloğlu, 1982; Karpat, 1996; Toker, 1970; Timur, 2003; Yeşil, 1988; Yetkin, 2002.) Bu çalışmalar dışında makale ve ulusal tez olarak hem çok partili hayata geçiş sürecini hem de 14 Mayıs 1950 seçimlerini konu alan çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar çok partili hayata geçiş sürecini 14 Mayıs seçimleri ile sonlandırmakta, DP iktidarını ise 22 Mayıs'ta yeni dönem Meclis'in açılmasıyla başlatmaktadır. 14 Mayıs 1950 seçimleri ise seçim öncesinde CHP ile DP arasındaki siyasi gelişmeler ve propaganda çalışmaları, seçimin rakamsal sonuçları ile değerlendirilmektedir. Bu çalışmalarda CHP'nin iktidarı DP'ye sorunsuz bir şekilde teslim ettiği, Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ile DP döneminin başladığı aktarılmakta ancak, bu çalışmanın konusu olan, 14-22 Mayıs tarihleri arasındaki dönemde yaşanan gelişmelere ve bu sorunsuz geçişin nasıl olduğuna neredeyse yer verilmemekte ya da sadece bazı olaylara yeterince tartışılmadan kısaca değinilmektedir.

Bir tek parti iktidarının demokratik seçimler yoluyla iktidarı karşıtına bırakmasının ilk örneği olan 14 Mayıs seçimleri sonucunda iktidar değişiminin nasıl gerçekleştiği, hem CHP hem de DP özelinde üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Literatürde, sadece 14-22 Mayıs arasındaki dönemi konu olarak CHP'nin iktidar değişikliğine hazırlanmasını, DP'nin ise iktidarı devralmaya hazırlanmasını bütüncül bir şekilde tartışan bir çalışma olmaması böyle bir çalışmanın yapılmasını gerektirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, 14 Mayıs öncesi ile 22 Mayıs sonrası tekrar etmeksizin sadece 14 Mayıs ila 23 Mayıs arasında yaşanan gelişmeleri iktidarın değişimi bağlamında objektif bir şekilde analiz ederek literatüre özgün bir katkı sunmaktır. Sadece 14-22 Mayıs dönemini konu alması, iktidar değişiminin nasıl gerçekleştiğini gösteren olaylara yer vermesi, kronolojik olarak ve olaylar analiz edilerek işlenmesi, hem CHP hem DP açısından konunun değerlendirilmesi bu çalışmanın özgün yanları arasındadır. Bunun için bu dönemde yayın hayatında var olan Akşam, Cumhuriyet, Milliyet, Ulus, Yeni Sabah ve Zafer gazetelerinde iktidar değişimi ile ilgili haberler ile, Celal Bayar, Faik Ahmet Barutçu, Hilmi

Uran, Nihat Erim, Samet Ağaoğlu gibi dönemin hem CHP'li hem de DP'li siyasetçilerinin anı ve günlükleri nitel içerik analizi ve söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

1. Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimleri

Türkiye'de çok partili hayat, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk döneminde kurulan ve her seferinde başarısızlıkla sonuçlanan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimlerinden sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü döneminde bu kez başarıya ulaşacak şekilde yeniden başlamıştır. 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla çok partili hayat İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından başlamıştır.

7 Haziran 1945'te CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan parti grubuna tarihe *Dörtlü Takrir* ismiyle geçen bir önerge vermişlerdir. Özetle demokrasi yolunda bazı düzenlemelerin yapılması gerektiğini teklif eden bu önerge CHP grubu tarafından reddedilmiştir. Bunun sonucunda Menderes, Köprülü ve Koraltan'ın partiden ihraç edilmesi, DP'nin kurulmasında önemli bir aşama olmuştur (Eroğul, 2003: 27-29; Ahmad ve Ahmad, 1976: 13-14).

Çok partili hayatın başlamasıyla ilgili asıl önemli gelişme, İsmet İnönü'nün de desteğiyle, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin, Dörtlü Takriri veren Atatürk'ün son başbakanı Bayar liderliğinde Menderes, Köprülü ve Koraltan ile birlikte kurulması olmuştur. 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimleri sonucunda Meclis'e giren DP, 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimlerine kadar geçen dört yıla yakın zamanda muhalefet yapma konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. 1946 milletvekili seçimleri sırasında yaşanan usulsüzlükler, Meclis'e girdikten sonra cumhurbaşkanının parti genel başkanı olması nedeniyle adil bir rekabetin olmadığı eleştirileri, Başbakan Recep Peker'in muhalefete karşı yönetim anlayışı gibi gelişmeler bu zorluklar arasında değerlendirilebilir. Ancak bu tür zorluklara rağmen Cumhurbaşkanı İnönü, çok partili hayatın kalıcı olmasını sağlamak ve DP'nin muhalefet partisi olarak varlığını sürdürmesi için önemli adımlar atmıştır. Öncelikle 10 Mayıs 1946'da toplanan ikinci olağanüstü kurultayda değişmez genel başkan sıfatının kaldırılmasını sağlamıştır. İktidar ile DP arasında arabuluculuk ve hakemlik yapmaya çalışmış, 12 Temmuz Beyannamesini yayınlayarak iki partiye de eşit mesafede olduğunu resmen açıklamış, yedinci olağan kurultayda yapılan tüzük değişikliği ile de CHP genel başkanı sıfatıyla sahip olduğu bütün görev ve yetkileri CHP genel başkan vekiline bırakmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ahmad, 1996; Burçak, 1979; Goloğlu, 1982; Toker, 1970; Timur, 2003; Yeşil, 1988)

Yaklaşık bu dört yıllık DP muhalefeti sonucunda, 14 Mayıs 1950’de yapılan milletvekili genel seçimleriyle CHP iktidarı son bulmuş, DP büyük bir çoğunluk ile iktidara gelmiştir. Seçimler yüzde 89,3 gibi yüksek bir katılım oranıyla gerçekleşmiştir. Liste usulü çoğunluk sistemine göre yapılan seçimlerin resmi sonuçlara göre, DP yüzde 55,2 oy elde ederek 416 milletvekiline sahip olmuştur. CHP ise yüzde 39,6 oyla sadece 69 milletvekili elde edebilmiştir. Yani DP seçim sisteminin verdiği imkanla Meclis üye tam sayısının yüzde 85,4’ünü kazanmıştır (Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, 2012). Sina Akşin’in belirttiği şekilde, “CHP yenilmiş, ancak bozguna uğramamıştı” (Akşin, 2007: 279.) Çoğunluk seçim sistemi nedeniyle meclis temsiliyetinde böyle bir orantısızlık meydana gelmiştir.

Tablo 1: 14 Mayıs 1950 Milletvekili Seçimleri Sonuçları ve Temsiliyet

1950	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı (%)	Temsil ile Oy Oranları Farkı (%)
DP	55,2	416	85,4	30,2
CHP	39,6	69	14,2	-25,4
MP	4,6	1	0,2	-4,4
Bağımsızlar	0,6	1	0,2	-0,4
Katılım Oranı % 89,3				
Toplam Milletvekili Sayısı: 487				
Seçim Sistemi: Liste usulü çoğunluk				

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Seçim sonuçlarına göre, hem Ankara’dan hem Malatya’dan aday olan Cumhurbaşkanı İnönü de sadece memleketi olan Malatya’dan seçilebilmiştir (Burçak, 1979: 223-224; Ulus, 17 Mayıs 1950: 1). Yani eğer iki farklı ilde adaylığını koymamış olsaydı İnönü milletvekili seçilemeyecekti. Ayrıca Başbakan Şemsettin Günaltay dışında hiçbir bakan ve CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran da milletvekili seçilememiştir. Buna karşın DP’nin dört önemli siyaset insanının tamamı, Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan, milletvekili seçilmişlerdir.

2. CHP İçin Hüzün DP İçin Sevinç: 14 Mayıs Gecesi

Seçimlerin yapıldığı 14 Mayıs Pazar akşamı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Başbakan Şemsettin Günaltay, Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, İçişleri Bakanı Emin Erişirgil, CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, CHP Genel Sekreteri Tevfik Fikret Sılay, CHP Genel Sekreter Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu ve CHP Erzurum Milletvekili Cevat

Dursunoğlu ile Çankaya Köşkü'nde bir araya gelmiştir. Yani devletin ve CHP'nin üst yönetimi seçim sonuçlarını birlikte takip etmiştir. Seçimlerin sona ermesinin ardından tüm gece boyunca Köşk'e gelen telefonlar CHP'nin iktidarı kaybettiğini haber vermiştir (Barutçu, 2001: 993-994; Derin, 1995: 257-258; Erim, 2005: 448; Uran, 2017: 460-461, Toker, 1990: 13).

O gece Köşk'te olan Faik Ahmet Barutçu'nun aktardığına göre, seçim sonuçlarına sinirlenen Başbakan Günaltay, DP'nin *altı ay* dayanamayacağını söylemiştir. İnönü ise, kendilerine *koalisyon* önereceklerini, ancak bunu kabul etmeyeceklerini, bir yıl sonra da yine kendilerinin duruma egemen olacağını ifade etmiş, *üçüncü dünya savaşı arifesinde* ülkenin yönetimsiz kaldığını belirtmiştir (Barutçu, 2001: 993-994). Barutçu'nun aktardığı bu sözler, iktidar üyelerinin DP'ye karşı bakışını gözler önüne sermektedir. Buna göre hem İnönü'nün hem de Günaltay'ın DP'nin ülkeyi yönetecek liyakati olmadığını, iktidara gelseler de kısa sürede iktidarı bırakacaklarını düşündükleri görülmektedir.

Cumhurbaşkanı İnönü, DP'nin seçimi kazandığı anlaşılmaya başlayınca o akşam eşi Mevhibe Hanım'a, Köşk'ten ne kadar zamanda taşınabileceklerini sormuş ve biran önce çıkmaları gerektiğini belirtmiştir (Giritlioğlu, 1965: 250; Toker, 1990: 15). Ayrıca İnönü artık arabaları olmayacağını, otobüs kullanmaları gerekeceğini de ifade etmiştir (Bilgehan, 1998: 161; Aydemir, 2011: 490-491). İnönü'nün seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz bu tür konuşmalarda bulunması, iktidarı hemen bırakmaya hazır olduğunu gösteren örnekler olarak değerlendirilebilir.

Ancak değinilmesi gereken önemli bir konu da, seçim sonuçlarına göre DP'nin iktidarı kazandığı anlaşılınca, ordunun bir müdahalede bulunma konusunda İnönü ile bir iletişiminin olup olmadığıdır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 69). Ayrı bir araştırma sorusu olan bu konu da Eric Jan Zürcher, ordu içindeki bazı grupların İnönü ile askeri darbe yapma ve seçimleri iptal etme konusunda görüştüğünü, ancak bu konuda yeterince ayrıntılı bilgi bulunmadığını belirtmektedir (Zürcher, 2013: 319).

14 Mayıs Pazar günü yapılan seçimler sakin bir hava içinde geçmiş ve 1946 seçimlerindeki usulsüzlükler ve olaylar bu seçimlerde yaşanmamıştır. 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimleri tek parti idarecilerinin bazı usulsüzlükleri nedeniyle çok partili hayata geçiş sürecinde DP'lilerin temel eleştiri konularından biri olmuştur. DP Genel Başkanı Celal Bayar seçim akşamı yaptığı açıklamada özetle, seçimlerin sakin ve usulüne uygun bir şekilde gerçekleştiğini, 1946 milletvekili seçimlerindeki usulsüzlüklerin yaşanmadığını açıklamıştır (Akşam, 15 Mayıs 1950: 1; Cumhuriyet, 15 Mayıs 1950: 1, 3).

Ayrıca Bayar, aynı gece Milliyet gazetesine telefon ile yaptığı açıklamada, kimsenin *milliet iradesine* karşı gelemeyeceğini, aldığı bilgilere göre *iktidara çok yaklaşmış* olduklarını söylemiştir (Milliyet, 15 Mayıs 1950: 1). Çankaya Köşkü'ndeki hüznü ve şaşkın havaya karşın aynı gece DP Genel Merkezi ise Milliyet gazetesi yazarı Bedii Faik'e göre, "düğünevi gibi" idi ve merkeze gelen haberler DP'lileri sevindiriyordu (Milliyet, 15 Mayıs 1950: 1, 5). Cüneyt Arcayürek de, genel merkezin o gece çok kalabalık olduğunu, seçim sonuçlarının partililer arasında neden olduğu bir *coşku, alkış, bağırış ve kucaklama* yaşandığını belirtir (Arcayürek, 1985: 186). Bayar seçim gecesi sabaha kadar parti genel merkezinde kalarak seçim sonuçlarını takip etmiştir (Karakuş, 1977: 157).

3. 15 Mayıs İnönü-Bayar Görüşmesi

CHP iktidarının seçim sonuçlarına ilişkin ilk resmi açıklaması, Anadolu Ajansının (AA) cumhurbaşkanlığından gelen bildiriye yayınlaması ile yapılmıştır. Bu bildiriye göre özetle, 15 Mayıs akşamı seçim sonuçları netleşmeye başlayınca DP'nin iktidarı oluşturacak çoğunluğu elde etmesi nedeniyle hükümet, cumhurbaşkanına çekilmek istediğini bildirmiştir. Bu talebe istinaden Cumhurbaşkanı İnönü, Celal Bayar'ı çağırarak durumu kendisine bildirmiş ve yeni hükümeti kurmalarını istemiştir. Celal Bayar bu talebi değerlendirdikten sonra karşılık vermiş; zamanın kısıtlı olması nedeniyle Meclis açılıncaya kadar hükümetin görevde kalmasını istediklerini söylemiştir. Bunun üzerine İnönü de hükümetten, Meclis açılıncaya kadar görevde kalmasını istemiştir. Bildirinin son cümlesi olarak da "Memleketin her tarafında iftihar edilecek bir emniyet ve asayiş hüküm sürmektedir." şeklinde bir cümle eklenmiştir (Turan, 2003: 447; Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1). Bayar da bildirinin bu son cümlesini yorumlayarak, gerçekten ülkede sakin bir havanın olduğunu ifade etmiştir (Ulus, 17 Mayıs 1950: 5). Böylece *beyaz ihtilal* kavramı ile örtüşür şekilde, seçim sonuçlarının ülkede bir kavga çıkarmadığı resmen de açıklanmıştır.

İnönü ile Bayar görüşmesinin nasıl gerçekleştiğinin detaylarına Nihat Erim günlüğünde yer vermiştir. Seçim sonuçlarının netleşmeye başlamasının ardından, hükümetin çekilmesi fikrinin kendisine ait olduğunu belirten Erim, bu düşüncesini seçim akşamı Köşk'te söylemiştir. Ancak Meclis'in 22 Mayıs'ta toplanmaya karar vermiş olması, resmi sonuçların henüz açıklanmaması ve hükümetin yenisi seçilinceye kadar görevde kalmasının gerektiği nedenleri ile Erim'in bu fikrine olumlu yaklaşılmamıştı. Yine de Bayar'ın hemen çağırılıp konu hakkında görüşülmesine karar verilmişti (Erim, 2005: 448-449). Bunun üzerine cumhurbaşkanı nöbetçi yaveri Bayar'ı arayarak kendisini çağırması ve

İnönü ile Köşk'te görüşmüşlerdir. Bayar bu konudaki yanıtını 16 Mayıs'ta vermiş ve aynı gün yukarıda belirtilen bildiri yayınlanmıştır (Erim, 2005: 448-449; Derin, 1995: 259; Ulus, 17 Mayıs 1950: 5).

İnönü'nün Celal Bayar'ı çağırarak iktidarı devretmeye hazır olduklarını bildirmesi ve bu sürecin kamuoyu ile paylaşılması, hiçbir tartışmaya veya söylentiye yol açmadan, CHP'nin iktidarı bırakmaya hazır olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktaydı (Burçak, 1979: 227). Bu görüşmede İnönü, Bayar'ı partilerinin seçimi kazanmasından dolayı tebrik de etmiştir (Bayar, 1986: 105).

Bu arada gazetelerde İnönü'nün cumhurbaşkanlığından istifa ettiği ve eşyalarını kendi evine taşımaya başladığı söylentilerinin yer aldığı görülmektedir. Ancak Milliyet gazetesinin haber verdiğine göre, İnönü cumhurbaşkanlığı görevini Meclis'in açılacağı 22 Mayıs tarihine kadar sürdürecekti (Milliyet, 16 Mayıs 1950: 5). Cumhurbaşkanlığı tarafından yukarıda belirtilen resmi açıklamanın yapılması bu tür söylentilere de son vermesi açısından önemli bir açıklama olarak değerlendirilebilir.

4. 16-22 Mayıs Yönetimin Devrine Hazırlık

4.1. Cumhuriyet Halk Partisi

İnönü, Bayar'ın kendisine yanıtını bildirdiği gün başbakanlığa giderek bakanlar kuruluna başkanlık yapmıştır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1). İnönü başbakanlıktan ayrılırken artık arabasına motosikletli polislerin eşlik etmiyor oluşu bu geçiş sürecinde cumhurbaşkanlığına veda etmeye hazırlandığını gösteren önemli bir gelişmeydi (Erim, 2005: 450; Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1; Akşam, 17 Mayıs 1950: 1). Ayrıca Milliyet gazetesinde, İnönü'nün kendi evinde *elektrik ve havagazını kendi ismine açtırdığı* bilgisinin öğrenildiği haber verilmiştir (Milliyet, 16 Mayıs 1950: 5).

Bakanlar kurulunun ardından, Adalet Bakanı Fuat Sirmen dışında tüm bakanlar da makam arabalarını bırakmış ve yaya olarak başbakanlıktan ayrılmışlardır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1; Akşam, 17 Mayıs 1950: 1). Bu arada Başbakan Şemsettin Günaltay dışında hiçbir bakanın milletvekili seçilememesi nedeniyle Milliyet gazetesi, bakanların görevleri sona erdikten sonra ne iş yapacaklarını haber yapmıştır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1, 5). İnönü de milletvekili seçilemeyen partililerin geçimlerini nasıl sağlayacakları konusunda yakından ilgilenmiş, Ulus gazetesinde yazarlık verilmesi gibi çözüm üretmeye çalışmıştır (Erim, 2005: 449-450).

Bakanların da iktidarın değişimine hazırlanmaları konusunda diğer bir örnek, İhsan Sabri Çağlayangil'in anılarında yer almaktadır. Çalışma Bakanı Şemsettin Siner seçim bölgesi Sivas'tan Ankara'ya dönerken Yozgat'ta belediye

otelinde konaklamış ve Yozgat'ta kaldığından valiye bilgi verilmemesini istemiştir. Ancak Sirer'in Yozgat'ta kaldığını öğrenen Vali Çağlayangil, kendisini vali konağına götürmek üzere yanına gitmiş. Ancak Sirer, "Fena yenildik. Size laf olur" demiştir. Bunun üzerine Çağlayangil, halen bakan olduğunu belirterek Sirer'i vali konağına götürmüştür (Çağlayangil, 1990: 118-119). Makam arabalarını bırakmaları, geçim sağlayacak bir iş arayışına girmeleri ve Çağlayangil'in anlattığı olay, bakanların da iktidar değişimine hazırlandığını göstermektedir.

16 Mayıs günü CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran tarafından CHP il örgütüne hitaben seçim sonuçları ile ilgili bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiri de özetle, partilerinin seçimi kaybettiği ve bunun halk egemenliğinin bir sonucu olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçtan dolayı parti örgütünün sorumlu olduğunu düşünmediklerinin de altı çizilmiştir. Muhalefette çalışmaya devam edeceklerini belirterek partililerden İnönü etrafında birleşip millete hizmet etmeye devam edilmesini istemiştir (Uran, 2017: 463; Akşam, 17 Mayıs 1950: 2). Bu açıklamayla, CHP'nin en sorumlu kişinin ağzıyla, hem partilerinin seçim sonuçlarını kabul ettiği vurgulanmış hem de yeni dönemde İnönü'nün aktif siyasete devam edecek olduğunun ilk işareti verilmiştir.

Bu arada CHP, muhalefette nasıl bir yönetim anlayışı izleyeceklerine ilişkin altı maddelik bir bildiri yayınlamıştır. Kişilerle uğraşmayacaklarını, eleştiride bulunma özgürlüklerinin dokunulmazlık altında olmasını isteyeceklerini, kendilerinin hoşgörülü olacağını ancak kendilerine de hoşgörülü olunması gerektiğini, iki *düşman* olarak belirttikleri *irticaa* ve *komünizm* ile mücadele edeceklerini de içeren bu bildiriyle CHP, muhalefet partisi olarak siyaset anlayışlarının nasıl olacağını kamuoyuna açıklamıştır (Cumhuriyet, 19 Mayıs 1950: 1, 3).

İnönü'nün bu günlerde bir üniversite öğrenci grubunun Köşk'te kendisini ziyareti sırasında, bu tür seçimlere ve sonuçlarına alışmanın gerektiğinin altını çizerek "muhalefet gibi şerefli bir vazifede memleket için çalışmaya devam edeceğim" söylemesi (Akşam, 18 Mayıs 1950: 2; Cumhuriyet, 18 Mayıs 1950: 1, 3), önceki görevlerinden daha önemli bir görevin kendisine düştüğünü ifade ederek "Muhalefet olarak, karşı parti olarak iyi çalışmanın ve murakabenin esaslarını koyacağım" demesi (Yeni İstanbul, 18 Mayıs 1950: 1) ile de, yukarıdaki parti açıklamalarını destekler nitelikte, kamuoyuna bizzat kendi ağzından muhalefet görevinde siyasete devam edeceğini açıklamıştır. Ayrıca İnönü, görüşmelerinde çalışma arkadaşlarına muhalefet görevini nasıl yapacağını anlatmaya başlamıştır (Erim, 2005: 451).

19 Mayıs'ta AA aracılığıyla cumhurbaşkanlığından yayınlanan bildiri ile İnönü, her yerden sevgi ve dostluk mesajları aldığını belirterek teşekkür etmiştir (Akşam, 20 Mayıs 1950: 1). Nihat Erim, Cumhurbaşkanı İnönü'nün seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından sakinliğini korumak ile birlikte sınırlı ve heyecanlı gözüktüğünü belirtmektedir. Ona göre, hem Ankara'dan hem Malatya'dan aday gösterilen İnönü'nün, Ankara'dan seçilemediğinin anlaşılmasının da bunda etkisi büyüktü. Erim seçim sonuçlarının açıklanmasını takip eden günlerde her ne kadar belli etmese de İnönü'nün üzüntülü gözüktüğünü ancak sonrasında duruma alıştığını belirtmektedir (Erim, 2005: 448-451).

İsmet İnönü 19 Mayıs'ta CHP Genel Merkezine giderek CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran ile çalışmalarda bulunmuştur. Gazeteye göre, bu çalışma İnönü'nün muhalefet lideri olarak partisinin takip edeceği politikayı belirlemek için yapılmıştı (Milliyet, 20 Mayıs 1950: 5). Ayrıca yine bu toplantıda kurultayın haziran sonuna doğru yapılmasına karar verildiği belirtilmektedir (Akşam, 20 Mayıs 1950: 2). Bu arada 19 Mayıs kutlamaları da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seçim haftasına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılış günlerine denk gelmesi nedeniyle yeni Meclis'in açılışı sonrasına ertelenmiştir (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1).

CHP'nin Meclis grubu ise 21 Mayıs'ta İnönü liderliğinde parti genel merkezinde toplanmıştır. Toplantı sonucunda DP'nin, meclis başkanvekili, iki katip ve bir idareci üye koltuğu teklifi reddedilmiş, cumhurbaşkanı adayı gösterme kararı alınmıştır (Milliyet, 20 Mayıs 1950: 1). İnönü 21 Mayıs'ta Çankaya Köşkü'nden kendi evine taşınmıştır (Derin, 1995: 261; Milliyet, 22 Mayıs 1950: 1; Yeni İstanbul, 22 Mayıs 1950: 1). Hatta parti merkezinden ayrılırken makam aracı kullanmayıp, özel bir araca binerek kendi evine gitmiştir (Milliyet, 22 Mayıs 1950: 5).

Bu arada bazı CHP'lilerin de DP'yi tebrik ettiği görülmektedir. Meclis'te karşılaşmaları üzerine Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Celal Bayar'ı tebrik etmiştir (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1). CHP Bölge Müfettişi ve Konya Milletvekili Sadi Irmak, DP İstanbul Merkezini telefonla tebrik etmiştir. Konya Valisi ve CHP Niğde Adayı Şefik Soyer de DP'ye giderek tebriklerini sunmuştur (Akşam, 17 Mayıs 1950: 1). Bu tür olaylar iktidar değişiminin CHP tarafından da benimsendiğini ve normal bulunduğunu göstermektedir.

Sadi Irmak gazetecilere yaptığı açıklamada, muhalefet olarak sahip oldukları milletvekili grubunun hiçbir parti tarafından küçümsememesi gerektiğini ifade etmiştir. DP'nin dört buçuk milyon oy alırken, CHP'nin de dört milyon oy aldığını, bu bakımdan arada sadece beş yüz bin oy fark olduğunun

altını çizmiştir. Irmak, bu bakımdan, elde edilen yaklaşık yetmiş milletvekili ile sonucun değerlendirilmesinin doğru olmadığını belirtmiştir. Ayrıca yapacakları kurultaydan sonra yeni bir düzen ve anlayışla ortaya çıkacaklarını ifade etmiştir. Ticaret Bakanı Vedat Dicleli bundan sonra *temiz bir muhalefet* yapacaklarını açıklamıştır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 5).

4.2. Demokrat Parti

CHP ve İnönü gibi, DP'nin de yeni döneme hazırlık çalışmaları içerisinde olduğu görülmektedir. Bakanlar kurulunun yapıldığı gün, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Hamit Şevket İnce de Meclis'e gitmişlerdir. DP bir bildiri yayınlarak seçilen tüm DP milletvekillerini 20 Mayıs Cumartesi günü yapılacak grup toplantısına davet etmiştir (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1). 17 Mayıs'ta DP Genel İdare Kurulu yeni hükümetin kurulması konusunda Celal Bayar'ın evinde toplantı yapmıştır (Milliyet, 18 Mayıs 1950: 1).

20 Mayıs'ta Meclis'te toplanan DP grubu cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ın, Meclis başkanlığına ise Refik Koraltan'ın aday gösterilmesi kararını vermiştir. Adnan Menderes ise başbakanlık koltuğuna oturacaktı. Ayrıca DP grubu, milletvekillerinin, milletin iradesini temsil etmeleri nedeniyle genel kurulda cumhurbaşkanına karşı ayağa kalkmama prensibini sürdürme kararını almıştır (Milliyet, 21 Mayıs 1950: 7).

DP'nin seçimleri kazandığının anlaşılmasından, DP parti grubu toplantısına kadar geçen sürede cumhurbaşkanı, başbakan ve Meclis başkanı makamlarına kimin getirileceği DP'de önemli bir tartışma konusu olmuştur (Arcayürek, 1985: 189, 190; Baban, 2009: 44, 45). Dönemin gazetelerine yansıyan şekilde her makam için her gün farklı isimlerin ön plana çıktığı görülmektedir (Özdemir, 2007: 130-132). Celal Bayar da parti içinde böyle bir tartışma yaşandığını belirtmektedir. Bayar, partide cumhurbaşkanı ve başbakanın kim olacağı tartışması yaşandığını ancak kendisini bu tartışmadan uzak tuttuğunu ifade etmektedir. Bayar, Menderes'in Köprülü'nün başbakan olmasını istediğini, cumhurbaşkanlığı için ise Ali Fuat Cebesoy ile Halil Özyörük'ün adının geçtiğini belirtmektedir (Bayar, 1986: 104-107).

DP, seçimlerden önce, seçimi kazanmaları durumunda cumhurbaşkanının, başbakanın, hükümet üyelerinin ve parti yöneticilerinin kimlerden oluşacağını belirlememiştir. Bu şekilde, seçimler öncesinde parti içinde, iktidar olunca yönetici kadronun kimlerden oluşacağı konusunda bir huzursuzluk çıkmamıştır. Diğer taraftan, DP'nin iktidara gelme olasılığını yüksek görmediği ve iktidar olursa kimleri bu makamlara aday göstereceklerini belirleme konusunda bir *kaygı* taşımadığı görülmektedir. (Demirel, 2011: 103).

DP seçimleri kazandıktan sonra, partide, her ne kadar Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesini isteyenler olduğu gibi, başbakan olmasını ve parti genel başkanı olarak kalmasını isteyenler olduğu da anlaşılmaktadır. Aynı şekilde başbakanın da Adnan Menderes olması konusunda tartışma olduğu görülmektedir (Nutku, 1979: 160-162). İsmet Bozdağ'ın belirttiğine göre, parti genel yönetim kurulu Bayar'ın cumhurbaşkanı olmasını isterken, parti teşkilatı onun başbakan olmasını istiyordu. (Bozdağ, 2004: 127) Celal Bayar her ne kadar muhalefet döneminde cumhurbaşkanı seçilmek düşüncesinde olmadığını belirtse de seçimlerden sonra bu duruma sıcak baktığı anlaşılmaktadır (Demirel, 2011: 103, 104).

DP'li Refik Koraltan ile DP'li Samet Ağaoğlu da böyle bir tartışma olduğunu doğrulamaktadır (Koraltan, 2013: 162-163; Ağaoğlu, 1993: 402-403; Akın, 2009: 63). Mükerrerem Sarol'a göre, Menderes ile Köprülü, Köprülü başbakan, Menderes başbakan yardımcısı olacak şekilde anlaşmışlardı (Sarol, 2014: 115). Ancak Bayar, hem başbakanın hem de parti genel başkanının Menderes olmasını istemiş, Köprülü'nün ise dışişleri bakanı olabileceğini söylemişti (Sarol, 2014: 117).

Ahmet Emin Yalman, Ali Fuat Cebesoy'un kendisinin cumhurbaşkanı adayı yapılmamasından, Fuat Köprülü'nün de Adnan Menderes'in başbakan yapılmasından dolayı *küskün* olduğunu belirtmektedir. Köprülü, kendisinin makamda gözü olmadığını, ancak kendisinin bir süre başbakanlık yaparak Menderes'i yetiştirmesi gerektiğini düşündüğünü söylemiştir. Bu yapılmıyorsa hiç değilse parti genel başkanlığının kendisine bırakılmış olması gerektiğini ifade etmiştir (Yalman, 1997: 1528).

Bayar, cumhurbaşkanı adayının belirlenme kararı için DP grup toplantısını işaret etmiştir (Nadir, 1965: 276). DP milletvekillerini etkilememek için cumhurbaşkanının kim olması gerektiği tartışmasında grubun toplantısına katılmamış, Ankara Palas'ta kararı beklemiştir. Grubun kendisini cumhurbaşkanı seçeceği kararı gelince, ilk düşündüğünün başbakanın kim olacağı olduğunu, bunun üzerine Adnan Menderes'i seçme kararı verdiğini belirtmektedir (Bayar, 1986: 106-107). Mükerrerem Sarol da, DP'nin iktidara kadro anlamında hazır olmadığını ancak Celal Bayar'ın hızlıca sürece egemen olduğunu belirtmektedir (Sarol, 2014: 108). Gerçekten de yukarıdaki tartışma DP'nin seçimlerden önce başbakanın, parti genel başkanının ve cumhurbaşkanının kim olacağı konusunda bir planlamasının olmadığını ancak seçimlerin ardından yönetici kadroyu bir tartışmaya neden olmadan belirlediğini göstermektedir.

Celal Bayar parti grubu toplantısından önce parti merkezinde yaptığı konuşmada, bundan sonra Meclis'te CHP'nin oturduğu yere oturacaklarını, onların da kendilerinin yerine oturacaklarını ve bu şekilde yer değiştireceklerini söylemiştir. CHP'nin bu kadar az milletvekili elde edeceklerini beklemediğini, en azından *yüze yakın CHP milletvekili* olması isteğinde olduklarını ifade etmiştir. Akşam gazetesinin haberine göre, Bayar'ın bu sözleri söylemesinin nedeni, Meclis komisyonlarında deneyimli milletvekilleri olmayacağı için Meclis'e ilk defa giren DP'li milletvekillerinin sorun yaşama olasılığıydı (Akşam, 20 Mayıs 1950: 1,2).

DP 18 Mayıs'ta kamuoyuna yazılı bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada, iktidar değişikliğinin vatandaşlar arasında *huzursuzluk* yaratmaması için çaba göstermekte oldukları belirtilmiş, siyasi görüşleri ne olursa olsun vatandaşlar arasında *milli birliği* sağlamaya çalışacakları ifade edilmiştir. Muhalefetin çalışmasının *kanunların teminatı* içinde olacağı, partilerinin bu konuda elinden gelen her şeyi yapacağı belirtilmiştir (Milliyet, 19 Mayıs 1950: 1, 5). CHP'nin sonunda milli iradeye saygı göstermiş olmasının önemini altı çizilerek "İktidarda tek başına hakim olmak üzere kurulmuş ve iktidarı bu zihniyetle elde bulundurmuş olan" CHP'nin bu tavrını olumlu karşıladıkları belirtilmiştir (Cumhuriyet, 19 Mayıs 1950: 1, 3).

DP'nin seçimleri kazanması nedeniyle yapılan kutlamalarda taşkınlık yapılmaması ve kanunlara uyulması istenmiş, karşıt partilere de saygılı olunması gerektiği ifade edilmiştir (Zafer, 19 Mayıs 1950: 1, 4). Ayrıca Celal Bayar, DP'nin hükümeti kurduktan sonra, tasfiye edecekleri yöneticilerin ve memurların bilgilerinin yer aldığı *kara liste* olduğu iddiasını reddederek bunun bir *provakasyon* olduğunu, böyle bir listenin bulunmadığını söylemiştir (Milliyet, 18 Mayıs 1950: 1).

Yukarıda görüldüğü üzere, DP'nin de henüz iktidarı devralmadan muhalefetin çalışmasını teminat altında olacağını açıklaması, iktidar ve muhalefet arası ilişkilerde önemli olarak değerlendirilebilecek bir açıklamadır. Hatta cumhurbaşkanı seçildikten sonra İnönü'yü ziyaret eden Bayar'dan, İnönü'nün istediği de bu olmuştur. Cumhurbaşkanı Bayar bu konuda kendisine teminat vermiştir (Erim, 2005: 454; Barutçu, 2001: 1010).

Bu arada Fuat Köprülü *dış politikada hiçbir değişiklik* yapılmayacağını açıklamıştır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1, 5). 18 Mayıs'ta Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak ile DP'li Fuat Köprülü dışişleri bakanlığında görüşmüşlerdir. Köprülü'ye bakanlık ile ilgili gerekli bilgiler verilmiş ve işler devredilmiştir (Akşam, 19 Mayıs 1950: 2). Gazeteler incelendiğinde yabancı basının da Türkiye'deki iktidar değişimini yakından izlediği, hatta bu süreçte yeni iktidarı

oluşturacak DP'lilerin dış politikayla ilgili söylemlerini takip ettiği görülmektedir (Öztürk, 1999: 134-137). Dünyanın da 14 Mayıs 1950 seçimlerini takip etmesi nedeniyle, Köprülü'nün yeni dönemde dış politikanın nasıl olacağı ile ilgili erkenden açıklama yapması önemliydi.

5. 22 Mayıs 1950 Cumhurbaşkanı Seçimi ve İktidar Devrinin Tamamlanması

Yeni dönem Meclis önceden kararlaştırıldığı üzere 22 Mayıs 1950 saat 15:00'da toplanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 2). 9. Dönem Meclis, milletvekili yeminlerinin tamamlanmasının ardından, önce Refik Koraltan'ı TBMM başkanı olarak seçmiştir. Ardından yapılan cumhurbaşkanlığı seçimine 453 milletvekili katılmış, Celal Bayar 387 oy alarak üçüncü cumhurbaşkanı seçilmiştir. İsmet İnönü için 64 oy, Halil Özyörük için 1 oy verilmiş, bir de çekimser oy kullanılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 7). Önceden kararlaştırıldığı üzere, Bayar yemin ettikten sonra DP'liler ayağa kalkmadan kendisini alkışlamışlar, CHP'liler ise sadece sessizce ayağa kalkmışlardır (Giritlioğlu, 1965: 244-245; Milliyet, 23 Mayıs 1950: 5; TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 7).

CHP'nin, seçilemeyecek olmasına rağmen cumhurbaşkanlığına İnönü'yü göstermesinin bazı nedenleri vardı. Bunlardan birisi, bu makama en layık olan kişinin İnönü olduğunu düşünmeleri idi. Diğer bir neden ise, bazı DP'lilerin kendileri de seçilse İnönü'yü cumhurbaşkanı yapacakları propagandasının asılsız olduğunu halka göstermekti. Bir başka neden ise, eğer aday göstermez ve Meclis'te cumhurbaşkanı seçimine katılmazlarsa, DP'nin bunu kendi lehine kullanarak Meclis'in tamamının Bayar üzerinde uzlaştığı propagandası yapmasına engel olma (Barutçu, 2001: 1008).

Cumhurbaşkanı seçiminin ardından önce Başbakan Şemsettin Günaltay'ın istifa tezkeresi, ardından da hükümetin görevinin son bulacağına ilişkin İnönü'nün tezkeresi okunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 8). Meclis son oturumunda ise Adnan Menderes'e hükümet kurma görevi verildiğine ve kurulan hükümetin kabul edildiğine ilişkin cumhurbaşkanlığı tezkereleri ile bakanlar kurulunun üyelerinin isimleri okunmuş ve Meclis oturumu sonlanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 9). Böylece CHP iktidarı dönemi hem *fili* hem de *hukuki anlamda* son bulmuştur (Kaynar, 2015: 19). İnönü yeni cumhurbaşkanını seçen Meclis'te cumhurbaşkanı sıfatıyla göndereceği bir istifa bildirisinin okunmasını istemediğinden, cumhurbaşkanlığından gönderilen bildiri altına sadece İsmet İnönü yazılmıştı. Böylelikle cumhurbaşkanı sıfatını kullanmamıştı (Erim, 2005: 451).

İnönü daha önceden cumhurbaşkanlığından duyurulduğu üzere, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar görevine devam etmesi gerektiği, cumhurbaşkanlığı görevine devam ederken de Meclis genel kuruluna katılamayacağı için, Bayar cumhurbaşkanı seçildikten sonra akşam Meclis'e gelmiştir (Ulus, 21 Mayıs 1950: 1, Ulus, 23 Mayıs 1950: 1). Meclis oturumunun sonlanmasının ardından Bayar, Koraltan ve Menderes Meclis'teki tören salonunda tebrikleri kabul etmiştir. İnönü de Bayar'ın yanına giderek "Tebrik ederim. Muvaffak olunuz!" demiştir (Akşam, 23 Mayıs 1950: 2; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1950: 1, 3). İnönü, Barutçu'ya bunu yapmanın zor olduğunu söylemiş (Barutçu, 2001: 1010), aynı akşam Nihat Erim'e de "İşin zor kısmını yaptım" demiştir (Erim, 2005: 454). İnönü makam arabasıyla geldiği Meclis'ten özel bir arabayla ayrılmıştır (Milliyet, 23 Mayıs 1950: 5).

6. Parti Genel Başkanının Cumhurbaşkanlığı Seçilmesi

DP kurulduktan sonra CHP iktidarına karşı en büyük eleştirilerden biri, parti genel başkanının aynı zamanda cumhurbaşkanı olması ve bu şekilde DP açısından adil ve eşit bir rekabet şansının olmamasıydı. DP bu konudaki kararlılığını ve kendi iktidarlarında cumhurbaşkanının parti genel başkanı olmayacağını göstermek açısından parti tüzüğüne şu şekilde bir madde eklemiştir: "... Parti Başkanı Cumhurbaşkanlığına seçilirse, Parti Başkanlığından çekilmiş sayılır. Başkanlık inhilal ettiği takdirde, Genel İdare Kurulu, normal Büyük Kongreye kadar üyelerinden birine gizli oyla başkanlık görevini tevdi eder"(Demokrat Parti Tüzük ve Program, 1949).

Bu tüzük maddesi nedeniyle DP Genel Başkanı Bayar cumhurbaşkanı seçildikten sonra, 9 Haziran'da toplanan DP Genel İdare Kurulu Adnan Menderes'i DP genel başkanı seçmiştir (Eroğul, 2003: 100). Böylece DP büyük kongresine kadar DP genel başkanlığına Adnan Menderes vekalet etmiş (Zafer, 23 Mayıs 1950: 1) ve büyük kongrede yeni genel başkan seçilmiştir. Bayar'ın cumhurbaşkanı olmayı kabul etmiş olması, kendi isteğiyle, DP'yi yönetmekten de vazgeçmiş olduğunu göstermektedir. (Ahmad ve Ahmad, 1976: 70).

Yukarıdakine benzer bir düzenleme, DP'nin muhalefet yıllarındaki eleştirileri nedeniyle, 1947 yılında CHP Tüzüğü'nde de yapılmıştı. Yapılan değişiklik şu şekildeydi: "Parti Genel Başkanı, Cumhurbaşkanlığı seçilmiş olduğu takdirde, bu vazife üzerinde bulunduğu müddetçe, Genel Başkanlığın bütün yetkileri ve sorumluları Genel Başkan Vekiline ait olur" (CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948). Buna göre, CHP genel başkanı cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda bu unvanı korumakla birlikte, bu makamın getirdiği tüm görev ve sorumlulukları CHP genel başkan vekiline bırakacaktı. Bu değişiklikten sonra Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü CHP genel başkanı sıfatını

korumakla birlikte tüm görev ve sorumluluklarını CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'a bırakmış, böylece CHP ile DP arasında bir hakem olmaya çalışmıştı.

22 Mayıs 1950'de İnönü resmen cumhurbaşkanlığından ayrıldığı için parti genel başkanlığını fiilen yapmasına engel bir durum artık yoktu. İnönü 22 Mayıs'ta Ulus gazetesinde "Şükran Borçlarım" başlıklı bir yazı yazmıştır. Özetle, muhalefet liderliği görevinin o güne kadar üstlendiği görevler kadar önemli olduğunun altını çizmiş, Meclis'e Malatya milletvekili olarak girdiği için Malatyalılara özellikle teşekkür etmiştir (Giritlioğlu, 1965: 256-257; Ulus, 23 Mayıs 1950: 1). Ertesi gün de, cumhurbaşkanlığını devretmesi nedeniyle *CHP genel başkanlığını fiilen yapmaya başladığını* açıklamıştır (Akşam, 24 Mayıs 1950: 1).

Sonuç

14 Mayıs 1950 milletvekili seçimleri demokratik bir şekilde gerçekleşmiş, 1946 yılında yapılan milletvekili seçimlerindeki usulsüzlükler ve müdahaleler bu seçimlerde yaşanmamıştır. Bayar da seçim sonuçlarının ardından yaptığı ilk açıklamada bu durumu belirtmiştir. Cumhuriyet tarihinde önemli bir yere sahip olan 14 Mayıs seçimleri ile ilk kez ve olaysız bir şekilde, demokratik seçimler ile bir parti iktidarı kaybetmiş ve karşıtı olan parti iktidara gelmiştir.

14 Mayıs 1950 seçimlerinin sonuçlarının açıklanmaya başladığı ilk saatlerden itibaren, yirmi yedi yıllık tek parti iktidarının yöneticilerinin hiçbir söylentinin ortaya çıkmasına izin vermeden iktidarı bırakmaya hazır oldukları görülmektedir. Bu hem seçim akşamı Çankaya Köşkü'ndeki görüşmelerden, hem Cumhurbaşkanı İnönü'nün eşi ile olan konuşmasından, hem de seçimlerin ertesi günü, seçimlerin kazananı DP Genel Başkanı Bayar'ı çağırarak iktidarı kendilerine bırakmak istediklerini söylemesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu görüşme halka da şeffaf bir şekilde ayrıntılarıyla da hemen duyurulmuştur.

Diğer yandan, bu görüşmeden sonra yaşananlar da CHP'nin adım adım iktidarı bırakmaya hazırlandığını göstermektedir. İnönü'nün kendi evine taşınma konusunda hazırlıklar yapması, motorlu korumalarını bırakması, hem CHP hem bizzat İnönü tarafından muhalefet görevine devam edileceğinin açıklanması, bakanların makam arabalarını hemen bırakmaları gibi olaylar bunun örnekleri olarak sayılabilir.

Hem DP içinde, hem partinin dört kurucusu arasında, hem de kamuoyunda, başbakan ve cumhurbaşkanının kim olacağı tartışmasının yaşanmasının ve bunun birkaç gün sürmesinin, hem DP'nin bu konuda seçimlerden önce bir kararı olmadığını hem de seçimleri kazanacaklarından

kesin emin olmadıklarının göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Yine de seçimlerden sonra yaşanan bu tartışma parti içinde bir ayrışmaya neden olmamış, yeni durum ve adaylar kısa sürede belirlenmiş ve benimsenmiştir. Böylelikle iktidarı devralmaya hazır hale gelinmiştir.

Diğer yandan, İnönü'nün Bayar'ı hem genel seçimlerin ardından Köşk'e çağırduğunda tebrik etmesi hem de cumhurbaşkanı seçildikten sonra Meclis'e gelerek tebrik etmesi, Bayar'ın da cumhurbaşkanı seçildiğinin ertesi günü İnönü'yü ziyaret ederek CHP'nin muhalefette güven içinde çalışacağına ilişkin teminat vermesi, Türkiye'de demokratik hayatın ve demokrasi yoluyla iktidar değişiminin olağanlığının yerleşmesi konusunda değerli adımlardır.

Ayrıca hem DP'nin hem de CHP'nin parti genel başkanının cumhurbaşkanı olması durumuyla ilgili kendi parti tüzüklerine uygun hareket etmelerinin de, dönemin siyaseti ve iktidarın devri konusunda önemli gelişmeler olduğu değerlendirilebilir. İnönü, CHP parti tüzüğüne uygun bir şekilde fiilen CHP genel başkanlığı ve muhalefet liderliği yapmak için Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesini beklemiş, Bayar da DP parti tüzüğü gereği cumhurbaşkanı seçildikten sonra DP genel başkanlığını bırakmıştır.

Seçim sonuçlarının öğrenildiği 14 Mayıs gecesinin ilk anlarından, 22 Mayıs günü cumhurbaşkanı seçiminin sonuçlanmasına kadar, CHP, iktidarı devretme konusunda tutarlı ve demokrasi açısından olağan bir siyaset izlemiştir. Böylelikle, cumhuriyet tarihinde bir ilk olan iktidarın demokratik seçimler ile karşıt partiye devri sorunsuz bir şekilde gerçekleşmiştir.

Kaynakça

Ağaoğlu, S. (1993). *Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu*. (C. Koçak, Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ahmad, F. ve Ahmad B. T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. İstanbul: Hil Yayın.

Akın, R. (2009). *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Akşam Gazetesi. (1950, 15 Mayıs). "Celal Bayar Basına Beyanatta Bulundu". 1.

Akşam Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Bakanlar Kurulu İnönü'nün Riyasetinde Dün Toplandı". 1.

Akşam Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "C.H.P. nin Tamimi". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Demokrat Partiyi Tebrik". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Konya Valisi D. P. Yi Tebrik Etti". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "Ankara Üniversitelilerinin İnönüyü Ziyareti". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). "Köprülü Bakanlıkta Sadak'la Görüştü". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 20 Mayıs). "İnönünün Teşekkürü". 1.

Akşam Gazetesi. (1950, 20 Mayıs). "D. Parti Ara Seçimlerde Namzet Göstermicek". 1, 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 20 Mayıs). "İsmet İnönü". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Tebrikler". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 24 Mayıs). "İnönü'nün Tebliği". 1.

Akşın, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Arcayürek, C. (1985). *Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*. Ankara: Bilgi Yayınları.

Aydemir, Ş. S. (2011). *İkinci Adam (1938-1950)*. 2. Cilt. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydemir, Ş. S. (1975). *İkinci Adam (1950-1964)*. 3. Cilt. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Baban, C. (2009). *Politika Galerisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Barutçu, F. A. (2001). *Siyasi Hatıralar: Çok Partili Sistem ve İktidar Değişikliği*. 2. Cilt. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Bayar, C. (1986). *Başvekilim Adnan Menderes*. (İ. Bozdağ, Der.). İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- Bilgehan, G. (1998). *Mevhibe-II: Çankaya'nın Hanımefendisi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bozdağ, İ. (2004). *Darağacında Bir Başbakan, ...Menderes...Menderes...* İstanbul: Truva Yayınları.
- Burçak, R. S. (1979). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*. y.y.: Olgaç Matbaası.
- CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*. (1948).
- Çağlayangil, İ. S. (1990). *Anılarım*. İstanbul: Yılmaz Yayınları A.Ş.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 15 Mayıs). "Celal Bayar, Dün Bir Basın Toplantısı Yaptı". 1, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "Bir Talebe Grubu Dün İnönü'yü Ziyaret Etti". 1, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). "D.P. nin Yayınladığı Yeni Beyanname". 1, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). "C.H.P. nin Yeni Altıoku". 1, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Cumhurbaşkanını Tebrik Töreni". 1, 4.
- Derin, H. (1995). *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken (1933-1951)*. (C. Koçak, Haz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demokrat Parti Tüzük ve Program*. (1949). Ankara: Doğu Matbaası.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erim, N. (2005). *Günlükler 1925-1979*. 1. Cilt. (A. Demirel, Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giritlioğlu, Fahir (1965). *Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*. 1. Cilt. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Goloğlu, M. (1982). *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Karakuş, E. (1977). *İşte Ankara*. İstanbul: Hür Yayın ve Ticaret A.Ş..

Karpat, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*. İstanbul: Afa Yayınevi.

Kaynar, M. K. (Haz.). (2015). *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaynar, M. K. (2015). "Türkiye'nin Ellili Yılları Üzerine Bazı Notlar"
Kaynar, M. K. (Haz.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları. 15-39.

Koraltan, R. (2013). *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar: DP'nin Kurucusu Anlatıyor*. (K. Maman, Haz.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Lewis, B. (2007). *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Milliyet Gazetesi. (1950, 15 Mayıs). "Bayar'ın Milliyete Beyanatı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 15 Mayıs). "Dünkü Seçimden Bazı Notlar". 1, 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 16 Mayıs). "Ankaradaki Rivayetler". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "İnönü, Bayara Kabineyi Demokrat Partinin Kurması Teklifinde Bulundu". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Bakanlar Kurulu Dün İnönünün Başkanlığında Vaziyeti Görüştü". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Yeni Meclis Pazartesi Günü Toplanıyor". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Millet Partisi De İktidarın Değişmesinden Memnun". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Bakanlar Kurulu". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Demokrat Partinin Daveti". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Demokrat Partinin Güdeceği Politika". 1, 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "19 Mayıs Töreni Tehir Edildi". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "Açıkta Kalan Bakanlar". 1, 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "D.P. Genel Kurulu Dün Yeni Kabineyi Tesbite Başladı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "Celal Bayar Kara Liste Haberini Yalanladı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). "Demokrat Parti Dün Bir Beyanname Neşretti". 1, 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 20 Mayıs). "İnönü'nün Çalışmaları". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 21 Mayıs). "Demokrat Parti Meclis Grubu Dün İlk Toplantısını Yaptı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 21 Mayıs). "D.P. Grup Tebliği". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 21 Mayıs). "Adnan Menderes Başbakan Oluyor". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 21 Mayıs). "Bugünkü Toplantı". 7.

Milliyet Gazetesi. (1950, 22 Mayıs). "İnönü Dün C.H.P. Meclis Grupuna Başkanlık Etti". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 22 Mayıs). "İnönü Dün Çankayadan Taşındı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Bedii Faik Ankaradan Bildiriyor". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Celal Bayar Cumhurbaşkanı Seçildi". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Celal Bayar İsmet İnönü". 5.

Nadi, N. (1965). *Perde Aralığından*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Nutku, E. (1979). *Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika'da Yitirdiğim Yıllar 1946-1958: Siyasi Anılarım*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Özdemir, H. (2007). *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanı Seçimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öztürk, K. (1999). *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem (1950-1954) 1. Cilt*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 19.

Sarol, M. (2014). *Bilinmeyen Menderes 1*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Shaw S. J. ve Shaw, E. K. (2005). *History of The Ottoman Empire And Modern Turkey, Volume II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*. Cambridge: Cambridge University Press.

TBMM Tutanak Dergisi (24 Mart 1950). 8. Dönem. 4. Toplantı. 25. Cilt. 72. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (22 Mayıs 1950). 9. Dönem. Olğ. Toplantı. 1. Cilt. 1. Birleşim.

Toker, M. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

- Timur, T. (2003). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Turan, İ. (Haz.). (2003). *İsmet İnönü: Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:99.
- Türkiye İstatistik Kurumu*. (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Ulus Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). “Celal Bayar’ın Sözleri”. 5.
- Ulus Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). “Malatya Seçimi”. 1.
- Ulus Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). “İnönü”. 1.
- Ulus Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). “Şükran Borçlarım”. 1.
- Uran, H. (2017). *Meşruiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 1922-1971*, (Erol Şadi Erdiç, Haz.). İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Yeni İstanbul Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). “İnönünün Sözleri”. 1.
- Yeni İstanbul Gazetesi. (1950, 22 Mayıs). “İsmet İnönü Çankaya Köşkünü Boşalttı”. 1.
- Yeşil, A. (1988). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 897.
- Yetkin, Ç. (2002). *Karşıdevrim 1945-1950*, İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Zafer Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). “D.P nin Teşkilata Tamimi”. 1, 4.
- Zafer Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). “D.P. Başkanlığı”. 1.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

**OSMANLI TAŞRASINDA BİR CEZA İNFAZ KURUMU: MUT
HAPİSHANESİ ÖRNEĞİ (1890-1920)**
**AN EXECUTIVE INSTITUTION IN THE OTTOMAN
COUNTRYSIDE: THE CASE OF MUT PRISON (1890-1920)**

Mustafa DAĞ

Arş. Gör., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
mustafadag@harran.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4571-8115>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 09.06.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 21.09.2022
Sayfa | Pages : 167-201
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1128525>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

OSMANLI TAŞRASINDA BİR CEZA İNFAZ KURUMU: MUT HAPİSHANESİ ÖRNEĞİ (1890-1920)

Mustafa DAĞ

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 167-201

ÖZ

Mut Hükümet Konağı altında hapisane olarak kullanılan mekân, fiziki şartları itibarıyla hapisane vasfından uzak olmakla birlikte daha çok zindan (mahbes) olarak kullanılmıştır. Bu nedenden dolayı İçel İli Mutasarrıflığı tarafından merkezi yönetimden bir hapishanenin inşa edilmesi istenmiştir. Bu talebe 1914 yılında cevap verilerek inşa çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmada Mut Hapishanesi'nin fiziki yapısının ıslahına yönelik tadilat çalışmaları, mahkûmların tutukluluk türlerinin ve suç türlerinin dağılımına dair incelemelerde bulunulmuştur. Ayrıca hapishanede bulunan mahkûmların sağlık durumları, yiyecek ihtiyacının karşılanması ve hapisane görevlilerine dair bilgiler aktarılmıştır. Çalışmada Mut Hapishanesi'ne odaklanılarak imparatorluk genelinde hapisanelere yönelik devam eden reform çalışmalarının kazaya yansımaları incelenmeye çalışılmıştır. Genel olarak 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarını kapsayan çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile telif eserlerden istifade edilmiştir. Çalışma neticesinde, kazada mahbes veya zindandan modern hapishaneye geçiş aşamasında zorlukların yaşandığı, yapının barınma açısından yetersiz olmasının yanı sıra sıhhi açıdan da elverişli olmadığı saptanmıştır. Görevli hapisane personelinin ise nicelik ve nitelik açısından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Hapishanenin fiziki yapısının ıslahına yönelik mahalli ve merkezi yönetim tarafından sağlanan bütçelerle giderilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Osmanlı İmparatorluğu, Hapisane, Tevkifhane, Mut, Mahkûm.

AN EXECUTIVE INSTITUTION IN THE OTTOMAN COUNTRYSIDE: THE CASE OF MUT PRISON (1890-1920)

ABSTRACT

Although the place used as a prison under the Mut Government House is far from being a prison due to its physical conditions, it was mostly used as a dungeon (mahbes). For this reason, a prison was requested from the central government by the Icel Province Governor's Office. This demand was answered in 1914 and construction works were started. In this study, the renovation works for the improvement of the physical structure of the Mut Prison, the distribution of the prisoner's detention types and the types of crimes were examined. In addition, information about the health status of the prisoners in the prison, meeting their food needs and prison staff were given. In the study, the reflections of the ongoing reform efforts towards the prisons throughout the empire were tried to be examined by focusing on the Mut Prison. In the study covering the end of the 19th century and the beginning of the 20th century in general, the Prime Ministry Ottoman Archives and copyrighted works were used. As a result of the study, it was determined that there were difficulties in the transition from a prison or dungeon to a modern prison in the qazas, and the building was not suitable for sanitary reasons as well as inadequate in terms of shelter. It has been determined that the prison personnel on duty are insufficient in terms of quantity and quality. It has been tried to be eliminated with the budgets provided by the local and central government for the improvement of the physical structure of the building.

Keywords: Ottoman Empire, Prison, Detention Center, Mut, Prisoner.

Giriş

Haps Arapça kökenli kelime olmakla birlikte alıkoyma, bir yere kapatma, salıverme, tutma veya zapt etme anlamına gelmektedir (Daşcıoğlu, 2017: 316; Akın, 2011: 24; Gönüllü, 2011: 351). Arapça kökenli olan hane ise ev, beyt, dâr veya mesken anlamına gelmektedir. Haps-hane¹ ise hapsolunan yer, hapsolunacak kişilerin tutulduğu yer veya modern anlamda cezaevi² anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2010: 35-37). Devlet yapılanmasının oluşumundan önce suç işleyen kişilerin karşısında sadece yakınları veya mağdur olan kesim dururken devlet mekanizmasının oluşumu ile suçu işleyen kişinin önlenmesi veya cezalandırılması görevi kamu tarafından üstlenilmiştir (Yılmaz, 2019: 1412). Erken dönemlerde kişiyi işlemiş olduğu suç karşısında özgürlüğünden alıkoyma veya bir yere hapsedme eyleminin daha çok uzun bir süre suçluyu cezalandırma yöntemi olarak değil de şahsın suçunun kesinleşip cezasının verilmesine kadar alıkonulması olarak görülmüştür (Şimşek, 2017: 144). Nitekim İslam hukuku açısından da Hz. Muhammed döneminde hapsin bu nitelikte görüldüğü ancak hapsin bir ceza aracı olarak kullanılması Hz. Ömer döneminde uygulanmaya başlandığı tespit edilmiştir (Bardakoğlu, 1997: 55).

İlkçağlardan itibaren ilkel biçimde de olsa hapishanelerin kullanıldığı görülmektedir. Hapis cezasının ilk olarak kilise hukuku tarafından kabul görmesinden dolayı Avrupa kıtasında ilk hapishanelerin kilise manastırları bünyesinde kurulduğu saptanmıştır (Özçelik, 2011: 17-18). Bu bağlamda günümüz modern anlamda ilk hapishane 1595 yılında Hollanda'nın Amsterdam şehrinde kurulmuştur (Artuk ve Alşahin, 2016: 157).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise ilk dönemde hapis cezası yaygın olarak uygulanmamıştır. Daha çok suçlu bulunan veya ağır suçlardan mahpus olan kişilere 16. yüzyıldan itibaren kürek veya prangaya vurma, 17. yüzyıldan itibaren ise kalebendlik³ gibi cezaların verildiği tespit edilmiştir (Sunay, 2018: 44; Hanılçe, 2020: 410; Güneş, 2017: 65). 19. yüzyılın ortalarına doğru ise daha önceki dönemlerde olduğu gibi suç işleyen mahkumlara hadd, kısas, sürgün, zindana atma, diyet ödeme veya idam gibi cezalar verilmektedir (Köse, 2007: 113; Tanış, 2018: 143; Tekin, 2006: 66). Bu gibi suçluların tutuldukları yerlere ise

¹ Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıla kadar hapishane kavramı yerine zindan kavramı kullanılmıştır (Süle, 2019: 30).

² Aydınlanma Çağı'nda ceza hukuku alanında meydana gelen gelişmelerden esinlenen cezaevi kavramı Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkmıştır (Toumarkine, 2007: 33-34).

³ Şahsın aynı suçu tekrar işlemesi neticesinde kaleye hapsedilmesi veya kale içerisinde bulunan zindana atılması olarak bilinen kalebentlik cezası ta'zir cezalarından biridir; (Balı, 2021: 15; Avcı, 2004: 121-122; Parlakoğlu, 2018: 13)

genel olarak mahbes (zindan)⁴ veya tomruk⁵ adı verilmiştir (Adak, 2006: 32-33). Mahbesler genel olarak farklı amaçlar için inşa edilip sonradan mahkumların barınması için tahsis edilmiştir (Eren, 2013: 95). Osmanlı hukukunda klasik çağda zindan veya mahbesler ceza infaz kurumu olarak değil de daha çok mahkûmun suçunun tespitine dair karar verilinceye kadar tutulduğu mekanlar olarak nitelendirilmiştir (Öntuğ ve Yılmaz, 2021: 58; Yıldız, 2002: 17). Bu bağlamda imparatorlukta kayıtlara geçmiş ilk hapis olayı Yıldırım Bayezid döneminde meydana gelmiştir. Padişahın Rumeli seferine çıkışını fırsat bilen Karamanoğlu Alâeddin Bey Hamid bölgesini yağmalamıştır. Bölge halkının şikâyeti üzerine Karaman üzerine yürüyen Bayezid, Germiyanoglu Yakup ve Hisar Bey'i tutuklayarak İpsala'da bulunan zindana attırmıştır (Öztürk, 2010: 101-102).

Hapishane kavramı Osmanlı'da Tanzimat'la hukuki özellik kazanmıştır (Demiryürek, 2016: 552). Hükümet konaklarının altında (Yıldız, 2012: 328), kale, saray ve tophane gibi binalarda bulunan mahbeslerde düzenlemelerin yapılması için 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı ile ıslah edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır (Arslan, 2019: 739). XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise ıslah edilen bu mahbesler hapishane olarak isimlendirilmeye başlanmıştır (Temel, 2009: 111-113). Hapishanelerin ortamlarının iyileştirilmesi amacıyla 1840,⁶ 1851 ve 1858 yıllarında düzenlemeler yapılmıştır (Türkkan, 2020: 264; Olpak Koç, 2020: 608).

İlk ciddi düzenlemeler ise II. Abdülhamit döneminde Ceza Kanunları ile ilgili yapılmıştır (Tekin ve Özkes, 2008: 189). Bu düzenlemelerden biri de 20 Mayıs 1880 tarihinde 97 madde olarak *Tevkifhane ve Hapishaneler Nizamnamesi* adıyla yayınlanan bir nizamnameyle gerçekleşmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 31/82; Tan, 2020: 1059). Bu düzenlemeyle birlikte hapishaneler Adliye Nezareti bünyesinden alınarak Dahiliye Nezareti'ne bağlanmıştır (Saner, y.y: 186-187). Hazırlanmış olan bu nizamnameyle birlikte hapishaneler; hapishane, tevkifhane ve hapishane-i Umumi olarak üçe ayrılmıştır. Böylece hapishanelerin vilayet, liva ve kazalarda açılması sağlanmıştır (Demirbaş, 2010: 32). Hapishanelerde bulunan tutuklu, hükümlü kadın ve erkekler için uygulanan hükümler 1880 yılında hazırlanıp (BOA. DH. MB. HPS. 79/30) 1917 yılında yürürlüğe giren *Memalik-i Mahrusay-ı Şahane'de bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin Dahili*

⁴ Mahbes daha çok suçlunun kaçmasını engellemek amacıyla az da olsa korunaklı bir yerdir. Suçluların ise el ve ayakları kayış, zincir veya pranga ile bağlanmaktadır. Zindana atılan kişilere ise zindan-gir, zindancıyla zindani denilmektedir; (Bilirli, 2018: 93; Güneş, 2016: 84).

⁵ Tevkifhane yerine kullanılan eski bir tabirdir (Pakalın, 1993: 511).

⁶ Ceza Kanunname-i Hümayunu adıyla düzenleme yapılmıştır (Tüzün, 2021: 1939)

İdarelerine Dair Nizamname Layihası'nda yer almaktadır (Şen, 2007: 32; Atar, 2011: 88).

Hapishanelerle ilgili yapılan düzenlemeler İttihat ve Terakki hükümeti döneminde de devam ettirilmiştir (Tamgörgü, 2020: 483). Bu bağlamda 1911 yılında *Hapishaneler İdare-i Umumiyesi* kurularak (Demirkol, 2012: 89-90) 31 Ağustos 1911 tarihinde tüm vilayetlere idarenin kurulduğu bildirilmiştir (BOA. DH. MB. HPS, 144/102). Kurulan bu idare ise Dahiliye Nezareti'ne bağlanmıştır. Ancak 1 yıl sonra Nisan ayı 1912 yılında değişikliğe gidilerek idare *Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti* adını almıştır (Yıldız, 2015: 101). Bu bağlamda hapishanelerin fiziki yapı ve sıhhi açıdan iyileştirilmesine yönelik yapılan tüm çalışmalara rağmen uzun süren savaş ve mali durumdan dolayı istenilen başarı elde edilememiştir. 1918 yılına gelindiğinde ise Dahiliye Nezareti imparatorluğun birçok bölgesinde hapishane ve tevkifhanelerin ıslahına yönelik çalışmaları devam ettirmiştir. Bu bağlamda İstanbul, Üsküdar, Bursa, İzmir, Balıkesir, Eskişehir ve Adana vilayetinde de ıslahat faaliyetlerine devam edilmiştir. (BOA. DH. MB. HPS. 79/30). Bu doğrultuda Adana vilayetine bağlı olan Mersin sancağı sınırları dahilinde bulunan Mut kazasında da bir hapishanenin faal olduğu, ıslahına yönelik çalışmaların 1890 yılından itibaren yapılmaya başlanıldığı tespit edilmiştir.

1. Mut Hapishanesi'nin Fiziki Yapısı ve Islah Çalışmaları

Mut Hapishanesi ile ilgili en erken bilgilere 27 Kasım 1890 tarihli arşiv belgesinde rastlanılmıştır. Metnin içeriğine bakıldığında ise kaza dahilinde kadınlara mahsus bir hapishanenin olmadığı anlaşılmaktadır. Bölgede kadınlar için hapishane ile tevkifhane inşa edilene kadar tutuklu bulunan kadınların vilayet veya liva merkezlerine gönderilmeleri hususundaki karar Şûra-yı Devlet tarafından kazaya iletilmiştir (BOA. DH. MKT. 1804/125). 1898 yılına gelindiğinde ise Mut Hükümet Konağı⁷ altında yer alan hapishanenin tamir edilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimden hareketle Mut kazasında ayrı bir hapishane binasının bulunmadığı söylenebilir. Bu duruma Anadolu vilayetlerinin genelinde karşılaşılmıştır. Bu bağlamda Malatya Sancağı Hapishanesi örnek gösterilebilir. Nitekim 1874 yılından itibaren hapishane için kullanılan binanın askeri amaçlı inşa edilmiş olduğu, belirli bir süre bu amaç doğrultusunda kullanıldıktan sonra hapishaneye dönüştürüldüğü tespit edilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. 42/35; Dalyan, 2018: 1371). Adana vilayeti

⁷ Konağın ne zaman inşa edilip yıkıldığıyla ilgili bilgi elde edilmemekle birlikte 1901 yılına ait vilayet salnamesinde Mut kalesinin çarşıya bakan tarafında burçlara bitişik şekilde inşa edildiği belirtilmiştir (Umar, Can, 2019: 539).

sınırları içerisinde bulunan Mersin ve Cebel-i Bereket sancakları dahilinde Hamidiye, İslâhiye, Hassa, Osmaniye, Bahçe, Ermenek, Kars ve Haçin gibi bölgelerde yer alan hapisane ve tevkifhanelerin yeniden inşa edilmesi, İçel İli sancak merkezi ile Kozan, Payas, Mut ve Anamur kazalarında bulunan hapisane ve tevkifhanelerin ise tamir edilmesi ve ek ilavelerin yapılması hususunda 26 Mayıs 1898 tarihinde talepte bulunulmuştur. Bu talebe karşılık merkezi yönetim ilgili hapisanelerin keşif evraklarını istemiştir. Ancak Mut kazası ile Anamur ve Payas kazalarında bulunan hapisane ile tevkifhanelerin keşif evraklarının ve haritalarının gönderilmemesinden dolayı bu yönde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Diğer yapıların ise yeniden inşa veya tamirat çalışmalarının başlatılmasına yönelik izin verilmiştir (BOA. DH. TMİK. S. 23/40).

Hapishanenin mevcut fiziki yapısının ıslahına yönelik çalışmaların yanı sıra mevcut yapıya ek olarak yeni odaların inşası için de girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerden ilki 1902 yılında gerçekleşmiştir. 2 Haziran 1902 tarihinde Dahiliye Nezaretî'ne çekilen telgrafla İçel İli Mutasarrıflığıyla yapılan yazışmalar neticesinde kaza hapisanesinin ıslahına yönelik gerekli evraklar hazırlanıp bu yönde girişimlerde bulunulmasına rağmen henüz bir cevabın alınmadığı belirtilmiştir (BOA. DH. TMİK. S. 40/9). 26 Ağustos 1902 tarihinde Zaptiye Nezaretî'ne çekilen telgrafta tadilat için gerekli olan ancak eksik olduğu tespit edilen evrakların tamamlanmasıyla birlikte Adana valiliğine iletilmiştir. Adana vilayetinden merkeze gönderilen evraklar Dahiliye Nezaretî'nce kurulan komisyon tarafından incelendikten sonra tamirat için gerekli olan izin verilmemiştir (BOA. DH. TMİK. S. 38/8). Ancak 1910 yılına gelindiğinde merkezden İçel İli Hapishanesi ile Mut Hapishanesi'nin inşası için gerekli olan 8.000 kuruşun gelecek yıl gönderilebileceğine yönelik karar 29 Ocak 1910 tarihinde Adana vilayetine iletilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. 12/13). Nitekim Dahiliye Nezaretî tarafından Mut Hükümet Konağı'nın altında bulunan hapishanenin ve Hükümet Konağı'nın tamiri için gerekli olan miktar 19 Ocak 1911 tarihinde gönderilmiştir (BOA. ML. EEM. 828/59).

Mayıs ayına gelindiğinde Mut Hükümet Konağı'na ek olarak yapılacak üç oda ile hapishanenin bazı tadilat ihtiyacının giderilmesi için 7.536 kuruşluk harcamanın yapılmasına izin Maliye Nezaretî tarafından verilmiştir. Esasen Mayıs ayında alınan kararın yanı sıra hapishanede gerekli tadilatın yapılmasından sonra kazada yeni bir hapishanenin inşa edilmesi için gerekli olan 38.450 buçuk kuruşluk bir harcamanın olacağı ve zikredilen miktarın merkezi yönetim tarafından karşılanmasına yönelik bir talep olmuştur. Bu talep aralık ayında merkezi yönetim tarafından incelenmiş olsa da ne yönde karar

alındığına dair verilere ulaşılammıştır (BOA. ML. EEM. 825/41). Ancak 6 Nisan 1911 tarihinde Adana vilayetinden Dahiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta Cebel-i Bereket sancağının İslâhiye, Hassa ve Osmaniye kazaları, Kozan sancağının Feke ve Haçin kazaları ile İçel İli sancağına bağlı olan Anamur, Gülnar ve Mut kazalarında müstakil bir hapishanenin bulunmadığına dair ifadeler bu talebin karşılanmadığını göstermektedir. Bu sebepten dolayı bu gibi kazalarda yeni hapishanenin inşası, İçel İli ile Kozan sancaklarındaki hapishanelerin tamiri, ciddi bir ihtiyaç olmamakla birlikte bu kazalarda birer kadın hapishanesinin inşa edilmesi, Adana Merkez Hapishanesi'nin ise ihtiyaca cevap vermeyecek duruma gelmesinden dolayı yeni bir hapishanenin inşa edilmesi için Adana valiliği tarafından talepte bulunulmuştur (BOA. DH. MB. HPS. 143/19).

1912 yılında da kaza dahilinde hapishanenin fiziki açıdan yetersizliğine yönelik sorun devam etmiş olmalı ki bu tarihlerde de merkezi yönetimden yeni bir hapishanenin inşası için 3 Ocak 1912 tarihinde bütçe talebinde bulunulmuştur. Ancak bütçe yetersizliğinden dolayı Mut Mutasarrıflığı tarafından istenen meblağın gönderilemeyeceği belirtilerek diğer bölgelerde olduğu gibi fazla mahkumların civarda bulunan müsait konaklara, liva merkez hapishanesine veya vilayet merkez hapishanesine gönderilmesi yönünde cevap verilmiştir. Bu hususta kazaya iletilen cevap neticesinde kaza dahilinde kadınlara mahsus bir hapishanenin olmamasına rağmen 19 mahkûm kadının hapishanede yer yetersizliğinden dolayı bazı sorunların oluşmasına neden olduğu göz önünde bulundurularak müsait bir hane tedariki çalışmalarına başlanmıştır. İcar edilmek üzere tutulacak bu hane ile görev alacak gardiyanların aylık giderleri için 4 mecdiyenin gerekli olduğu İçel İli Mutasarrıflığı aracılığı ile Dahiliye ve Maliye Nezareti'ne bildirilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 96/13).

Ancak merkezi yönetim bu miktarı da gönderemeyeceğini belirterek civar bölgelerde veya vilayet merkezinde bulunan hapishaneye nakledilmeleri yönünde cevap vermiştir. Adana valiliği tarafından 15 Kasım 1912 tarihinde yazılan telgrafta ise bunu uygulamanın mümkün olmadığı belirtilerek Mut kazasındaki kadın mahkumların nakledilmesi uygun görülen en yakın hapishanenin 10 günlük yol mesafesinde olduğu, çoğu mahkûmun tutukluluk süresinin az olduğu, kadın mahkumların nakli sırasında perişan olmaları ve çeşitli sorunların yaşanacağından dolayı halkın devlete olan bakış açısını olumsuz yönde etkileyeceği ifade edilmiştir. Çevre bölgelerde bulunan kazalarda hapishanelerin bulunduğu emsal gösterilerek icar bedeli ve gardiyan gideri olan aylık 4 mecdiyenin gönderilmesi tekrar talep edilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 96/13).

Bu hususta sancak, vilayet ve merkezi yönetim arasında meydana gelen yazışmalar neticesinde kaza dahilinde bulunan kadın mahkumların barınmasına yönelik sorun bir hane kiralanarak giderilmeye çalışılmıştır (BOA. DH. MB. HPS. 41/33). Esasen kadınlara mahsus bir hapishanenin bulunmamasına yönelik başvuru bu çözüm yönteminin diğer vilayetlerde de uygulandığı görülmektedir. Bu doğrultuda Gebze (Gekbuze) bölgesinde Hükümet Konağı bünyesinde erkeklere mahsus bir hapishane mevcutken kadınlara mahsus bir hapishanenin bulunmadığı ve çözüm olarak bir hanenin kiralanarak hane sahibesinin ise gardiyan olarak görevlendirilmesiyle sorunun çözüme kavuşturulması örnek gösterilebilir (Gümüşsoy, 2015: 1006).

Benzer çözüm yöntemi Mut kazasında da uygulanmıştır. Bu kapsamda zaptiye çavuşlarından olan Kör Ahmet'e ait olan 50 kuruş icar bedeliyle bir hane tutularak kadın hapishanesi olarak 30 Nisan 1913 tarihinden itibaren kullanılmıştır. Kiralanan bu kadın hapishanesinde görev yapan personele dair detaylı veriler elde edilememekle birlikte 1 gardiyan ile hapishanenin idare edildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hapishanede görev yapacak olan kadın gardiyana ise aylık 100 kuruş maaş verilmesi yönünde bir gelişme yaşanmıştır. Alınan bu karar İçel İli Mutasarrıflığı tarafından Adana vilayetine iletilmiştir. Karar Adana valiliği tarafından incelendikten sonra *Hapishane İdaresi Müdürlüğü*'ne iletilmiştir. Dahiliye Nezareti icara ilişkin ve görev yapan memurların kayıt altına alınmasına yönelik çalışmaların yapılmasını talep etmiştir. Bu hususta yapılan çalışmalar neticesinde hapishanenin icar ve 1 kadın gardiyan ücretinin aylık 150 kuruş olduğu belirlenmiştir. Gerekli olan meblağ *Hapishane İdaresi Müdürlüğü* tarafından onaylandıktan sonra tahsis edileceğini vilayet ve kaza yönetimine bildirmiştir (BOA. DH. MB. HPS. 41/33).

Kadınlara mahsus hapishanenin 1912 yılında aylık 50 kuruş ile tutulduğuna dair bilgiler 1913 yılında Mut Hapishanesi ile ilgili Dahiliye Nezareti'ni bilgilendirmek amacıyla hazırlanan raporda da yer almaktadır. Bu raporda verilen bilgilerden hareketle 1913 yılında da hapishanenin kira bedelinde herhangi bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Raporun devamında Mut Hapishanesi'nin genel durumu ile ilgili verilen bilgiler tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Mut Hapishanesi'nin Genel Durumu (1913)

Vilayet ismi	Adana	Kazanın ismi	Mut
Livanın ismi	İçel İli	Hapishanenin hususi ismi var mı?	Yoktur
Kadınlara mahsus hapishane var mıdır?		Tutuklu kadınlara mahsus aylık 50 kuruşla icar edilen bir hapishane vardır.	

Tablo 1 (Devamı)

Hükümetin malı mıdır kiralık mıdır?	Erkek Hapishanesi hükümetin malıdır. Kadın Hapishanesi ise kiralıktır.
14 Aralık 1913 tarihinde mevcut tutuklular.	4 erkek vardır. Kadın tutuklu yoktur.
Arazinin önemi, Hükümet Konağı dâhilinde mi?	Hapishanenin bulunduğu mahal hükümete ait olup, Hükümet Konağı dahilindedir.
Hapishanenin üzerinde bulunduğu arazi kaç arşın. (Ölçümü mümkün değilse tahminen)	Hapishane 5 metre ve 14 santim uzunluğundadır. 3,15 genişliğinde 16 küsür metre derinliğinde bir salon, bir tarafında birer pencere ile aynı uzunlukta ve 3,22-3,30 genişliğinde 16,5-17 arşın (75-90 cm) derinliğine yakın 2 hücreden oluşmaktadır.
Hapishane arazinin her bir arşın değeri.	Hapishane zaten Hükümet Dairesi olmasından dolayı kıymet takdiri yapılmamıştır.
Hapishanenin genel durumuna dair açıklamalar: Yeniden yapılması gerekir mi? Tamirle isteğe uygun hale dönüştürmek mümkün müdür? Tamirat derecesi ve özel mütalaa.	Hapishane Hükümet Dairesi müstemilatından olup yukarıda belirtildiği gibi bir salon tarafında 16,5 ve 17 arşın (75-90 cm) derinliğine yakın 3,13 ve 3,32 metre uzunluğunda 2 hücre vardır. Açık havaya sahip olmadığı belirtilerek barınma açısından uygun olmadığı ifade edilmiştir. Mahkumların odalara sığmamasından dolayı ve dışarıdan ayrı bir konak, hapishane amacıyla kiralanamadığından dolayı Hükümet Konağı'nın bulunduğu arsa üzerinde yeni bir hapishanenin bir an önce inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kaynak: (BOA. DH. MB. HPS. M, 11/84-6).

Tablodaki veriler incelendiğinde 14 Aralık 1913 tarihinde Mut kazasında müstakil bir hapishanenin olmadığı ve bulunan mahkumların ise Hükümet Konağı altında bulunan 2 hücrede tutulduklarından dolayı yer yetersizliği sorunun devam ettiği belirtilmiştir. Yeni bir hapishanenin inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca kadın mahkumlar için tutulan hanenin kira bedelinde herhangi bir artışın da meydana gelmediği anlaşılmaktadır.

1914 yılında Mut'ta faaliyette olan Kadın Hapishanesi'nin icar bedeliyle ilgili sorun meydana gelmiştir. Sorunun kaynağı ise 1913 yılında olduğu gibi 1914 yılında da icar bedelinin ödenmemesidir. 1914 yılının sonuna kadar birikmiş olan 523 kuruş 10 paranın ödenmesi gerektiği İçel İli'ne bildirilmiştir. Telgraf İçel İli Mutasarrıflığı tarafından 5 Şubat 1914 tarihinde Dahiliye

Nezaretî'ne iletilmiştir. Ayrıca faaliyete geçtiği ilk günden itibaren hapisanede 33 kadın mahkûmun tevkif edildiği bilgisi de aktarılmıştır. Gelen bu talep Muhasebe Müdürlüğü tarafından karşılanmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 43/28).

1914 yılının sonlarına doğru Mut Hapishanesi'nde kapsamlı tadilat sürecine girilmiştir. Bu bağlamda 50 santim genişliğinde ve 75 santim uzunluğunda kireçli taş duvarın inşası için 7 kuruş 20 para, 50 santim genişliğinde ve 5 santim uzunluğunda çamurdan duvarın inşası için 5 kuruş, 5 metre uzunluğunda 8 santim genişliğinde ve 6 santim derinliğinde 1 adet kova için 5 kuruş, 5 metre uzunluğunda 18 santim genişliğinde ve 8 santim derinliğinde 1 çuval için 10 kuruş, 1 metre uzunluğunda 20 santim genişliğinde ve 1,5 santim derinliğinde 1 tahta için 1 kuruş 20 para, 2 metre 50 santim uzunluğunda 22 santim genişliğinde ve 2 santim derinliğinde 1 tahta için 2 kuruş, 3 metre uzunluğunda 22 santim genişliğinde ve 2,5 santim derinliğinde 1 tahta için 3 kuruş, 1 kıyye çivi için 2 kuruş 20 para, her bir çivi için 10 para, seksenli camın her adeti için 2 kuruş, her kıyye kireç için 15 para, her kıyye çivi için 3 kuruş, her bir araba kum için 10 kuruş, usta yevmiyesi için 14 kuruş ve genel yevmiye için 7 kuruş olmak üzere toplamda 70 kuruş 85 para harcama yapılmıştır. Bu harcamalar dışında hapishanenin inşasına yönelik ilk etapta 31,582 kuruş bütçe ayrılmıştır. Bu bütçe harcamasına dair istatistikî verilere dair bilgiler detaylı şekilde ek 1'de yer almaktadır (BOA. DH. MB. HPS. 112/26).

Hükümet Konağı'nın bodrum katında Mut Hapishanesi'ne ait olan odaların karanlık⁸ iki zindandan⁹ oluşmakla birlikte orada bir mahkûmun bir dakika bile kalmasının kesin olarak uygun olmadığından dolayı inşa edilecek hapishane için ilk etapta belirlenen 31.582 kuruşa ek olarak 41.026 kuruş 90 para daha harcanması kararlaştırılmıştır. Giderleri için belirlenen toplam 72.608 kuruş 90 paranın harcanmasına ve inşaat çalışmalarının başlamasına yönelik izin 26 Mart 1914 tarihinde İçel İli Mutasarrıflığına bildirilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 112/26). İkinci etapta belirtilen 41.025 kuruş 90 parayla alınacak malzemeler tablo 2'de yer almaktadır.

⁸ Mahkumların tutuldukları alanların karanlık olması cezalandırma yönteminde bir araç olarak görülmüştür. Bu yöntem sadece Anadolu hapishanelerinde değil Fransız hapishanelerinde de etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Nitekim 1800'lı yıllarda Fransa'da bu manada sık kullanılan bir terim şu ifadelerle açıklanmıştır; "*Bir suçlu ne kadar canavarca bir iş yapmışsa, o kadar ışıktan mahrum kalmalıdır. Görmemek, Görülmemek...*" (Foucault, 1992: 16).

⁹ Nitekim Farsçada zindan kelimesi karanlık anlamına gelmektedir. Karanlık, havasız ve nemli rutubetli olan bu mekanlar sıkıntılı ve dehşete düşürücü olduğundan dolayı zindan olarak nitelendirilmektedir (Arslan, 1997: 35).

Tablo 2. 1914 Yılı Mersin Hapishanesi'nin Ek İnşaat Masrafları

İnşaat Türleri	Derinlik		Genişlik		Uzunluk	
	M	Cm	M	Cm	M	Cm
Toprak Hafriyatı						
Erkek Hapishanesi temel hafriyatı	1	50	0	80	60	0
Kadın Hapishanesi temel hafriyatı	1	50	0	80	30	0
Jandarma Koğuşu temel hafriyatı	1	50	0	80	30	0
Muhafaza duvarının temel hafriyatı	1	50	0	80	63	0
Harç ve Adi Taş ile Duvar İnşası (Erkek, Kadın ve Jandarma Yapısı)						
Havale ve duvar temelleri	1	0	0	80	183	0
Havale ve duvar temellerinin üstten döşemesine kadar	1	0	0	70	183	0
Çatısına kadar duvarların inşası	4	40	0	60	120	0
Havale duvarların mürtefi kısmının inşası		0	0	60	63	0
Döşeme ve Çatı İnşaatı						
Erkek Hapishanesi döşemesi	0	0	7	80	13	60
Kadın Hapishanesi döşemesi	0	0	4	80	7	80
Jandarma Koğuşu Döşemesi	0	0	4	80	6	80
Erkek Hapishanesi çatı inşaatı	0	0	9	50	15	30
Kadın Hapishanesi çatı inşaatı	0	0	6	50	8	50
Jandarma koğuşu çatı inşaatı	0	0	6	50	8	50
Pencere ve Kapı İnşası						
Pencerelerin müstemilat inşası	2	0	1	0	0	0
Kapı İnşası	2	0	0	80	0	0
Dış Kapı	2	50	1	20	0	0
Methal Kapı	3	0	1	50	0	0
Kapılar	1	50	0	70	0	0
Pencere Parmaklığı İnşası ve Sıvalar						
Pencere parmaklıkları	0	0	0	0	0	0
Duvar bağlantı demirleri	0	0	0	0	200	0
Erkek Hapishanesi sıvaları	4	0	0	0	131	0
Kadın Hapishanesi sıvaları	4	0	0	0	68	0
Jandarma Tevkifhanesi sıvaları	4	0	0	0	68	0
Müdahale Merdiveni						
Tahtalı müdahale merdiveni (toplam)	250					
Genel toplam	41.026 kuruş 90 para					

Kaynak: (BOA. DH. MB. HPS. 112/26).

Mut Hapishanesi'nin yanı sıra aynı yapıya bağlantılı olarak jandarma koğuşunun 1914 yılındaki inşasına yönelik girişimin 72.608 kuruş 90 paraya mal olduğu tespit edilmiştir.

Mut Hapishanesi ve Tevkifhanesinin fiziki yapının ıslahına yönelik 1918 yılında da çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda bir odanın tamirâtı için toplamda 3.660 kuruşun harcanması kararlaştırılmıştır. Bu miktarın dağılımına bakıldığında ise odanın tabanının sökülmesi için 420 kuruş, 10 adet çapa için 1.000 kuruş, 40 adet tahta için 800 kuruş, 2 kıyye kum için 200 kuruş, sıva için 10 yük toprak için 50 kuruş, pencereye çerçevelik 2 adet tahta için 40 kuruş, 6 tabaka cam için 480 kuruş, 4 adet menteşe için 20 kuruş, 30 kıyye kireç için 60 kuruş, 3 kıyye tuz için 60 kuruş ve 6 yevmiyeli usta ücreti olan 600 kuruş harcama yapılmıştır (BOA. DH. MB. HPS. 15/64-111). Kadınlar için kazada tutulan hapishanenin kira ödemesinin 1915 yılında da yapılmaya devam edildiğine dair bilgiler tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. İçel İli Sancağı Kadın Hapishaneleri Kirası (24 Mayıs 1915)

Sancak	Müdürlük	Aylık Maaş	Altı Aylık Maaş
İçel İli Sancağı	İçel İli Hapishanesi icarı	76	-
	Anamur Hapishanesi icarı	76	-
	Mut Hapishanesi icarı	50	-
	Toplam	202	1.212

Kaynak: (BOA. DH. MB. HPS. 74/19).

Tablodaki veriler incelendiğinde Mut kazasında kadınların barınması amacıyla tutulan hanenin 1912 yılından itibaren fiyatında herhangi bir değişikliğe gidilmediği söylenebilir.

Son olarak Mut Hapishanesi'nin fiziki yapısının ıslahına yönelik girişimlerden biri de 1918 yılında gerçekleşmiştir. Tamiratın mevcut yapılara ek olarak bir odanın daha ilave edilmesi için yapıldığı saptanmıştır. Bu doğrultuda yapılacak tamirat işlemleri için toplamda 3.730 kuruş harcama yapılmıştır. Hapishane ve tevkifhanenin bir odasının tabanının sökülüp tamir edilmesi için 420 kuruş, 10 adet çapa alımı için 1.000 kuruş, 40 adet tahta için 800 kuruş, 2 kıyye çivi için 600 kuruş, sıvanın yapımı için 10 yük toprağın masrafları için 50 kuruş, pencere çerçeveleri için 2 adet tahta 40 kuruş, 6 tabaka cam için 480 kuruş, 4 menteşe için 20 kuruş, 30 kıyye kireç için 60 kuruş, 3 kıyye tuz için 600 kuruş ve son olarak her bir yevmiyesi 100 kuruş olmak üzere 6 yevmiye için 600 kuruş harcanmıştır (BOA. DH. MB. HPS. 15/64-109, 110, 111). Mut Hapishanesi ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen bulgular doğrultusunda genel olarak 1890 yılından 1918 yılına kadar 28 yıllık zaman zarfında hapishanenin

fiziki yapısı ve mahkumların barınmasına uygun olmadığına dair şikayetlerin kesilmediği saptanmıştır. Ayrıca 1914 yılında kazada yeni bir hapishanenin inşa edilmiş olmasına rağmen bu hususta fiziki ıslah çalışmalarının devam ettiği tespit edilmiştir.

2. Mut Hapishanesi Görevlileri

Mut Hapishanesi ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde görev yapan şahıs isimlerine dair verilere ulaşılmamakla birlikte genel anlamda kaza olması hasebiyle müdür ve kâtip olmadan gardiyan tarafından idare edildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda 1911 yılında hapishanede 150 kuruş aylık maaş ile 1 gardiyanın görev yaptığı saptanmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 53/1-2). 1913 yılında da hapishanede 1 gardiyanın aynı maaş ile görevini icra etmeye devam ettiği tespit edilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 8/46-42). 1914 yılında hapishanelerin fiziki yapısının ıslahuna yönelik yapılan çalışmaların yanı sıra görevli personelin maaşlarında artışa gidilmiştir. Bu doğrultuda kaza hapishanesinde 1914 yılında görev yapan gardiyanın aylık maaşı 200 kuruşa çıkarılmıştır (BOA. DH. MB. HPS. 154/14-46, 52). 1914 yılının ağustos ayında gardiyan sayısında değişikliğe gidilmediği tespit edilmekle birlikte aynı maaş ile görev icra etmeye devam etmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 17/15). Hapishanede bir gardiyanın 200 kuruş aylık maaş ile 1915 yılında da görev yapmaya devam ettiği saptanmıştır. 1914 yılında yapılan zam oranı 1915 yılında sabit kalmıştır. Ancak liva ile kaza merkezinde bulunan hapishanelerde görev yapan gardiyanların maaşları aynı olmamıştır. Muhtemelen bu maaşlar vilayet, liva veya kaza hapishanesi olmasının yanı sıra büyüklüğüne göre belirlendiği çıkarımı yapılabilir. Bu kapsamda 24 Mayıs 1915 tarihinde İçel İli sancağında mevcut olan liva ve kaza hapishanelerinde görev yapan personelin aylık maaşları ile ilgili bilgiler tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. İçel İli Sancağındaki Hapishanelerdeki Çalışanların Maaşları

Müdüriyet	Adet	Maaş
Merkez Liva Hapishanesi	1	500 kuruş
Merkez Liva Hapishanesi başgardiyanı	1	300 kuruş
Merkez Liva Hapishanesi gardiyanları	3	600 kuruş
Merkez Liva Hapishanesi kadın gardiyanı	1	150 kuruş
Merkez Liva Hapishane çamaşırcısı	1	100 kuruş
Anamur Kazası Hapishanesi gardiyanı	1	200 kuruş
Gülнар Kazası Hapishanesi gardiyanı	1	200 kuruş
Mut Kazası Hapishanesi gardiyanı	1	200 kuruş
Toplam	10	2.250 kuruş

Kaynak: (BOA. DH. MB. HPS. 74/19).

Tablodaki veriler incelendiğinde sancak dahilinde 10 hapisane memurunun toplamda 2.250 kuruş aylık maaş ile görev icra ettiği görülmektedir. Mut Hapishanesi'nde ise 1 gardiyanın 200 kuruş aylık maaş ile görev icra ettiği saptanmıştır. Sancak genelinde görev icra eden 10 hapisane memuruna 6 aylık verilen miktar ise 13.500 kuruştur (BOA. DH. MB. HPS. 74/19).

Mut Hapishanesi'nde görev icra eden memurlarla ilgili yapılan araştırmalar neticesinde 1917 yılında kazada tevkifhane bulunmazken, 1 hapishanenin faal olduğu, yine daha önceki yıllarda olduğu gibi hapishanede müdür ve kâtibin olmamasıyla birlikte 1 gardiyan görev icra etmiştir (BOA. DH. MB. HPS. 159/46-11). 1920 yılında kadın hapishanesi için kazada bir hanenin aylık 50 kuruşa tutulmaya devam edildiği ve bu hapishanede 600 kuruş maaş ile 1 gardiyanın görev icra ettiği tespit edilmiştir. 1920 yılında gardiyan maaşlarında yüksek oranda artış yaşanmıştır (BOA. DH. MB. HPS. 165/40).

3. Mut Hapishanesi'nin Mahkûm ve Mevkuf Mevcudu

Mut kazasının fiziki yapısı ve görevlileri hakkında bilgi aktarıldıktan sonra hapishanede tutulmuş olan mahkûm ile mevkuların mevcuduna bakmakta fayda vardır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar neticesinde 5 Temmuz 1909 tarihinde fesat çıkarmak ve hükümet aleyhine faaliyette bulunmaktan dolayı tutuklanan Kasap Nihabet Mut Hapishanesi'nde mahkûm edilmiştir. Kasap Efendi'nin 3 Mayıs 1910 tarihinde mahkumiyetinin devam ettiği saptanmıştır. Bu tarihte serbest bırakılmasına yönelik girişimler meydana gelmiş olsa da serbest bırakılmamıştır (BOA. BEO. 3762/282150). Serbest bırakılması için öne sürülen temel sebep ise sağlık durumunun iyi olmamasıyla birlikte salgın hastalığa yakalanmış olmasıdır. Bu hususta Adliye Nezareti'nin Adana valiliğinden bilgi talep etmesi 27 Haziran 1912 tarihinde gerçekleştiğinden dolayı bu tarihe kadar tutukluluk halinin devam ettiği tespit edilmekle birlikte serbest bırakılıp bırakılmadığıyla ilgili bilgiye ulaşılamamıştır (BOA. BEO. 3739/280376).

Kasap Efendi dışında hapishanede mahkûm olup isimlerine ulaşılamamış şahıslar da mevcuttur. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar neticesinde 29 Ağustos 1909 tarihinde Mut Hapishanesi yoklama cetveli tespit edilmiştir. Bu cetvel incelendiğinde 24 Ağustos tarihine kadar hapishanede cünha ve kabahat suçlarından dolayı 5 erkek mahkûmun olduğu, 29 ağustosta ise 1 erkek mahkûmun serbest bırakılarak hapishanede 4 erkek mahkûmun kaldığı tespit edilmiştir (BOA. DH. MUİ. 131/41). 29 ağustostan sonra ise cünha suçundan 1 mahkûm, İstinaf Dairesi'nde 5 mahkûmun işlemleri yapıldıktan sonra hapishaneye gönderilmişlerdir. Böylece 29 ağustosta hapishanede 5 erkek ile 1

kadın mahkûm olmak üzere toplamda 6 tutuklu bulunmaktadır (BOA. DH. MUİ. 131/41).

Ekim 1909 yılında cinayet ve zimmet suçundan mahkûmun olmadığı ancak kabahat suçlarından dolayı ay başlarında 4 erkek mahkûmun mevcut olduğu saptanmıştır. Ay sonunda bunlardan 3 mahkûmun bırakıldığı diğerinin ise tutukluluk halinin devam ettiği belirtilmiştir. Tevkifhanede bulunan tutukluların Daire-i İstintak (Sorgu Dairesi) tarafından ay başında işlemleri görülen 2 Müslüman, cinayet mahkemesi tarafından görülen 1 Gayrimüslim toplamda 3 tutuklunun bulunduğu, ay ortasında Daire-i İstintak tarafından görülen 6 Müslüman olmak üzere toplamda 9 mevkufun bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı yılın aralık ayına ait yoklama cetveli incelendiğinde ise Mut kazası hapishanesinde kasım ayından kalma cünha ve kabahat suçundan dolayı 3 Müslüman mahkûmun bulunduğu bunlardan da ay sonunda ikisinin salıverildiği ve 1 mahkûmun tutukluluk halinin devam ettiği saptanmıştır (BOA. DH. MUİ. 34/24).

1909 yılının kasım ayında ise ikinci dört aylık yoklama cetveli incelendiğinde Mut Hapishanesi'nde cinayet suçundan 10 erkek, cünha suçundan 3 erkek ve 2 kadın bulunurken toplamda 15 tutuklu mevcuttur. Tevkifhanede ise 5 erkek mahkûm bulunmaktadır (BOA. DH. MB. HPS. M. 18/48). 14 Aralık 1909 tarihli yoklama cetvelinde ise 14 aralıkta mevcut tutukluların cünha ve kabahat suçundan dolayı 1 Müslüman mahkûmun olduğu saptanmıştır. 14-29 aralık arasında ise hapishaneye cünha ve kabahat suçundan dolayı 2 Müslüman mahkûmun daha getirilerek toplam tutuklu sayısı 3'e çıkmıştır. Ancak ay sonunda 1 tutuklunun serbest bırakılmasıyla birlikte bu sayı 2'ye düşmüştür (BOA. DH. MUİ. 58/2). Aralık ayının 14 ile 29'u arasında hapishanede bulunan mahkûmların işlemlerinin hangi daireler tarafından icra edildiğine dair veriler elde edilmiştir. Bu doğrultuda cünha suçundan dolayı 14 aralık ayına kadar 1 Gayrimüslimin tutuklandığı, Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından 3 Müslüman, Daire-i İstintak tarafından ise 4 Müslüman mahkûmun işlemi yapılmıştır. Bu bağlamda 1909 yılının aralık ayının 14'üne kadar Mut Hapishanesi'nde toplamda 11 mahkûmun işlemleri yapılmıştır. Aralık ayının 14 ile 29'ü arasında ise Daire-i İstintak tarafından 2 Müslüman mahkûmun daha işlemleri yapılarak ay sonuna kadar hapishanede toplamda 13 mahkûm mevcuttur (BOA. DH. MUİ. 58/2).

29 Aralık ile 29 Ocak ayları içerisinde Mut Hapishanesi ile Tevkifhanesinin Aralık 1909 tarihli Mut Tevkifhane yoklama cetveli incelendiğinde cünha ve kabahat suçundan dolayı 1 Müslüman ile 1 Gayrimüslim, Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri görülmüş 2

Müslüman, Daire-i İstintak tarafından 6 Müslüman mahkûm olmak üzere toplamda 9 Müslüman ile 1 Gayrimüslim mahkûm mevcuttur (BOA. DH. MUI. 34/24). Mart 1909 yılına ait yoklama cetvelinde ise Mut Hapishanesi ile Tevkifhanesinde cinayet suçundan dolayı mahkûm olarak tutuklu bulunmazken, mevkuf olarak 5 erkek ile 1 kadın olmak üzere toplamda 6 tutuklu mevcuttur. Cünha suçundan dolayı ise 15 erkek mahkumken kadın mahkûm ve mevkuf bulunmamaktadır. Kabahat suçundan dolayı 1 erkek mahkumken kadın ve mevkuf tutuklular bulunmamaktadır. Bu dönemde hapishane ve tevkifhanede toplamda 22 tutuklu mevcuttur (BOA. DH. MB. HPS. M. 15/23). 1911 yılında Mut Hapishanesi'nin Hükümet Konağı'nın alt kısmında olduğuna dikkat çekilerek 1 kadın ile 1 erkek mahkûmun bulunduğu belirtilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 54/3-12).

Her ne kadar 1911 ile 1914 yılları arasında hapishanede tutuklu veya mevkuf tutulan mahkumlara dair veriler elde edilmemiş olsa da 1914 yılında hapishanenin mahkûm verilerine dair detaylı bilgiler tespit edilmiştir. Bu bağlamda 1914 yılının mart ayında cünha suçundan dolayı 1 erkek ve 2 kadın mahkûm mevcuttur. Nisan ayının başında ise cinayet suçundan dolayı mahkûm bulunmazken cünha ve kabahat suçundan dolayı 3 erkek ve 1 kadın mahkûm bulunmaktadır. Nisan ayı sonunda ise bu oranda büyük artış yaşanmıştır. Buna göre ay sonunda cinayet ve zimmet suçundan dolayı mahkûm bulunmazken cünha ve kabahat suçundan dolayı 26 erkek ile 3 kadın mahkûm mevcuttur. Toplamda ise bu oran 29 erkek ile 4 kadından ibarettir. Ancak ay sonunda bu tutuklulardan 27 erkek ile 2 kadın salıverilmiş mayıs ayı başında ise hapishanede 2 erkek ve 2 kadın mahkûm kalmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 21/22).

Mayıs sonuna gelindiğinde hapishanedeki tutuklu sayısı toplamda 13'e çıkmıştır. Bunların suç ve cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında ise cünha ve kabahat suçundan dolayı 10 erkek ile 3 kadın mahkûm bulunmaktadır. Mayıs ayı içerisinde mevcut olan mahkumlardan salıverilenler arasında 8 erkek ile 2 kadın mahkûm yer almıştır. Böylece haziran ayı başında hapishanede cünha ve kabahat suçundan dolayı 2 erkek ve 1 kadın mahkûm olmak üzere toplamda 3 mahkûm mevcuttur (BOA. DH. MB. HPS. M. 21/22). Temmuz ayına gelindiğinde ise 2 erkek ile 1 kadın koğuşun mevcut olduğu hapishanede ay başında bulunan tutuklu sayısına dair ayrıntılı bilgilere ulaşılmıştır. Bu bağlamda 1914 yılının temmuz ile ağustos ayları arasında tutuklu bulunan mahkumlara dair veriler tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Mut Hapishanesi Yoklama Cetveli

1914 Senesi	Cinayetle Mahkûm		Cünha ve Kabahat		Zimmet		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Temmuz başına kadar	0	0	9	0	0	0	9
Temmuz sonuna kadar	0	0	8	1	1	0	10
Toplam	0	0	17	1	1	0	19
Temmuzda salıverilenler	0	0	17	1	1	0	19
Ağustos başına kadar	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: (BOA. DH. MB. HPS. M. 16/68).

Tablodaki veriler incelendiğinde temmuz ayının başlarına kadar cinayet ve zimmet suçundan dolayı mahkûm bulunmazken cünha ve kabahat suçundan dolayı 9 erkek mevcuttur. Temmuz ayı içerisinde ise cinayet suçundan dolayı tutuklu bulunmazken cünha ve kabahat suçundan dolayı 8 erkek ve 1 kadın, zimmet suçundan dolayı ise 1 erkek mahkûm mevcuttur. Ay sonunda ise bu sayı 19 mahkûma çıkmıştır. Temmuz ayı sonunda ise ay içerisinde işlemleri yapılan mahkûmların tamamının salıverildiği görülmektedir.

12 Eylül 1914 tarihinde tutulmuş hapishane kayıtlarına göre eylül ayının başına kadar cinayet, cünha, kabahat ve zimmet suçundan dolayı tutuklu bulunmamaktadır. Ancak eylül ayının sonuna kadar cünha ve kabahat suçundan dolayı 4 erkek tutuklu, zimmet suçundan dolayı ise 1 erkek mahkûm olmak üzere toplamda 5 mahkûm mevcuttur. Mevcut tutuklulardan ay sonunda salıverilenler olmuştur. Bu doğrultuda cünha ve kabahat suçlarından dolayı 2 mahkûm serbest bırakılmıştır. Ay sonunda hapishanede 3 erkek mahkûm mevcuttur. Ayrıca hapishanenin 2 erkek ve 1 kadın koğuştan oluştuğu belirtilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 16/67). Ancak ay bitmeden cinayet suçundan dolayı 1 erkek mevkuf, cünha suçundan dolayı 9 erkek mahkûm, 1 kadın mevkuf olmak üzere toplamda 9 mahkûm ve 2 mevkuf daha eklenmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 21/28).

1915 yılına gelindiğinde ise temmuz ayı içerisinde Mut Hapishanesi'nde kabahat ve cinayet suçundan dolayı tutuklu bulunmazken cünha suçundan dolayı 2 erkek ile 1 kadın mahkûm mevcuttur. Mevkuf olarak ise 1 erkek tutuklu bulunmaktadır (BOA. DH. MB. HPS. 114/22). Ağustos ayının başına gelindiğinde cünha ve kabahat suçundan dolayı 1 erkek tutuklu yatmaktadır. Ağustos sonuna gelindiğinde ise bu suçtan dolayı yatanların sayısı 18'e çıkmıştır. Ancak ay sonunda mahkûmların tutukluluk süresinin dolması veya

muhakeme süreçlerinin neticelenmesine bağlı olarak bu mahkumlardan 15'i salıverilerek eylül ayının başında hapisanede 3 erkek mahkûm kalmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 23/12).

Eylül ayına ait yoklama cetveli incelendiğinde ay içerisinde cinayet ve zimmet suçundan dolayı tutuklunun bulunmadığı ancak kabahat ve cünha suçlarından dolayı ay başında 3 erkek, ay ortasında 2 erkek ile 1 kadın toplamda ise 5 erkek ile 1 kadın mahkûmun olduğu bunlardan ise ay sonunda 3 erkeğin serbest bırakıldığı geriye kalan 2 erkek ile 1 kadının tutukluluk halinin devam ettiği belirtilmiştir. Tevkifhanenin durumuna bakıldığında ise Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından temmuz ayında işlemleri yapılan 4 erkek mahkûmun, ağustos ayında 2 erkek mahkûmun ve eylül ayında ise 2 erkek mahkûmun mevcut olduğu saptanmıştır. Cünha suçundan ise 1 erkek mahkûmun bulunduğu tespit edilmiştir. Toplamda ise üç tutuklu, 9 mevkuf bulunmaktadır. Temmuz ayına bakıldığında ise hapisanede aynı şekilde cinayet ve zimmet suçundan dolayı tutuklunun bulunmadığı ancak hafif suçlardan dolayı ay başında 3 erkek ile 1 kadın mahkûmun bulunduğu, ay içerisinde 10 erkek mahkûmun daha eklendiği, toplamda ise 13 erkek, 1 kadın mahkûmun bulunduğu tespit edilmiştir. Ay sonunda bunlardan 8 erkek ile 1 kadın mahkûmu salıverilmiştir. Geriye ise 5 erkek mahkûm tutuklu kalmıştır. Tevkifhanenin durumuna bakıldığında ise temmuz ayında Daire-i İstintak tarafından işlemleri görülen 5 erkek ile 1 kadın mahkûmun olduğu tespit edilmiştir. Netice olarak temmuz ayı yoklamasında hapisanede 5 tutuklu tevkifhanede ise altı mahkûm bulunmaktadır (BOA. DH. MB. HPS. M. 23/12).

1915 yılının mart ayında İçel İli sancağı hapisanelerinde tutuklanan mahkûm yoklama cetveline göre Mut Hapishanesi'nde kabahat ve cinayet suçundan dolayı mahkûm bulunmazken cünha suçundan dolayı 2 erkek ile 2 kadın mahkûm mevcuttur. Buna ek olarak 4 erkek mahkûm da olduğu saptanmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 19/77).

1917 yılının mayıs ayında Mut Hapishanesi'ndeki tutuklu durumuna bakıldığında cinayet ve zimmetten dolayı herhangi bir tutuklunun bulunmadığı ancak cünha ve kabahat suçlarından dolayı mayıs ayının başında 3 erkek ile 9 kadın tutuklunun bulunduğu, ay sonunda ise ek olarak 2 erkek ile 2 kadın mahkûmun daha eklenerek toplamda 5 erkek ile 11 kadın mahkûmun mevcut olduğu tespit edilmiştir. Toplamda 16 mahkûm sayısı haziran ayına kalmıştır. Tevkifhanede ise mayıs ayında Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 1 erkek ile 1 kadın mahkûmun olduğu saptanmıştır. Aynı yılın haziran ayı yoklama cetvelinde ise cinayet ve zimmet suçundan dolayı tutuklu bulunmadığı ancak cünha ve kabahat suçlarından dolayı ay sonunda 2 erkek ile 3 kadın

mahkûmun bulunduğu tespit edilmiştir. Toplamda 5 mahkûm sayısının haziran ayı sonunda salıverildikleri tespit edilmiştir. Tevkifhanede ise tutuklunun bulunmadığı görülmektedir (BOA. DH. MB. HPS. M. 30/10).

1917 yılının temmuz ayında Mut kazasında mevcut olan hapishanede cinayet, cünha, kabahat ve zimmete para geçirme suçundan dolayı hapis yatan tutukluların bulunmadığı tespit edilmiştir. Ancak tevkifhanede mayıs ayı kayıtlarına bakıldığında cünha suçundan dolayı 1 erkek mahkûmun ve Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri görülen 1 kadın mahkûmun olduğu tespit edilmiştir. Yine temmuz ayında Heyet-i İntihamiyede işleri görülen 2 erkek mahkûmun olduğu saptanmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 30/42). 1917 yılının ağustos ayında ise cinayetten mahkûm 1 erkek suçlunun olduğu görülmektedir. Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri görülen mahkumlara bakıldığında ise temmuz ayında 2 erkek ve mayıs ayında 1 kadın mahkûmun olduğu tespit edilmiştir. Daire-i İstintak tarafından işlemleri görülen mahkumların dağılımına bakıldığında ise mayıs ayında 1 kadın ve temmuz ayında 2 kadın mahkûmun olduğu görülmektedir (BOA. DH. MB. HPS. M. 30/86).

1917 yılının eylül ayında Mut Tevkifhanesinde cünha ve kabahat suçundan dolayı 4 erkek ile 5 kadın mahkûmun olduğu, 4 erkek mahkûmdan ise ay sonunda birinin salıverildiği görülmektedir (BOA. DH. MB. HPS. M. 31/33). Aynı yılın ekim ayında hapishaneyle ilgili hazırlanan yoklama cetvelinde cünha ve kabahat suçundan dolayı 4 erkek, 3 kadın mahkûm olmakla birlikte ay sonunda tahliye edilmişlerdir. Tevkifhanede ise Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 1 erkek mahkûmun olduğu görülmektedir. Kasım ayında ise cünha ve kabahat suçundan dolayı 5 erkek mahkûmun bulunduğu bunların dördünün ay sonunda tahliye edildiği diğer birinin ise tutukluluk durumunun devam ettiği saptanmıştır. Kasım ayında tevkifhanede ise Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 2 erkek mahkûm yatmaktadır. Aralık ayında ise cünha ve kabahat suçundan 2 mahkûmun olduğu birinin salıverildiği diğerinin ise mahkumiyetinin devam ettiği saptanmıştır. Tevkifhanede ise Daire-i İstintak tarafından işlemleri görülen kasımda 1 erkek mahkûm, ekimde ise 3 erkek mahkûmun olduğu saptanmıştır. Toplamda ise 4 mahkûmun olduğu anlaşılmaktadır (BOA. DH. MB. HPS. M. 32/77).

1917 yılının mart ayında Mut Hapishanesi ile ilgili tutulan yoklama defterinde hapishanede 2 erkek ve 1 kadın koğuşunun olduğu bu koğuşlarda toplamda 16 mahkûmun barınabileceği belirtilmiştir. Hapishanede mart ayının başlangıcında cünha ve kabahat suçlarından dolayı 2 erkek ile 3 kadın mahkûm yatmaktadır. Ay ortasına gelindiğinde ise 3 erkek ile 2 kadın mahkûmun olduğu

saptanmıştır. Ay sonunda toplamda 6 erkek mahkûm ile 5 kadın mahkûmun olduğu tespit edilmiştir. Ay sonunda 5 erkek ile 5 kadın mahkûm salıverilmiş ve bunlardan 1 mahkûmun tutukluluk hali nisan ayında da devam etmiştir. Mart ayında tevkifhanede ise 1 erkek mahkûmun kayıt işlemleri Heyet-i İntihamiye, diğer erkek mahkûmun işlemleri ise Daire-i İstintak tarafından yapılmıştır. Bir önceki seneye birlikte hapisanede toplamda 4 mahkûmun kayıt işlemleri yapılmıştır. Nisan ayına gelindiğinde ise ay başında hafif suçtan dolayı 1 erkek mahkûm bulunmuş, nisan ayının sonuna kadar 3 erkek mahkûm ile 12 kadın mahkûm hafif suçlardan dolayı tutuklanmıştır. Ay sonunda ise hapisanede toplamda 16 mahkûm yatmaktadır. Bu mahkumlardan 1 erkek ile 3 kadın mahkûmun salıverildiği mayıs ayının başlangıcında ise geriye kalan 3 erkek mahkûm ile 9 kadın mahkûm olmak üzere 12 mahkûmun olduğu tespit edilmiştir. Tevkifhanede nisan ayında tutulan kayıtlarda herhangi bir gelişmenin olmadığı ancak mart ayında Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri görülen 2 erkek mahkûm mevcuttur (BOA. DH. MB. HPS. M. 30/29).

1918 yılı Mut Hapishanesi'nde ekim ayında cinayet, cünha, kabahat ve zimmete para geçirme suçlarından dolayı işlem yapılmamıştır. Aynı yıl içerisinde tevkifhanede ise temmuz ayına kadar suçlu bulunduğu dair bilgilerin olmadığı ancak ağustos ayında Daire-i İstintak tarafından işlemi yapılan 1 erkek mahkûmun, eylül ayında Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri yapılan 1 erkek mahkûmun, ekim ayında Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 4 erkek mahkûmun bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı yılın kasım ayında ise yapılan yoklama cetveli incelendiğinde cünha ve kabahat suçundan dolayı 3 erkek mahkûmun olduğu ve bunlardan birinin aynı yıl içerisinde salıverildiği diğer 2 mahkûmun ise tutukluluk halleri devam etmiştir. Kasım ayında tevkifhanede yapılan yoklama cetveli incelendiğinde ise ağustos ayında Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri yapılan 1 erkek mahkûmun, ağustos ayında Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri yapılan 1 mahkûm, ekim ayında Heyet-i İntihamiye tarafından işlemleri yapılan 1 mahkûm, Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 3 erkek mahkûmun, kasım ayında ise Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 5 erkek mahkûmun olduğu saptanmıştır. Belirtilen aylar içerisinde toplamda 11 mahkûm bulunmaktadır (BOA. DH. MB. HPS. M. 51/60).

1918 yılının aralık ayında hapisanede tutuklu olan mahkumların istatistiğine dair veriler elde edilmiştir. Bu bağlamda aralık başında cinayet ve zimmet suçundan dolayı mahkûm bulunmazken cünha ve kabahat suçundan dolayı ise 2 erkek mahkûm mevcuttur. Aralık ayı içerisinde bu sayı 5 erkek ile 2 kadın olarak güncellenmiştir. Aralık sonuna kadar salıverilen mahkûm sayısı 4

erkek ve 2 kadın olmuştur. Netice olarak ocak ayının başlarında hapishanede 1 erkek mahkûm kalmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 37/89). 1918 yılının ocak ayında Mut Hapishanesi'ne dair kayıt altına alınan yoklama cetvelinde hapishanede 2 erkek ve 1 kadın koğuşunun bulunduğu belirtilmiştir. Ocak ayına ait kayıtlar incelendiğinde cinayet ve zimmet suçundan dolayı herhangi bir mahkûmun bulunmadığı ancak cünha ve kabahat gibi suçlardan dolayı ocak ayının başlangıcında 1 erkek mahkûmun ve ayın ortasında ise 1 erkek ile 2 kadın mahkûmun olduğu tespit edilmiştir. Toplamda ise 4 mahkûm hapishanede yatmıştır. Ay sonunda ise 1 kadın ile 1 erkeğin mahkumiyetinin son bulması üzerine birer mahkûm kalmıştır. Tevkifhaneye ait cetvel incelendiğinde 1918 yılının ocak ayında 1 kadın ile 1 erkek mahkûm mevcuttur. Aynı yılın ekim ayına gelindiğinde ise 3 kadın ile 3 erkek mahkûmun işlemlerinin aynı daire tarafından yapıldığı ve sene sonu toplamda 4 erkek ile 4 kadın mahkûmun olduğu görülmektedir. 1918 yılının şubat ayında hapishane koğuşu ile görevlilerin sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Cinayet ve zimmetten dolayı tutuklunun bulunmadığı ancak cünha ve kabahat suçlardan dolayı şubat ayının başlangıcında 1 erkek ile 1 kadın mahkûm yatmaktadır. Ay sonuna gelindiğinde ise 1 erkek ile 2 kadın mahkûm tutuklanmıştır. Şubat ayı içerisinde toplamda hapishanede 2 erkek ve 3 kadın mahkûm bulunmuş, ay sonunda 3 kadın mahkûm salıverilmiştir. Ancak 2 erkek mahkûmun mahkumiyetleri devam etmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 33/99).

Tevkifhanede ise Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri görülen 3 erkek mahkûm, 1918 yılının ocak ayında Daire-i İstintak tarafından işlemleri görülen 1 erkek mahkûm mevcuttur. Şubat ayında ise aynı daire tarafından 3 erkek mahkûmun daha işlemi yapılmıştır. Toplamda ise tevkifhanede 7 mahkûmun işlemi yapılmıştır. 1918 yılının mart ayı kayıtlarına bakıldığında ise hapishanenin koğuş ile görevli sayısında bir değişimin olmadığı, mart ayının başlangıcında cünha ve kabahat suçlarından dolayı 2 erkek mahkûmun, ay sonunda ise yine aynı suçtan 7 erkek mahkûmun toplamda ise 9 mahkûmun olduğu belirlenmiştir. Ay sonunda 6 mahkûm salıverilmiş, geriye 3 tutuklu kalmıştır. Tevkifhanede 1917 yılının sonundan kalan 2 erkek mahkûmun cünha ve kabahat suçundan dolayı tutukluluk durumları devam etmiştir. 1918 yılının ocak ayında ise aynı suçtan 1 erkek mahkûmun, mart ayında 1 erkek mahkûmun, Daire-i İstintak tarafından 1 erkek mahkûmun işlemleri yapılmış ve sene sonunda 5 mahkûmun olduğu saptanmıştır. Aynı yılın nisan ayı yoklama cetvelinde cinayet ve zimmet suçundan dolayı tutuklu bulunmamış, hafif suçlardan dolayı ay başında 3 erkek mahkûm, ay ortasında 5 erkek ile 2 kadın mahkûm olmak üzere ay içerisinde 10 mahkûm mevcuttur. Bunlardan ay

sonunda 5 erkek ve 2 kadın mahkûm serbest bırakılarak 2 erkek mahkûmun tutukluluk halleri devam etmiştir. Aynı ayın tevkifhane kayıtlarına bakıldığında ise 1918 yılının ocak ayında Heyet-i İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri görülen 1 erkek mahkûm, nisan ayında Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 1 erkek ile 1 kadın olmak üzere toplamda 2 mahkûm olduğu belirlenmiştir. Sene sonunda ise tevkifhanede 3 mahkûm kalmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 33/99).

Mut Hapishanesi'nde 2 erkek ve 1 kadın koğuşunun 1919 yılının ocak ayında hizmet vermeye devam etmiştir. Tutuklu durumuna bakıldığında ise cinayet ve zimmet davalarından dolayı mahkûmun bulunmadığı ancak cünha ve kabahat suçlarından dolayı 2 erkek mahkûmun olduğu saptanmıştır. Ay sonunda bu iki suçlu da tutukluluk süresinin bitmesi üzerine salıverilmişlerdir. Tevkifhanede ise bir önceki yıldan kalma Heyeti İntihamiyede işlemleri yapılan 2 erkek mahkûm ile Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 6 erkek mahkûmun olduğu toplamda ise 1919 yılına 8 mahkûmun aktarıldığı saptanmıştır. Bu tutuklular yıl boyunca ocak ayına kadar tutuklu kalmışlardır (BOA. DH. MB. HPS. M. 37/90).

1919 yılının şubat ay içerisinde cinayet, zimmet, cünha ve kabahat suçlarından dolayı mahkûmların olmadığı tespit edilmiştir. Tevkifhaneye ait yoklama cetveline bakıldığında ise mahkûmun olmadığı ancak bir önceki yıldan 4 erkek mahkûmun kaldığı ve bu mahkûmların ise işlemlerinin Daire-i İstintak tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca yapılan inceleme neticesinde hapishane görevlilerin kanunlara riayet ederek mahkûmlara iyi davrandıkları, mahkûmların bu hususta bir şikayetlerinin olmadığı ve sağlık durumlarının iyi olduğuna dair ifadeler de yer verilmiştir. Hapishanede doktor olmasa da küçük sıhhiye memurlarının görev icra ettiği ve muayene işlemlerinin bu yönde yapıldığı belirtilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 38/3). Mart ayı içerisinde Mut Hapishanesi'nde cinayet ve zimmet suçundan dolayı mahkûm bulunmamış ancak şubat ayında 5 kişinin mevcut olduğu ve bunlar mart ayının başlangıcında salıverilmişlerdir. Tevkifhanede ise mart ayında Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 1 erkek mahkûmun olduğu tespit edilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 37/92).

1919 yılının Nisan ayına ait Mut Hapishanesi yoklama cetveli incelendiğinde cinayet, zimmet, hafif suçlar olan cünha ve kabahatten dolayı tutuklunun bulunmadığı görülmektedir. Aynı ayın tevkifhane tutanağında ise mart ayında işlemleri Daire-i İstintak tarafından görülen 1 erkek mahkûmun olduğu ancak nisan ayında herhangi bir mahkûm işlemlerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Hapishane ve tevkifhanede herhangi bir yolsuzluğun olmadığı

memurların ceza kanununun 453 ile 455. maddelerine uygun olarak riayet ettikleri, mahkumların herhangi bir şikâyet olmadığı, sağlık açısından da herhangi bir sorunun meydana gelmediği ve mahkumlar doktor kontrolünde olup muayene edildikleri belirtilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. M. 38/41).

Mayıs ayına ait Mut Hapishanesi'nin yoklama cetvelinde cinayet, zimmet, hafif suçlar olan cünha ve kabahat gibi suçlardan dolayı mahkûm bulunmamıştır. 2 erkek ve 1 kadın koğuşunun bulunduğu hapishanenin toplam mahkûm kapasitesi 16'dır. Tevkifhanenin Mayıs ayına ait yoklama cetvelinde herhangi bir mahkûm kaydına ulaşılmamıştır. Ancak Mart ayında 1 erkek mahkûmun işlemleri Daire-i İstintak tarafından yapılmıştır. Verilen talimatnamede hapishane ve tevkifhanede tutukluluk süreci bitip tahliye edilmeyen mahkûmun bulunmadığı, herhangi bir yolsuzluğun meydana gelmediği, mahkumların herhangi bir şikâyetinin olmadığı, sağlık durumlarının iyi olduğu, görevlilerin ceza kanununun ilgili maddelerine riayet ettikleri ve sağlık açısından herhangi bir sorunun olmadığı, muayene işlemlerinin anında yapıldığı kayıt altına alınmıştır (BOA. DH. MB. HPS. M. 38/67).

Temmuz ayında Mut Hapishanesi'nde cinayet, zimmet, cünha ve kabahat suçlarından dolayı tutuklu bulunmazken Daire-i İstintak tarafından işlemleri yapılan 2 erkek mahkûm bulunmuştur. Aynı yılın Ağustos ayında ise tevkifhanede 4 şahsın tutuklu bulunduğu saptanmıştır. 4 kişinin ikisi ise Temmuz ayından kalmıştır. Bu ay içerisinde tahliye edilen mahkûmun olmadığı belirtilmiştir. Eylül ayında ise cünha ve kabahat suçundan dolayı 3 erkek mahkûm mevcuttur. Tevkifhanede ise Temmuz ayında 2, Ağustos ayında ise 2 mahkûm yatmaktadır. Temmuz ayında bulunan 2 tutuklunun işlemleri Heyet-i İntihamiye Dairesi, Ağustos ayında bulunan 2 mahkûmun işlemleri ise Daire-i İstintak tarafından yapılmıştır. Temmuz ile Ağustos ay içerisinde işlemleri yapılan 4 mahkûmun da erkek olduğu saptanmıştır (BOA. DH. MB. HPS. 164/10).

Ekim 1919 yılına ait Mut Hapishanesi'nde cinayet ve zimmet suçlarından dolayı mahkûmun bulunmadığı ancak cünha ve kabahat gibi hafif suçlardan dolayı 3 mahkûm tutuklu bulunmuştur. Ekim aylarının sonlarına doğru ise bu 3 mahkûm salıverilmiştir. Bu mahkumların ise erkek olduğu anlaşılmaktadır. Kazada görev icra eden tevkifhanede ise Ağustos ayında cünha ve kabahat suçundan dolayı 1 erkek mahkûm, Heyeti İntihamiye Dairesi tarafından işlemleri yapılan 2 erkek mahkûm mevcuttur. Bu doğrultuda Ekim ayında üç mahkûmun olduğu söylenebilir. Hapishane ve tevkifhanede herhangi bir yolsuzluk ve sorunun yaşanmadığı ceza kanununun ilgili maddelerine görev icra edildiği ve sağlık probleminin yaşanmadığı belirtilmiştir (BOA. DH. MB. HPS.

M. 40/103). Kasım ayında Mut Hapishanesi'nde bir tutuklunun bulunduğu tespit edilmiştir. 1 erkek mahkûmun olduğu tahliye zamanının ise yaklaştığı belirtilmiştir (BOA. DH. MB. HPS. 41/1). Aralık ayında cinayet ve zimmet suçlarından dolayı herhangi bir tutuklunun olmamasıyla birlikte cünha ve kabahat suçundan dolayı 2 erkek ile 2 kadın almak üzere toplamda 4 mahkûm hapishanede yatmaktadır. Ancak ay sonunda kadın mahkumlardan birinin salıverilmesi üzerine ocak ayına aktarılan mahkûm sayısı 3 olmuştur (BOA. DH. MB. HPS. M. 41/21).

4. Mut Hapishane ve Tevkifhanesinin Sıhhi Durumu

Osmanlı hapishaneleri ile ilgili genel olarak en sık yapılan şikayetlerin sağlık koşulları ile mekânın mahkûm sayısı açısından yetersiz olmasıyla ilgilidir. Şikayetlerle dile getirilen bu rahatsızlıklar geçici önlemlerle giderilmeye çalışılmış, mahkûmların ve yerel idarecilerin talepleri tam anlamıyla karşılanamamıştır. Bu doğrultuda benzer sorunların yaşandığı bölgelerden biri de Mut kazası olmuştur (Şen, 2009: 208). Mut Hapishane ve Tevkifhanesinde tutulan mahkûmların sağlık durumlarına dair detaylı bilgiye ulaşılmamış olsa da 1902 yılında yapının sıhhi açıdan mahkûmların barınması için elverişli bir ortama sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bu tespiti destekler nitelikte 2 Nisan 1902 tarihinde Dahiliye Nezareti ile Adliye Nezareti arasında meydana gelen yazışmalar gösterilebilir. Telgrafın içeriğine bakıldığında ise yapının rutubet ve nemden dolayı barınma için uygun bir ortama sahip olmadığı belirtilmiştir. Bu sebepten dolayı mahkûmların barınabilmesi için uygun ortamın oluşturulması ve sıhhi açıdan sağlıklı ortamın sağlanabilmesi için gerekli olan işlemlerin yapılması yönünde karar alınmıştır (BOA. DH. MKT. 522/78).

Mut Hapishane ve Tevkifhanesinin sağlık sorunlarından kaynaklı şikayetler 1909 yılında da devam etmiştir. Bu bağlamda 15 Ağustos 1909 tarihinde meydana gelen gelişme örnek gösterilebilir. Dahiliye Nezareti'nden Adana vilayetine çekilen telgrafta vilayet genelinde aktif olan hapishane ve tevkifhanelerdeki hekimlerin durumu ve hekimi bulunmayan hapishaneye hekim görevlendirilmesi istenmiştir. Bu doğrultuda gerekli çalışmaların yapılması için Adana Sıhhiye Müfettişi Eşref Bey liderliğinde bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun yapmış olduğu araştırmalar neticesinde daha önce vilayet genelinde yürütülen sağlık işleri için ayrılmış olan 150.000 kuruşluk bütçeden geriye 50.000 kuruş kaldığını tespit etmiştir. Komisyon belirlenen bu miktarı bu noktadaki eksikliğin giderilmesi için harcayacağını belirlemesinin yanı sıra vilayet genelinde yapmış olduğu araştırmalar neticesinde rapor hazırlanmıştır. Raporun içeriğine bakıldığında ise vilayet genelinde söz konusu

olan 18 beldede yapılan araştırmalar neticesinde 10'unda belediye hekimi görevliyken, 8 beldede ise hekimin bulunmadığı saptanmıştır. Hekimi bulunmayan beldelerde yaşayan ahali ile hapishanelerde bulunan mahkumların sağlık sorunu yaşaması durumunda ise çevre bölgelerde bulunan hekim veya hekim yardımcısına yönlendirilerek sağlık sorunu giderilmeye çalışılmıştır. Ancak birkaç bin nüfustan oluşan kazalarda ahali ve hapishanede tutuklu bulunan mahkumların sağlık sorunlarını gidermek amacıyla çalışmalar başlatılmıştır. Netice olarak aralarında Mut kazasının da bulunduğu Feke, Gülnar ve Karaisalı kazalarına mart ayından itibaren göreve başlaması için birer belediye hekiminin, bölgede daimî olarak bulunmak üzere görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Tayin edilecek hekimlerin maaşları ise belediye tarafından ödenmesi hususunda çözüm yoluna gidilmiştir. Ancak Mut kazasına bir belediye hekiminin tayin edilmemekle birlikte kaza ahali ile hapishane mahkumlarının sağlık sorunları çevre bölgelerde bulunan belediye hekimleri aracılığı ile çözülmeye çalışılmıştır (BOA. DH. MUI. 15/15).

1909 yılının kasım ayında ise Mut kazasında bir hekiminin görev icra ettiği tespit edilmiştir. Ancak bu hekimin belediye tabibi olmamasıyla birlikte Mut Hapishanesi ile Tevkifhanesinde bulunan mahkumların sağlık sorunları ile ilgilenmemiştir. Ancak hasta mahkumların tedavisiz bırakılmayacağının belirtilmesiyle birlikte hasta olanların rahatsızlıklarının giderilmesi amacıyla bir an önce maaşlı belediye hekiminin atanması yönünde karar alınmıştır (BOA. DH. MUI. 34/24).

Sonuç

1890 yılından itibaren Mut Hükümet Konağı'nın alt katında bulunan odaların mahkumların tutulduğu yer olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Muhtemelen mahbes veya zindan olarak nitelendirilebilecek bu odaların çok önceden aynı amaçla kullanılmıştır. Belirlenen dönemde imparatorluk genelinde hapishanelerin hükümet konağı bünyesinde açıldığı tespit edilmiştir. Kadın mahkumların da bölgede sayıları gittikçe artmaya başlamakla birlikte 1912 yılından itibaren bölgede kadın mahkumların barınması amacıyla bir hane inşası veya kiralanması yolunda çalışmalar başlatılmıştır. Netice olarak aylık 50 kuruş kira bedeli ile bir hane kiralanarak 30 Nisan 1913 tarihinden itibaren kadın hapishanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kullanılan bu hanenin sahibesi de diğer bölgelerde kiralanılan haneler gibi gardiyan olarak görevlendirilmiştir.

Hükümet Konağı'nın alt katında bulunan hapishanenin fiziki yapı olarak mahkumların barınması için yetersiz olmasının yanı sıra ciddi sağlık sorunlarına da neden olduğu saptanmıştır. Mut Hükümet Konağı'nın altında bulunan hapishanenin fiziki yapısına yönelik şikayetlerin devam etmesi

neticesinde farklı tarihlerde tamirat çalışmaları için bütçe ayrıldığı saptanmıştır. Bu doğrultuda 1914 yılına kadar 1890, 1898, 1902, 1910, 1912 ve 1913 yıllarında hapishane ve tevkifhane tamirat ve tadilata tabi tutulmuştur. Yerel idarenin yeni bir yapıya ihtiyaç duyulduğunu belirtmesine rağmen merkezi yönetim bu ihtiyacı tadilat ve ilave yapılar inşa ederek gidermeye çalışmıştır. Fakat 1914 yılına kadar yapılan tüm çalışmalarda başarısız olduğu saptanmıştır. Nitekim yapının yetersizliği ve sağlık koşullarının uygun olmadığına yönelik şikayetlerin kesilmediği görülmektedir.

1914 yılına gelindiğinde ise imparatorluk genelinde mevcut hapishanenin ihtiyaçları karşılayamayacağı anlaşılmış ve İçel İli Mutasarrıflığı tarafından kazada bir hapishanenin inşa edilmesi için merkezi yönetim ile yazışmalar gerçekleştirilmiştir. Merkezi yönetim başlarda hapishanenin inşa talebine olumlu cevap vermemiş olsa da 1914 yılında yeni hapishanenin inşa edilmesi için çalışmalara başlanması kararı alınmıştır. Hapishanenin inşa sürecinin tamamlanması için bu dönemde toplamda 72.608 kuruş 90 para harcama yapılmıştır. Ancak hapishanenin yeni inşa edilmiş olmasına rağmen bazı bölgelerinin tahrip olması nedeniyle hapishanenin fiziki yapısıyla ilgili şikayetler devam etmiştir. Bu şikayetler doğrultusunda gerek mevcut yapının tahrip olan alanlarının onarılması gerekse yetersiz olan mahallere ek yapıların yapılması amacıyla 1915 ve 1918 yıllarında hapishane tekrar tadilata tabi tutulmuştur. Hapishanenin tadilatına yönelik harcamaların giderleri ise genel olarak mahalli ve merkezi yönetim tarafından karşılanmıştır. Tadilat masraflarının yanı sıra devlet tarafından karşılanan diğer giderler ise mahkûmların sağlık, yiyecek, çalışanların maaşları ve kiralanmış hanelerin kira bedelleri olmuştur.

Mut Hapishane ve Tevkifhanesinde çalışan görevliler genel olarak gardiyanlardan oluşmaktadır. Hapishanenin kazada bulunmasından dolayı müdür veya kâtibin görev yaptığına dair bilgi tespit edilememekle birlikte genel olarak farklı dönemlerde görev yapan bir gardiyanın görev icra ettiği tespit edilmiştir. Bu gardiyanın aylık maaşı 1920 yılına kadar 150 ile 200 kuruş arasında değişiklik göstermekle birlikte 1920 yılında bu maaş 600 kuruş olmuştur. Hapishanede görev yapan memurlar ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olunursa görevlilerin nitelik ve nicelik açısından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Hapishanede ve tevkifhanede barınan tutukluların istatistikî bilgilerine dair farklı tarih ve aylarda tutulan yoklama cetvellerinden detaylı bilgi edinilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen bulgulardan hareketle imparatorluk genelinde olduğu gibi 1890 ile 1920 yılları arasında Mut kazasında da mahkûm olan kişilerin tutukluluk sürelerine göre mahkûm ve mevkuf,

cinsiyetlerine göre kadın ile erkek, inançlarına göre Müslüman ve Gayrimüslim, işledikleri suçlara göre ise cinayet, cünha, kabahat ve zimmet suçları olarak tasnif edilmiştir.

Mahkûm sayısında artışın yaşanması hapishanede barınma sorununu beraberinde getirmekle birlikte sağlık sorunlarının da oluşmasına neden olmuştur. Nitekim yaşanan yer sıkıntısı ve sağlık sorunları Mut Hapishanesi'ne özgü bir durum olmamakla birlikte vilayet genelinde hatta imparatorluk genelinde aktif olan hapishanelerin temel sorunu olmuştur. Mahkumların sağlık durumları ile ilgili detaylı bilgiye sahip olmamakla birlikte kaza olması hasebiyle bölgede belediye hekiminin bulunmadığı, hasta mahkumların çevre bölgelerde bulunan hekimler aracılığı ile tedavi edilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Hapishanede bulunan tutuklulara dair sağlık problemlerinden dolayı af getirilmesine yönelik bilgilere dair veriler bulunmamaktadır. Ancak 5 Temmuz 1909 tarihinde tutuklanarak 27 Haziran 1912 tarihine kadar tutukluluk halinin devam etmesine dair karar verilen Kasap Nihabet Efendi için sağlık problemlerinden dolayı merkezi yönetim tarafından af talebinde bulunulmuştur. Ancak talebin ne yönde neticelendiğine dair bilgi elde edilememiştir.

Son olarak Mut Hapishanesi ile Tevkifhanesinde tutuklu bulunan mahkumların istatistiki bilgilerine dair veriler, sağlık durumlarına dair bilgiler, hapishane ve tevkifhanenin fiziki yapısına ve sorunlarına dair problemlerin yanı sıra çalışanlarla ilgili veriler sıklıkla önceleri İçel İli Mutasarrıflığı aracılığı ile Zaptiye Nezareti'ne bu nezaretin kaldırılmasıyla birlikte ise Dahiliye Nezareti'ne aktarılmıştır.

Kaynakça**Arşiv Belgeleri (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)**

BEO. 3762/282150, 3739/280376.

DH. MB. HPS, 144/102, 79/30, 12/13, 143/19, 41/33, 112/26, 15/64, 15/64, 154/14, 159/46, 165/40, 114/22, 164/10, 74/19, 41/1, 112/26, 42/35.

DH. MB. HPS. M. 96/13, 43/28, 112/26, 53/1, 8/46, 17/15, 15/23, 54/3, 21/22, 16/67, 21/28, 23/12, 19/77, 30/10, 30/42, 30/86, 31/33, 32/77, 18/48, 30/29, 51/60, 37/89, 33/99, 37/90, 38/3, 37/92, 38/41, 38/67, 40/103, 41/21, 16/68, 11/84, 31/82.

DH. MKT. 1804/125, 522/78.

DH. MUİ. 131/41, 34/24, 15/15, 58/2.

DH. TMIK. S. 23/40, 38/8, 40/9.

ML. EEM. 828/59, 825/41.

Yazılı Kaynaklar

Arslan, A. (1997). *Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, R. (2019). "20. Yüzyılın Başlarında Devrek Hapishanesi". *Turkish Studies Historical Analysis*, 14 (4), 735-748. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.39912>.

Akın, H. (2011). "Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Örneği". *History Studies*, 3(3), 43-66.

Adak, U., (2006). *XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Artuk, M. E., Mehmet E. A., (2016). "Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21 (2), 143-185. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27556/289424>.

Atar, Z. (2011). "20. Yüzyıl Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 1, (2011), 87-101. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/4068/53725>.

Avcı, M. (2004). "Osmanlı Hukukundaki Gelişmelere Genel Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (3-4), 87-159. <https://doi.org/10.15337/SUHFD.2017.191>.

Balı, M. (2021). *Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumları ve Tipleri (1923-2018)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bardakoğlu, A., (1997). “Hapis”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

Bilirli, T., (2018). “20. Yüzyılın Başlarında Urfa Hapishanesinin Genel Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (57), 92-103. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2429>.

Dalyan, G. M., (2018). “Son Dönem Osmanlı Hapishanelerindeki Yaşam Koşulları Üzerine Bir Değerlendirme: Malatya Sancağı Hapishaneleri”, *Route Educational and Social Science Journal*, 5 (14), 1369-1379. DOI: 10.17121/ressjournal.1712

Daşcıoğlu, K. (2017). “XX. Yüzyıl Başlarında Dinar (Geyikler) Hapishanesi”. *Belgi Dergisi*, 13 (1), 316-331. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/35062/388916>.

Demiryürek, H. (2016). “Hüdavendigâr Vilayetinde Hapishaneler ve Mahpuslar (1914-1917)”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), 552-562. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/prisons-and-prisoners-in-hudavendigar-province-19141917.pdf>.

Demirbaş, T., (2010). “Hurriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi”, *Hapishane Kitabı* (Ed), Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, İstanbul: Kitapevi. 3-40.

Demirkol, K., (2012). *II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Devellioğlu, F., (2010). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*. (26. Baskı). Ankara: Ak Aydın Kitabevi.

Eren, M. (2013). “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye Hapishanelerinin Üç Dönemi”. *Toplum ve Kuram Dergisi*, (8), 93-110.

Foucault, M. (1992). *Hapishane’nin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). (6. Baskı). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Gönüllü, A. R. (2011). “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Isparta Hapishanesi (1867-1920)”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (29), 349-392. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26255/276557>.

Güneş, M. (2017). "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kırşehir Hapishanesi (1873-1919)". *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (14), 64-84. DOI: 10.16989/TIDSAD.1401.

Güneş Yağcı, Z. Nalbant, E. (2016). İstanbul Tersane Zindanı. IV. *Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*, 22 Mayıs 2016, (Ed) M. E. Feridun, Akyıldız, A. Safa Gürkan, E. İstanbul.

Gümüşsoy, E., (2006). 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Gebze Hapishanesi. *Uluslararası Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 2-4 Mayıs 2014, (Ed) Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli.

Hanılçe, M. Şeyhoğlu, E. (2020). "Osmanlı Devleti'nde Bir Ceza İnfaz Kurumu Olarak Hapishaneler ve Kadınlar". *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 405-436. DOI: 10.30692/siad.745234.

Köse, O. (2007). "XVIII. Yüzyıl Sonları Rus ve Avusturya Savaşları Esnasında Osmanlı Devleti'nde Bir Uygulama: İstanbul'da İçki ve Fuhuş Yasağı". *Turkish Studies*, 2 (1), 104-123. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.37>.

Olpak Koç. C. (2020). "Kadın (Nisa) Hapishaneleri Bağlamında "Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu" ve "Bursa Cezaevi" Anı/Romanlarında Kadın Gardiyanlar". *Adalet Dergisi*, 1 (64), 607-628. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adaletdergisi/issue/56065/772368>.

Öntuğ, M. M. YILMAZ, B. (2021). XIX. Yüzyılın Sonları-XX. Yüzyılın Başlarında Rize Hapishanesi'nin Genel Durumu. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, XVIII (69), 57-69. DOI: 10.12787/KARAM1651.

Özçelik, M., (2011). "Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7 (14), 16-39. http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/7_14/2.pdf.

Öztürk, N., (2010). "Osmanlılarda Hapis Olayları (1300-1512)", *Hapishane Kitabı* (Ed) Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun), İstanbul: Kitapevi. 101-129.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. (1. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Parlakoğlu, G. (2018). *II. Abdülhamit Dönemi Hapishanelerin Genel Özellikleri ve Uygulamaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sunay, S. (2018). Son Dönem Osmanlı Taşra Hapishanelerine Bir Örnek: Bolvadin Hapishanesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 43-66. DOI NO: 10.5578/jss.66809.

Sülekar, Y. (2019). 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Teke Sancağı'nda Hapishaneler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saner, Y., (2007). "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", *Osmanlıda Asayiş, Suç ve Ceza 18-19. Yüzyıllar* (Ed) Noemı Levy, Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 163-179.

Şen, Ö., (2007). *Osmanlı'da Mahkûm Olmak*. (1.Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.

Şen, H., (2007). "Osmanlı'da Hapishane Mefhumu", *Osmanlıda Asayiş, Suç ve Ceza 18-19. Yüzyıllar* (Ed) Noemı Levy, Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 200-211.

Şimşek, E., (2017). "XX. Yüzyıl Başlarında Trabzon Hapishanesi (1900-1914)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 23, 143-162. <https://doi.org/10.18220/kid.350571>.

Tamgörgü, A. B. (2020), "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Galatasaray Tevkifhanesi", *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 478-499. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/998329>.

Tan, H. (2020). Osmanlı Devleti'nde Hapishanelerin İslah Çalışmalarına Dair Bir İnceleme: Çarşamba Hapishanesi. *History Studies*, 12 (3), 1057-1084.

Tanış, C. (2018). Osmanlı Devleti'nde Hapishane İslahatı: Muş Hapishanesi Örneği (1908-1914). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (57), 141-146. DOI:10.17719/jisr.2018.2433.

Tekin. S. (2006). XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti ve Mülhakatındaki Hapishanelerin Genel Durumu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 65-77.

Tekin, S., Özkes, S., (2008). "Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Hapishane Sorunu", *ÇTTAD*, VII (16-179, 187-201. <http://hdl.handle.net/20.500.12397/4781>.

Temel, M., (2009). "XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26, 109-135. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26262/276669>.

Toumarkine, A., (2007). "Fransa'da suç ve Cezaevleri ile İlgili Tarih Yazımı Üzerine Birkaç Değerlendirme (18. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başı)", *Osmanlıda Asayiş, Suç ve Ceza 18-19. Yüzyıllar* (Ed) Noemı Levy, Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 33-45.

Türkkan, H. (2020). XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Hapishaneleri (Ereğli Hapishanesi Örneği). *Turkish Studies-Historical Analysis*, 15 (1), 262-272. DOI:<http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41427>.

Tüzün, N. (2021). "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Hapishanelerinde ve Tevkifhanelerinde İaşe Sorunu", *History Studies*, 13 (6), 1927-1949. Doi.10.9737/hist.2021.1066.

Umar, N. Can, C. (2019). Adana Vilayeti Hükümet Konakları. *Megaron Dergisi*, 14(4), 530-543. DOI:10.14744/megaron.2019.59489.

Yıldız, G. (2002). *Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (1839-1908)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, G. (2012). *Mapusane-Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*. (1. Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Yıldız, Ö., (2015). "Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği", *Akademik Bakış Dergisi*, 9 (17), 91-111. <https://doi.org/10.19060/gab.10180>.

Yılmaz, İ., (2019). "Osmanlı Devleti Son Döneminde Adana Hapishanesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (4), 1411-1431. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.516926>.

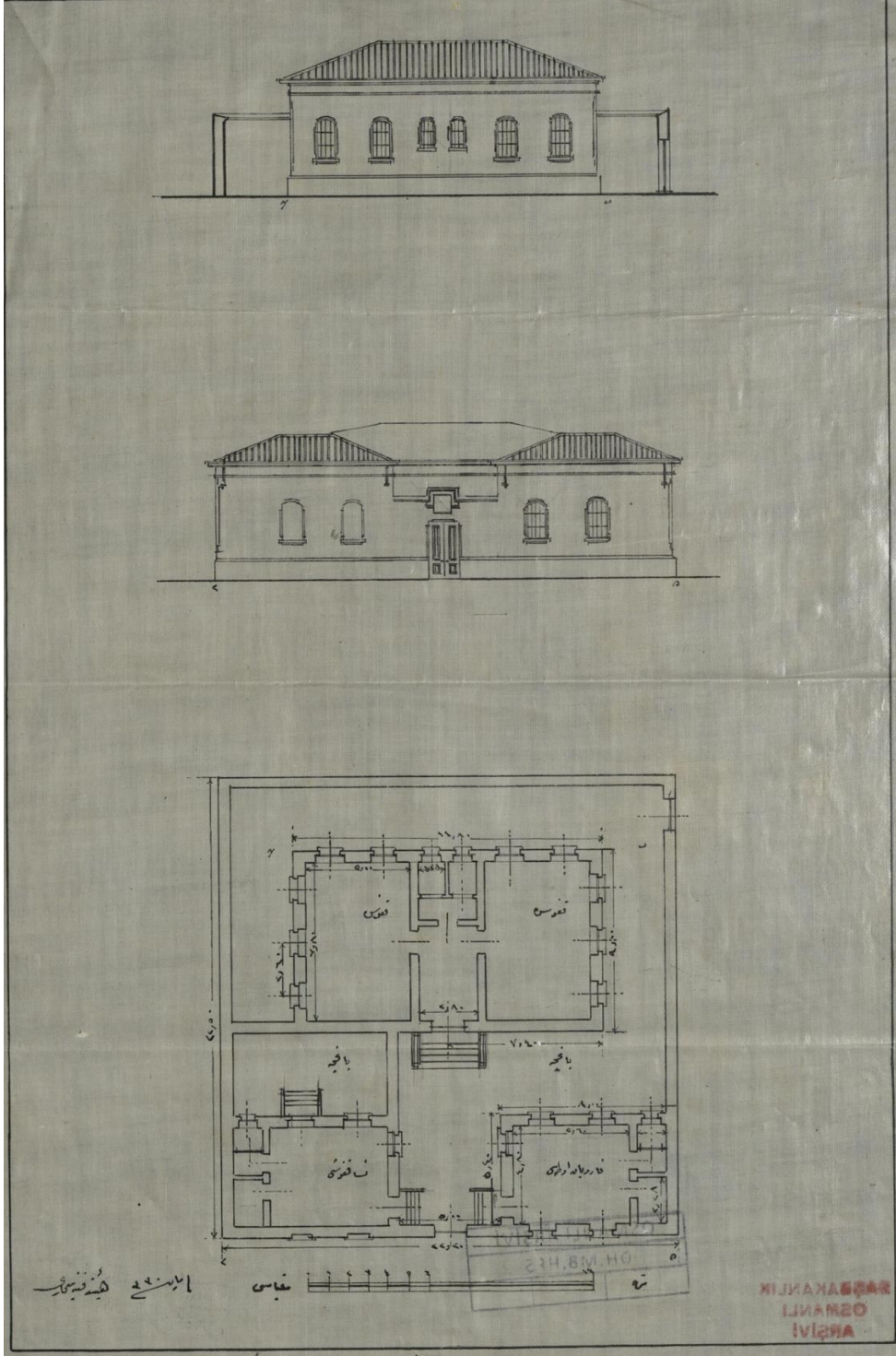
EK 1. 1914 Yılı Mersin Hapishanesi'nin İnşaat Masrafları

İnşaat Türü	İka-1 Nişan	Ebat			Miktar
		Uzunluk	Genişlik	Derinlik	Osmani
Toprak Hafriyat					
Erkek Hapishanesi temel hafriyatı	1	57,60	0,80	1,50	69,12
Erkek Hapishanesi taş zemini	1	4,00	2,00	0,80	6,40
Kadın Hapishanesi temel hafriyatı	1	19,40	0,80	1,50	23,28
Kadın Hapishanesi zemini	1	1,20	1,00	0,50	0,60
Havale duvarların temel hafriyatı	1	95,30	0,80	1,00	76,24
Adi Taş ile Harici İnşaatı					
Erkek Hapishanesi temelden tabana kadar döşeme	1	57,20	0,70	1,00	40,04
Erkek Hapishanesi temelden çatıya kadar döşeme	1	58,00	0,60	4,40	153,12
Erkek Hapishanesi çatı hörgücü	1	44,40	0,50	0,50	5,55
Kadın Hapishanesi temel üstünden tabana kadar döşeme	1	19,00	0,70	1,00	13,30
Kadın Hapishanesi tabanından çatısına kadar döşeme	1	19,40	0,60	4,40	51,22
Kadın Hapishanesi çatı hörgücü	1	19,50	0,50	0,50	2,43
Umumi havale duvarın hörgücü	1	94,50	0,70	0,50	16,54
Pencere boşlukları gideri	1	1,00	0,60	2,00	12,00
Kapı boşlukları gideri	3	1,00	0,60	2,00	3,60
	1	1,50	0,60	2,80	2,52
Adi taş ile haricin inşaatın toplamı					363,48
Avlu ve Duvarlar					
Adi taş ve toprak çamurla avlu ve duvarın kuleleri					76,24
Taş ve toprak çamurla avlu duvarı					239,64
Erkek Hapishanesi koşuollarının taban ve takım çapları	100	5,00	0,08	0,17	

EK 1 (Devamı)

İnşaat ve Eşya Hesabı					
Erkek Hapishanesi gardiyan odasıyla aralık mahalının taban ve takım çapları	50	4,00	0,08	0,17	
Kadın Hapishanesi koğuşunun taban ve tam çapları	36	4,00	0,08	0,17	
Umumi duş ve tam tahtaları	350	3,00	0,22	0,025	
Avlu duvarların üç sıra çift hayatlı ve köşeli duvarlar	260	4,00	0,08	0,18	
Pencere çerçeveleri, cam ve takımı	10		0,85	1,80	15,30
Kapı makas ve takımı	5		0,80	1,80	7,20
Cümle kapısının makas ve takımı	1		1,30	2,80	3,64
Havale kapısına makas ve takımı	1		1,30	2,00	2,60
İnşaat malzeme çeşitleri					
Pencere demirleri		50	20		
Genel iç ve dış divan					
Genel masraflar					
Kademhanelerin genel masrafları					
Muhtelis çivi	170				
Pencere ve kapıların adi ahşabı	20				
Genel Toplam					31,582 kuruş

Kaynak: (BOA. DH. MB. HPS. 112/26).

Kaynak: (BOA. DH. MB. HPS. 112/26).

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "HUZUR" ROMANINDAKİ
MEKÂN UNSURU ÜZERİNE BİR İNCELEME DENEMESİ
AN INVESTIGATION ON THE SPACE ELEMENT IN AHMET
HAMDİ TANPINAR'S NOVEL "PEACE"**

Vedat ŞEN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Türkiye, Antalya
vedatsen123@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3740-0414>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 13.06.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 22.09.2022
Sayfa | Pages : 202-228
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1130246>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "HUZUR" ROMANINDAKİ MEKÂN UNSURU ÜZERİNE BİR İNCELEME DENEMESİ

Vedat ŞEN

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 202-228

ÖZ

Türk edebiyatında mekân unsuru birçok roman örneğinde incelenmiştir. Araştırmacılar Tanzimat'tan Cumhuriyet'e bütün edebiyat devreleri içinde kaleme alınan romanları mekân açısından değerlendirmiştir. Mekânların tasnif edilmesi ve bir metot olarak kullanılması hususunda bilim insanlarının ortak veya farklı olarak yaptığı tespitler mevcuttur. Bu tespitlerin analiz edilmesi ve roman incelemelerinde mekân kullanma metodu ana hatları ile incelenmeye çalışılmıştır. Kuramın, bilinen kaynakların dışında yeni araştırmacıların yorumları ile de ele alınması hususuna dikkat edilmiştir. İncelemenin ilerleyen bölümlerinde romanın genel olarak şahıs, zaman, üslup, bakış açısı ve anlatım tekniği ile aktarımı gerçekleştirilmiştir. İncelemenin asıl kısmında ise *Huzur* romanı içinde mekân kullanımının sebepleri, sınırları ve sonuçları tartışılmıştır. Bu inceleme esnasında şahısların psikolojisi, toplumsal düzen, sembollerin kullanımı, çatışmaların yaşanması, olay zincirinin aktarılması, kişiler arası ilişkiler ve verilmek istenen mesajlar mekân kullanımı üzerinden değerlendirilmiştir. İncelemenin son kısmında mekânın güzel sanatlar ile ilişkileri roman üzerinden hareketle anlatılmıştır. Burada mekânın sınırları, kullanımı, karakteri, romandaki işlevi, genel yapısı, temsil ettiği değerler, romandaki önemi ve yeri incelenecektir. **Anahtar sözcükler:** *Huzur* Romanı, Mekân, Mekân Tasnifi, Güzel Sanatlar.

AN INVESTIGATION ON THE SPACE ELEMENT IN AHMET HAMDİ TANPINAR'S NOVEL "PEACE"

ABSTRACT

The place element used in novel analysis has been examined in many novels in Turkish literature. The researchers evaluated the novels written in all literary periods from the Tanzimat to the Republic in terms of place. There are common or different findings of scientists regarding the classification of places and their use as a method. It has been tried to analyze these determinations and to examine the method of using place in novel research with its main lines. Attention was paid to consider the theory with the comments of new researchers apart from known sources. In the following parts of the analysis, the novel is generally transferred with the person, time, style, point of view and narration technique. In the main part of the study, the reasons, limits and results of the use of place in the novel *Huzur* are discussed. During this examination, the psychology of the individuals, the social order, the use of symbols, the occurrence of conflicts, the transmission of the chain of events, the interpersonal relations and the messages to be given were evaluated through the use of place. In the last part of the study, the relations of the place with different areas are explained based on the novel. Here we will examine the boundaries of the place, its use, its character, its function in the novel, its general structure, the values it represents, its importance and place in the novel.

Keywords: *Huzur* of Novel, Place, Classification of Place, Fine Arts.

Bu dünyanın en basit, adeta bir cebir muadelesini hatırlatacak kadar basit bir aşk hikayesidir (Tanpınar, 1995: 66).

Giriş

Türk edebiyatına roman türü, Tanzimat dönemi ile girmiş bulunmaktadır. Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Şemsettin Sami gibi yazarlar bu türün ilk örneklerini verdiği görülmektedir.

Türk edebiyatında hikâye ve roman alanındaki yerli ürünler, Ahmet Mithat'ın 1870'te basılan Kıssadan Hisse ve Letâif-i Rivâyât adlı hikâye kitaplarıyla başlar. Tanzimat döneminde çeviri eserler için söz konusu olan dil ve ahlâk sorunları, yerli eserlerin de başlıca sorunlarıdır. Bundan başka, yerli eserlerde de – çevirilerde görülen sıraya paralel olarak – Romantizm'den Realizm'e ve Natüralizm'e doğru bir kayma görülür (Kudret, 1977: 24).

Servet-i Fûnun dönemine geldiği zaman Halit Ziya Uşaklıgil'in Batılı anlamda roman türü için verdiği örnekler büyük bir önem arz etmektedir. "Türkiye'de Tanzimat Edebiyatı'yla giren hikâye ve roman çeşidi, Edebiyat-ı Cedide devrinde (1896-1901) olgunlaşmış ve ilk romancılar bu devirde yetişmiştir" (Kudret, 1977: 165). II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devrine geldiğinde ise roman türünün artık kendine has bir sahada içerik ve teknik bakımdan sağlam bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Romanın tarihi devreler içindeki oluşumu hakkında Enginün şöyle demektedir:

Batı roman örneğine göre roman yazmayı hedefleyen Namık Kemal'in yanında Ahmet Mithat Efendi, geleneği yeni bir şekilde canlandırmayı tercih ederek halk, için öğretici romanlarını, hikâyelerini yazdı. Bunların etkisi sanıldığından fazladır. İlk kadın romancımız Fatma Aliye'yi destekleyen Mithat Efendi'yi Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim takip etmiştir. Recaizade Ekrem ile Sami Paşazade Sezai'nin romantik, pre-realist ve realistlerden etkilenen roman ve hikâyeleri Servet-i Fûnun'un hazırlayıcılarıdır. Halit Ziya Uşaklıgil, eserin yapısını, üslubunu ön planda tutan roman ve hikâyeleriyle romanımızın 'piri' olmuştur. Cumhuriyet döneminin sanatkâr yazarları onun eserlerini bir ölçüt olarak görmüşlerdir (Enginün, 2013: 266).

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar roman genetiği içerisinde birçok farklılık yaşanmıştır. Bu farklılıklar gerek siyasi, gerek sosyal ve gerekse edebi sahalarda teşekkül etmiş bulunmaktadır. Roman türünün bu tarihi devreler içerisindeki konumu ve yaşadığı farklılık ile değişimler bir başka konuyu teşkil etmesinden dolayı burada sadece kısa bir şekilde değinilmiş bulunmaktadır. Asıl konu roman türünün ana unsurlarından biri olan "Mekân" kavramıdır. Bu kavramın bir örnek olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eseri olan *Huzur* romanına yansımaları ele alınacaktır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, yazdığı şiir ve romanlarla Türk edebiyatında yer almış bir isimdir. Tanpınar'ın nazım ve nesir şeklinde kaleme aldığı yazılar birçok edebi incelemeden geçmiş ve halen incelenmektedir. "Tanpınar 23 Haziran 1901'de İstanbul'da Şehzade Başında dünyaya gelmiştir. Babası, 1935'te Antalya kadısı iken vefat Mürtüzadeler'den Hüseyin Piari, annesi Trabzonlu Nansızadeler'den bahriye binbaşı Ahmet Bey'in kızı Nesime Bahriye Hanım'dır" (Algül, 2001: 9). Tanpınar eğitim hayatını ve gençlik yıllarını Ergani, Kerkük, Antalya, Musul, Siirt ve İstanbul gibi çeşitli illerde geçirmiştir. Çeşitli illeri görmüş olan Tanpınar, Yahya Kemal'in öğrencisidir. Tanpınar, Yahya Kemal'den farklı olarak daha çok düzyazı alanına yönelmiş ve romanları ile tanınmıştır. Tanpınar'ın romanları ve roman dili farklı temalar ile farklı üslupları içermektedir. Tanpınar'ın eserleri " (...)Tevfik Fikret Antolojisi (1937), Namık Kemal Antolojisi (1942), Abdullah Efendinin Rüyalari (1942), Beş Şehir (1945), 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (1949), Huzur (1949), Yaz Yağmuru (1956), Şiirler (1961), Saatleri Ayarlama Enstitüsü (1961), Yahya Kemal (1962), Sahnenin Dışındakiler (1973), Mahur Beste (1975), Aydaki Kadın (1987) şeklindedir" (Aksoy, 2005: 7). Tanpınar'ın edebi yönü farklı bir çizgidedir. Tanpınar'ın romanları da müzik, resim ve heykel gibi sanat dallarına yer vermiş ve yaza bu sanat dalları hakkındaki bilgilerini anlatmıştır. Ayrıca yazarın gözlem ve tasvir gücünün yoğun olduğu romanlarda psikolojik tahliller, bilinç akışı, iç monologlar, sosyolojik tahliller, imgeler, zaman ve mekân kullanımı ile şahıs tahlilleri de önemli yer tutmaktadır. Örneğin yazarın *Huzur* romanı yukarıda sayılan bütün inceleme alanları ve metotlarını bünyesinde barındıran bir romandır.

Huzur romanı, Tanpınar'ın 1949 yılında yayınlanan eseridir. Roman klasik roman incelemesinde ele alınan şahıs, vaka, mekân, zaman, üslup, bakış açısı ve anlatım tekniği gibi bütün unsurlara inceleme alanı oluşturan bir romandır. Dört bölümden oluşan roman üzerine bazı makale ve tezler hazırlanmıştır. Bu çalışma içerisinde yukarıda sayılan unsurlardan biri olan 'mekân' kavramın ve güzel sanatlarla olan ilişkisi incelenecektir. Türk edebiyatında roman incelemesinde önemli bir yere sahip olan mekân unsuru, *Huzur* romanı içerisinde farklı bir kurgu ile ele alınmıştır. Roman ve hikâye gibi türler içerisinde kullanılan mekân unsurunun incelenmesi için öncelikle bu metodun gerekli ilkeleri ve kullanım alanlarının saptanması ve roman içerisinde ele alınan mekân unsurunun doğru tahlil edilmesi gerekir. Bundan dolayı mekân unsurunun ana hatları ile incelenme şekilleri görülecektir. Daha sonra *Huzur* romanını tanıttıldıktan sonra asıl konuya geçilecektir.

1. Roman İncelemesinde Mekânın Kullanımı ve Sınırları

1.1. Mekân İnceleme Tekniği

Türk edebiyatında kaleme alınan roman ve hikâye türleri içerisinde mekân kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bütün romanlarda mekân unsurunun değişkenlik gösterdiğini gözlemlenmektedir Mütareke Dönemi'nde yani Milli edebiyat devrinde daha çok Anadolu'ya açılan ve Anadolu'yu kaleme alan romanlarda mekânın ev içinden çıkıp dışarıya yöneldiği görülür.. Açık mekânların kullanımı daha fazla görülmektedir. Öte yandan ev romanı, mekân romanı, ev içi romanı şeklinde tanımlanan romanlarda mevcuttur. Bu şekilde farklılık gösteren mekân seçimleri inceleme esnasında araştırmacıların bazı sorulara maruz kalmasına yol açmıştır. Örneğin ev veya evin dışındaki alanların bir mekân olarak kullanımı veya roman içerisinde sürekli ele alınmasının nedeni nedir? Mekânın yapısı şahısların karakterlerinde ve psikolojilerinde etkili midir? Mekânın varlığı veya birçok mekânın kullanımı olayların yani vaka zincirinin ilerlemesinde etkili midir? Mekânın soyut olarak ele alınması veya dolaylı olarak bir mekân aktarımının söz konusu olması olaylar arasındaki belirsizliği tetikler mi? İki farklı mekân kullanımı zıtlığı, bölünmüşlüğü veya çatışmayı yansıtır mı? Bu şekilde roman incelemelerinde ele alınan sorular mekân sınırlarının genişliği hakkında bilgi verir. Bu soruların yanı sıra mekânın roman içinde tam anlamıyla saptanması da ayrı bir belirsizliktir. Çünkü romanın içindeki mekan unsuru alışık olunan mekan anlayışından farklı olarak ütöpik veya metafizik mekanlar olabilir.

Mesela mekân unsurunun incelendiği bir romanda bazen eseri yazan kişinin psikolojik kaygıları ve çevreye olan bakışı öne çıkabilir. Bilinçaltında yatan düşünceleri ve romanın şahısları üzerinden vermek istediği mesajları anlatabilir. Bu romanın bir disiplin veya birkaç disiplin altında incelenmesine olanak sağlar. Yani roman psikolojik, sosyolojik ve edebi şekilde incelenmiş olur. Buda romanın disiplinlerarasılık metodu ile ele alınmış olmasını sağlar. Ayrıca mekân unsuru, kahramanların üzerinde psikolojik, sosyolojik ve toplumsal olarak etkili olabilir. "Mekân, roman kişilerinin kişiliklerinin belirlenmesinde, dönemin ve roman kişilerinin kültürel ve ekonomik yapısını yansıtmada, yazarın sanattan beklentileriyle ve sanatsal gücüyle ilgili olarak kendisini belli eder. Aslında mekân, roman kişileri üzerinde fiziksel, toplumsal ve psikolojik olarak fazlasıyla etkilidir" (Kolcu, 2006: 23). Konuyu teşkil eden "mekân" unsuru bunları üstü kapalı bir şekilde yansıtır. Roman türü içerisindeki "mekân" unsuru bazen merkezi konumda olabilir. Bu da bu unsurun zaman, şahıs veya olay gibi unsurların ortaya çıkışı ile sonradan

romana kazandırılışını sağlamaktadır. Şöyle ki: Mekânın tabiatı şahsın hissiyatını etkileyebilir. "Mekân, eşyaların belirli bir düzen yani kompozisyon şeklinde yer aldığı, vak'a zincirlerine bağlı bulunan birey ve birey dışındaki tüm canlı ve cansız unsurların öncelikle fiziksel manada varlıklarını kuşatarak anlatının türü ve konusuna göre, bireyi bulunduğu zeminde ruhî manada paradoksal ya da paralel ilişki içine sokabilecek alandır" (Yetiş, 2007: 3).

Mekânın yapısı ve alanı bireyin psikolojik tahliline olanak sağlar. Mekânın psikoloji üzerindeki etkisi görüntü olarak da saptanabilir. Örneğin harap olmuş, yıkık, duvarları sökülmüş, bakımsız ve öteki mekânlardan uzak olan ile normalin dışındaki mekânlarda yaşayan insanların gizemli veya korkunç olduğu düşünülür. Bu insanlar ya yalnız yaşar ya da öteki insanlardan farklı bir mizaca sahiptir. Aynı şekilde bakımlı, görüntüsü iyi, canlı renk tonlarını içinde barındıran ve ferah görünümlü evlerde yaşayan insanları ise biraz daha güvenilir ve normal görülür. Buda gösterir ki mekân unsuru kişinin tanımı, hareketleri ve anlaşılmasında etkin rol oynar. İnsan mekândan bağımsız değildir.

Artık zevk olsun diye, tasvir için tasvir etmiyoruz. İnsanın içinde yaşadığı çevreden ayrılamayacağını, elbisesi, evi, şehri, vilayeti ile tamamlandığını kabul ediyoruz. Artık bugün çok ilerlemiş olan psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji bilimleri de açık seçik göstermektedir ki insan çevrenin dışında değil, dış çevrenin içinde ve sürekli olarak etkisi altındadır (Kavcar, 1994: 59).

Roman incelemesinde mekân unsurunun ele alınmasının önemi kişinin ilk olarak küçük dünyasının ele alınması olarak değerlendirilebilir. Yani bu işlem kişinin 'micro kozmos'unun (Küçük evren) tanımlanabilmesi içindir. Bachelard "Çünkü evimiz bizim dünya köşemizdir. Bizim- sık sık yinelenen gibi ilk evrenimizdir. Ev, gerçek bir kozmostur. Sözcüğü tüm anlamlarıyla kapsayan bir kozmos. İçtenlikle bakıldığında en yalın ev bile güzel değil midir?" şeklinde bir ifade kullanır (Bachelard, 1996: 32). Şahısların tahlil edilmesi veya vakaların ilerlemesi için roman içindeki küçük evrenin yani mekânın işlevinin bilinmesi gerekmektedir. Çünkü mekânların karakterleri şahısların karakterleri hakkında bilgi vermektedir.

Roman içerisinde mekân unsurunu irdelemek romanın hangi tema ile yazıldığını aktarmaktadır. Örneğin bir korku ögesi olarak mekân ele alınmış ise bu roman gotik izler taşıyor demektir. Çünkü gotik türünde en önemli öge mekândır. Korkunun asıl sahnesi ve vakaların gelişim sahası mekândır. Bir mekân, görüntüsü ve muhtevası ile roman içinde işlenecek olan meseleyi bir izlek gibi baştan okuyucuya sezdirebilir. Bilindiği gibi izlekler romanların başından beri bazen bir nesne bazen de bir düşünce olarak kendini gösterir. Bu

izlekler roman içinde olacak olaylar veya kahramanlar hakkında bir bilgi verme mekanizmasıdır. Mekânlar da tıpkı izlekler gibi bazen daha romanın başından bilgi verebilir. Mekânın dekoru, yapısı ve tasviri roman içinde hâkim olan edebi akımı da yansıtmaya imkânına sahiptir. Mesela bir mekânın tasvir edilişi o roman içinde realizm, natüralizm veya başka bir akımın olup olmadığı ya da hangi akımın bu roman içinde etkili olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı roman içinde mekânın tasvir edilişi önemlidir.

Mekânın teknik açıdan romanda kullanılışı eser içinde bazen farklı problemlere neden olmaktadır. Bir mekânın roman içinde vakıayı oluşturmak için kullanılışı farklı mekânların ortaya çıkmasına olanak sağlayabilir. Bu da roman içinde birçok mekânın oluşmasına imkân verir. Birçok mekânın vakıayı sağlamak için romanda ortaya çıkması tahlil edilmesinde bazı zorluklar ortaya koyar. Mesela birçok mekânın oluşu bazen roman içindeki ana karakterin farklı ruh hallerini veya kişisel özelliklerini okuyucuya göstermek için önemlidir. Bu romandaki karakterlerin, olayların veya entrikaların analizi için bir yardım sağlayabilir. Ama sadece kahramanın farklı özelliklerini göstermek için farklı mekânların bilinçsizce kullanılması orijinalikten uzak bir eser meydana getirme şeklinde anlaşılabilir. Romanın içindeki mekân algısı farklı olarak kategorilere ayrılabilir. Genel tanımlarda somut mekân ve soyut mekân şeklinde ifadeler kullanılır. Somut mekân romanlar da genelde sıkça görülür ve açık mekân olarak da ifade edilir. Narlı'ya göre: "açık mekân (ülke, bölge, deniz, şehir, dağ, park v.s.) vaka parçalarının yaşandığı diğer mekânları kapsayıcı özelliğe sahiptir. Kapalı mekânlar (ev, oda, hastane, fabrika vs.) bazı şahısların içinde yaşadıkları diğer şahısların giremedikleri "kapsanan" mekânlardır" şeklinde bir ifade vardır (Narlı, 2002: 100). Aşağıdaki tabloda bunun bazı örnekleri verilmiştir.

Tablo 1: Ana Hatlarıyla Mekân Tasnifi*

Somut	Soyut
Kapalı	Açık
İç	Dış
Bilinen /Görülen	Bilinmeyen/ Görülmeyen

Bu kategori içerisindeki isimler mekân incelemeleri esnasında kullanılan adlandırmalardır. Romanlardaki mekân unsuru yukarıda sıralanan

* Tabloda mekân tasnifinin daha somut şekilde ele alınması için karşılıklı bir şekilde tasnif yapılmıştır. Bu tasnif zıtlık üzerinden ilerlemektedir.

kategorilerden birine dâhil olabilir. Bu inceleyen açısından somut kanıtlarla gösterileceği gibi bazen roman içindeki bazı ipuçları ile anlaşılır.

(...) yazarın, roman kahramanının ya da diğer yan figürlerin kendi düşüncelerinde oluşturdukları, hayallerini kurdukları, özledikleri, fakat gerçek hayatta aslında mevcut olmayan, tamamen farazi, kurmaca mekânlardır. Roman kahramanı kafasında fantastik, gizem dolu bir dünya yaratır ve bu dünyanın içinde yaşamaya başlar. Bu mekânlar düşünsel mekânlar olarak da adlandırılabilir" şeklinde bir tanım vardır (Balcı, 2012: 37).

2. Huzur Romanı

Huzur romanı, Tanpınar'ın dört bölüm ve bu bölümler içerisinde alt bölümlerin oluşumu ile ele aldığı bir eserdir. Roman yirmi dört saat içerisinde yaşanmaktadır. "*Huzur* bir Ağustos sabahı, İkinci Dünya Savaşı'nın ilanından hemen hemen yirmi dört saat önce başlar ve dördüncü bölümde, yirmi dört saat kadar sonra savaş ilan edilirken biter. İkinci ve üçüncü bölümler bir geriye dönüşle son bir yılı anlatır. Bu arada, birinci ve dördüncü bölümlerde de geriye gidişler vardır" (Moran, 2000: 207-208). *Huzur* romanının ilk bölümü "İhsan" adını taşımaktadır. Bu bölümde olayların ilk geçtiği yer Mümtaz'ın amcaoğlu olan İhsan'ın evidir. İhsan bu bölümde hasta olarak anlatılmıştır. İhsan'ın eşi Macide, İhsan'ın annesi ve kızı bölüm içerisinde okuyucuya aktarılır. Daha sonra Mümtaz'ın bu verilen kişilerle arasındaki ilişkiler ve Mümtaz'ın onlar hakkındaki görüşleri belirtilmektedir. Mümtaz yengesinin isteği üzerine kiracılarından kirayı almak üzere evden dışarı çıkar. Bu dışarıya çıkma esnasında yazar geçmişte bir yolculuk yaparak Mümtaz'ın çocukluğunu anlatmaya başlar. Mümtaz'ın bir gece babasının savaşta öldürülmesinden dolayı annesi ile birlikte yaşadığı şehri terk edip Antalya'ya gidişini anlatmaktadır. Burada Mümtaz'ın annesinin ölümünden İstanbul'a amcasının oğlu olan İhsan'ın yanına gelişine kadarki zaman içerisinde yaşananlar anlatılmaktadır. Mümtaz'ın kirayı almak için ikinci defa evden çıkışı ise başka bir ana geçişini anlatmaktadır. Bu defa yazar Mümtaz'ın asıl hayat hikâyesine geçiş yapar.

Huzur romanının ikinci bölümü bu hayat hikâyesinin asıl başlangıç noktasıdır. Bu bölüm "Nuran" adını taşımaktadır. Yazar burada sıçramalı zamanı yani helezonik zamanı kullanarak Mümtaz'ın yakın tarihte yaşadığı olayları anlatmaktadır. Bu bölüm romanın en geniş kısmını kapsamaktadır. Olaylar bu bölümde daha karışık ve şahıs kadrosu daha geniş olarak ele alınmıştır. Bu bölümde olaylar ve şahıslar gibi mekânlar da çeşitlilik göstermektedir. Mümtaz'ın ruh hali Nuran'ı gördükten sonra değişmiştir. Artık sürekli onu düşünmektedir. Bulunduğu ortam, eşya, olay ve değişiklikleri hep

Nuran ile kıyaslamaktadır. Roman içinde yaşadığı olaylardan ve serzenişlerinden dolayı Mümtaz, zayıf bir karakter olarak karşımıza çıkar. Nuran ise kabullenme ve realist hareket etmesinden dolayı güçlü bir kadındır.

Bu bölümde Nuran ile Mümtaz'ın gizli aşkları, gezmeleri, buluştukları mekânlar, hayalleri, ihtirasları, bunalımları ve yüzleşmeleri aktarılır. Etraftan aldıkları baskıdan dolayı Mümtaz ile Nuran ani bir şekilde evlenme kararı alırlar ve bu konuyu halletmesi için İhsan'dan yardım isterler. Romanın üçüncü bölümü "Suat" ismini taşır. Bu bölümde evlilik arifesinde olan Mümtaz ile Nuran, Suat'ın Nuran'ın aşkından dolayı intihar etmesi ile büyük bir sarsıntı yaşarlar. Suat'ın intihar etmesinden kendini sorumlu tutan Nuran, Mümtaz'dan ayrılma kararı alır ve İstanbul'dan ayrılır. Bu ayrılık ve Suat'ın intihar etmesi ise Mümtaz'da büyük bir bunalım ve ruhî münakaşanın yaşanmasına neden olur. Romanın son bölümü "Mümtaz" adını taşımaktadır. Bu bölümde Suat'ın intihar etmesinden etkilenen Mümtaz, sürekli Suat'ın ruhu ile münakaşa halindedir. Burada yazar romanın başlangıç noktasına döner. İhsan'ın hastalığından dolayı kiralari toplamaya giden Mümtaz, bu defa onun için doktor aramaya çıkar. Doktor ile İhsan'ın evine gelen Mümtaz, evin içinde bir köşede hareket etmeden oturur. Radyodan gelen sesler ile roman sona erer. Roman İhsan'ın evinde başlar ve İhsan'ın evinde biter.

3. Huzursuzluğun Mekânı: *Huzur*

Huzur romanı mekân kullanımı açısından önemli izlenimler bırakan bir eserdir. Roman içerisinde mekân kullanımı çeşitlilik göstermektedir. Roman içinde genel olarak kullanılan mekânların hemen hemen hepsinde bir karamsarlık, çatışma, bunalım, bekleyiş ve yüzleşme söz konusudur. Mekânlar içerisinde Mümtaz'ın kurduğu muhayyile ile ideal bir mekânın oluştuğu da görülmektedir. Mekânların roman içinde çeşitlilik göstermesi Mümtaz'ın farklı ruh hallerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Her farklı mekân kullanımı farklı psikolojik tahlillerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu yönü ile Mümtaz karakteri üzerinden mekân- insan birleşimi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekânın kendine has karakteri ile insanın düşünce yapısının ortak bir payda da birleşmesi ortaya farklı izleklerin çıkmasına neden olmuştur. Bu izlekler ise genel olarak huzursuzluk imgesi etrafında şekillenmiştir.

Huzur romanı genel yapısı itibari ile bir atlas görevini üstlenir. Çünkü roman içinde mekân sadece bir ev değil âdeta bütün İstanbul'dur. İstanbul'un Şehzadebaşı, Taksim, Emirgân, Bebek, Eminönü, Beyoğlu, Adalar ve Şişhane gibi bütün ilçeleri içerisinde okuyucu gezdirilmiştir. İstanbul'un caddeleri, sokakları, çarşıları, yalıları, kahveleri, mimarî yapısı, tarihi eserleri, kültürü gibi her şey roman içinde yer yer verilmiştir.

Toplumun mekân üzerindeki etkisi sadece edebiyat alanında değil farklı sosyal disiplinlerde de önem arz etmektedir. "Şehir portreleri ve mekân incelemelerinin edebiyat, sosyal tarih, kültür tarihi ve sosyoloji gibi sahalardan açılarından şüphesiz büyük önemi vardır" (Doğanay, 2006: 96). *Huzur* romanındaki mekânlar: Adile Hanım'ın evi, Tefik Bey'in evi, Nuran'ın Kandilli'deki evi, İhsan'ın evi, Mümtaz'ın Emirgan'daki evi, Mümtaz'ın Taksim'deki evi, Mümtaz'ın küçükken gittiği kayalıklar, Mümtaz'ın küçükken kaldığı han, meyhane, kahvehane, çarşı, Nuran ile Mümtaz'ın Üsküdar'daki gezdiği yerler, Boğaz gezintileri, iskele, Kandilli'deki gezdikleri yerler, Nuran'ın evinin bahçesi, Mümtaz'ın evinin bahçesi, hastahane odası, doktorun evi, kiracının dükkânı şeklinde bir bölümü görülmektedir.

Huzur romanı içinde ilk mekân İhsan'ın evidir. Ev içinde yaşayan kişiler kendine has karakterleri ile tanıtılmıştır. Küçük yaşta bu eve gelen Mümtaz, evin üst katında bir odaya yerleştirilmiştir. Zamanla İhsan'ın evlenmesi ve Macide'nin eve gelmesi ile Mümtaz'da bazı değişiklikler yaşanmıştır. Macide'den ilgi gören Mümtaz artık bu evi benimsemiştir. Roman içinde bu ruh değişimi şu şekilde aktarılır:

İnsanın sevdiği bir ev olunca kendisine mahsus bir hayatı da olur. O zamana kadar S...'deki son gecede kendisi için her şeyin bittiği, hayatın dışında çok hususi bir talihle, herkesten ayrı olarak yaşadığını sanan Mümtaz, birdenbire kendisini yeni bir hayatın içinde buldu. Etrafında bir hayat vardı ve o, bu hayatın bir parçasıydı (Tanpınar, 1995: 34).

İhsan'ın evi, romanın içinde felsefi tartışmaların yaşandığı ve Mümtaz'ın düşünce yapısının oluştuğu yerdir. Mümtaz'ın dünya görüşü, felsefi düşünceleri, edebi zevki ve gerçeklerle yüzleşme mekânı İhsan'ın evi olmuştur. Kendi evinde ferdi bir ıstırap yaşayan Mümtaz, İhsan'ın evinde bazen toplumsal bazen de evrensel ıstıraplara maruz kalmıştır.

Roman içinde en önemli mekân olarak Mümtaz'ın Emirgan'daki evi gösterilmelidir. Çünkü Mümtaz'ın evi ihtirasların, hayallerin, bekleyişlerin, serzenişlerin ve en önemlisi huzursuzluğun mekânıdır. Bu ev içerisinde her defasında Mümtaz'ın farklı kişilikleri görülmektedir. Bu ev, Nuran ile buluştukları ve hülyalarını kurdukları istikbalin bir parçasıdır. Mümtaz'ın bir diğer mekânı Taksim'deki apartman dairesidir. Bu mekân sabırlı bekleyişlerin ve zamanın yardımcı bir unsurudur. Adile Hanım'ın evi bir kaçışın, Tefik Bey'in evi olumsuzluklarla yüzleşmenin, Nuran'ın evi ise arafta kalmanın sembolü gibi roman içinde verilmektedir. Suat'ın intihar ettiği Mümtaz'ın evi ise sonun haberciliğini yapan mekân olarak tekrar görülmektedir.

Huzur romanı içinde mekânlar genel olarak ilk anlatıldığında huzursuz bir karakter sergiler. Mümtaz ile Nuran'ın bulunduğu mekânlar genel olarak mutluluğu ve aşkı simgelese de en küçük olumsuzlukta yerini huzursuzluğa bırakmaktadır. Romanın genelinde kapalı mekânların bir iki istisna dışında olumsuz, açık mekânların ise Mümtaz'ın Nuran ile birlikte olduğu zamanlarda olumlu olduğu görülmektedir.

Roman içinde zamana paralel olarak mekânın da sabit olmadığı görülmektedir. Bazen mekân kendi içinde başka bir mekân olabilir. Bunun yanında mekân içinde belirsiz bir mekânın oluşumu da söz konusudur. Bundan ötürü mekân ile mekânsızlık ve bilinç ile bilinçsizlik roman içinde bazen yan yanadır. Roman içinde her mekânın bir duyguyu veya kronolojik ilerleme içerisinde bir adımı temsil ettiği görülmektedir. Bu mekânların ayrı ayrı ele alınması ve temsil ettiği düşüncelerin saptanması konu açısından daha belirleyici olacaktır.

3.1. Aşk-İhtiras ve Hayal Üçgeninin Kesişim Noktası: Açık Mekânlar

Huzur romanı içerisinde açık mekân kullanımının fazla olduğu görülmektedir. Açık mekânlar genel olarak evlerin bahçeleri, İstanbul içindeki tarihi yerler, boğaz gezileri, kayıkla gezilen yerler ve ara sokaklar şeklinde sıralanmaktadır. Tabiat ve doğanın birer açık mekân olarak kullanılması roman incelemelerinde sıkça görülen bir yöntemdir. "Doğanın insanın arzularının veya hislerinin ifadesi olmakla birlikte özellikle "aşk" ın oluşumu veya gelişimi için uygun zemin oluşturduğu yaygın ve eski bir görüştür. Tüm dönemlerde yazarlar, tabiatın bu anlamda faydalanmışlardır" (Akdeniz, 2012: 13).

Mümtaz ile Nuran'ın ilk karşılaştıkları yer bir vapur yolculuğudur. Bu vapur yolculuğunda Nuran'ı gören Mümtaz, farklı bir duygu yaşamıştır. Çünkü burası Nuran'a âşık olduğu ilk yerdir. Açık mekân kullanımı açısından romanda ilk yer vapur yolculuğudur. Boğaz turları ve kayık safaları roman içinde önemli bir yere sahiptir.

Su birikintileri ve su üzerinde yapılan geziler Mümtaz'a farklı ruh hallerini yaşatmıştır. Konu hakkında şöyle bir söylem vardır.

Doğduğu günden beri içinde yaşadığı toplumla gizli bir anlaşma imzalamış olan insanın arzu ve iştirak etmek istemesinin temelinde iletişimde bulunmak ihtiyacı yatar. Bu ilişkiler şebekesindeki tıkanıklık, niceliksel ve niteliksel bakımdan çatışmalara yol açar. Böylece buldukları yerde huzursuz olan ve o mekândan uzaklaşmak isteyen birey, iç dünyasında kurduğu hayaller aracılığıyla arzuladığı yere gitme emelini yerine getirmeye çalışacaktır (Karabulut ve Dağ, 2017: 138).

Küçükken annesi ile gittiği Akdeniz kıyılarında Mümtaz bir kayalığa gitmiş ve orada su birikintileri ile farklı ruh hallerine bürünmüştür. Roman içinde de Nuran ile Mümtaz'ın gezmeleri özellikle boğaz turları bu farklı ruh hallerini tekrar yansıtır. Romanda bu konu ile ilgili şöyle bir söylem söz konusudur "Çünkü suyun sesi, aşkın, ihtirasın sesinden kuvvetlidir. Karanlıkta su sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşur" (Tanpınar, 1995: 28).

Açık mekânlar roman içinde bazen kaçış izleklerinin oluşumu için kullanılmıştır. Gözlerden uzak kalmak için Nuran ile Mümtaz genelde Mümtaz'ın evi dışında gezmeleri yani açık mekânları tercih etmişlerdir. Nuran ile Mümtaz'ın ilk buluşmaları da Nuran'ın evinden biraz uzakta bir bahçede olmuştur. Bu bahçe içerisinde ilk aşklarını yaşayan Mümtaz ve Nuran, İstanbul sokaklarında yaptıkları gezmelerle her geçen gün birbirlerine daha da bağlanmışlardır. Bu gezintiler Mümtaz'ı daha derin düşüncelere daldırmıştır. Roman içinde geçen şu bölümde "Nuran Emirgân'a gelmediği günlerde ya iskelede yahut Kanlıca'da buluşuyorlar kayıkla boğazda geziyorlar, plajlara gidiyor bazen Çamlıca'ya kadar uzanıyorlardı. Mümtaz bu gezintilerden daima dolgun dönüyordu" şeklinde aktarılır (Tanpınar, 1995: 151).

Mümtaz ile Nuran'ın gezmeleri sadece boğaz ve İstanbul sokakları ile sınırlı kalmamıştır. Mümtaz ve Nuran İstanbul'un tarihi mekânlarını da gezmiş ve burada kendi zevklerinin yansımalarını bulmuşlardır. Tarihi mekân kullanımı roman içinde dikkat çeken başka bir ayrıntıdır. Kapalı mekânlar içinde incelenmesi gereken tarihi yapılar burada dış cephesinin değerlendirilmesi ve açık havada izlenilmesi hususunda açık mekânlar içinde değerlendirilmiştir. Öte yandan içyapısının özellikleri kapalı mekân başlığı altında değerlendirilecektir. Roman içinde açık mekân olarak kullanılan tarihi yapıtları gezme hevesi ile Mümtaz ve Nuran'da mekânların farklı sembollere dönüşmesi görülmektedir.

Bir gün beraberce Üsküdar'ı gezdiler. İlk önce vapuru iskelede beklememek için Mihrimâh Camii'ni dolaştılar, sonra III. Ahmed'in annesinin camiine girdiler. Türbeyi küçük, bir meyva içi gibi döşeli camii Nuran pek beğendi. Vapuru çoktan kaçırmışlardı. Onun için bir araba ile Atik Valdeye, oradan Orta Valdeye gittiler. Garip bir tesadüfle Üsküdar'ın bu dört büyük camii aşka, güzelliğe yahut hiç olmazsa annelik duygusuna ithaf edilmişti (Tanpınar, 1995: 152).

Bu simgesel bir benzetmedir. Tarihi yapıtların sembolleştirilmesi görülür.

Mümtaz ile Nuran bazen hayal kuruyor, aşk yaşıyor bazen de gerçeklerle yüzleşiyordu. Bu ikilem arasında gidip gelmeler mekânlar arası geçişi ve çeşitliliği sağlamaktadır. Roman içinde bazen kaideler bozulup kapalı

mekânların görevini açık mekânlar açık mekânların görevini kapalı mekânlar üstlenmiştir.

Mümtaz ve Nuran yaptığı gezmeler esnasında aşk ve ihtirastan çıkıp karşılıklı güven sorunu yaşamaya başlamaktadır. Mümtaz'ın Nuran'dan küçük olması Nuran'ı endişeye, Mümtaz'ı ise kendini yeterli görmeyen bir korkuya salmıştır. Gezmeleri esnasında bu duygular karşılıklı sorular ve hareketlerle ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorgulamalar genellikle kapalı mekânlarda olurken bir iki defa açık mekânlarda da görülmüştür.

Roman içinde ilk bölümlerde açık mekânlar kötü bir şekilde tasvir edilmeye başlanmıştır. Bu düşünceler Mümtaz üzerinden aktarılır. "Sefil perişan mahalleler, yorgunluktan yüzünde bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçiyordu. Etrafında bir yığın perişan ve hasta yüzlü insan vardı" (Tanpınar, 1995: 18). Yukarıdaki söylemlerde insana has özellikler evler ve mahallelere verilmiştir. Burada kahramanın sokağı yorumlaması görülmektedir. Bu açık mekânların tasvir edilişi daha çok Mümtaz'ın o anki ruh halinin bir yansıması ile gerçekleşmiştir. Bu yansımalar romanın ilerleyen bölümlerinde sık sık öne çıkmaktadır. Mekânı bazen kötü ruh halinin yansıması ile olumsuzluklarla anlatan Mümtaz, bazen de Nuran'ın yanında oluşunun verdiği mutluluk ve kurduğu muhayyile sayesinde güzel ya da farklı tasvir etmeye başlamaktadır. Yazar da bu tasvir hareketine kendi görüşlerini yansıtmıştır.

Üsküdar'dan sonra gecenin tam saltanatı başladı. Tepelerde keskin sokak fenerlerinin hudutlandırdığı büyük ev kitleleri, aralarındaki karanlık uçurumlarıyla olduklarından daha haşin, daha esrarlı ve hayali görünüyorlardı. İskele meydanları daha geniş bir hayat vadeden ışıklarıyla bu âhengi kırıyordu. Hemen her penceresi aydınlık, çok eski bir yalı, uzun zaman suda kalmış, bütün kesafetini kaybetmiş bir cisim gibi önlerinden geçti (Tanpınar, 1995: 106).

Açık mekânların kullanımı Mümtaz'ın Nuran ile buluşmasından sonra ayrıldığı anda daha çok hayal kurmasına neden olan unsurlardır. Çünkü Mümtaz roman içinde genel olarak gezinti veya bir seyir esnasında hayal kurmağa çalışmıştır. Bunu en çok sokaklarda yapmıştır. "Sokak, birinci halkada temel unsur durumundadır. Mümtaz sokağa çıkınca görür, düşünür, etkilenir. Sokak sıkıntıdır, sokak hayatın sefil cephesidir" (Törenek, 2009: 82). Kapalı mekânlarda ise daha çok farklı karakterlerin yüzleşme ve isteklerin ikame edilişi görülmektedir. Roman içindeki açık mekânlar kategorize edilecekse şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: Huzur Romanında Soyut Mekânların Dağılımı*

Vapur Seyahatleri	Akdeniz'deki Kayalıklar
Kayık Gezileri	Tarihi Mekân Gezintileri
Evlerin Bahçeleri	İskele
İstanbul Caddeleri/ Sokakları	İstanbul Boğazı

3.2. Bunalım ve Yüzleşmelerin Oluşum Mekanizmaları: Kapalı Mekânlar

Huzur romanı içerisinde olayların büyük bir bölümü Mümtaz'ın evi, Nuran'ın evi ve İhsan'ın evinde geçmektedir. Bunun yanı sıra kahvehane, Kapalı Çarşı, meyhane, hastane odası ve İstanbul Üniversitesi 'de roman içinde geçen öteki kapalı mekânlardır. Ama roman içinde kapalı mekân olarak en çok kullanılan yer evdir. Roman içinde ev farklı bir imgeye sahiptir. Düşünceler sistemi oluşturan bu küçük mekanizmalar, bazen bir sembol bazen de sevgi yumağı haline gelmektedir. Mümtaz roman içinde en çok kendi evinde bunalım yaşamış ve yalnız kalmıştır. Nuran ile evde buluşmaları da roman içinde sık sık görülmüştür. Mümtaz ile Nuran, Mümtaz'ın Emirgân'daki evinde buluşmaktadır. Bu evin her köşesi bir imge veya bir sembol ile özdeşleştirilmiştir.

İhsan'ın hastalığından dolayı evine sık sık gidemeyen Mümtaz, Nuran ile yaşadığı olumsuzluklarda bu evi hep aramıştır.

Şimdi şu vapurlardan birine atlayabilse, Boğaz'a gidebilseydi. Bir ay vardı ki evinde yatmamıştı. Emirgân'ın arka taraflarında bu ev, eski medreselerin avlusunu andıran kapalı bahçesiyle, Kandilli'den Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan balkonuyla gözünde canlandı. Bahçe gündüz güneşle arı ve böcek sesleriyle dolu olurdu. Birkaç meyve ağacı, bir ceviz kapısının önündeki kestane, kenarlarda adını bilmediği bir yığın çiçek vardı; iç kapı vaktiyle, limonluk olan dar, camlı bir koridora açıyordu. Ondan sonra o kadar serin olan taşlık gelirdi. Burada geniş orta masası, küçük içki dolabı, büyük bir sedir vardı. Merdiven genişti. Bazen iki yastık atarak Nuran'la orada otururlardı. Fakat genç kadın daha ziyade yukarı katı, büyük balkonu, Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan sofayı severdi (Tanpınar, 1995: 62-63).

* Tabloda roman içerisinde kronolojik sıralama esas alınmadan soyut mekânların bir tasnifi yapılmıştır.

Basit bir tasvirle anlatılan bu ev Nuran için önemli bir mekândır. Nuran bu evde bazen Mümtaz'ı bekler bazen de Mümtaz'la olduğu zamanlarda bu ev içinde evli olarak geçireceği günleri düşünmüştür. Bu onların gizli sığınağı ve hayallerinin merkezidir.

Nuran halk kültürünü iyi bilen bir kadındır. Mümtaz ile gezdiği yerleri değerlendirmesi veya mekânları farklı unsurlarla özdeşleştirmesi onun bu özelliğinden dolayıdır. Çünkü Nuran güçlü, bilgili ve dikkat çeken bir karakterdir. Mümtaz, Nuran gibi bilgili ve kültürlüdür. Onun bu yönü İhsan'ın sayesinde gelişmiştir. Kültür birikimine sahip olan Mümtaz ve Nuran'da mekân farklı birer görünüm sağlar. "Mekân, insana hatırlattıklarıyla yaşar. Anılar magmasından kopup gelen sese kulak vermesini sağlar. Kahramanın içindeki sıla, sevda özlemini ateşleyen mekân, geçmişle kurduğu bağ sayesinde kahramanına yeni yaşam alanları sunar" (Uysal, 2016: 41). Nuran ile Mümtaz'da mekânı geçmişle bağ kurarak ele alır. Onlar geçmişin kültürünü bu gün içinde yaşamaya çalışırlar.

Roman içinde Nuran'ın evi birer yüzleşme sahası gibidir. Müzik şölenleri, büyük yemek sofraları, değişik meziyetlere sahip olan misafirler ve eski kültürün mazisinde yaşayan insanların birleşim sahasıdır. Bu zorluklar sahası içinde Mümtaz çok zor sınavlardan geçmektedir. Mümtaz, Nuran'ın evine geldiği zaman kendini bir sorgulama ve karşısındaki kişilerin hareketlerini yorumlama girişimine girmektedir. Bütün bu olumsuzluklarla birlikte Nuran'ın kızı Fatma, Mümtaz'ın işini zorlaştıran başka bir etkidir. Nuran'dan hoşlanan Suat ve Yaşar da Mümtaz için bir engel teşkil etmektedir. Bütün bunlara rağmen Nuran'ın dayısı Tefik Bey, Mümtaz'ı rahatlatan bir kişilik olarak öne çıkmaktadır. Nuran'ın evinde oluşan bu yüzleşme ve bunalım duygusu bir diğer mekân olan Adile Hanım'ın evinde de devam etmektedir. Bu mekânlar adeta ayrılığın ve engellerin birleşme sahası gibidir. Yaşar'ın kıskançlıkları, Suat'ın iğnelemeleri ve Adile Hanım'ın Mümtaz ile Nuran arasındaki ilişkiye dâhil olma isteği Mümtaz ve Nuran'da bir tedirginlik yaratmıştır. Burada mekânlar kişiler gibi bir birey halini almıştır. Şahısların vasıfları evlerin yapısına bürünmüştür. "Mekân vakanın kahramanlarından biri haline gelir" (Aktaş, 2005: 131). Bütün bunlara rağmen Nuran'ın evine ilk defa gelen Mümtaz, bu evin Nuran ile tanışmadan evvel varlığına tesadüf etmemiş olmasına içlerlenmektedir. "Mümtaz Nuran'ın evinde ve Tefik Beyle geçireceği bu geceye kaç günden beri hazırlanmıştı. Kandilli'den taşınmadan evvel Nuran'ın içinde yaşadığı bu evin, onu tanımadan evvelki günlerini bir kere daha kendisine vereceğini sanıyordu. Çünkü bu hülya adamı birkaç türlü yaşamasını biliyor ve seviyordu" (Tanpınar, 1995: 193).

Mümtaz Nuran'dan ayrı kaldığı her anı mekân ile yani kendini evine kapatarak geçirmeye çalışmıştır. Nuran'dan ayrılışı veya Nuran'ı beklediği günler hep evde bir öteki ben ile yüzleşme şeklinde geçmektedir. Kendini sürekli sorgulamış ve muhayyilesinde farklı kurgular yaratmıştır. Roman içinde bu şu şekilde aktarılır:

(...) Bu yüzden Mümtaz'ın günleri iki oda ile bir holün arasında tek başına beklemekle geçiyordu. (...) Bu hakiki bir azaptı. Nuran'ın vadedtiği saate kadar çalışmak, bir şeylerle oyalanmak kabildi. Fakat kararlaştırılan saat yaklaştıkça beklemek denen şey, insanın o kapı eşiğinde, zilde ve saatte parça parça ve sadece helecan yaşayışı başlardı (Tanpınar, 1995: 279).

Bu ev Mümtaz'ın ikinci dünyasıdır. Burada gerçek Mümtaz'ın kendini bulma problemi yaşadığı görülür. Karşı cinsten beklentileri veya karşı cinsin Mümtaz'dan beklentileri ile kendine yetme ya da kendini yeterli görme problemi, ev unsurunun içinde bir sorgu izleğinin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Bu sorgulama ve bekleme nöbetleri aynı şekilde İhsan'ın evinde de devam etmektedir.

Bazen manzaraya bazen de eşyaya dalarak Nuran'ı düşünen Mümtaz, İhsan'ın hastalığından duyduğu üzüntüyü de muhayyilesinde bir mukayese yaparak tartmıştır. Roman içinde İhsan'ın hastalığı Mümtaz tarafından ev ve eşya ile birleştirilerek verilmektedir.

Bu hasta odası ışığı da garipti; sanki her şeyi kendisine mahsus bir işaretle gösteriyor, burada şu ve şu ötede şu ve şunlar var diye ısrarla sayıyordu. (...) Fakat bu konuşma, Mümtaz'a göre her şeyde biraz vardı. Yatak, hasta ile beraber kabarmış, onun ıstırabını benimsemişti. Perdeler, gardrobun aynası odanın sessizliği; gittikçe hızını artıran saat sesi her şey bu otuz dokuzla kırkın arasının ne acaip, korkunç bir dehliz, malumdan meçhule, adetten sifira, şuurdan atalete geçen, nasıl çetin bir yol olduğunu gösteriyordu (Tanpınar, 1995: 223).

Nuran ile Mümtaz'ın gezmelerinden sonra Emirgân'da bulunan eve gelmeleri ve Nuran'ın bu evdeki duvarlar vasıtası ile kendi benliğini aynada görmeye çalışması eşyanın evden sonra insan psikolojisindeki etkisini göstermektedir. Roman içinde eşya üzerinden anlatılan benzetmeler ve düşünceler önem arz etmektedir. Çünkü eşya, mekânın bir parçasıdır. Bu yönü ile değerlendirildiğinde mekân tasnifi içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Roman içinde önemli olan bir diğer bölüm Suat'ın kendini intihar ettiği Mümtaz'ın evidir. Nuran ile aniden evlenme kararı alan Mümtaz, gözlerden uzak olmak için Nuran ile İstanbul'dan ayrılırlar. Daha sonra evlenmek için Nuran ile kendi evine gelmesi üzerine Suat'ın intihar etmiş olduğunu

görmektedir. Bu olay Mümtaz ile Nuran'ın sonunu getirdiği gibi romanın bitmesine de neden olmuştur. Mümtaz'ın muhayyilesinde ve dimağında Nuran ile geldiği bu ev ve Suat'ın intihar edişi sürekli dolaşmaktadır. Bu ev ve olay Mümtaz'da bir bunalımın yaşanmasına ve roman sonunda belirsiz olan bir akıbete sürüklenmesine neden olmuştur. Ev burada ideal olandan çıkıp bir distopik/kötü tasavvur edilen mekân olmuştur. Yani Mümtaz'ın muhayyilesinde kurguladığı kötü ve yaşanılmaz olan âlemdir.

Roman içinde geçen başka kapalı mekânlar da vardır. Bu mekânlar da tıpkı ev unsuru gibi genel olarak kahramanın psikolojisini ele alan ve çoğunlukla bunalımların yaşandığı yerlerdir. Bu kapalı mekânlar ele alınacak olursa şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Huzur Romanında Kapalı Mekân Dağılımı*

Kapalı Mekânlar	İşlevleri
Meyhane	Bunalım/ Yüzleşme
Kahvehane	Sorgulama
Kapalı Çarşı	Hayal/ Geçmiş/ Gerçek
Dar'ül Fûnun/ İstanbul Üniversitesi	Edebî Zevk/ Felsefi Düşünce
Camiler	Birliktelik/ Mimari/ Estetik
Hastane Odası	İnanç Krizi
Han	Kaçış/ Belirsizlik

Roman içinde farklı bir kapalı mekân olarak "meyhane" görülmektedir. Roman içinde meyhaneler, Mümtaz'ın bunalım yaşadığı esnada gittiği yerlerdir. Burada Mümtaz Nuran ile ilgili yaşadığı olayları dimağında sorgulamaya çalışmaktadır. Bir yandan kurduğu hayaller bir yandan da yaşadığı olaylar karşısında gerçekle yüzleşmektedir. Meyhanenin kasveti ve kendine has karakteri içinde Mümtaz bu yüzleşme eylemini roman içinde birkaç defa yaşamaktadır.

Roman içinde bir diğer önemli mekân olarak "Kapalı Çarşı" görülmektedir. Roman içinde bazı işleri halletmek için dışarı çıkan Mümtaz, Kapalı Çarşı'ya uğramaktadır. Kapalı Çarşı içinde sahaflara giden kahraman,

* Tabloda romanda geçen kapalı mekânlar ve bu mekânların duygusal ve yapısal işlevleri gösterilmiştir. Burada kronolojik bir sıralama esas alınmamıştır.

burada farklı duyguları bir arada yaşamaktadır. Kapalı Çarşı, onun muhayyilesinde farklı anlamlar ve çağrışımlar dizgesine dönüşür. Satılan eşyalardan geçmişi yorumlamak ya da herhangi bir anıya dönmek kahramanın sıkça yaptığı bir şeydir. Kapalı Çarşı hem geçmişle bağ kurmak için hem de eşyanın anlamlandırılması için önemli bir mekândır. "Tarih, musiki özellikle Nuran zamanının önemli bir temasıdır. Bu nedenle geçilen çarşılardaki eşyalar ve göze çarpan görüntüler, sık sık geçmişle bağ kurulmasına, Nuran'la beraber yaşanan ve keşfedilen güzelliklerin hatırlanmasına imkân verir" (Törenek, 2009: 83).

Huzur romanı içerisinde tartışmaların odak noktasını oluşturan bir diğer yer "kahvehane" dir. Kahvehane roman içinde Mümtaz'ın arkadaşları ile birlikte tartışmalar yaşadığı yerdir. Burada II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasının nedenleri ve ülkenin içinde bulunduğu ortam tartışılmıştır. Kahvehane de yapılan sorgulamalar ile savaşın gerekliliği veya nedenselliği üzerinde durulmuştur. Bu mekânda Mümtaz genel olarak tartışmalara katılmıştır ancak muhayyilesinde Nuran vardır. Bir diğer aşama da ise Mümtaz beklemek için kahvehaneye girmiştir.

Romanın başında önemli bir mekân olarak karşımıza Mümtaz'ın küçükken gittiği "han" çıkmaktadır. Bu han, Mümtaz için çocukluğunun kötü bir anısı olarak aktarılmaktadır. Babasının ölümünden sonra annesi ile şehri terk etmek zorunda kalan Mümtaz, geceyi bir handa geçirmiştir. Bu handa kaçışın ilk deneyimini yaşayan Mümtaz, bir belirsizlik içinde etrafında cereyan eden olayları anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu han roman içinde bir anı olarak sadece bir defa görülmektedir.

Roman içinde birer defa görülen mekânlar için "hastane odası" ile "Dar'ül Fûnun" sayılabilir. İhsan'ın hocalık yaptığı üniversitede Mümtaz da okumaktadır. Mümtaz'ın fikri yapısının oluşması ile kişisel zevklerinin şekillenmesinde İhsan'ın ve bu üniversitenin önemi büyüktür. Suat'ın hasta olarak yattığı hastane odası da roman için önemlidir. Burada hastalığından dolayı ümitsiz kalan Suat, bazı inanç krizleri yaşamaktadır. Bu hastane odası bu krizlerin bir kısmının yaşandığı yerdir. Roman içinde son olarak önemli olan mekânlar arasında "camiler" gelmektedir. Camilerin geçmiş ile olan bağları mimarî yapısı ile anlatılmaktadır. Hem görüntü hem de içerik olarak ele alınan camiler Nuran ile Mümtaz'ın sürekli gezdiği yerlerdir. Bu mekânların varlığı, roman içinde Mümtaz ve Nuran'ın estetik zevklerini de yansıtmaktadır.

4. Huzur Romanındaki Mekân Unsuru ile Güzel Sanatlar Arasındaki İlişki

4.1. Mekân ve Müzik İlişkisi

Roman içinde ele alınan mekân unsurunun çeşitli yönlerinden biri de müzik ile olan ilişkisidir. Tanpınar, romanda müziği kullanması ile esere farklı bir yön kazandırmıştır. “Bilinen gerçeklerden biri de Tanpınar’ın Türk Mûsikîsi’ni hemen her eserinde sık sık dile getirmiş olmasıdır. Türk Mûsikîsi, özellikle Huzur içinde önemli bir yer tutmaktadır” (Uçman ve İnci, 2008: 690-703). Bu ilişki daha çok Nuran ve Tevfik Bey aracılığı ile görülmektedir. Nuran, roman içinde belirtildiği gibi eski kültürü iyi bilen besteleri telaffuz etme yeteneğine sahip olan bir karakterdir. Nuran’ın eski musikiyi iyi bilmesi ve sürekli Mümtaz’ın isteği üzerine besteleri okuması müzik ile mekânın birleşmesine olanak sağlamıştır. Aşklarını daha rahat yaşamak isteyen Mümtaz ve Nuran yaptığı geziler esnasında eşyanın ve olayların varlığını sadece kendi muhayyilelerinde değiştirmiyor bunlara bir müzik ruhu da veriyorlardı. Roman içinde geçen şu bölüm:

İlk gecenin aralarında devam eden itiyadı ile sevdikleri yerlere ayrı ayrı adlar takıyorlardı. Küçük Çamlıca’daki kahve onlar için Derûnidil idi. Çünkü Mümtaz orada Nuran’dan Tab’i Mustafa Efendi’nin Beyatı’den Aksak Semaisini, o çıkmaz Derûdil’den efendim muhabbetin diye başlayan, adeta ölümden öteye uzanan hatırlamalarla dolu parçayı dinlemişti” müzik ile mekânın birleşmesini aktarır (Tanpınar, 1995: 151).

Burada mekânlara bestelerin adı verilmiştir. Yani buldukları mekânın özelliklerini bestelerin aktarımı ve sözleri ile birleştirmişlerdir.

Romanın içinde bu benzetmeler yer yer devam etmektedir. Eski musikinin içinde aşklarını yaşayan Mümtaz ile Nuran, adeta bilinen besteleri mekânların ruhunda yaşatmak için mücadele vermektedir. Roman içinde müzik kendi benliğinden sıyrılıp İstanbul ilçelerini ve mekânlarını bizlere anlatan bir harita görünümü kazanmaktadır. “Bir başka gece Çengel Köy’ünden Kandilli’ye dönerken kulelinin ağaçların suda yaptığı o çok değişik gölgeye Nühüft beste adını verdiler. (...) Böylece Boğaz’ın seçtikleri her yerine bir ad veriyorlar, hayallerinde İstanbul manzaralarıyla eski musikimiz birleşiyor, sestem, hayalden bir harita gittikçe büyüyordu” (Tanpınar, 1995: 152). Bu benzetmeler bazen ağaçlara bazen de başka nesnelere verdikleri adlarla devam etmektedir.

Nuran ile Mümtaz’ın özellikle Boğaz’da yaptıkları gezmeler müzik kanalı ile aşklarının katman katman büyümesine neden olmaktadır. Müzik, Mümtaz için adeta Nuran’ın akseden hayali gibidir. Nuran onun için bazen et ve kemikten var olan bir insan değil, sadece sesin ortaya çıkardığı bir görünüm

halini almaktadır. Yani Nuran bazen sadece ses olarak onun hülyalarında yaşamaktadır. Nuran ile Mümtaz'ın gezmeleri ve Mümtaz'ın her fırsatta Nuran'a Mahur besteyi okutması mekânlar arası geçişi ve mekânların yapısının değişmesine neden olmaktadır. "Kanlıca koyu eski mehtap safalarının cümbüşünü, yaşıyordu. Hemen hemen kendilerinden başka kimse yoktu. Zaten gece epeyce ilerlemişti. Evlerin pencerelerinden akseden son radyolar da susmuştu. Ay, onun altın hayaller dünyası, sessizlik musikisi gittikçe kudretini artırıyor, bir musallat fikir gibi insana saldırıyordu" (Tanpınar, 1995: 167).

Müzik roman içinde sadece Nuran ile değil Nuran'ın dayısı Tefvik Bey aracılığı ile de okuyucuya aktarılmaktadır. Tefvik Bey eski kültür içinde büyümüş ve eski kültürün estetiği ile yaşamayı bilmiş bir kişidir. Tefvik Bey'in evinde veya Nuran'ın evinde verilen müzik ziyafetleri Nuran ile Mümtaz'ın hoş vakit geçirmesine ve Tefvik Bey'in bu eski kültürü yaşatmasına neden olmaktadır. Bu nedenle müzik ile yapılan sohbetler başka bir boyut olarak mekânın yapısına geçiş yapmaktadır. "Orada musîki, şiir, tasavvuf hep iç içe konuşuyor taş dua ediyor, ağaç zikrediyor... Tefvik Bey, Mümtaz'a muhabbetle bakıyordu. Onun toy heyecanları çırpınışları hoşuna gidiyordu" (Tanpınar, 1995: 222). Roman içinde müziğin aktif olarak kullanılması sadece bestelerin veya eski musîkinin icra edilmesi için değil muhayyilenin aksettirilmesi için de kullanılmaktadır. Mümtaz'ın fikri yapısında da müziğin önemli bir rolü olmuştur. Mekânların anlatımı esnasında müzik aletlerinin kullanılması da önemli bir husustur. Aletler sadece aracı değil bir benzetme vasıtası halinde de ele alınmıştır. "Mümtaz daha ziyade boş arsa parçalarına benzeyen sokaklar içinde ve çoğu bir gramofon kutusunu hatırlatan evlerin arasından yürümeğe başladı" (Tanpınar, 1995: 305). Bu ifade bunun somut bir göstergesidir.

4.1.1. Mekân ve Müzik Arasında Bir Çatışma Tezahürü: Aşk

Türk edebiyatında müziğin romanlar içinde kullanımı Tanpınar'dan çok daha önceki dönemlere dayanmaktadır. Servet-i Fûnun döneminde Mehmet Rauf'un *Eylül* romanı bunun somut bir örneğidir. Roman birbirini seven iki kahramanın müzik kanalı ile yakınlaşmasını göstermektedir. Müzik roman içindeki kurgunun temel unsurlarından biri olarak görülür. *Huzur* romanı da bu tarzda bir yapıya sahiptir. Müzik Mümtaz ve Nuran arasındaki aşkın temel ögesidir. Mekânlar arası geçişte duyguların değişimi gibi besteler ve makamlar arası geçişte de aşkın farklı tezahürleri iki kahraman arasında oluşmaktadır. Müzik, mekân içinde temel bir yapı kazanarak Nuran merkezli bir şekilde ilerlemektedir. Mümtaz için Nuran Mahur Beste'dir. Müzik ve Nuran burada birleşir. Somut ile soyut arasındaki ince çizgiyi oluşturur. Aşkın hayalinin soyutluğu ile mekânın mevcut tezahürünün somutluğu içi içe girmektedir.

Mümtaz ise mekânın somut gerçekleri ile bir bunalım yaşamaktadır. Müzik Nuran ile öne çıkarken mekânın kasvetli yapısı Mümtaz'ın benliğini sarmaktadır. Böylece müzik ve mekân karşıt bir yapıda kahramanlar üzerinde bir döngü sağlar. Bu yapı aşağıdaki şekilde anlatılmaya çalışılmıştır.

Mümtaz'ın mekânlar ile yaşadığı kasvet her zaman görülmemektedir. Bu daha çok Tevfik Bey'in evinde yaşanmaktadır. İstanbul'un açık alanlarında yapılan gezmelerde bu duygunun azaldığı veya yer yer olduğu görülmektedir. Tevfik Bey'in evi ve Nuran'ın evi kahraman için duygular dizgesine dönüşmektedir. Mümtaz büyük müzik şölenlerinin verildiği bu evlerde yoğun duygular yaşar ve duyguları kişisel bir sarhoşluğa dönüşür. “ (...) Huzur'da Mümtaz'ın Nuran'la Sabih'lerin evinde buluştukları gece “asıl ruh iklimleri” ni kuran klasik besteleri dinlerken kapıldıkları büyük coşkunun, bir içki şöleninde yaşanması da rastlantı değil (...)” (Uçman ve İnci, 2008: 225-228). Mümtaz'ın bu sarhoşluğu mekânın yapısı ve klasik müziğin felsefesi ile birleşir. Müzik şölenlerinin verildiği evlerde Nuran'ın varlığı ve klasik müziğin ruhunda sağlanan soyut sevgili modeli birleşerek Mümtaz'ın muhayyilesinde aşk duygusunun oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Müzik ve mekânın birleşmesi her bölümde farklı bir seviyede ortaya çıkmaktadır. Çoğu araştırmacı tarafından da Huzur romanının bölümleri farklı şekillerde ifade edilmiştir. “Önceden de denildiği üzere, Moran, *Huzur*'un dört bölümünü sırasıyla sıkıntılı, neşeli, melankolik ve çok sıkıntılı olarak değerlendirmiştir” (Uçman ve İnci, 2008: 690-703). Müzik, mekân ile birlikte bölümler içinde ele alınmalıdır. Bölümler genellikle mekânların Mümtaz'a verdiği kasvet ile müziğin aşkla birleşmesinden oluşur. Ancak müziğin makamı veya seçimi de ruh hallerini etkileyen bir unsur olarak görülmektedir. Gezilen mekânlarda ve yalnız kalınan yerlerde daha coşkulu ve lirik makamların

* Şekilde söz konusu unsurların birbiri ile olan bağlantıları daha rahat açıklamak için oluşturulmuştur. Burada iki kahraman arasındaki birliktelik ve temsil ettikleri unsurlara dikkat çekilmiştir.

kullanıldığı söylenebilir. Toplu yapılan müzik şölenlerinin bulunduğu evlerde ise daha ağır ilerleyen makamlar tercih edilmiştir.

4.2. Mekân ve Resim İlişkisi

Huzur romanı içinde önemli bir diğer husus resim sanatının kullanımınıdır. Güzel sanatlar mekân incelemelerinde önemli bir yere sahiptir. "Sanat dalları, gerçekliği, zaman-mekân boyutlarında, birbirinden değişik tarzlarda kavrarlar. Sözgelisi, resim ve plastik sanatlar, nesnelere mekânsal çizgilerini ve oranlarını öne çıkararak, onları statik tarzda yansıtırlar" (Akdeniz, 2012: 4). Bu yönü ile resim ve plastik sanatların kullanımı daha çok mekân unsurunun dekoru ile alakalıdır. Yani mekânın dekoru roman içinde yer yer bu sanat dalları ile birlikte anlatılmıştır.

Roman, mekân kullanımı hususunda Tanpınar'ın edebî zevklerini yansıtarak ve onun güzel sanatlara olan ilgisini hatırlatarak ilerlemektedir. Tanpınar'ın resim ve müzik ile olan ilişkisi edebiyat bilimciler açısından bilinen bir olaydır. Romanın içinde bu sıkça görülmektedir. Roman içinde resim ve minyatür sanatlarının kullanımı mekân tasvirleri içinde sıkça görülmektedir. "Huzur'da resim sanatı, karakterler arasında bir bağ kurma vasıtası olmak yerine, yazarın tasvir gücünü ve kültür birikimini yansıtan bir yan öge durumundadır." (Engin, 2009: 163). Yazar birebir mekân unsurunu bu sanat dalları ile ilişkilendirmemiş dolaylı yoldan benzetmiştir. Yani güzel sanatların kullanımı bazen tasvir amaçlı, bazen benzetme bazen de psikolojik tahliller için olmuştur. Müzik sanatının yapısında oynanan değişiklik resim ve minyatür sanatları için de yapılmıştır. Mümtaz'ın Nuran ile yaptığı geziler esnasında etrafı algılaması ve bulunduğu ortamı analiz etmesi hususunda resim sanatının inceliklerinden yararlanmaktadır. Roman içinde geçen şu bölüm:

Ne Mümtaz, ne Nuran o akşam ikide bir kabaran dalgaların lacivert rengini başka zaman gördüklerini pek hatırlamıyorlardı. Bu lacivert rengi, sanki bir Fra Angelico tablosu hazırlanmış gibi koyu yıldız ve mücevher tozu ile birleştiren son bir dalga, hakikaten bu ressamın ve ona eşit velilerin ruhlarındaki mağrifet tufanı gibi ışık içinde bir dalga onları Kanlıca İskelesine adeta fırlattı (Tanpınar, 1995: 191).

buna bir örnek teşkil etmektedir.

Burada resim sanatına dolaylı bir şekilde başvurulmuştur. Yazarın yapmak istediği resim sanatı ile bir imgesel çağrışım yaratmaktır. Bunu da benzetmeler yolu ile yapmaktadır. Türk edebiyatında güzel sanatların kullanımı ve güzel sanatların başka imgelerle çağrışım yaratmasına olanak sağlanması önemli bir yere sahiptir. Bu imgeler daha çok mitolojik ve kültürel normlardan oluşmaktadır. Bu imgelerin güzel sanatlarla ilişkilendirilip kullanılması

romanın estetik yönünü artırmaktadır. *Huzur* romanı içerisinde de resim veya minyatür sanatından faydalanılması romanın tasvir ve estetik yönünü arttırmıştır.

Tanpınar'ın resim sanatı ve ressamların eserleriyle kurduğu irtibat, onun edebiyat dünyasını görsel anlamda zenginleştirmekle birlikte ilerde yazacağı edebiyat eserlerinde, bilhassa da nesirlerinde ona çeşitli şekillerde kullanabileceği derin göndermeler yapma imkânı kazandırır. Huzur romanında bu tür gönderme ve resim sanatından mülhem alıp başarıyla kullandığı tasvirler, Huzur'un bazı bölümlerinin okurların zihninde resim gibi canlandırabilmesini kolaylaştırır (Anar, 2012: 36).

Mümtaz ile Nuran'ın tarihi mekânlara yaptığı geziler esnasında roman içinde güzel sanatların bir arada kullanıldığı görülmektedir. Mimari yapıların dekoru ile görünümü resim ve minyatür sanatlarının disipline ilkeleri ile aynı açıdan değerlendirilmiştir. Tarihi yapılar içerisinde mimari ile minyatürün iç içe ele alınması sanatlararası bir yöntemin kullanıldığını da göstermektedir. "Şişhanede hava tek bir noktada bir an açıldı. Selimiye'nin üstünde eşi eski minyatürlerde görülen tek hacimli tek renkli adeta şeffaf bir bulut kütesinin arasından güneşli bir oluktan boşanır gibi boşandı" (Tanpınar, 1995: 206). Bu yöntemin başka sahnelerde de gerçekleştiği görülmektedir.

Resim yeteneğine sahip olan Mümtaz, tarihi kişiliklerin portrelerini çizerken Nuran'ı bir cisim gibi hayal ederek adeta bir heykel gibi görmüştür. Bu tarihi kişilikleri Nuran'a benzeterek çizmiştir. Burada da dolaylı olarak heykel ve resim arasındaki ilişki görülmektedir.

Bu gezintilerden dönüşlerinde Mümtaz'ı yazmakta olduğu Şeyh Galip için sıkıştırıyordu. Üçüncü Selim devrinin bu iç romanı, kendisine ait bir şey olacaktı. Mümtaz Hatice Sultanla Beyhan Sultanın portrelerini Nuran'ı düşünerek çizmişti. Şimdi genç kadın müsveddelerdeki tasvirleri okurken adeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seçer gibi titiz okuyordu (Tanpınar, 1995: 153).

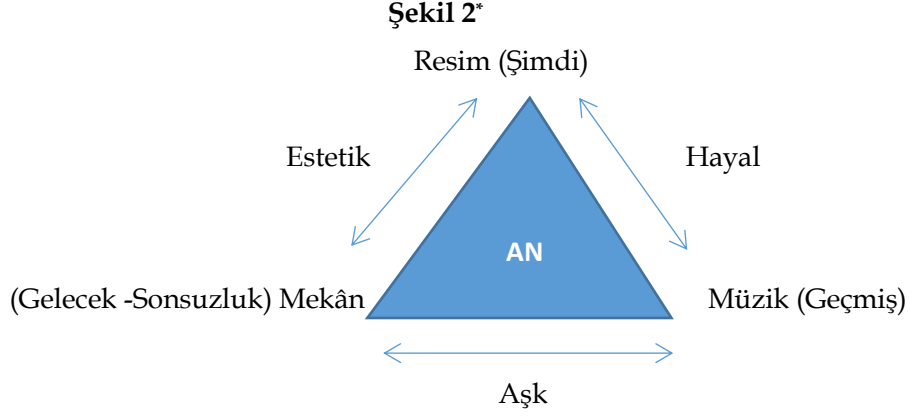
Burada da dolaylı yoldan sanatlararası bir söylemin olduğunu gözlemlemektedir. "Huzur'da tablo ve ressam isimleri, umumiyetle romanın başkahramanı Mümtaz, nadiren de anlatıcı tarafından zikredilir. Mümtaz, adı gibi seçkin kültür ve sanat birikimini haiz bir edebiyat asistanıdır" (Özcan, 2012: 85-86).

4.2.1. Somut Mekânlardan Soyut Mekânlara Resmin Stilistik/Estetik İzlenimi

Resim, minyatür ve hat gibi sanatlar, ilk medeni uygarlıkların toplumsal ve sanatsal kaygılarının bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle resim

sanatının varlığını ilk ilkel toplumların mağara çizimlerine kadar götürülebilir. Resim sanatı kendine özgü alanı dışında öteki disiplinler arasında da önemli bir yer tutmuştur. Resim sanatı edebiyat alanı içerisinde genel olarak kent manzaralarının aksettirilmesinden oluşmaktadır. Şiir ve romanlar içerisinde resim sanatının incelikleri ayrı bir yer tutmaktadır. Özellikle İstanbul'un bazı yerlerinin resimleri Türk romanında önemli bir yer oluşturur. Tanpınar, *Huzur* romanında resim sanatının bazı çağrışımlarını yapmıştır. Özellikle İstanbul'un neredeyse tamamı bir resim tablosu şeklinde ele alınır. "Kentler, kentlerin mimari yapısı, mevsim mevsim, saat saat yaşayışı ve değişimi Tanpınar'ı sürekli ilgilendiren konulardan biri olmuştur" (Uçman ve İnci, 2008: 395-396).

Resim sanatı *Huzur* romanında mekân üzerinde iki kanaldan ilerlemektedir. Birincisi daha önce anlatıldığı gibi İstanbul'un tarihi yerlerinin bir resim tablosu içerisinde değerlendirilmesidir. Mümtaz ve Nuran'ın yapmış olduğu tarihi cami gezileri başta olmak üzere kapalı mekânları içeren tüm yerlerdir. Bunlar daha çok somut mekânlardır. İkincisi ise Mümtaz'ın duygularını yansıtan soyut yani açık mekânlardır. Burada başta boğaz gezintileri ve kayak yolculukları ele alınmalıdır. Mümtaz ve Nuran tarihi yerleri değerlendirirken yapılan bir eserin resmini izlemektedir. Burada daha çok resmin kendine özgü yapıları anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak soyut mekânlarda veya açık mekânlarda resmin estetik yönünün kahramanda oluşturduğu izlenime dikkat çekilmiştir. "Mümtaz, İstanbul'a ve Boğaz'a, gezdiği semtlere ve orada yaşayan insanlara, sevdiği kadın Nuran'a, güvercinlere, lüfere ve sise, mimari eserlere, iç meselelerimize ve yeni bir dünya harbinin patlak üzere olduğu dış âleme bir estet-aydının birikimleriyle bakar" (Özcan, 2012: 87). Yazarın bu çok yönlü bakış açısı kapalı mekânlarda da kısmen görülmektedir. Soyut mekânlar içerisinde Mümtaz, Nuran'ı ve bulunduğu yeri bazen olağanüstü bir tasvir ile anlatır. Bu onda canlanan resmin soyut bir aktarımıdır. Mümtaz estetik görüş açısı ile Nuran'a duyduğu duyguları birleştirerek okuyucuya sergilemektedir. Bu herhangi bir resmin kişiye göre yorumlanması şeklindedir. *Huzur*, güzel sanatların tıpkı mekânlar gibi iç içe olduğu bir romandır. Soyut mekânlar içerisinde yapılan gezilerde okuyucuya verilen boğaz resminin içine müzik unsuru da eklenir. Eski müziğin soyut yapısı ile resmin ve mekânın soyut izlemini aynı zemin içinde bir bütünlük oluşturur. Müzik ile geçmişin maneviyatı ve resim ile şimdinin estetiği mekânın gelecek kaygıları ile birleşmektedir. Tüm bu unsurlar burada Mümtaz ve Nuran'a anı yaşatır.

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanı dönemi içinde yazılmış olan en önemli eserlerden biridir. Roman Tanpınar'ın kişiliği, psikolojisi ve karakterini yansıtmaya bakımdan öteki eserlerinden başka bir farkındalık oluşturmaktadır. Roman içinde inceleme alanı oluşturacak birçok malzeme mevcuttur. Bu hususta yapılan tezler, bildiriler, kitaplar, kitap bölümleri ve makaleler buna birer örnek teşkil etmektedir. *Huzur* romanı, klasik roman incelemesinde kullanılan şahıs, vaka, zaman, mekân, kurgu, izlek, üslup ve bakış açısı gibi bütün unsurları bünyesinde barındıran ve kendi kurgusu içinde eriten bir eserdir. *Huzur* romanının doğru anlaşılması ve doğru analiz edilmesi için Tanpınar'ın roman dilinin iyi bilinmesi gerekir. Çünkü Tanpınar, kendi birikimini roman içinde eriterek aktarmaktadır. Mesela Tanpınar'ın edebî zevki, güzel sanatlara bakışı, bölünmüş benliği, eşikte kalışı, iç sorgulamaları ve bunalmaları Mümtaz karakteri üzerinden yansıtılmıştır. Kişilerin yaratılması hususunda yapılan bu işlem romanın öteki ana unsurlarını da doğrudan etkilemektedir. Bunun en tipik örneklerinden biri mekânın, şahısların karakteri ile çatışması veya değişmesi şeklindedir. Yukarıda detaylı şekilde anlatıldığı gibi mekân ve şahıs birbirini etkiler veya değiştirir.

Huzur romanının mekân unsuru açısından değerlendirilmesine, mekân tasnifi ile başlanılmıştır. İncelemenin ilk kısmında mekânın poetiği, sınırları, kullanımı, işlevi ve yapısı değerlendirilmiştir. Bu inceleme esnasında alt başlıklarla mekânın tasnifi yapılmış ve kategorilere ayrılmıştır. Bu tasniflerin sıralaması ve işlevi tablo halinde verilmiştir. Bu tablodan hareketle geniş bir tanımı içerisine alan "Açık Mekân" ve "Kapalı Mekân" unsurları

* Şekilde güzel sanatların ve mekânın birbirleri ile olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılması için bir çizim yapılmıştır. Burada unsurların birbirleri ile olan ilişkileri an üzerinden temellendirilmiştir.

değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tasnif, genel kaynakların yanı sıra yeni araştırmacıların yorumları ile de değerlendirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra *Huzur* romanın olay örgüsü ve şahıs tahlili anlatılmaya başlanmıştır. Bu adımdan sonra asıl konu olan mekân incelemesine geçilmiştir. Mekân incelemesi "Kapalı Mekân" ve "Açık Mekân" başlıkları ile romandan hareketle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Roman içindeki bütün mekânlar, kullanım alanları ve romandaki rolleri ile incelenmeye çalışılmıştır. Daha sonra roman içindeki mekânların detaylı bir şekilde ele alınması için farklı alanlarla yani disiplinlerle ilişkisi irdelenmiştir. Son olarak da mekân unsurunun güzel sanatlarla olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme müzik ve resim merkezli ilerlemektedir. Ancak minyatür ve heykel sanatları da genel olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada daha çok mekân unsurunun ayrıntıları verilse de güzel sanatların mekân ile olan bağlantısı daha önemli bir yer tutmaktadır. Konun daha iyi anlaşılması için mekân unsurunun tüm detaylarına değinilmeye çalışılmıştır.

Huzur romanında mekânın kullanımı önceden belirtildiği gibi çeşitlilik göstermektedir. Mekân kullanımı sabit bir şekilde ilerlememektedir. Başkahramanın değişken olan psikolojisi gibi mekânlar da değişkenlik gösterir. Zamanın belirsizliği gibi mekânın karakteri de belirsizlik sağlamaktadır. Yazarın seçkin üslubu gibi mekânın dekoru da estetik bir boyut kazanmaktadır. Vakanın ilerlemesi ve devamı için mekânın devamlılığı ve farklılığı da görülmektedir. Romanda yaşanan çatışma gibi mekânlar arası bir çatışma da söz konusudur. İzleklerin oluşumu ve sembollerin benzetmeler yolu ile romana girmesi, mekânlar üzerine giydirilen gömlekler şeklinde olmuştur. Bütün bu ilişkiler göz önüne alındığında *Huzur* romanı içinde kullanılan mekân unsurunun, şahıslardan sonra eser içerisinde mihenk taşı olduğu görülmektedir. Mekânların güzel sanatlarla olan ilişkisi farklı bir boyutta ele alınmalıdır. *Huzur* romanı bünyesi içinde müzik, resim, minyatür ve heykel gibi güzel sanatları barındırır. Bu estetik çeşitlilik romanın mekân yapısı ile birleşerek daha farklı bir çizgide ilerler. Roman, bazı araştırmacıların tanımlarında Mümtaz'ın romanı, şahıs romanı, zaman romanı, üslup romanı ve belirsizlik romanı şeklinde geçmektedir. İncelemeden hareketle denilebilir ki bu roman bir "Mekân ve Güzel Sanatların Birleşim Romanı" dır. Bütün bu tanımlamalara bu başlığı eklemek hem *Huzur* romanı için hem de Tanpınar için gerekli olan bir adımdır.

Kaynakça

Akdeniz, S. (2012). "İntibâh Romanında Mekân Kullanımı". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 3-21.

Aksoy, E. (2005). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Halk Bilimi Unsurları* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Algül, N. (2002). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yazılarında İstanbul'daki Mimarlık Yapıtlarının Değerlendirilmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktaş, Ş. (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Anar, T. (2012). "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Resim Sanatı, Ressamların Eserleri ve Kendi Hayatından İnşa Ettiği Estetik". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (22), 22-36.

Bachelard, G. (1996). "Mekânın Poetikası". Aykut Derman (Haz.) İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Balcı, U. (2012). "Franz Kafka'da Mekân ve Yabancılaşma". *Sosyal Bilimler Dergisi (The Journal of Academic Social Science Studies)*, 5 (3), 35-41.

Doğanay, M. (2006). "Bir Mekân unsuru Olarak İstanbul'un Ahmed Midhat Efendi'nin Romanlarına Tesiri". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 95-108.

Engin, E. (2009). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında "Resim" ve "Mimari". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), 162-168.

Enginün, İ. (2013). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karabulut, M. ve Dağ, N. (2017). "Ütopik Bir Mekân Arayışı Olarak Deniz (Denizin Çağırışı Örneği)". *Journal of Turkish Language and Literature*, 3 (1), 136-147.

Kavcar, C. (1994). *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Engin Yayınları.

Kolcu, A. İ. (2006). *Öykü Sanatı*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

Kudret, C. (1977). *Edebiyatımızda Hikâye ve Roman*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Moran, B. (2000). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Narlı, M. (2002). "Romanda Zaman ve Mekân Kavramı". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Sciences)*, 5 (7), 91-106.

Özcan, N. (2012). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Resim*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Tanpınar, A. H. (1995). *Huzur*. İstanbul: Tercüman Yayıncılık.

Törenek, M. (2009). *Başka Hayatlar Peşinde Tanpınar'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Kitabevi.

Uçman A ve İnci H. (2008). "Bir Gül Bu Karanlıklarda" Tanpınar Üzerine Yazılar. İstanbul: 3F Yayınevi.

Üysal, A. (2016). "Yaşar Kemal'in *İnce Memed-1* Romanının Mekân- İnsan İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi". *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 36-48.

Yetiş, K. (2007). "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarında Türk Tarihinin Yorumu". *Erdem (Mustafa Necati Sepetçioğlu Özel Sayısı)*. (49), 1-6.

**KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE POPÜLER EDEBİYAT DERGİCİLİĞİ
BAĞLAMINDA TUHAF DERGİSİNİN İNCELENMESİ
AN EXAMINATION OF TUHAF MAGAZINE IN THE CONTEXT
OF THE CULTURE INDUSTRY AND POPULAR LITERATURE
JOURNALISM**

Esra ÇINAR

Doktorant, Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

esracinar200@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5859-8875>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 11.08.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 17.10.2022
Sayfa | Pages : 229-252
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1160947>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE POPÜLER EDEBİYAT DERGİCİLİĞİ BAĞLAMINDA TUHAF DERGİSİNİN İNCELENMESİ

Esra ÇINAR

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 229-252

ÖZ

Kapitalist düzen içinde her şey potansiyel bir tüketim nesnesidir ve böylece her zaman bir alıcısı bulunmaktadır. Kültür endüstrisi kavramı da kapitalist üretim ve tüketim süreçlerinin tektipleştirme ilkesi sonucu üretilen her bir kültür ürününün satılabilir olmasını eleştiren bir tutumla ortaya çıkmıştır. Kültür endüstrisini varlığını popüler kültür kanalıyla da güçlendirmektedir. Tüketim ideolojisinin altında yatan ise bireylerin nesneleştirilerek popüler olana yönlendirilmesi ve bireyin aldığı ürünü kendi seçimiymiş gibi hissettirilmesidir. Kitle kültürü yaratımı neticesinde tırandırılan popüler kültür ve ona bağlı tüketim ideolojisinin bir sonucu da bu durumun edebiyat sahasına da sirayet etmesi ve bilhassa popüler edebiyat dergiciliği furyası başlatmasıdır. Böylelikle biçimsel ve içeriksel açıdan birbirlerine benzeyen popüler edebiyat dergileri içeriğinde edebi üretimin yanı sıra farklı içeriklerin üretildiği farklı bir formatta yayın dünyasında kendine yer edinir. Tuhaf dergisi de popüler edebiyat dergisi olması nedeniyle inceleme konusu olarak seçilmiştir. Çalışma kapsamında Tuhaf dergisinin genel görünümü verilecek, ardından kültür endüstrisi ve popüler edebiyat dergiciliği bağlamında incelenecektir. Ayrıca dergi içeriğinde saptanmış olan ideolojik üretim konusuna da değinilecektir.

Anahtar sözcükler: Kültür Endüstrisi, popüler edebiyat dergiciliği, Tuhaf dergisi, ideolojik üretim.

AN EXAMINATION OF TUHAF MAGAZINE IN THE CONTEXT OF THE CULTURE INDUSTRY AND POPULAR LITERATURE JOURNALISM ABSTRACT

In the capitalist order, everything is a potential object of consumption and thus there is always a buyer. The concept of culture industry has emerged with an attitude that criticizes the salability of each cultural product produced as a result of the principle of standardization of capitalist production and consumption processes. It also strengthens the cultural industry's presence through popular culture. As a result of popular culture and the consumption ideology attached to it, which has been escalated as a result of the creation of mass culture, this situation has spread to the field of literature and especially started a trend of popular literary journalism. Thus, popular literary magazines that are similar to each other in terms of form and content gain a place in the publishing world in a different format in which different contents are produced as well as literary production. Tuhaf magazine was chosen as the subject of study because it is a popular literary magazine. Within the scope of the study, the general view of the Tuhaf magazine will be given, and then it will be examined in the context of the culture industry and popular literature journalism. In addition, the subject of ideological production, which has been determined in the content of the magazine, will also be mentioned.

Keywords: Culture Industry, popular literature magazine, Tuhaf magazine, ideological production.

Giriş

Max Horkheimer ve Theodor Adorno'nun yazmış olduğu *Aydınlanmanın Diyalektiği* isimli kitapta ortaya attıkları "kültür endüstrisi" kavramıyla ticarileşen popüler kültür algısına karşı çıkmışlardır. Yaşamın her alanını kaplayan her şeyin alınıp satılabilen bir metaya dönüşümünü esas alan tüketim ve üretim ideolojisi kitlesel bir dalga yaratarak bu kavramı desteklemektedir. Burada söz konusu olan yapay ve metalaşmış/şeyleşmiş kültür kavramıdır. Sanatsal üretim de bu durumdan payını almıştır. Böylece, bireyleri sisteme daha fazla muhtaç hale getirmiştir (Horkheimer ve Adorno, 2010: 38). Popüler kültür ise ürettiği içeriklerle kültür endüstrisini destekler nitelikte kendini göstermektedir.

Süreklilik esasına bağlı olan popüler kültür kavramı güncel zaman diliminde çoğunluk tarafından benimsenen kültür biçimi olarak görülmektedir ve popüler kültürün sürekliliğini sağlayan unsur ise medyanın kendisidir. Medya tarafından oluşturulan "popüler kültür", egemen toplumsal ve ekonomik ilişkileri destekler, haklı çıkarır ve bu kültürün sürüp gitmesine yardımcı olur (Arslan, 2019: 3). Böylelikle popüler kültür insan yaşamının her noktasını kaplamış bir vaziyette görülür.

Edebiyatın da bu anlayıştan geri kalması düşünülemez ve doğal olarak popüler edebiyat kavramı da popüler kültürün bir kolu olarak tüketim ve sanat ideolojisi biçiminde kendini gösterir. Popüler edebiyat anlayışının bir yansıması olarak ise popüler edebiyat dergiciliği Türkiye'de 1990'lı yılların ortalarından itibaren kendisini gösterse de esas dönüşümünü 2013'te geçirir; basın hayatına katılan popüler edebiyat dergilerinin birbirlerine benzediği tespit edilir. Ot, Kafa, Bavul, Pulbiber, Kafkaokur, Masa, Cins vs ve incelemeye konu olan Tuhaf dergisi de dâhil belirli bir anlayış çerçevesinde ve benzer özellikleri taşıyarak varlıklarını sürdürmektedir/sürdürmüşlerdir.

Tuhaf dergisinin de diğer dergilerle benzer tiraj kaygısı taşıdığı, benzer konuları işlediği, toplum tarafından belirli alanlarda ünlenmiş isimleri araçsallaştırarak satış malzemesi biçimine dönüştürdüğü görülmektedir. Bununla birlikte dergide pek çok edebi türe ait yazılar da tür çeşitliliği bakımından dikkate değerdir. Reklam unsurunun fazla oluşu da kültür endüstrisi kavramının tüketim odaklı ideolojisinin göstergesi olarak kendini göstermektedir. Bunun yanı sıra genel itibarıyla muhalif çizgi dâhilinde üretilen dergiler arasında da Tuhaf dergisini görmek mümkündür çünkü popüler kültür, muhalif kültürün popülerleşmesine neden olarak pazarda dolaşıma sokmaktadır.

1.Kültür Endüstrisi¹/Kültür Yönetimi

Adorno ve Horkheimer'ın *Aydınlanmanın Diyalektiği*'nde ortaya atmuş olduğu kavram, insanların artık kendi ürettikleri kültürle aralarındaki mesafenin açılmasını, tekeller tarafından üretilen yapay kültüre maruz kalmalarını kapitalist sistem çerçevesinde inceler. Kapitalizmin her şeyi alınıp satılabilecek forma dönüştürücü mantığının kültür kavramından da uzak kalacağı düşünülemez. Böylelikle metalaşan şeyler içine kültür de eklenir. Toplumsal yaşantıya da nüfuz eden kavram kişileri oluşan sisteme muhtaç duruma getirmektedir. Adorno (2003: 78) endüstri sözcüğüyle doğrudan üretim sürecini değil, kültürel bir ürünün standardizasyonunu ve dağıtım tekniklerinin rasyonelleşmesini anlatır ve kitlelerin kültürlerinin artık piyasaya sürülen kar amacı güdülen birer mala dönüşmesini "kültür endüstrisi" kavramı ile açıklar.²

Kavram, kültürün şeyleşmesi ve paranın kültür hâline gelmesinden hareketle oluşturulmuştur (Dellaloğlu, 2017: 109). Bu noktada ise "tüketim toplumu" olgusu kendisini gösterir. Tüketim toplumu, tüketim aşamasının da üretim aşamasında olduğu gibi araçsal bir metaya dönüştürüldüğü toplum yapısına verilen addır. Böylesi bir toplum yapısında birey bir metayı kendisine sahip olmak için hedef olarak addederken sahip olduktan sonra metanın çekiciliği azalır ve ilgi de bununla doğru orantılı olarak azalmaya başlar. Bu durum ise tüketim unsurunun hızlı olmasına doğru bir seyri takip etmektedir. Elde edilen her bir nesne/duygu/düşünce/yaşam biçimi vs. yerine yenisinin oldukça hızlı bir biçimde getirilmesiyle birlikte mevcut pozisyonunu koruyamaz. İşte kültür endüstrisi de bu durumun kültür yapısına uyarlanmış hâlini özetleyen bir olgu olarak ortaya çıkar. (Artık) yerel kültürlerden ziyade kitleler için üretilen endüstrileşmiş bir kültürden söz edilmektedir (Artun, 2015: 29). Kitle kavramı ekonomi alanı esas alındığında bilinmeyen sayıdaki tüketiciyi işaret eder. Kültür anlamında kitle, kültürü tüketenler ve dolayısıyla tüketimden geçerek üretim için gereksinimi üretenlerdir (Alemdar ve Erdoğan, 2011: 40-41). Kültürü oluşturan her bir unsur da (sanat, edebiyat, folklor, yaşam biçimi vs.) endüstrileşmeden nasibini almaktadır.

Jean Baudrillard'a (2018: 227) göre kültür endüstrisinin hâkim olduğu toplum, insanlığın yaşamakta olduğu bir distopyadır ve burada tüketimden

¹ Kültür endüstrisi durmaksızın vaat ettiği şeylerle tüketicisini sürekli aldatmaktadır. Olay örgüleri ve ambalajlamayla verilen haz sürekli uzatılmaktadır. Kaldı ki, bu gösteri yalnızca vaatten ibaret bir biçimde hiçbir zaman gerçekleşmemektedir (Horkheimer ve Adorno, 2010: 186).

² Kültür endüstrisi kasıtlı olarak tüketicileri kendisine uydurur. Bin yıllardır ayrı duran yüksek ve düşük sanat düzeylerini, her ikisinin de zararına bir araya gelmeye zorlar. Böylece kitleler birincil değil, ikincil konuma düşerler ve hesaplanabilir nesnelere, makinenin tali parçaları olurlar (Adorno, 2003: 76).

daha mühim hiçbir şey yoktur. Bireyler bunun bir özgürlük göstergesi olduğuna inanarak olağanüstü şekilde tüketmektedir ve bu bir rekabete dönüşmüştür. Bilhassa reklam sektörünün gelişimi, teknolojik gelişmelerin her türlü imkânının kullanılarak tüketiciye doyumsuz bir biçimde tüketmeleri yönündeki dikteleri kişilerin kendi tercihleriymiş bir algı yaratmayla oluşturulur. Oluşturulan tekeli düzen tüketime yönelik yaşam tarzını perçinler. Tekeli düzen; imaj, reklam, akım, TV gibi öğeler sayesinde simgenin yönlendirdiği bir sosyalleşme oluşumu oluşturmaktadır (Baudrillard, 2018: 114). Böylelikle kişi ihtiyacı olmasa bile maruz kaldığı tüketim patlaması sarmalına tüketerek, satın alarak katkıda bulunur. Kültür endüstrisinin var olduğu toplumlar ise Guy Debord tarafından “gösteri toplumu” olarak adlandırılmıştır.³ Gösteri toplumlarında her şey meta olarak kullanılmaya uygundur.

Metanın bir kimliğe kavuşturulabilmesi ve anlamlandırılabilmesi için sembollerin iş başında olması gerekmektedir. Sembollerin standart bir görünüme sahip olması için reklamcılık ve grafik tasarım gibi alanların bir endüstri yaratımı sağlanır. Böylece bilhassa da reklamlar kültür endüstrisinin en önemli kollarından biri olarak kitleleri kendi üzerine çekme işlevi görmekle birlikte öznelere nesneleşmesi gibi bir amaca da hizmet etmektedir. Kültür endüstrisi bireylerin ruhlarına saldırarak onların kolay vazgeçebilir öznelere hâlini almasına zemin hazırlamaktadır. Esas olan kişinin yaşadığı hayatın ne kadar kötü olduğunu gösterip tüketiciye gündelik hayattan kaçış reçetesi vererek; dayattığı ürünlerle doyum yaşatacağını düşündürerek aslında doyumsuzluğa sevk etmeyi sağlamaktır. Her ne kadar bunu kendilerine itiraf edemeseler de, özünde bir doyum olmayan ürünlere sıkı sıkıya sarılmayı bırakmaları halinde yaşamlarının daha da çekilmez bir hal alacağını korkusunu yaşamaktadırlar (Adorno, 2007: 115). Bu durum da bireylerin tüketim noktasında nesneleşmesinin, kültür endüstrisini oluşturan sistemin çarklıklarından birine dönüşmesinin göstergesidir.

Sanatın metalaşması süreci de kültür endüstrisinin yaratım unsurlarından birisi olarak kendini göstermektedir. Sanat, kültür endüstrisinin denetimine girip tüketim malları arasında karıştığından beri şen yanı da yapay, sahte ve efsunlu hale gelmiştir. Şen olan hiçbir şey, keyfi biçimde tertip edilmiş olanla uyuşamaz” diyerek Adorno (2007: 155) sanatın metalaşmasına giden yolu açıklar. Sanat eserleri biricik olma işlevlerinden sıyrılarak tüketim maddesi formuna bürünür. Örneğin, Beethoven’ın CD’leri tüm müzik marketlerde

³ Gösterinin parıltılı oyalayıcılığı altında, modern topluma dünya çapında hükmeden bayağılaşma hareketi, gelişmiş meta tüketiminin seçilecek rol ve nesnelere görünüşte çoğalttığı her noktada da modern topluma egemen olur (Debord, 1996: 59).

satılırken, Picasso resimlerinin kopyaları elden ele dolaşmaya başlamış veya Tolstoy'un *Savaş ve Barış* adlı eseri milyonlarca basılmıştır. Bunlar, sanatın özgünlüğünü meta ekonomisine sınırlandırıldığını göstermektedir (Koluvaçık, 2017: 143). Sanatla birlikte edebiyat da böylelikle kültür endüstrisinin kâr amaçlı sisteminin birer parçası hüviyeti kazanırlar.

Kültür endüstrisi bünyesinde "Herkes için uygun bir şey vardır" söylemiyle hareket eder. Böylelikle sistem dayatması neticesinde özgürce seçim yapıyormuş gibi görünümünün altında seçeneklerin bolluğunun yanı sıra tüketicinin farklı alanlara rağbeti nedeniyle kategorize edildiği görülür. Kültür endüstrisi herhangi bir X ve Y filmleri arasında veya farklı iki fiyattaki iki derginin içinde yer alan öyküler arasındaki keskin ayrımları yansıtmaktan ziyade tüketicilerin sınıflandırılmasına, örgütlenmesine ve kayda geçirilmesine hizmet etmektedir (Dağbaşı ve Arslan, 2021: 6). Ancak tüketici kendi seçiminin tatminini yaşarken, ideolojik mekanizmaların da dayatmalarının etkisi altında olduğunu fark etmez. Kültür yönetimi denen olgu da böylece kendini gösterir.

Kültür endüstrisi/ kültür yönetimi konusunda dikkat çeken bir konu başlığı da *kültür ve sanatın politik ekonomisi* kavramıdır (Bayraktar, 2021: 343). Burada iktidar mekanizmalarının devreye girerek kültür, sanat ve edebiyat gibi alanları ideolojik birer aygıt olarak kullanımı göze çarpmaktadır.⁴ Yine kültür yönetimi noktasında kendisini gösteren bir başka kavram ise "kanon"dur. İktidar mekanizmalarının kendi söylemini yaygınlaştırma amaçlı sanatçılarla iş birliği yaparak baskın bir söylem üretme çabası olarak açıklanabilecek kanon kavramı edebiyat sahasını da yakından ilgilendirir. Bilhassa edebiyat dergiciliği kanonun yaygınlaşması için birer aracı hâline gelebilir. Kültür yönetimi/kültür endüstrisi aracı olan edebiyat dergilerinin iktidar alanına bağlı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Selçuk Çıkla (2007: 55) kitap tanıtımlarının⁵ ağırlıklı olduğu dergilerin mutlaka edebiyat kanonu bağlamında incelenmesi gerekliliğini dile getirir.

2. Popüler Edebiyat Dergiciliği

Tüketim toplumu bünyesinde, günlük yaşamın parçası olan her şey aynı zamanda sanatın, edebiyatın ve eğlencenin de parçası hâlinedir. Birbiriyle alakasız objeler bir araya getirilerek ortaya çıkarılan yeni ürün rahatlıkla alıcı bulabilmektedir. Sanatın ve diğer dalların bu şekilde kullanılarak yaygınlaşması

⁴ Birtakım ozanlar kralları için, bazıları da bürokratların özel isteği üzerine şiir yazarken, bu kişiler kapitalist üretim sonrasında da yayınevi ya da ulus-devlet için üreten yazar şeklini alır (Eagleton, 2009: 53).

⁵ Kitabın yazılı ve görsel medyada ne şekilde yer aldığı, hangi platformlarda tanıtıldığı veya tartışıldığı, yapıldıysa reklâmı üzerinde durulmalıdır (Coşkun, 2006: 412).

popüler kültürü⁶ doğurmuştur (Ayaz, 1999: 32). Popüler kültür⁷ ise Fiske'nin deyişiyle (1999: 28) "Gündelik yaşam ile kültür endüstrileri ürünlerinin arasındaki ortak kesimde halk tarafından oluşturulan inançlar, pratikler ve bunların içerdikleri normların örgütlenmesidir." Geç kapitalizm döneminin yaygın halk kültürü olarak addedilebilecek popüler kültür, kültür endüstrisinden bağımsız düşünülemez. Günümüzde ise çoğunluk tarafından rağbet gören ve benimsenen anlamıyla kendini gösteren popüler kültür, süreklilik esasına bağlı hareket etmektedir.

Frankfurt Okulu'na göre popüler kültür, ideolojik bir kavram olma özelliği taşımaktadır. Kültür endüstrisi dediğimiz şey metalaştırılmış, kendiliğinden ortaya çıkmamış, sahte bir kültürdür. Sanat⁸ olarak adlandırılan olgular dahi birer teslimiyet mesajı içermektedir (Şan, 2007: 10). Toplumun geneline hâkim olmada kültür endüstrisinin etkisinin olmadığı düşünülmemeyen popüler kültürün; toplumun geneline yayılarak karşıt durum içinde bulunduğu elit (yüksek) kültürün aksine ürünlerinin biricik olmadığını, standardize edilmiş ürünlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Üretilen ve tüketilen yalnızca ürünler değildir. İnsan ilişkileri, duygular da bu kültürde üretilip tüketilmektedir (Bilsin, 2007: 43). Böylelikle popüler kültürün toplumsal yapıda her unsura nüfuz ettiği çıkarımında bulunulabilir.

Popüler kültür, globalizasyon süreciyle birlikte tüketim deneyimi şeklinde hayatın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Popüler kültür aracılığıyla birtakım imajlar ve ikonlar tüketime eğilimi perçinler. Kitle iletişim araçları ise popüler kültürün süreklilik oluşturucu gücüne destek veren en önemli aygıtlardandır.

Medya tarafından oluşturulan "popüler kültür", egemen toplumsal ve ekonomik ilişkileri destekler, haklı çıkarır ve bu kültürün sürüp gitmesine yardımcı olur. Medya tarafından oluşturulan popüler kültür incelle,

⁶ Popüler kültür, kökleri yerel geleneklerde var olan "halk" inançlarını, pratiklerini ve nesnelere, ayrıca da "popüler" inançları, pratikleri ve nesnelere, bunların yanında siyasal ve tecimsel merkezlerden çıkararak genişleyen "kitlese" inançları, pratikleri ve nesnelere barındırmaktadır (Mutlu, 2005: 279).

⁷ Löwenthal (2013: 18-19), popüler kültüre farklı boyutlarda tanımlar getirmiştir. Bunlardan bazılarını: "Geçmişin seçkin kültürünün kalıntılarının genel olarak bir topluluğun daha düşük entelektüel kapasitelerine ve daha bilinçsiz duygusal ihtiyaçlarına uyarlanmış hâli, kitle iletişim araçlarının ürünlerini üreten ve tüketen modern orta ve alt-orta sınıfların halk sanatı, kitle iletişim araçlarına içkin içerik ve değerler" şeklinde ifade etmiştir.

⁸ Walter Benjamin tekniğin imkânlarıyla sanat yapıtının yeniden üretilebilirliği üzerinde durur. Ona göre (2016: 53-53), en sorunsuz düzeydeki yeniden-üretimde bile noksan olan bir taraf vardır; o da sanat yapıtının şimdi ve burada'lığı'dır. Başka bir ifadeyle, olduğu yerde biriciklik niteliğini taşıyan varlığı söz konusudur. Hakikilik, teknik yolla gerçekleştirilen yeniden-üretim tümüyle dışında bulunur.

ustalıkla planlanmış; planlanan ve tatbik edilen kasıtlı bir girişimden (örneğin reklamlar, sloganlar gibi) daha çok belli toplumların tarihsel gelişmeleri sürecinde ve belli koşullarda ortaya çıkan sistemsal bir oluşumdur (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 112-113).

Popüler kültürün en çok etkisi altına aldığı alanlardan birisi edebiyat olmuş; edebî ürünler, tüketim temelli ortaya çıkarılmaya başlanmış; dergi ve gazete gibi mecralar da bu ürünlerin tüketim amaçlı pazarlanması için elverişli bir ortam oluşturmuştur. Bilhassa popüler edebiyat dergiciliğini oluşturan kültür içerisine eklemek mümkündür. Edebiyat dergiciliği, popüler edebiyata sektörel açıdan bir kimlik kazandırmaktadır. Bu durum üslup, içerik, baskı gibi özellikleriyle yeni olarak tanımlanabilecek bir yayıncılık biçimine yol açmıştır. Hem teknolojinin imkânlarından hem de tüketimin daha hızlı olmasından kaynaklı ülkemizde de gün geçtikçe dergi çeşitliliği artmaktadır.

Baskı tekniklerine bakıldığında popüler edebiyat dergilerinin okurları arasında yakınlık kurabilmek amacıyla, dergiyi gazete kâğıdını kullandığı söylenebilir. Edebi formlarla ilgili olarak ise şiirler, anılar, röportajlar, kısa öyküler ve kurgusal/kurgusal olmayan nesir türlerini yayımlandığı görülmektedir. Her sayıda mevcut siyasi gündem ise bu edebi formlar aracılığıyla örtük ya da açık bir biçimde siyasi mesajlarla tartışılma imkânı da bulmaktadır.

Klasik edebi dergiler ile popüler edebiyat dergileri arasında biçimsel, içeriksel, dil kullanımı ve genel olarak söylemsel oluşumlar açısından farklılıklar mevcuttur. Öncelikle, dil anlayışı noktasında popüler edebiyat dergileri klasik edebiyat dergilerinden gündelik mizah anlayışını bünyesine katarak ayrılmaktadır. Diğer taraftan popüler edebiyat dergileri, günlük yaşamın insan hikâyelerini ifade eden kısa, okunması kolay içerikleri tercih ederken, klasik edebiyat dergileri ise genellikle derin entelektüel tartışmaların olduğu, ayrıntılı analizleri olan daha uzun metinleri tercih etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, popüler edebiyat dergilerinin gündelik dili kullanarak insanların günlük deneyimine odaklanan içerikleri nedeniyle deneysel dergi yayıncılığı yapmaya çalıştıkları gözlemlenebilir.

Bu anlamda, her iki türün mevcut politik gündemi takip ettiği açıktır, ancak klasik edebiyat dergileri, edebi ve akademik dilin kullanımına özel vurgu yapan daha derin analizler ve daha uzun metinler içermektedir. Dahası, klasik edebiyat dergileri daha sınırlı sayıda yayınlanır ve karmaşık içerikleri nedeniyle nispeten dar bir okuma kitlesine hitap etmektedir (İmamoğlu, 2017: 40).

Popüler edebiyat dergileri için önemli olan hususlardan biri içeriğinde bulunan edebi faaliyetlerin ne denli kaliteli olduğundan ziyade ne kadar sattıklarıdır. Aslında sorun bir şeyin sevildiği için çok satması yani “popüler”leşmesi değil, daha ilk etapta çok satmak gayesiyle, bunun kalıpları göz önünde bulundurularak kaleme alınmasıdır (Türkeş, 2012: 32). Satış odaklı bu yayınların içerikleri, farklı ideolojik yaklaşımlara sahip kitleleri kapsayacak biçimde oluşturulmaktadır. Edebiyat dergisi olarak tanımlanan bu yayınlardaki içeriklerin alanın sanatsal vasfını zayıflattığı, ticari bir meta haline getirdiği de varsayılmaktadır. Alanlarında “popüler” kişiler bu yayınlar tarafından satışlarını arttırmak amacıyla kullanılarak araçsallaştırılmaktadırlar. Bu kişilerin ürünleri de yine satış amaçlı metalaştırılmaktadır. İçerikler sosyal medyada kullanılacak formatlarda hazırlanarak sanatın öznel ve “biriciklik” işlevini yitirmesine sebep olmaktadır (Kaya, 2020: 58). Bu unsurların ağır basması da popüler edebiyat dergilerinde tektipleşmenin önünü açmaktadır. Benzer bir biçimde biçimsel ve içeriksel açıdan birbirinin kopyası olarak düşünülebilecek pek çok dergi pastadan kendi payını alabilme amacıyla yayın sektöründe kendine yer edinme çabasına girer.

Türkiye’de popüler edebiyat dergiciliğinin ilk örnekleri 1996’da yayın hayatına başlayan *Öküz* ve onun ardından gelen *Hayvan* isimli dergilerdir. Bu dergiler kendilerinden sonra gelececek ve bilhassa Gezi Olayları’ndan sonra sayısal açıdan patlama yaşanacak popüler edebiyat dergiciliği için önemli bir rol model olma işlevini üstlenirler. 2013’te yayın hayatına başlayan *Ot* dergisiyle birlikte ortaya çıkan dergicilik anlayışının yaygınlaşması bir süre sonra dergilerin ortak bir kanal üzerinden gittiğinin işaretlerini verir.

Dergi kapaklarında yer verilen şahıslar, kâğıt kaliteleri ve toplum tarafından tanınan isimlerin derginin tirajına bulunacağı katkı, yazarlar, metinlerdeki ele alınan konular tüm dergilerde benzerlik göstermektedir. Kültür dünyasından değerli kişilere kapaklarında yer vererek satışları artırma yöntemi daha evvel kitaplarda da konu tercihlerinde kullanılan bir yol olarak kendisini göstermiştir. Dergilerin de bu kanaldan ilerleyip yanına sosyal medyayı da ekleyip bundan ibaret hale gelmeleri hem okuru aldatıcı hem de kültürel boşluk yaratması anlamında farklı bir noktaya taşımıştır. Böylesi bir noktada ise popüler edebiyat dergilerine dair hem olumsuz hem de olumlu yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

“Solculuk satmak”, “edebiyatı değersizleştirmek”, “niteliksiz edebiyata prim vermek”, “tutarsız olmak”, “ortalama okura fast-food edebiyat satmak” gibi olumsuz eleştirilerin yanı sıra “en azından edebiyat satılıyor”, “insanlar okuyor”, “edebiyata çokseslilik getiriyorlar” gibi görece olumlu eleştiriler de

popüler edebiyat dergileri hakkında düşünülenlerdendir (Aktaran Kaya, 2020: 61).

Aynı olma durumu popüler edebiyat dergilerinin olumsuz niteliklerinden biridir. Popüler kültürün her şeyi birbirine benzetmeye çalışmasının bir sonucu olarak popüler edebiyat dergilerinin de satış ve kâr amacını gütmeye yolunda birbirlerine benzemesi işten bile değildir. Edebiyat dergiciliğinin yeni tutumunu benzerleştirilmiş yöntemler üzerinden açıklamak da mümkündür. Örneğin bir dergide bulunan “benim öyküm” içeriğine sahip bir sütun başka bir dergide de “benim yolum, benim yaşamım, hayat hikâyem” gibi benzer bir içerikte kendini gösterebilir. Kapakta X kişinin fotoğrafının yer alması ve onunla ilgili bir içerik üretilmesi başka bir dergide de benzer bir biçimde Y kişisi nezdinde uygulanması bu tür dergilerin ne kadar benzer olduğunun, aynı yayın politikalarını sürdürdüklerinin göstergesidir.

Popüler edebiyat dergilerinin kapaklarında/iç sayfalarında edebi figürlerden ziyade farklı alanlarda ünlenen kişilerin yer aldığı görülmektedir. Bu durumun altında ilgi uyandırabilecek bir figürün seçimiyle⁹ birlikte derginin tirajının yüksek olması amacı yatmaktadır. Diğer taraftan araçsallaştırmanın farklı bir biçimi olarak yazar kadrolarına bakıldığında ise burada da tektipleşmenin varlığından söz etmek mümkündür. Bu benzeşmeler aynı isimlere yazı yazdırmak ve kadro çeşitliliğini geniş tutma anlamında iki farklı şekilde değerlendirilebilir (Kaya, 2020: 62). Dergicilikteki temel amaç burada okura “paletimizde her renk mevcuttur” imajını çizmek ve okuyucu çekme kaygısıdır. Dergide yazı yazan kişilerin edebiyatçı olması gibi bir kriter popüler edebiyat dergilerinde gözetilmez; farklı alanlardan isimler de yazılar kaleme alabilir. Öte yandan yazar çeşitliliğinin genişliği, içerikteki yazıların çeşitliliğini de doğru orantılı bir biçimde etkilemektedir.

Popüler edebiyat dergileri de hızlı tüketim nesnelere hâline gelmiştir. Temel anlayış okurun oyalanmasını sağlamaktır. Dergiler; yolda, işte, okulda kısa sürelerde tüketilmeye hazır yazılardan, içeriklerden oluşturulmaktadır. Çıkan sayılar için dosya bir konunun belirlenmemesi, herhangi bir edebi tartışmanın yapılmaması, kapakta yer alan sanatçılarla ilgili yazıların birkaç sayfadan öteye gitmemesi gibi durumlar ise bu tür edebiyat dergiciliğinin olumsuz yönden eleştirilmelerine neden olmaktadır.

⁹ Dergi kapaklarındaki portrelerin fuarlarda karşınıza neden fincan, çanta ve defter olarak geldiğini düşündünüz mü hiç? Amaç size Cemal Süreya’yı sevdirmek, Nazım Hikmet’i okutmak değil de onları satmak olabilir mi?” (Saridoğan, 2016).

Ön plana çıkarılan duygu ve düşünceler; içeriklerde yer alan samimiyet, sıcaklık, birliktelik, mahalle kültürü gibi unsurlar ise popüler edebiyat dergiciliği açısından pazarlanabilir bir meta biçimine dönüşmektedir. Diğer taraftan ise sosyal medyanın varlığı dergicilik sektörünün de ufkunun genişlemesine uygun ortamı sağlamaktadır. Hedef kitle ile sosyal medya platformları üzerinden kurulan etkileşim, buradaki bireylerin de içerik üretimine katkıda bulunmasına imkân tanımaktadır. Böylesi bir hareketlilik ise bireylerin kültür endüstrisinin hem tüketicisi hem de üreticisi olmasına alan açar.

Günümüz popüler edebiyat dergileri sadece yayınlarıyla beslenmemektedir. Bunun yanı sıra edebiyatı ticarileştiren birçok koldan faydalanmaktadır. Kitap fuarlarında yazarlarının imza günlerini düzenleyerek dergilerinin sadece o ayki satışlarının değil geçmiş sayılarının da satışını arttırmaktadırlar. Yine edebiyatı ticarileştirmek amaçlı rozetler, kupa bardaklar, çantalar, posterler, cafeler de günümüz dergiciliğinin sadece yayıncılıkla sınırlı kalmadığını gösteren önemli birer veri olduğunun kanıtıdır. Buradan edebiyatın metalaştığını görmek mümkündür. Asım Öz, popüler edebiyat dergilerinin 2013 yılından sonra diğer kültür edebiyat dergilerine oranla daha fazla görünür olmalarını ve satış raflarında ön plana çıkmalarını şöyle ifade etmiştir:

Günümüz kültür sanat dergiciliğinin yeni yönelimlerini tespit edip kavramak açısından İstiklâl Caddesi'ndeki Mephisto Kitabevi'ndeki dergilerin sergi yerlerinin farklılığına ve alanı baştan sona kaplayanlara bakılması önemli bir gösterge olabilir. Hem dünün hem bugünün (ve geleceğin) hikâyesi olması açısından önem arz ettiğini düşündüğüm bir husus bu: 2013 öncesinde, bu kitabevinin giriş bölümünde edebiyat ve siyaset dergileri yanında düşünce dergileri de sergilenirdi. (...) Artık girişteki dergi bölümünde sadece metin ve şöhret yoğun OT, şöhret ve yazar yoğun Kafa, yazar adlarının göze batarcasına büyük olduğu Fil vb. yeni melez politik militanlığın mecrasını oluşturan dergi familyası var (Arslan, 2019: 44-45).

Türkiye'de Gezi Olayları'ndan sonra popüler edebiyat dergiciliği bağlamında yeni bir anlayış şekillenir. Alışılmadık olan bir dilsel kod kullanılmaya başlanır. Bu dilsel kodların kökeninde ironik ve mizahi dil anlayışı yatmaktadır. 2013'te Gezi Parkı Protestoları'nda doruğa ulaşan ve özellikle Türkiye'deki gençlerin arasında 'yeni bir sokak dili türü' yaratılmıştır. Bu dilin öne çıkan temel unsuru ise mizah ve edebiyatın birleştirilmesidir. Paralel bir biçimde bu yeni dil, söylemsel oluşumların en önemli parçası olarak popüler edebiyat dergilerinin sayfalarında kendine yer edinmiştir. Bunun yanı sıra tek bir çizgiden değil her türlü kimlik, ideoloji, görüşlere yer verme gibi durumlar

da Gezi Olayları sonrası yayın hayatında tırmanarak artmıştır. Yeni nesil popüler edebiyat dergiciliğinin gidişatını Jale Özata Dirlikyapan şöyle tespit etmektedir:

Bir dergicilik ruhu, bir “duygu tonu”, bir muhaliflik efekti kol geziyor epeydir kültür ortamında. (...) Dergicilikte yeni damar, ahkâm dergileri, pazarlama dergileri, yeni nesil dergicilik, hafif dergiler, dergicilikte devrim, vs... Adına ne dersek diyelim, epeydir yükselen bir dergicilik “furya”ıyla karşı karşıyayız. (Özata Dirlikyapan, 2016: 1).

Oluşturulan mizahla karışık yeni dilsel üslup sosyal medya platformlarının aktif kullanımıyla birlikte popüler edebiyat dergilerinin temel malzemelerinden birini teşkil etmekle birlikte dergilerin yayıncılık anlayışında bulunan “vurucu” cümle ortaya çıkarma çabasına katkı sağlamaktadır. Sosyal medya üzerinden okurla her daim temasta olan popüler edebiyat dergileri içeriklerini sosyal medyanın gidişat çizgisine göre belirleyerek gündemden kopmamayı da başarmaktadır.

3. Tuhaf Dergisi

3.1. Derginin Genel Görünümü ve Yapısı

Tuhaf Dergisi'nin yayın hayatına başladığı ilk sayısından (Nisan, 2017) itibaren dergi isminin yazılı olduğu kısmın yanına eklenen soru dikkati çeker: “Sana da öyle gelmiyor mu?” Derginin imtiyaz sahibi Tuhaf Yayıncılık, projenin yaratıcıları Ahmet Mümtaz Taylan, Hakan Günday, Nurhak Kaya ve Erdem Öztöp'tür. Yazar kadrosu geniş olmakla birlikte bazı isimler dergiyi oluşturan bölümlerde devamlı yazılar kaleme almaktadır. Örneğin Zülfü Livaneli-Fikir, Egemen Alper-Müzik, Barış Pirhasan-Şiir, Nurhak Kaya, Ayça Öner, Muhsin Topyıldız, Nando Salva-Röportaj, Tarık Tufan, Murat Uyurkulak, Ömür İklim Demir, Levent Kazak, Kalben, Tayfun Pirselimoglu, Ara Güler-Öykü, Ali Nesin-Matematik, Mehmet Yaşın-Yemek, Ahmet İnam-Felsefe, Ebru Ceylan-Gözlem, Mehmet Turgut-Fotoğraf, Mazhar Alanson-Hatıra, Ülkü Tamer-Sinema Selahattin Duman, Gündüz Vassaf, Mercan Dede, Nebil Özgentürk, Levent Kazak, Selim İleri gibi isimler ise Arşiv, Portre, Hatıra, Fikir, Güncel, Hayatlar, Eleştiri, Kitap Tanıtımı, Deneme şeklinde bölümlendirilen sütunlarda her sayıda farklı sütunlarda görülmek suretiyle yazılar kaleme alırlar.

İlerleyen sayılarla (bilhassa yirminci sayıdan itibaren) birlikte içeriksel açıdan ve yazar kadrosu açısından da değişim gözlenir. Tahin&Pekmez ikilisi şeklinde Ahmet Mümtaz Taylan ve Hakan Günday'ın sohbet türüne dâhil edilebilecek diyalog/konuşmaları hemen her sayıda yer alır. Fikir bölümünde İlber Ortaylı, Yüce Zerey, Gündüz Vassaf gibi isimlerin yazıları görülür. Barış

Özcan Bilim ve Teknoloji sütunlarında yazılar kaleme alır. Dergiye eklenen Yaşam bölümünde M. Serdar Kuzuloğlu ve Büşra Sanay'ın yazıları yer alır. Hikâye bölümünde yer alan öykülerin sayısı azaltılır ve dergiye "Sizden Gelenler" sütunu eklenerek dergiye gönderilen öykülerden biri her sayıda yayınlanmaya başlanır.

Popüler kültür dairesi çerçevesinde de derginin dosya kısımları oluşturduğu gözlemlenir Buna göre 13. sayı "Küçük Prens" dosyasını içermekle birlikte, 14. sayı "Dövüş Kulübü", 15. sayı "Eternal Sunshine of The Spotless Mind", 16. sayı ise kolları ve bacakları kesilerek katledilen yavru köpeğe ithafen sokak hayvanlarına şiddete karşı duruş sergileyen bir tavırla yayınlanır. 18. sayı Deniz Gezmiş'e adanırken 19. sayı cumhuriyetimizin kuruluşunu konu edinir.

Derginin ilk yayınlanan sayısından itibaren sayılara konu edinen belirli alanlarda ön plana çıkmış isimlerin sunumunda da popüler kültürün etkili olduğunu söylemek mümkündür. İlk on iki sayı edebiyat/diğer sanatlar sahasında ön plana çıkan isimleri konu edinirken¹⁰, 13-20 arası sayılar belirlenen konulara ayrılmış, yirminci sayıdan itibaren¹¹ ise sadece edebiyat sahası değil diğer sahalardan kişileri de kapsayacak biçimde dosya bölümleri oluşturulmuştur.

Kapak kısmında dergi içeriğindeki isimler yer alırken derginin amblemi ve belirli alanlarda ön plana çıkmış isimlerin isimleri ve isme ait fotoğrafları da yer almaktadır. Ancak içerik yazarlarının her kapakta yer almadığı da görülür. Derginin her sayısı özel bir kişiyi ya da konuyu işlemek üzere hazırlanmaktadır. Bunun yanı sıra tüm sayılar yazılar, resimler, illüstrasyonlar ve fotoğraflarla beslenmektedir. Posterler, ayrıçlar, bazı sayılarda çıkartmalar, not defterleri gibi materyaller dergiyle birlikte ek olarak verilmektedir. Sosyal medyayla uyumlu bir içerikle okur karşısına çıkan dergi, ek olarak verdiği çıkartmaların sosyal medyada viral olan söylemlerle eşzamanlı gidişatı dikkat çeker. Derginin ilk on iki sayısı 24.5 x 33 boyutunda tasarlanmışken on üçüncü sayıdan sonra ise boyutlar küçültülmüş (21 x 30); dergi kapağında büyük puntolarla yer alan yazar isimleri derginin alt kısmında sıralanmış, dergiye konu olan kişi veya konu ağırlıkta olacak şekilde büyükçe resimler derginin ön kapağını

¹⁰ 1. sayı-Albet Camus, 2. sayı- Fyodor Dostoyevski, 3. sayı-Vincent Van Gogh, 4. sayı-William Shakespeare, 5.sayı-George Orwell, 6.sayı-Stefan Zweig, 7. sayı-Füruğ Ferruhzad, 8.sayı-Ahmet Hamdi Tanpınar, 9.sayı-Sabahattin Ali, 10. sayı-Nazım Hikmet Ran, 11. sayı-Friedrich Nietzsche, 12. sayı-Franz Kafka.

¹¹ 20. sayı-Ara Güler, 21. sayı- Şener Şen, 22. sayı-Léon, 23. sayı-Oğuz Atay, 24.sayı-Turgut Uyar, 25. sayı- Nuri Bilge Ceylan, 26. sayı- Cem Yılmaz, 27. sayı- İlber Ortaylı, 28. sayı- Zülfü Livaneli, 29. sayı-Vedat Milor, 30. sayı- Betül Mardin, 31. sayı-Gülse Birsnel, 32. sayı-Hakan Günday, 33. sayı-Ali Atay, 34. sayı-Muazzez İlmiye Çığ, 35. sayı-Ayhan Sicimoğlu, 36. sayı- Metin Akpınar.

kaplamıştır. Her sayının arka kapağında ise gelenekleşen bir sistem mevcuttur: Derginin içeriğini oluşturan anahtar bir kelime arka kapağın ortasına konulur ve bir matris oluşturacak biçimde o kavram hakkında ün kazanmış yazarların, sanatçıların, düşünürlerin yorumları kişilerin resimleriyle birlikte tasarlanır. Örneğin derginin birinci sayısının arkasında “mutluluk” kelimesiyle oluşturulan bir matris etrafında Tolstoy, Alexander Dumas, Gorki, Paulo Coelho gibi yazarların mutluluk kavramı hakkında yorumları yer almaktadır. Derginin son sayısında (36. sayı) ise “aramak” kelimesinden bir matris oluşturularak Şevket Süreyya Aydemir, Simone de Beauvoir, Thomas Bernhard gibi isimlerin kavram hakkında yorumları yer almaktadır.

Dergide dikkati çeken hususlardan biri de ilk on iki sayıya konu olan isimlerin okura tanıtıldığı kısımlar “biyografi” olarak adlandırılırken bu durum on üçüncü sayıdan sonra değişmiş, tanıtılan kısımlar biyografi yerine “dosya” şeklinde adlandırılmıştır. Derginin ilk sayfalarında yer alan “başlangıç” kısmında dergi kadrosunda öne çıkan veya o sayıya konuk olan isimlerden birinin küçük bir yazısı yer almaktadır. Başlangıç olarak adlandırılan kısım on üçüncü sayıdan sonra “Giriş” başlığıyla değiştirilir ve bu başlık yirminci sayıdan itibaren dergide yer almaz. Derginin on üç ve yirminci sayıları hem içerik hem de kapak tasarımı bağlamında geçirilen dönüşümü gözler önüne serer. Önceki sayılarda genişçe yer alan öyküler, röportajlar, anekdotlar zaman içerisinde niceliksel bakımdan daraltılır. Tahin&Pekmez olarak bölümlendirilen sohbet şeklinde konuşmalar, politik zeminlere çekilen Fikir yazıları, Güncel yazıları ağırlık kazanır.

Diğer taraftan sosyal medyanın dergicilik anlayışını yönlendirdiği konusundaki kanıların doğruluğu, dergi yazıları içerisinde genellikle orta kısımlarda kendisini büyük puntolarla gösteren “vurucu” cümle anlayışıyla saptanabilir.

Her bir yazının ortasında bir daire ve özenle hazırlanmış “vurucu” bir cümle var. Ancak sıradan bir cümle değil bu: 140 karakter uyumlu, okura iç çektiren bir cümle. Daha çok Can Yücel’e, son zamanlarda İkinci Yeni’ye atfedilen ama onlara ait olmayan şiirimsileri andırıyor. Genelde paylaşımlık bu güzel sözler, yer yer siyasetten de beslenerek slogana da dönüşebiliyor. Zaten iş siyasete gelince “ölüm” ve “zulüm” bu dergilerin beslendikleri ve anında istismar ettikleri malzemelere dönüşebiliyor (Semercioğlu, 2016).

Çalışmanın çerçevesinin belirlenebilmesi açısından, derginin tüm sayıları incelemeye dâhil edilmiştir. Toplamda 36 sayı çıkarılan ve aylık formatta yayınlanan dergi Nisan, 2017 sayısı ile yayın hayatına başlarken Mart, 2020 olan 36. sayısından itibaren yayın hayatına devam etmemiştir.

Derginin ilk sayısı (Nisan, 2017) Albert Camus'ya ithafen oluşturulur. Sayının içeriğine bakıldığında ise kapakta yer alan sayının oluşumu esnasında çıkış noktası olan Albet Camus biyografi bölümüyle okura tanıtılır.

2. sayıyı (Mayıs, 2017) temsil eden isim Fyodor Dostoyevski'dir.

3. sayının (Haziran, 2017) çıkış noktasını oluşturan isim Vincent Van Gogh'tur. Derginin kapak kısmı Van Gogh'un fotoğrafıyla birlikte yazar ve içeriği oluşturan isimlerle bezenir. Arka kapakta ise "yaşamak" sözcüğünden oluşturulan matris etrafında Virginia Woolf, Fernando Pessoa, Thomas Bernhard gibi isimlerin alakalı sözcükle ilgili yorumlarına yer verilmiştir. Derginin başlangıç kısmında Semih Kaplanoğlu'nun bir anısı birincil ağızdan aktarılır. Biyografi kısmını hazırlayan isim Armağan Yıldız'dır. Biyografi kısmı Van Gogh'a ait vurucu bir sözle başlar ve onun yaşamı, bilinmeyen yönleri, onun hakkında ünlü isimlerin söyledikleri sözler, Van Gogh sözlüğü, resimleriyle varlığı gibi konulara değinilerek son bulur.

3.2. Tuhaf Dergisinin Kültür Endüstrisi ve Popüler Edebiyat Dergiciliği Bağlamında İncelenmesi

Kültür endüstrisi kavramının içeriğinde ön plana çıkan unsur "Herkes için uygun bir şeyler vardır" söyleminden hareket edilmesidir. Popülerleşen edebiyat anlayışını da kültür endüstrisinin içerisinde değerlendirmek gerekir. Öyle ki yayınlanan eserlerin kâğıt kalitesinden kapağına, vurucu içeriğinden reklamının yapılmasına ya da belli başlı kitap zincir mağazalarında "yeni çıkanlar", "ayın en çok satanları", "en beğenilenler" şeklinde formatlandırılışı da kültür endüstrisinin kapsama alanının içerisindedir. İncelenen derginin de okuru sorgulatacak biçimde bir slogan seçip piyasada kendisini göstermesi elbette dikkat çekici olacaktır. Böylelikle okuru sorgulatacak, merak uyandıracak, dergiyi almaya/abone olmaya ikna edecek bir girişim gözüyle de sloganlara bakılması muhtemeldir.

Derginin ilk sayısından itibaren, her bir sayının ortaya çıkış noktasını ana bir konu olarak seçilen kişiler ya da olay/durumlar belirler. Ancak bu durum çıkan sayının tamamını sadece o kişi, konu ya da durumun kaplayacağı anlamına gelmemektedir. Her bir sayıda ana konuya ortalama 14-16 sayı arasında değinilmekte, geri kalan yaklaşık 30-40 sayfada ise başka izlekler üzerinde durulmaktadır. Örneğin derginin Nazım Hikmet Ran'ı ana konu olarak ele aldığı 10. sayısında söz konusu kişiye ayrılan sayfa sayısı 14; sayıyı oluşturan öykü, felsefe, hatıra, röportaj, sinema, gözlem, şiir, yemek, müzik, matematik, portre, sizden gelenler bölümleri ise 35 sayfadan oluşmaktadır. Öte yandan dergi ilk sayısından itibaren renkli bir biçimi benimseyerek

illüstrasyonlar, fotoğraflar, resimler, bazen karikatürlerle görünümü zenginleştirmiştir. Kısa metinlerde puntolar büyükken, uzun metinlerde küçüktür ve hemen her metinde sayfanın bir kısmını kaplayan, büyük puntolarla ve tırnak işaretleri içine alınmış vurucu bir cümleye yer verilmiştir.

Kitle yazını ve edebi yazını birbirinden ayırmak noktasında popüler edebiyat dergileri gerekli malzemeyi sunmaktadır¹². Tuhaf dergisi de popüler bir edebiyat dergisi olması bakımından klasik edebi dergilerden farkını ortaya koymaktadır. Estetik kurallara riayet edilmemesi, okurun zevklerine göre hazırlanan içerikler, anlık tüketime yüzünü dönmüş bir tutum, belirli bir çizgiyi takip etme alışkanlığı ve genelde boş vakti doldurma biçimi gibi unsurlar düşünülecek olursa Tuhaf dergisinin kitle kültürü ve yazının bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

Ot dergisinin açmış olduğu popüler edebiyat dergiciliği yolunun bir uzantısı olarak düşünüldüğünde sonraki evrede çıkarılan her bir popüler edebiyat dergisi birbirinin benzeri formatında yayınlanır. Belirli konular, kişiler, düşünceler vs. ortak bir biçimde işlenir. Mesut Arslan'ın (2019: 69) aktardığı bilgilere göre:

Ot ve Kafa dergilerinde Nilgün Marmara şiirleri yayımlanmıştır. Ot ve Kafa dergisinin Ekim 2015 sayısında MFÖ grubu kapakta yer alırken, Ot dergisi yalnızca Mazhar Alanson ile Kafa dergisi ise Mazhar Alanson, Fuat Güner ve Özkan Uğur'dan oluşan MFÖ isimli müzik grubuyla bir söyleşi gerçekleştirmiştir.

Benzer tutum Tuhaf dergisi için de söylenebilir. MFÖ ile yapılan röportaj ve gruba ait fotoğrafların içeriğe dâhil edilmesi 7. sayıda mevcuttur. Diğer dergilerin de ana konu hâline getirdiği toplum tarafından tanınan/bilinen yazar, şair, oyuncu, müzisyen gibi kimselerin sıklıkla işlenmesi de tüketim kültürünün satış kaygısının bir göstergesidir. Tuhaf dergisi de diğer popüler edebiyat dergilerinde olan tutumu benimser ve tüketim kültürünün, rekabet ortamının verdiği heyecanla Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Atay, Metin Akpınar, İlber Ortaylı, Dövüş Kulübü, Oğuz Atay, Can Yücel, Deniz Gezmiş gibi öne çıkan isimleri ihtiva eden sayılarını ardı ardına yayınlar.

¹² Örneğin kitle yazını için estetik kurallar edebi yazın da olduğu kadar önemli değildir. Kitle yazınında biçim, içerik ve üslupta kolay anlaşılabilir olmak daha önemliyken edebi yazında bu nitelikler daha zengindir. Yine kitle yazınında okuyucunun zevk alacağı şekilde planlanması, edebi yazında ise sanatsal ve estetik kaygılar ağırlıktadır. Kitle yazını anlık tüketime odaklanırken, edebi yazın her dönemi kapsayacak zenginlikte oluşturulur. Bu noktadan da kitle yazınının boş zaman değerlendirmek için, edebi yazının ise bilgi, öğrenme, ihtiyaç ve ilgiye karşılık geldiği söylenebilmektedir. Ayrıca kitle yazını alışılmış dışına çıkmazken, edebi yazın yeniliklere yönelmektedir (Çelik, 2007: 370).

Kitleselleşen tüketim, beraberinde popüler kültürü ve reklam unsurunu da getirir. Kültür endüstrisi ile reklam unsuru arasında doğrudan ve önemli bir bağ kurulur. Reklam unsuru kişileri, reklamı yapılan ürünü almaya teşvik eden mekanizmalar olarak işler ve içerisine popüler kültür nesnelere de eklemek mümkündür. Popüler kültür, reklam için kaynak sağlayan temel etmendir. Kişilerin zihinlerine etki edecek biçimde şekillenen popüler kültür algısı ve reklam unsuru doğrudan kültür endüstrisi kavramına hizmet etmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde kültür endüstrisinin yaygınlaşmasını sağlayan temel etmen de reklamlardır. Reklamın temel işlevi üretin içeriklerle birlikte bireylere yeni ihtiyaç alanları açmasıdır. Reklamlar, ürünü satın almanın sonucu olarak bireye vaatlerde bulunmakla kalmaz, aynı zamanda "hiçbir şeyin yoksa sen de bir hiç olursun" korkusuna dayanarak bir huzursuzluk da yaratır (Berger, 2009: 143). İçerikleri ise belirli formatlardadır. Çarpıcı bir görsel, ürünü tanıtan sembolik ve kısa yazılar reklamların içeriklerini açıklar niteliktedir.

Ayrıca reklamların kamusal alan ürünü olması ve kitle iletişim araçlarını etkin bir biçimde kullanması insanlara tüketme arzusunun aşılması noktasında fonksiyonel ve aktif olduğunun göstergesidir. Kitle iletişim araçlarının ve dolayısıyla reklamların da etkisiyle insan, dış dünyayla ilişkilerinin bilincine varamayan ve toplumu yönetenlerin istediği şeyleri, istediği ölçüde, istediği yer ve zamanda tüketen bir robot haline gelmektedir (Toran'dan aktaran Osmanoğlu, 2006: 86-87). Kültür endüstrinin menfaatleri doğrultusunda bireylere durmaksızın hayaller satar hale gelen reklamlar, günümüzde bu mevcut durumunu gazeteler, dergiler, televizyon, internet, sosyal medya gibi unsurlarla ideolojik alanlarını genişleterek sürdürmektedir.

Tuhaf dergisinde reklamların hemen hepsi bütün bir sayfayı kaplayacak şekilde ya da bir sütun sunulmaktadır. Ürün ve hizmetlere yüklenen değerler aracılığıyla tüketim ideolojisinin yaygınlaştırıcı işlevini yerine getirmekle birlikte kâr arttırıcı işlevi de göze çarpmaktadır. Dergilerin aldıkları reklamlarla kendilerini ispat ettiği düşünüldüğünde güçlenip sayı ve çeşit bakımından arttıkları da göz önünde bulundurulduğunda reklam-dergi işbirliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Dergide genel itibarıyla kültür-sanat reklamlarının ağırlıkta olduğu söylenebilir. Yeni çıkan bir filmin, kitabın ya da tiyatro oyununun tanıtım reklamları hemen her sayıda boy göstermektedir. Örneğin İlber Ortaylı'nın *İstanbul'dan Sayfalar* isimli kitabının reklamı bir sütunu kaplamakla birlikte büyük puntolarla yazılmış, kitabın içerisinden seçilen bir alıntıyla vurgulanır (Şubat, 2020: 41). *Gün Batımı* isimli filmin reklamı ise film afişinin tüm sayfayı kaplayacak şekilde dergide yer almaktadır (Mayıs, 2019: 19). Reklamı yapılan kitapların hemen çoğu da dergide yazılar kaleme alan isimlere

aittir. Reklamı yapılan yayınevleri ve platformları çeşitlilik göstermekle birlikte Dergâh, İthaki, D&R, İdefix, Destek Yayınları, Siyah Kitap, Karakarga Yayınları, Doğan Kitap, Siren Yayınları gibi pek çok yayınevinde yeni çıkan kitapların reklamları mevcuttur. Bunun yanı sıra yeni çıkan müzik albümlerinin de reklamları dergide kendini göstermektedir. Örneğin Ceyda Piralî'nin *Karma* isimli albümünün Kalan Müzik'ten çıktığı reklamı Temmuz 2019 tarihli 28. sayıda yer almaktadır.

Kısa cümleden oluşan, vurucu bir söyleme sahip, farklı yazı stilleriyle kendini gösteren reklamlar, reklamcılık anlayışının birer ürünü olarak gözler önüne serilirler. "...Çünkü siz tek birinin sıcaklığının peşindeyseniz, koca dünya sarıp sarmalasa ne fayda!" (Nisan, 2017: 23) şeklinde Nermin Yıldırım'ın *Dokunmadan* isimli kitabının reklamı vurucu bir alıntıyla ve italik formatta yazılarak tüketici kitlesine hitap edecek şekilde sergilenir. Bir otomobil markasının reklamının yapıldığı reklamda ise "Kendi yolunu çiz" (Mart, 2018: 19) söylemini de satış odaklı reklamcılık anlayışının getirdiği çarpıcı söylem biçimleri olarak görmek mümkündür. "Ne demiştik? Hiçbir SUV bu kadar ileri gitmedi" (Haziran, 2017: 39), "O sizi gözünüzden tanır" (Temmuz, 2017: 25), "Bir başka hisset" (Ekim, 2017: 35) şeklinde telefon, otomobil, beyaz eşya gibi nesnelerin tanıtımıyla yeni ihtiyaç alanları üretilmekte ve kültür endüstrisinin metalarla özneyi özel kılma vaadinin de kişiselleştirilen sloganlarla yerine getirildiğini söylemek mümkündür. Yine benzin istasyonlarının (Aytemiz) ve bankaların (İş Bankası, Garanti Bankası) reklamları da geniş bir biçimde dergide yer almaktadır.

3.3. Tuhaf Dergisi'nde İdeolojik Üretim

2013'te Türkiye'de Gezi olayları sonrası Ot dergisiyle başlayan popüler edebiyat dergilerindeki iktidara karşı tutum genel itibariyle muhaliftir. Muhalif anlayış çerçevesinde de iktidar mekanizmaları yeni oluşan ironik ve mizahi dil anlayışı çerçevesinde eleştirilir. Muhalif tavır sadece siyasi ya da iktidar mekanizmaları odaklı kalmaz; toplumun bilgisizliği, cehaleti, çarpık kentleşme, doğaya ve hayvanlara zarar verme anlayışına karşı da bir tutum sergilenir.

Derginin 1. Sayısında (Nisan, 2017: 12) Zülfü Livaneli'nin kaleme aldığı "İsa'nın Kaçtığı Dağ" isimli yazıda İsa'nın ahmak olan insanlardan kaçışı metaforu üzerinden karşıt bir tutum görmek mümkündür. Aynı sayıda İsmail Saymaz'ın hazırladığı "Mustafadan Sonra" (2017: 13) isimli haberde Alevi kimliklerinden ötürü hor görülen yoksul insanların yaşamı aktarılır. 2. sayıda (Mayıs 2017: 25) Selim İleri'nin kaleme aldığı "İlkyaz Eşliğinde Boğaziçi" isimli yazıda Boğaziçi'nin bilinçsiz yapılaşması dile getirilir. Aynı sayıda Gündüz

Vassaf'ın kaleme aldığı "Rejim Nasıl Yıkılır?" başlıklı yazıda alışveriş bağımlılığına yönelik bir bakış açısı ortaya konularak kapitalist sisteme yönelik eleştiriler dile getirilir.

Ahmet Mümtaz Taylan'ın hazırladığı röportaj türündeki "Ağacı Kurutan Beni de Kurutur" başlıklı yazı (Temmuz, 2017: 26-27) bir köylüyle konuşmalardan yola çıkılarak Köy Enstitüleri'nin kapatılmasını eleştiren bir tavırla okurun karşısına çıkar. 5. sayıda Nando Salva'nın yapmış olduğu "Polisler Bazen Çok Agresif Davranıyorlar" (Ağustos, 2017: 15) isimli röportaj yazısı Amerika'daki polis şiddetin, eleştiren bir içerikle ortaya çıkar. Aynı sayıda Gündüz Vassaf'ın kaleme aldığı "Türümüz Aptallaşıyor Mu?" (2017: 48) başlıklı deneme yazısında ise teknolojik gelişmelerin insanları körelttiği fikriyle kaleme alınmıştır. 6. sayıda yer alan Selahattin Duman'ın "Özgür Basın İyi Bir Şeydir Ama Başka Ülkelerde..." başlıklı güncel kategorisindeki yazı (2017: 49) bir gazetecinin yazdığı yazıdan dolayı başına iş açılmasını mizahi bir dille aktarır. 8. sayıda Selahattin Duman'ın "Cehaleti Mozaikleme Şart Oldu"¹³ (2017: 60) yazısı tarih dizilerinin bilgisizliğini gözler önüne serer. 9. sayıda Gündüz Vassaf'ın "2049" (2017: 14) başlıklı yazısı tüketimin çağımızın esas vahşet unsuru olduğunu vurgulamaktadır.

11. sayıda Zülfü Livaneli'nin kaleme aldığı "Görgü" (2018: 14) isimli yazıda günümüz insanının bahsi geçen kavramdan ne kadar uzak olup lümpenleşmesi eleştirilir. Aynı sayıda Selahattin Duman'ın "Homo Deus veya Homo Deyyus" (2018: 40) başlıklı yazısında din-bilim karşıtlığı, aşırı yemek ve tüketim alışkanlığı gibi güncel problemler eleştirilir. 12. sayıda Selahattin Duman'ın "Sonradan Görmelik 'Tevazua' Galip Geldi" (2018: 42) başlıklı yazısında gösteriş ve şatafat merakı eleştirilir. 15. sayıda Gündüz Vassaf'ın kaleme aldığı "Hep Beni Şaşırtır" (2018: 44) başlıklı yazısında evliliklerden doğan cinayetler ve ikiyüzlülük kavramları irdelenir. Derginin 16. sayısı hayvanlara şiddetin boyutlarını ve şiddet kavramının detaylarını incelemeye yönelik basılmıştır. İlker Küçükparlak'ın "Psikiyatride Etmeden Şiddet" (2018: 10) başlıklı yazısı şiddet olgusunun medya aracılığıyla gözlere sokularak normalleştirilmesini eleştiren içeriğe sahiptir. Zülfü Livaneli'nin "Gösteriş Merakı İle Nazar Korkusu" (2018: 16) başlıklı yazısında son zamanlarda toplumda hızla büyüyerek sorun hâlinegelen gösteriş merakını eleştirilir. Yine aynı sayıda Nebil Özgentürk ve İsmail Saymaz'ın "Türkiye'nin Linç Tarihi" (2018: 28-31) başlıklı yazısında haksızlık, hukuksuzluk ve zalimlik sisteminin devam edışı gündeme getirilir.

¹³ Çağrım her şeyi bilen adamdır. Bir kere de çıkıp şu rezil tarih dizileri için "Eeey!!" çek.

17. sayıda Zülfü Livaneli'nin kaleme aldığı "Şarlo ve Hitler" (2018: 16) isimli yazıda bir oyuncu ve diktatör karşılaştırması yapılarak Hitler'in ne kadar zavallı olduğu anlatılır. 18. sayıda Selahattin Duman'ın "Zihinlere Çiçek Açtıran Bir Kriz Daha yaşadık" (2018: 42-43) başlıklı yazısı halkın emperyalist güçlere karşı yaptığı akıl almaz eylemleri (Hollanda'yı protesto etmek için portakal bıçaklama, dolar yakma vs) mizahi ve ironik bir dille eleştirir. 21. sayıda İlber Ortaylı'nın "Türkiye'nin İmar Trajedisi" (2018: 10-11) isimli yazısında yozlaşan mimari algısı ve tarihi eserlerin yanına yapılan biçimsiz binalar; dolayısıyla iktidarın imar politikası eleştirilir. Zülfü Livaneli'nin "Ben Okumam!" (2018:28-29) başlıklı yazısında edebi eserlerin okunmaması ve bilhassa roman türünün göz ardı edilmesi anlatılır. Selahattin Duman, "Cehalet ve Gurur. İki nokta Arasındaki Düz Çizgideyiz..." (2018: 40-41) isimli yazısında toplumun geneline yansıyan bu iki kavramı mizahi bir üslupla eleştirir. 23. Sayıda Gündüz Vassafl'ın "Türk'ün Aşkı Başka" (2019: 34-35) isimli yazısında Türklerin kendilerine ne denli düşkün olduğu anlayışı eleştirilir. Aynı sayıda Zülfü Livaneli'nin "Kültür Sorunu" (2019: 18-19) başlıklı yazısında ise kültürel değişim üzerinden ortaya çıkan kültür sorunları saptanır. 24. sayıda Hakan Günday-Ahmet Mümtaz Taylan'ın "Para" (2019: 14-15) başlıklı sohbet türündeki yazısında paranın insanları düşürdüğü olumsuz durumlar, güç dengelerini değiştirmesi gibi unsurlardan söz edilir. Mercan Dede'nin "#REKLAMPANOSUDEĞİLSİN" (2019: 40-41) yazısında ise marka düşkünlüğü eleştirilir. Büşra Sanay ise "Bireysel Silahlanma Ölüm Kusur" (2019: 44-45) isimli yazısında silah edinmenin kolaylığı ve açtığı problemler aktarılır, silah karşıtlığından yana bir tutum sergilenir. 25. sayıda Selahattin Duman "Tencerenin Deliğini Kapak Görür Çulsuzun Ağladığını Çapak Görür" (2019: 42-43) isimli yazısında toplum genelinde kadınlara verilen değerlerin yetersiz olduğunu ironik bir üslupla aktarır.

26. sayıda İlber Ortaylı "Eğitim Nasıl Olmamalı?" (2019: 20-21) başlıklı yazısında bir türlü rayına oturmayan, istenen sonuçları vermeyen eğitim sisteminin yanlışlarını gözler önüne serer. 29. sayıda Zülfü Livaneli'nin "Taklit Ülke" (2019: 26-27) başlıklı yazısında Türkiye'nin Batı'ya özenip onu her açıdan taklit etmesi eleştirilir. Yine Zülfü Livaneli'nin 30. sayıda kaleme aldığı "Küçük Diktatörler" (2019: 18-19) isimli yazısında ise rota aile kurumuna çevrilir ve zorba erkek modeli eleştirilir. Aynı sayıda İsmail Saymaz-Nurhak Kaya'nın "En kolay Yol Din" (2019: 32-35) başlıklı yazısında ise tarikatların menfaatçi ve sahte din/inanış biçimi aşılması, insanları kolaylıkla kandırmaları ve sahte hocaların kendilerini topluma kabul ettirileri irdelenir. 34. sayıda İlber Ortaylı "Hukuk

Fakülteleri” başlıklı yazısında hukuk fakültelerinin yeniden yapılandırılması gerektiğini dile getirir ve hukuk eğitimindeki sorunları sıralar.

Politik içerik taşıyan yazılar da Tuhaf dergisinde mevcuttur. 2. sayıda Selahattin Duman’ın “Abdülhamit Eğer Bu Devirde Yaşasaydı Elini Kana Bulamıştı” (2017: 28-29) isimli yazısında Payitaht isimli diziden yola çıkılarak iktidarın şişirilmiş tarih anlayışına doğrudan bir eleştiri söz konusudur. 4. sayıda Nebil Özgentürk’ün “Madımak Meselem” başlıklı yazısı bugünden Madımak Olayı’na bakar ve insanların yaşamının bir hiç uğruna katledilmesini dile getirir. 8. sayıda Gündüz Vassaf’ın “Devlet Tanrı Olunca” (2017: 46) başlıklı yazısı devlet kavramının öldürücü kimliğini ve gücünü ABD ve Çin nezdinde eleştirir. 9. sayıda Nebil Özgentürk ve Sunay Akın “Zalimler Karşısında Edebiyat Galip Gelecek” (2017: 6-7) başlıklı yazısıyla Sabahattin Ali’nin ölümü üzerinden iktidar mekanizmalarına yöneltilen bir eleştiriye metnin merkezine alır. Benzer tutum 10. Sayıda Nebil Özgentürk ve Zülfü Livaneli’nin “O Bizim Nazım’ımızdır” (2017: 6-9) isimli yazısında da görülür. Biz-Siz ideolojik ayrımı da göze çarpar.

17. sayıda Selahattin Duman “Metrekareye 18 Seçmenin Düştüğü Bir Miting Hesabı” (2018: 32-33) isimli yazısında Türk siyasetinin durumu her bir parti liderini konu edinerek mizahi bir dile getirilir. 18. sayıda Nebil Özgentürk-Sunay Akın’ın “Çiçekleri Tomurcuk Hâlindeyken Kesip Biçtiler” (2018: 12-14), İsmail Saymaz’ın “Devrimci ve Vatansever” başlıklı yazıları Deniz Gezmiş üzerinden politik bir tutumla iktidar mekanizmalarının eleştirisini dile getirir. Yine aynı sayıda Işıl Cinmen’in Ali Nesin ve Celal Şengör’le yaptığı arka arkaya yayınlanan “Gitmeli Mi?”, “Kalmalı mı?” isimli röportaj yazıları da Türkiye’nin güncel politik ve yaşam koşulları bağlamında yetersizliklerin dile getirildiği yazılar olarak göze çarpar.

Yine politik zemine sahip diğer yazılar ise Deniz Bayramoğlu-Zülfü Livaneli’nin “Galiba Güzel Gümler Göreceğiz” (Sayı 28, 2019: 6-11), Gündüz Vassaf’ın “Yatak Odamda Ne İşin Var?” (Sayı 29, 2019: 36-37), Selahattin Duman’ın “Venezuela, Bir Sandık Mücadelesi” (Sayı 23, 2019: 38-39), Metin Akpınar-Deniz Bayramoğlu’nun “Bu Ülkede Güneş 38’de Battı” (Sayı 36, 2020: 6-12) isimli yazılarından oluşmaktadır.

Sonuç

Kültür endüstrisi, kapital düzenin bir sonucu olarak insan yaşamını çevreleyen her unsurun metalaştırılması fikrinden hareketle, kapitalist düzen ilkelerinin kültür kavramında da uygulanmasıyla ortaya çıkar. Kültür kavramının barındırdığı yaşayış tarzı, algı biçimi, gelenek-görenek, sanat,

edebiyat, folklor vs. kısaca topluma dair unsurların paketlenip piyasaya sürülmesi şeklinde kültür endüstrisini metaforlaştırmak mümkündür. Hızlı bir biçimde eskisinin yerine yenisinin koyulması, kişilerin hızlı tüketime kitleler hâlinde yönlendirilmesi neticesinde kültür kavramının da şeyleştiği görülür. Kişilerin hazlarının giderilmesi dışında “tüketim” olgusunun devam edebilmesi de kültür endüstrisi kavramına bağlıdır.

Tüketim ideolojisinin zemininde yer alan popüler kültür kavramıyla birlikte, kişinin “popüler” olana erişimi bireyler nesneleştirilerek ve bireye seçme şansı sunuyormuşçasına bir maskeye bürünerek; bireyleri tüketmeye sevk etmek suretiyle bu ideolojinin içine hapsedilmektedir. “Herkes için uygun bir şeyler vardır” söylemiyle yaratılan, kişinin ihtiyacı olmasa bile yeni ihtiyaçlar alanı yaratıp popüler kültür dayatmasıyla yeni olan bir şeyi edinmeyince bireylerde eksiklik psikolojisi hissettirmektedir. Bireylerin nesneleştiği bir süreç olarak değerlendirilebilecek popüler kültürün edebiyat sahasında da boy göstermesi işten bile değildir. Bu kültür dairesinde edebiyat da bir tüketim nesnesi formuna bürünür.

Kültür endüstrisinin getirisi olan ürünlerin standart bir kalıba uyarlanması popüler edebiyat dergilerinin benzer formatlarla yayın hayatında boy göstermesiyle birlikte açıklanabilir. Ot dergisiyle canlanan ve belirli bir çizgiye oturan popüler edebiyat dergiciliği, dergilerin biçimsel ve içeriksel açıdan birbirlerinin kopyası olarak üretimine kapı aralar ve böylece benzer bir yayın politikasının güdüldüğü de gözlemlenir. Pek çok popüler edebiyat dergisi bu anlamda toplumda ön plana çıkmış, farklı alanlarda ünlenmiş kimseleri popüler tüketim malzemesi olarak sunmaktadır. Konu edinen kişinin/durumun ise dergi içeriğinde kapladığı alan ise asgaridir.

Esas olanın tiraj olduğu düşünülecek olursa ilgi çeken sloganlar/kişiler/durumlar, vurucu cümlelerle ön plana çıkarılan içeriklerin temel sebebi gözler önündedir. İçeriklerde yer alan ironik ve mizahi bir dille açık veya örtük politik tavırlar sergileyen yazılar, sosyal medyanın gücünden yararlanma, okurla etkileşim hâlinde olma, hızlı tüketim nesnesi olma ve boş vakit doldurma nesnesi konumuna sahip olma gibi durumlar benzer özelliklerdir.

Benzer özellikler düşünüldüğünde Tuhaf dergisinin de popüler edebiyat dergisi olarak aynı kaygılarla yayın hayatında kendisini gösterdiği söylenebilir. Derginin kapağında, sayılara konu edinilen kişilerin yer alması konukışilerin/durumların araçsallaştırıldığına göstergesidir. Diğer dergilerle paylaştığı benzer bir tutum ise konu edinen kişilerle/durumlarla ilgili yazıların asgari düzeyde tutulmasıdır.

Derginin içeriğinin oluşmasında belirli kriterler gözetilmemekle birlikte şiir, öykü, röportaj, hatıra, deneme, portre, biyografi gibi edebi türlerin çeşitliliği dikkati çeker ve edebi üretimden bu noktada söz edilebilir. Bununla birlikte derginin yazar kadrosunu oluşturan isimlerin birçoğunun tanınmış isimler olması da okuru dergiye çeken nedenlerden biri olarak kendini gösterir. Bununla birlikte popüler edebiyat dergilerinde ortak bir tutum olan dergi yazarlarının sadece edebiyatçılardan oluşmaması durumu da Tuhaf dergisi için geçerlidir. Dergide yalnızca edebiyat üretimi olmamasının temel nedeni ise satış artırma kaygısıdır. Böylelikle dergi içeriklerinin popüler ve hızlı tüketilen metalara dönüştüğü söylenebilir.

Niceliksel açıdan oldukça fazla olan reklam faaliyeti de hem satış artırma kaygısını hem de kültür endüstrisinin varlığını ortaya çıkarma noktasında önem arz eder. Dergideki reklam faaliyetleri ise kültür-sanat (kitap, film, tiyatro oyunu, müzik albümleri vs), otomobil, beyaz eşya, banka, benzin istasyonları şeklinde çeşitlenmektedir. Reklamlara bu denli geniş ölçekte dergilerde yer verilmesinin nedeni okurun tüketici sınıfına koyulmasıdır.

Tuhaf dergisinde ideolojik bir duruştan da söz edilebilir. Konumlandığı yer bakımından muhalif çizgide yayın hayatını sürdürmüş olan dergide politik tavırların örtük ya da açık olduğu pek çok metin kaleme alınmıştır. Sadece iktidar mekanizmaları odaklı değil; cehalet, eğitimdeki sorunlar, imar hataları, bilinçsiz kentleşme, basın özgürlüğünün kısıtlanması, topluda yaygınlaşan gösteriş merakı, şiddetin türlerine karşı duruş gibi pek çok bağlamda da ideolojik temelli metinler kendisini göstermektedir.

Kaynakça

- Adorno, T. (2003). "Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken". (Çev. B. O. Doğan) *Cogito Dergisi* (36), 76-83.
- (2007). *Kültür Endüstrisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (1994). *Popüler Kültür ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları.
-(2011). *Kültür ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları.
- Arslan, M. (2019). *Popüler Edebiyat Dergilerinin Kültür Endüstrisi Çerçevesinde Metinsel Çözümlemesi: Ot, Kafa ve Cins Dergileri Örnekleri* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Artun, A. (2015). *Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayaz, C. (1999). *Postmodernizm, Popüler Kültür ve Türkiye* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim Toplumu*. (Çev.: N. Tural-F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraktar, B. (2021). Kültür Endüstrisi, Panoptisizm ve Edebiyat Dergileri. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 5 (2), 340-350.
- Benjamin, W. (2016). *Pasajlar*. (Çev.: A. Cemal). İstanbul: YKY.
- Berger, J. (2009). *Görme Biçimleri*. (Çev.: Y. Salman). İstanbul: Metis Yayınevi.
- Bilsin, A. (2007). *Kültür Endüstrisi Olgusunun Özel Bir Görünümü Olarak Günümüz Türk Toplumunda Eğlencenin İdeolojik Temellendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, S. (2006). Türkiye'de Edebiyat Sosyolojisi Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (8), 405-414.
- Çelik, Y. (2007). Popüler Roman. (Der.: S. Halman) *Türk Edebiyatı Tarihi-4*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çıkla, S. (2007). Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılap Kanonu. *Muhafazakâr Düşünce*, (13), 47-68.
- Dağtaş, E. ve Arslan, M. (2021). "Popüler Edebiyat Dergilerinin Kültür Endüstrisi Çerçevesinde Metinsel Çözümlemesi: Ot, Kafa ve Cins Dergileri Örnekleri". *Kritik İletişim Çalışmalar Dergisi*, (1), 1-33.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu*. (Çev.: A. Ekmekçi-O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Dellaloğlu, B. (2017). Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum. İstanbul: Say Yayınları.

Eagleton, T. (2009). *Eleştiri ve İdeoloji: Marksist Edebiyat Tarihi Üzerine Bir Çalışma*. (Çev.: S. Kılıç) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fiske, J. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak*. (Çev.: S. İrvan). Ankara: Ark Yayınları.

Horkheimer M. ve Adorno T. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev.: N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan). İstanbul: Kabcacı Yayınevi

İmamoğlu, E. (2017). *New zones of coexistence in the cultural field: the popular literary magazines in Turkey* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, S. (2020). "Günümüz Edebiyat Dergilerinin Sanat ve Popüler Kültür Kavramları Üzerinden Değerlendirilmesi". *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 4 (1), 53-68.

Kolucaık, İ. (2017). "Eleştirel Teorisyenlerin Kültür Endüstrisi Kavramı Çerçevesinde Sanata ve Sinemaya Yaklaşımları". *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 135-156.

Löwenthal, L. (2013). *Edebiyat, Popüler Kültür ve Sanat*. (Çev.: B. Kejanlıoğlu). İstanbul: Metis Yayınları.

Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Osmanoğlu, Ö. (2006). "Hegel'den Marcuse'ye Yabancılaşma Olgusu". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), 65-92.

Özata Dirlikyapan, J. (2016). "Yeni Nesil Edebiyat Dergiciliği Çerçevesinde" Popüler"i Yeniden Düşünmek". *Birikim*, 328, 1-14.

Sarıdoğan, K. (2016) Bir Yayıncılık ve Dergicilik Eleştirisi: Okur Olmak ya da Müşteri Olmak. <http://kalemkahveklavye.com/2016/06/yayincilik-dergicilik-dergiler-uzerine-koray-saridogan.html> (31 Mayıs 2022).

Semerçioğlu, C. (2016). "Yeni dergiciliğin kültürel ve edebî hegemonyası". T24. <https://t24.com.tr/k24/yazi/populer-dergicilik,766> (16 Haziran 2022).

Şan, M. K. ve Hira, İ. (2007). *Sosyoloji Yazıları: Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi*. İstanbul: Kızılelma Yayınları.

Türkeş, Ö. (2012). "Türk Romanını Kim Temsil Ediyor?". *Notos Dergisi*, (34), 32-33.

YAZIM KURALLARI VE YAYIN İLKELERİ
AUTHOR GUIDELINES AND EDITORIAL PRINCIPLES

YAZIM KURALLARI

Dergimize gönderilecek çalışmalar, <https://dergipark.org.tr/tr/journal/2288/submission/step/manuscript/new> adresi üzerinden, tüm yazarların imzaladığı Telif Hakkı Anlaşması Formu eklenerek gönderilmelidir.

Dergimize çalışmalarını gönderecek araştırmacılar, çalışmalarını uluslararası geçerli **etik ilkeleri** doğrultusunda hazırlamalıdır. Bu noktada dergiye gönderilen çalışmaların tüm bilimsel etik ve hukuki sorumluluğu araştırmacılara ait olmakla birlikte gerekli hallerde yayın kurulu, etik kurul belgesi talep edebilir. Yayın kurulunun araştırma ve yayın etiğine uygun bulmadığı çalışmalar ise değerlendirmeye tabi tutulmamaktadır.

• **Yazar adı ve adresi:** Çalışmalar, hakemlere doğrudan sistem üzerinden (yazarın yüklediği dosyada değişiklik yapılmadan) yönlendirildiği için çalışma üzerinde yazar-hakem gizliliğini sağlama adına, makalenin sahibini tanımlayıcı herhangi bir bilgi olmamalıdır. Bu nedenle gerek çalışma içerisinde gerekse dosya adında yazar isim / isimlerine yer verilmemelidir.

• **Makale Metni:** Çalışmalar 10.000 kelimeyi geçmemeli, MS Word dosyası olarak hazırlanmalı, bazı çalışma alanlarının özel durumları dışında yazı tipi olarak mutlaka **Book Antiqua** fontu kullanılmalıdır. Çalışmada kullanılan özel bir font varsa mutlaka yazı ile birlikte gönderilmelidir. Çalışma, Giriş bölümü ile başlamalı, bu bölüm yazının hipotezi, kapsamı ve amacı üzerinde durulmalıdır. Ara ve alt başlıklara ayrılabilir Gelişme bölümü veri, gözlem, görüş, yorum ve tartışmalarla desteklenmelidir. Sonuç bölümünde ise çalışmada varılan sonuçlar, önerilerle desteklenerek açıklanmalıdır. Zorunlu hâller dışında çalışmada mutlaka Türk Dil Kurumu'nun güncel Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır.

• **Başlık:** Çalışmalara Türkçe ve İngilizcesi olacak şekilde başlıklandırılmalıdır. Başlıklar **en fazla 12 (on iki) sözcükten** oluşmalı ve tamamen **büyük harf** ile yazılmalıdır. Metin içerisindeki başlıkların tamamı ise **ilk harfi büyük** olacak şekilde **bold** yazılmalıdır.

• **Makale İçi Başlıklar:** Makalede, konunun işlenişine göre rakam sistemi esas alınarak ana ve alt başlıklar oluşturulmalıdır.

• **Öz ve Abstract:** Çalışmada ele alınan konuyu en kısa ve öz şekilde ifade

eden, **150 - 180 kelime aralığında** olacak şekilde Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır. Her iki özeti altında **en az 3 (üç) en fazla 5 (beş)** anahtar sözcüğe ve bunların İngilizcelerine yer verilmelidir. **Öz ve Abstract kısımları 9 punto** ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır.

• **Fotoğraf, Harita ve Tablolar:** Metnin içinde kullanılan fotoğraf, plan ve tabloların sayfa yapısının dışına çıkılmaması hususunda dikkat edilmelidir. Bu tür belgeler baskı tekniğine uygun çözünürlükte olmalı ve birden fazla ise numaralandırılmalıdır. Tablo, Fotoğraf ve Harita numaraları ilgili şeklin üstünde ortalı ve bold olmalıdır. (Örnek gösterim için makale şablonuna bakabilirsiniz)

• **Alıntı ve Dipnotlar:** Beş satırdan doğrudan kısa alıntılar: ya tırnak içinde: "Alıntı" şeklinde ya da italik olarak: Alıntı şeklinde gösterilmelidir. Beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan 1 cm içeride, 10 punto ve italik yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto, paragraf öncesi ve sonrası 3 nk, tek satır aralığı ile iki yana yaslı olarak yazılmalıdır (Örnek gösterim için makale şablonuna bakabilirsiniz).

Çalışmalarda sayfa düzeni aşağıdaki gibi olmalıdır:

Sayfa Boyutu	Kenar Boşlukları	Satır Aralığı	Paragraf Aralığı	Paragraf Girinti	Metin Boyutu
A4	Üst: 5,2 cm Alt: 4 cm Sağ: 4 cm Sol: 4 cm	1,15	Üst: 3 nk Alt: 3 nk	1 cm	10,5

ATIF

SİSTEMİ

- Dergimizde **APA Atf Sistemi** uygulanmaktadır.
- APA Atf Sistemi'nde kaynak başvurusu paragraf içinde ilgili yerde parantez içinde yazarın soyadı, eserin baskı tarihi ve sayfa numarası şeklinde verilir: (Bilgegil, 1989: 34).
- Birden **çok ciltli eserlerde** sayfa numarasından önce Romen rakamlarıyla cilt numarası da verilir: (Pakalın, 1993: II/706).

- Kaynak **iki yazarlı** ise iki yazarın da soyadları belirtilir: (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1984: 45).
- Kaynak **üç - beş yazarlı** ise ilk atıfta tüm yazar adları yazılır: (Topaloğlu, Yavuz ve Çelebi, 1998: 35), sonraki atıflarda ise ilk yazarın adı yazılır ondan sonra “ve diğerleri” anlamına gelen “vd.” kısaltması konulur: (Topaloğlu vd., 1998: 35).
- Eğer kaynak **altı veya daha fazla yazarlı** ise sadece ilk yazarın adı kullanılır “ve diğerleri” anlamına gelen “vd.” kısaltması konulur: (Harris vd., 2001: 42).
- Eğer metinde **birden fazla kaynağa gönderme** yapılmışsa bunlar aynı parantez içinde gösterilmeli ve aralarına noktalı virgül konulmalıdır: (Çavuşoğlu & Tanyeri, 1984: 45; Akyüz vd., 1958: 50).
- Aynı yazarın aynı yılla ait **birden fazla çalışmasına başvuru yapılması durumunda**, baskı yılının sonuna a, b, c... gibi küçük harfler konulabilir: (Çelebioğlu, 1975a: 33) ve (Çelebioğlu, 1975b: 46).
- Metinde paragraf içinde gösterilen başvuru kaynaklarının tümü, kaynakçada verilmelidir.

- Kaynaklar yazar soyadına göre alfabetik olarak biçimde verilmelidir.
- Yapılan ön kontrollerde belirtilen kurallara uymayan çalışmalar, yazar tarafından gerekli düzeltmeler yapıldıktan değerlendirme sürecine alınacaktır.

APA	ATIF	SİSTEMİ	ÖRNEKLERİ
•	Tek	yazarlı	Eserler
Metin	İçinde:	(İnalçık,	2017: 41).
Kaynakçada:	İnalçık, H. (2017).	<i>Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ</i> (1300-1600) (24. Baskı).	İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
•	2	Yazarlı	Eserler
Metin	İçinde:	(Tekeli ve İlkin,	2009: 45).
Kaynakçada:	Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2009).	<i>Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı</i> (1. Baskı).	İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
•	3	-	5
		Arası	Yazarlı
Metin	İçinde:	İlk atıfta tüm yazar adları yazılır: (Topaloğlu, Yavuz ve Çelebi, 1998: 35).	Sonraki atıflarda ilk yazarın adı yazılır ve “vd.” ifadesi kullanılır: (Topaloğlu vd., 1998: 35).

Kaynakçada: Topaloğlu, B., Yavuz, Y. Ş. ve Çelebi, İ. (1998). *İslam'da İnanç Esasları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

• **6 ve Daha Çok Yazarlı Eserler**
Metin İçinde: Sadece ilk yazarın adı kullanılır ve "vd." ifadesi kullanılır: (Harris vd., 2001: 42).

Kaynakçada: Harris, P., Said, M., Kellner, P., Kennedy, M., Taylor, A., Becker, Z. (2011). *Cultural Diplomacy In Africa*. Oxford: Oxford University Press.

• **Kitap Bölümü**
Metin İçinde: (Arens, 2000: 160).

Kaynakçada: Arens, A. (2000). "The Audit Process". Randal Elder (Ed), *Auditing-An Integrated Approach*. New Jersey: Prentice Hall, 141- 217.

• **Çeviri Yayınlar**
Metin İçinde: (Pacitti, 1969: 34).

Kaynakçada: Pacitti, P. (1969). *Örgütsel Şebekeler* (Çev.: Ahmet Solaklı). New York: Prentice Hall.

• **Akademik Dergi**
Metin İçinde: (Oral, 2017: 21).

Kaynakçada: Oral, Ö. (2017). "Osmanlı-Venedik Diplomatik İlişkileri Tarihine Bir Katkı: 1763 Tarihli Cezayir-Venedik Antlaşması". *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2 (6), 103-130.

• **Basılı Kurumsal Yayınlar**
Metin İçinde: (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 1984: 35).

Kaynakçada: Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Türkiye'de Sanayileşme Sorunları*. Ankara: DPT Yayınları.

• **Doi Uzantılı Makaleler**
Metin İçinde: (Brownlie, 2007: 1260).

Brownlie, D. (2007). "Toward effective poster presentations: An annotated bibliography". *European Journal of Marketing*, 41, 1245-1283.
doi:10.1108/03090560710821161

• **Online süreli Yayınlar**
Metin İçinde: (Kenneth, 2000: 8).

Kaynakçada: Kenneth, I. A. (2000). "A Buddhist Response To The Nature Of Human Rights". *Journal of Buddhist Ethics*, 1-9. <http://blogs.dickinson.edu/buddhistethics/files/2010/04/A-Buddhist-Response-to-the-Nature-of-Human-Rights.pdf> (15 Ocak 2012).

• **Kişi ya da Organizasyon İnternet Siteleri**
Metin İçinde: (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası [TCMB], 2019).
Kaynakçada: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2019). *Enflasyon Verileri: Tüketici Fiyatları*.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri/> (12 Ocak 2020).

• **Yazarı Belli Basılı Gazete Yazısı**
Metin İçinde: (Kahraman, 2018: 4).

Kaynakçada: Kahraman, H. B. (2018, 9 Kasım). "Büyük Tıkınma ya da Edebiyatı Edebiyatımsılarla Öldürüş". *Sabah Gazetesi*, 4.

• **Yazarı Belli Online Gazete Yazısı**
Metin İçinde: (Kahraman, 2018).

Kaynakçada: Kahraman, H. B. (2018, 9 Kasım). Büyük Tıkınma ya da Edebiyatı Edebiyatımsılarla Öldürüş. *Sabah Gazetesi*.

<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kitap/kahraman/2018/11/09/buyuk-tikinma-ya-da-edebiyati-edebiyatimsilarla-oldurus> (29 Ocak 2020).

• **Yazarı Belirsiz Basılı Gazete Yazısı/Haberi**
Metin İçinde: (Dünya Gazetesi, 2020: 7).

Kaynakçada: Dünya Gazetesi. (2020, 29 Ocak). "Honda ve Toyota, Çin'deki Üretimlerini Durdurdu". 7.

• **Yazarı Belirsiz Online Gazete Yazısı/Haberi**
Metin İçinde: (Dünya Gazetesi, 2020).

Kaynakçada: Dünya Gazetesi. (2020, 29 Ocak). "Beyaz Eşya Sektörü Ötv Muafiyeti İstiyor". <https://www.dunya.com/ekonomi/beyaz-esya-sektoru-otv-muafiyeti-istiyor-haberi-461445> (30 Ocak 2020).

• **Youtube**
Metin İçinde: (Harvard University, 2019).

Kaynakçada: Harvard University. (2019, 28 Ağustos). Soft Robotic Gripper For Jellyfish [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=guRoWTYfxMs>

• **Twitter**
Metin İçinde: (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).
Kaynakçada: T.C. İçişleri Bakanlığı [@TC_icisleri]. (2020, 15 Ocak). Yabancı Terörist Savaşçılarının (YTS) ülkelerine iadelerine devam edilmektedir. Bu kapsamda bugün Almanya vatandaşı 3 yabancı Terörist Savaşçı, ülkesine sınır dışı edildi. Kamuoyuna saygıyla duyurulur [Tweet]. Twitter.
https://twitter.com/TC_icisleri/status/1217510258601533443

Kısaltmaların Diğer Dillerdeki Akademik Çalışmalarda Karşılıkları

Türkçe	İngilizce
ss.	p.
vd.	et al.
Çev.	Trans.
baskı	edition

Writing Rules

Manuscripts to be sent to our journal should be sent via <https://dergipark.org.tr/tr/journal/2288/submission/step/manuscript/new> by attaching the Copyright Agreement Form signed by all authors.

Researchers who will send their studies to our journal should prepare their studies in accordance with internationally valid ethical principles. At this point, all scientific ethical and legal responsibility of the studies submitted to the journal belong to the researchers, but the editorial board may request an ethics committee document

when necessary. Studies that are not found to be suitable for research and publication ethics by the editorial board are not evaluated.

- **Author's name and address:** Since the studies are directed to the referees directly through the system (without making any changes in the file uploaded by the author), there should not be any information identifying the owner of the article in order to ensure author-referee confidentiality. For this reason, the author's name(s) should not be included in the work or in the file name.
- **Article Text:** Studies should not exceed 10,000 words, should be prepared as an MS Word file, Book Antiqua font should be used as font, except for special cases of some work areas. If there is a special font used in the study, it must be sent with the text. The study should start with the Introduction section, this section should focus on the hypothesis, scope and purpose of the article. The Development section, which can be divided into sub-headings and sub-headings, should be supported by data, observations, opinions, comments and discussions. In the conclusion part, the results of the study should be explained with the support of the recommendations. Except for obligatory cases, the current Spelling Guide of the Turkish Language Institution should be taken as a basis in the study.
- **Title:** Studies should be titled in Turkish and English. Titles should consist of no more than 12 (twelve) words and should be written in all capital letters. All headings in the text should be written in bold with the first letter capitalized.
- **Headings within the Article:** Main and sub-headings should be created in the article based on the number system according to the subject's treatment.
- **Abstract:** There should be an abstract in Turkish and English, in the range of 150 - 180 words, expressing the subject discussed in the study in the shortest and concise way. At least 3 (three) and at most 5 (five) key words and their English translations should be included under both abstracts. Abstract and Abstract sections should be written in 9 font size and single line spacing.
- **Photographs, Maps and Tables:** Care should be taken not to go beyond the page structure of the photographs, plans and tables used in the text. Such documents should be in a resolution suitable for the printing technique and if there is more than

one, they should be numbered. Table, Photo and Map numbers should be centered and bold on the relevant figure. (See article template for sample display)

- **Quotations and Footnotes:** Short quotations directly from five lines: either in quotation marks: "Quote" or in italics: Citation. Quotations longer than five lines should be written 1 cm from the right and left of the line, in 10 font size and italic. Footnotes should be written in 9 font size, 3 pt before and after the paragraph, single line spacing and justified (For example, you can see the article template).

Page size	Margins	Line gap	Paragraph Spacing	Paragraph Indent	Text Size
A4	Top: 5,2 cm under: 4 cm Right: 4 cm Left: 4 cm	1,15	Top: 3 nk under: 3 nk	1 cm	10,5

Citing System

- APA Citation System is applied in our journal.
- In the APA Citation System, reference is given as the surname of the author, the printing date of the work and the page number in parentheses at the relevant place in the paragraph: (Bilgegil, 1989: 34).
- In works with multiple volumes, the volume number is given in Roman numerals before the page number: (Pakalın, 1993: II/706).
- If the source has two authors, the surnames of both authors are indicated: (Çavuşoğlu and Tanyeri, 1984: 45).
- If the source has three or five authors, all authors' names are written in the first citation: (Topaloğlu, Yavuz, & Çelebi, 1998: 35), in subsequent citations the name of the first author is written, followed by "et al." abbreviation is put: (Topaloğlu et al., 1998: 35).
- If the reference has six or more authors, only the name of the first author is used. "et al." means "et al." abbreviation is put: (Harris et al., 2001: 42).

- If there is more than one reference in the text, they should be shown in the same parenthesis and semicolons should be placed between them: (Çavuşoğlu & Tanyeri, 1984: 45; Akyüz et al., 1958: 50).
- In case of applying to more than one work of the same author in the same year, lowercase letters such as a, b, c... can be placed at the end of the year of publication: (Çelebioğlu, 1975a: 33) and (Çelebioğlu, 1975b: 46).
- All reference sources shown in the paragraph in the text should be given in the bibliography.
- References should be given in alphabetical order according to the surname of the author.
- Studies that do not comply with the rules specified in the preliminary controls will be included in the evaluation process after the necessary corrections are made by the author.

Apa Citing System Examples

• Works with one author

In the Text: (İnalcık, 2017: 41).

In the Bibliography: İnalcık, H. (2017). Ottoman Empire Classical Age (1300-1600) (24th Edition). Istanbul: Yapi Kredi Publications.

• Works with 2 Authors

In the Text: (Tekeli and İlkin, 2009: 45).

In the bibliography: Tekeli, İ. and İlkin, S. (2009). 1947 Turkey Economic Development Plan in the Post-War Environment (1st Edition). Istanbul: Bilge Culture and Art.

• Works with 3 - 5 Authors

In the Text: All author names are written in the first reference: (Topaloğlu, Yavuz, & Çelebi, 1998: 35). In subsequent citations, the name of the first author is written and "et al." expression is used: (Topaloğlu et al., 1998: 35).

In the bibliography: Topaloğlu, B., Yavuz, Y. Ş. and Celebi, I. (1998). Principles of Belief in Islam. Istanbul: Marmara University Faculty of Theology Foundation Publications.

• Works with 6 or More Authors

In-Text: Only the first author's name is used and "et al." expression is used: (Harris et al., 2001: 42).

In the Bibliography: Harris, P., Said, M., Kellner, P., Kennedy, M., Taylor, A., Becker, Z. (2011). *Cultural Diplomacy In Africa*. Oxford: Oxford University Press.

• **Book Section**

In the Text: (Arens, 2000: 160).

In the bibliography: Arens, A. (2000). "The Audit Process". Randal Elder (Ed), *Auditing-An Integrated Approach*. New Jersey: Prentice Hall, 141-217.

• **Translated Publications**

In Text: (Pacitti, 1969: 34).

In the bibliography: Pacitti, P. (1969). *Organizational Networks* (Trans.: Ahmet Solaklı). New York: Prentice Hall.

• **Academic Journal**

In the Text: (Oral, 2017: 21).

In the bibliography: Oral, Ö. (2017). "A Contribution to the History of Ottoman-Venice Diplomatic Relations: The Algiers-Venice Treaty of 1763". *Journal of Eurasian Studies*, 2 (6), 103-130.

• **Printed Corporate Publications**

In the Text: (State Planning Organization [DPT], 1984: 35).

In the bibliography: State Planning Organization. (1984). *Industrialization Problems in Turkey*. Ankara: DPT Publications.

• **Articles with Doi Extension**

In Text: (Brownlie, 2007: 1260).

Brownlie, D. (2007). "Toward effective poster presentations: An annotated bibliography". *European Journal of Marketing*, 41, 1245-1283. doi:10.1108/0309056071082161

• **Online Periodicals**

In the Text: (Kenneth, 2000: 8).

In the bibliography: Kenneth, I. A. (2000). "A Buddhist Response To The Nature Of Human Rights". *Journal of Buddhist Ethics*, 1-9.

<http://blogs.dickinson.edu/buddhistethics/files/2010/04/A-Buddhist-Response-to-the-Nature-of-Human-Rights.pdf> (January 15, 2012).

- **Person or Organization Websites**

In Text: (Central Bank of the Republic of Turkey [CBRT], 2019).

In the bibliography: Central Bank of the Republic of Turkey (2019). Inflation Data: Consumer Prices.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Inflation+Data/> (12 January 2020).

- **Published Newspaper Article with a Certain Author**

In the Text: (Hero, 2018: 4).

In the Bibliography: Kahraman, H. B. (2018, 9 November). "The Great Cramping, or Killing Literature with Literary-Literary". Sabah Newspaper, 4.

- **An Online Newspaper Article with a Certain Author**

In Text: (Hero, 2018).

In the Bibliography: Kahraman, H. B. (2018, 9 November). The Great Cramping or Killing Literature with Literary Emotions. Morning Newspaper. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kitap/kahraman/2018/11/09/buyuk-tikinma-ya-da-edebiyati-edebiyatimsilara-oldurus> (29 January 2020).

- **Printed Newspaper Article/News with Unidentified Author**

In the Text: (World Newspaper, 2020: 7).

In the bibliography: Dünya Newspaper. (2020, 29 January). "Honda and Toyota Suspend Production in China". 7.

- **Unknown Online Newspaper Article/News**

In Text: (World Newspaper, 2020).

In the bibliography: Dünya Newspaper. (2020, 29 January). "White Goods Sector Demands SCT Exemption". <https://www.dunya.com/ekonomi/beyaz-esya-sektoru-otv-musaği-istiyor-haberi-461445> (30 January 2020).

- **YouTube**

In Text: (Harvard University, 2019).

In the bibliography: Harvard University. (2019, 28 August). Soft Robotic Gripper For Jellyfish [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=guRoWTYfxMs>

• Twitter

In Text: (T.R. Ministry of Interior, 2020).

In the bibliography: T.C. Ministry of Interior [@TC_icisleri]. (2020, January 15). The extradition of Foreign Terrorist Fighters (FTF) to their countries continues. In this context, 3 foreign Terrorist Fighters, who are German citizens, were deported to their country today. Respectfully announced to the public [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/TC_icisleri/status/1217510258601533443

Equivalents of Abbreviations in Academic Studies in Other Languages

Turkish	English
ss.	p.
vd.	et al.
Çev.	Trans.
baskı	edition

YAYIN İLKELERİ

- ETÜSBED'e gönderilen yazılar, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş, akademik standartlara uygun ve orijinal olmalıdır. Yayımlanmak üzere gönderilen yazı daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bir bildiri ise bu durum, makalede belirtilmeli ve dergi editörlüğü haberdar edilmelidir. Ayrıca dergide derleme, çeviri ve kitap tanıtımlarına da yer verilebilir.
- Derginin dili Türkçedir. İngilizce ve Almanca kaleme alınmış çalışmalar da yayımlanabilir.
- Dergi, Bahar ve Güz (Nisan ve Ekim) döneminde olmak üzere yılda iki kez yayımlanır. Gerekli hallerde Yayın Kurulu'nun kararıyla Özel Sayı olarak da yayımlanabilir. Bir yazarın bir sayıda birden fazla yazısı yayımlanamaz.
- Dergiye gönderilen yazılar, önce dergi yayın ilkelerine uygunluk açısından, konu, sunuş tarzı ve teknik bakımdan Yayın Kurulu'nca incelenir. Yayımlanmaya uygun bulunanlar, bilimsel açıdan incelenmeleri için alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarından birinin olumlu diğerinin olumsuz olması hâlinde ise yazı, üçüncü bir hakeme daha gönderilir. Hakem raporlarının olumlu olması hâlinde yayımlanır. Hakemler raporlarında bazı hususların düzeltilmesini istemişlerse düzeltmelerin yapılması için makaleler yazara geri gönderilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara hakem adı açıklanmaz ve hakem raporları 5 yıl süreyle saklanır.
- Dergideki tüm süreçler COPE (Committee on Publication Ethics)'un Sosyal Bilimler için önerdiği etik ilkeler çerçevesinde yürütülmektedir. İlgili etik ilkelere <https://doi.org/10.24318/cope.2019.4.1> bağlantısından ulaşılabilir.
- Dergiye gönderilen tüm makaleler, hakem süreci bitiminde tarafından kontrol edilmekte çalışmada benzerlik olup olmadığı ve alıntılarının ilmî usullere uygun yapıp yapılmadığı belirlenmektedir. Benzerlik oranının **%25'in (öz, abstract ve kaynakça hariç)** üzerinde olması halinde makale süreçten çıkarılır. Bunun dışında dergide yayımlanmış herhangi bir makalede etik ihlal yapıldığı **kanıtları ile** tespit edilir veya bildirilirse söz konusu makale yayımlanmış bile olsa dergiden çıkarılır.
- Yazıların bilim ve dil sorumluluğu tamamen yazarlarına aittir. Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler yazarlarını bağlar, dergimizin ve kurumumuzun görüşlerini yansıtmaz. Yazarların Türk Dil Kurumu'nun imlâ kılavuzuna uyulması tavsiye edilir. Fakat yine de yazılardaki imlâdan yazarlar sorumludur.
- Makalelerde ulusal ve uluslararası geçerli olan araştırma ve yayın etiğine uyulmalıdır.
- **Sisteme yüklenen makalelerin alttaki yazım ve referans kurallarına uygun olmaması halinde editör, yayım kurulunun onayına sunmadan makaleyi reddedecektir.**

- Makale sistemine yüklenen belgede **kesinlikle** yazar ismine/isimlerine, yazarları tanıtabak bilgilere yer verilmemelidir.